

Fellingsbro Sockens Historia.

Anteckningar ur skilda källor

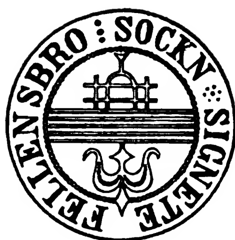
— af —

AXEL GARFVÉ.

Distribuent:
P. Sahlbergs Bokhandel, Hedemora.

FELLINGSBRO SOCKENS HISTORIA

FELLINGSBRO SOCKENS HISTORIA.

ANTECKNINGAR

UR

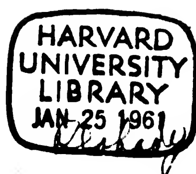
SKILDA KÄLLOR

AF

AXEL GARFVÉ.

ARBOGA,
ÖSTGREN & ANDERSONS BOKTRYCKERI,
1904.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
JAN 25 1961

Förord.

Det arbete, som härmed utgifves, grundar sig på flerårig forskning rörande Fellingsbro socken i äldre tider. Därför att det följer socknens utveckling från äldsta till nuvarande tid, har det fått namnet *Fellingsbro sockens historia*. Därmed säges dock icke, att arbetet innehåller en sammanhängande och uttömmande framställning af socknens historia. Det är spridda teckningar ur bygdens utveckling och folkets lif, som blifvit sammanförda i tidsföljd.

Förut utgifna arbeten om Fellingsbro äro konsistoriinotarien I. W. Sjöqvists afhandling för filosofiska gradens vinnande med titel *Om Fellingsbro socken*, ett litet arbete, tryckt 1842, på 20 sidor, hvaraf mer än hälften utgöres af folkmängdsuppgifter, utdrag ur tabeller i kyrkoarkivet, en beskrifning öfver kyrkan från år 1763 samt förteckning öfver kyrkoherdarne till Christiern Christiernin, och kyrkoherden J. C. Schultz' *Fellingsbro förr och nu*, tryckt 1851, 141 sidor. Till särskildt den senare står jag i tacksamhetsskuld för hans uppgifter i fråga om personhistorien.

De källor, jag användt utom nyssnämnda arbeten, hvilkas uppgifter jag sökt kontrollera, äro följande:

Tryckta källor:

O. R. Bellander, Anteckningar om Västmanlands härader. — C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden. — Densamme, Bidrag till Skandinaviens historia under medeltiden. — H. Hildebrand, Sveriges medeltid. — Hans Forssell, Sverige 1571. — Diplomatarium Svecanum. — Diplomatarium Dalecarlicum. — Svenskt Diplomatarium. — Riksarkivets

pergamentbref, utgifna af Kullberg. — Johan Johansson, Noraskogs arkiv. — Grau, Beskrifning om Vestmanland. — Tunelds geografi. — Hult, Ljusnarsbergs krönika. — Bergström, Arboga krönika. — Berglund, Försök till beskrifning öfver Lindes, Ramsbergs och Nya Kopparbergs bergslager. — Carlberg, Historiskt sammandrag om svenska bergverkens uppkomst och utveckling. — Blomberg och Holm, Geologisk beskrifning öfver Nerike, Karlskoga bergslag och Fellingsbro härad. — Sveriges rike i tidskriften Ljus. — Linde, Sveriges ekonomirätt. — Rabenius, lärobok i svenska kameral-lagfarenheten. — Hofberg, Nerikes gamla minnen. — Historistkt-geografiskt-statistiskt lexikon öfver Sverige, 1859. — Örebro läns kalendrar. — Montelius, Statens historiska museum, kort beskrifning. — Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar, Stockholm 1875—1880. — Anjou, Svenska kyrkans historia. — Cornelius, Svenska kyrkans historia efter reformationen. — Anrep, Svenska adelns ättartaflor. — Wrangel och Bergström, Svenska adelns ättartaflor efter år 1867. — Örnberg, svenska ättartal. — Munktell, Vesterås stifts herdaminne. — Ljungberg, Vesterås stifts herdaminne 1800—1880. — Nordisk familjebok.

Otryckta källor:

I Fellingsbro kyrkas arkiv: kyrkoböcker, räkenskapsböcker, protokoller och diverse handlingar.

I kammararkivet: jordeböcker från och med 1539. — Sandbergska samlingarna. — Hjälpeskattslängder till Elfsborgs lösen 1571. — Harmens lexikon öfver rikets bergverk, 1734.

I riksarkivet: domböcker för Åkerbo härad 1605—1630. — Bergshandlingar. — Jöns Ulfssons (Roos) till Ervalla jordebok 1498.

I vitterhets-, historie- och antiqvitetsakademien: Hofberg, Västmanlands fornminnen.

I K. biblioteket: Presternas relationer till Karl XI om antiqviteter.

I Örebro länstyrelses arkiv: Fellingsbro härads dombok år 1636. — K. m:ts bref, hofrättsbref, reduktionskommissionens bref. — Landsböcker.

I Lindes tingsarkiv: diverse domstolshandlingar från slutet af 1600-talet.

Hos enskilde personer: Rockhammars bruks arkiv, där en rikedom af handlingar från början af 1600-talet in på 1800-talet finnes om bruken vid Rockhammar och Storbo med fordom dithörande egendomar samt om järnhandteringen. Dessa handlingar äro fullständigt oordnade, men förtjäna att ordnas och katalogiseras. — Handlingar om egendomarne vid Kåfalla och Ekeby, på hvilka ställen en god samling af äldre handlingar finnas, samt Sörbyholm, Oppeberg och V. Torfvesta. — Diverse yngre handlingar om gårdar och egendomar. — Brukspatron H. Atterlings anteckningar om fornlämningar i Fellingsbro. — Kortare skriftliga uppteckningar af bl. a. major P. A. H. Stjernspetz, aflidne nämndeman J. E. Olin, Oppeby, som lifligt intresserade sig för socknens historia, nämndeman Anders Persson i Bergaby, folkskolläraren K. E. Klingström och herr Johan Olsson, Norlund.

Muntliga meddelanden af en del äldre personer.

Understöd till arbetets utgifvande har godhetsfullt lämnats:

af Fellingsbro kommunalstämma med ett anslag af 400 kronor;

af Vitterhets-, Historie- och Antikvitets Akademien med ett anslag af 100 kronor.

Till alla, som med välvilligt tillmötesgående och bistånd understödt arbetet, ber jag att få framföra ett hjärtligt tack, särskildt till fil. doktorn och riddaren *Emil Ekhoff*, hvilken först vid sitt besök i Fellingsbro sommaren 1902 och sedan under detta arbetes fortgång med stor välvilja lämnat värderika råd och upplysningar och på hvilkens förslag det nämnda anslaget från Vitterh., Hist. och Antiqv. Akademien lämnats, samt till *Fellingsbro församling* i dess helhet för dess välvilligt lämnade understöd och dess enskilda medlem-

mar för den subskription, hvarigenom arbetets utgifvande möjliggjorts, samt det intresse, hvarmed arbetet i öfrigt omfattats.

Slutligen anhåller jag om öfverseende med detta arbetes brister. Vissa delar kunna hafva förtjänt en grundligare utredning och behandling. Möjligen fattas åtskilligt, som man skulle önska varit omnämndt. Luckorna bero dock i de flesta fall på bristande källor. Svårigheterna vid ett sådant arbete som detta må öfverskyla bristerna.

Med önskan om att dessa anteckningar ur Fellingsbro sockens historia må bidraga till att stärka kärleken till hembygden hos dem som bygga och bo i Fellingsbro nu och i framtiden, öfverlämnas de åt allmänheten.

Hedemora i augusti 1904.

Axel Garfvé.

A

BYGDEN.

Inledning.

Läge, naturbeskaffenhet, egendomliga naturbildningar, sjöar och vattendrag.

Läge. Fellingsbro socken är belägen i landskapet Västmanland och tillhör Örebro län och Fellingsbro härad med undantag af byarne Hult och Fröddesboda, som höra till Lindes och Ramsbergs bergslag af samma län. Till år 1640 tillhörde Fellingsbro jämte Näsby och Ervalla socknar Åkerbo härad. De frånskildes då till ett eget härad. Vid rågångens uppgörande mellan Västmanlands och Örebro län 1694 återkom den del af yttre fjärdingen, som ligger öster om Skedviån, till Åkerbo härad och Västmanlands län, dit den hörde till år 1890, då den ånyo öfverfördes till Fellingsbro härad och Örebro län. År 1643 fastställdes sockenskillnaden mellan Fellingsbro och Ramsbergs socknar, år 1640 mellan Fellingsbro och Skedvi och 1645 mellan Fellingsbro och Lindes socknar. Enligt häradsattest d. $^{21}/_{2}$ 1689 inlades Hult och Fröddesboda under Lindes bergslag.

Hela socknen består af 198 $^{5}/_{12}$ mantal. Areal 37082 har, däraf 1332,5 har under Lindes och Ramsbergs bergslag.

Höjdbestämningar. För angifvande af höjden öfver hafvet äro märken i form af + inhuggna:

i en berghäll, N om landsvägen, något öster om Nyckelby — höjd 35,4 m.;

i en grundsten under sydvästra hörnet af kyrktornet — höjd 30,2 m.;

i en jordfast sten i östra kanten af vägen vid S. Finnåkers by, N om vägen till Stormfallshagen — höjd 49,8 m.;

i ett stort stenblock vid Oppäsens strand, V om dambordet — höjd 63,4 m.;

i en jordfast sten Ö om landsvägen NO om Kåfalla, S invid bäcken från Kåen — höjd 77,9 m.;

i en stor sten Ö om landsvägen mellan Ramsberg och Fellingsbro, N om afvägen till Rockhammar — höjd 58,7 m.;

i en stor sten SV invid vägkorset NV om N. Hult — höjd 67,7 m.;

i en jordfast sten SV invid korset mellan vägarne från Vedevåg till Fellingsbro och Näsby, VNV om Spångboda — höjd 54,2 m.

Naturbeskaffenhet. Södra delen af socknen har slättbygdsnatur. Norra delen är hufvudsakligen skogsbygd och bildar öfvergång till bergslagen.

Berggrunden i Fellingsbro utgöres allmänt af granit. Vid Hult skjuter ett bredt veck af grå gneis in österut öfver Kåfalla och Spannarboda ett stycke in på skogen mellan Spannarboda och Oppäsen.

Några malmer hafva icke anträffats i socknen annat än vid Gåsta, där en *koppargrufva*, belägen omkring 1 1/2 km. väster om Gåsta vid gränsen mot Forssäter är upptagen och bearbetas, ehuru med ringa vinst. Där finnas flera parallelt löpande kopparkisstreck i gneis. Kisen är tämligen rik och åtföljes af kvarts, hornblende, magnetkis och glimmer.

Mineralkällor finnas i västra sluttningen af skogshöjden norr om Ålsänge, nordväst om Husbacken nära mossen och mellan Fors och Blixterbo (Fors brunn).

Längs genom socknen i riktning från norr till söder löper en rullstensås, *Fellingsbroåsen.* Denna är en af de många rullstensåsar, som känneteckna Mälarelandskapen. Fellingsbroåsen är en del af Norrköpingsåsen. Den begynner i Dalarne, fortsätter genom Götlunda, där den kallas Lungeråsen, passerar Hjälmaren, fortsätter genom Vingåker, där den kallas Vingåkersåsen, därefter, ehuru ofta afbruten, förbi Norrköping och Söderköping och når i dessa trakter hafvet. Den har en längd af 30 à 40 mil. En kort sidoås sluter sig i Fellingsbro till densamma från öster strax söder om sjön Kåen. En längre sidoås, *Hobodaåsen,* med två armar, af hvilka den ena börjar strax norr om Bråten och den andra mellan Högmosssjön och Långbo, båda förenade i närheten af Bäcktorp, kommer från nordost, fortsätter från Hoboda utan märkbar höjning öfver marken och förenar sig med hufvudåsen vid Österhammar.

Dessa rullstensåsar hafva bildats under istiden. Vid inlandsisens afsmältning samlade sig smältvattnet i rännilar, bäckar och strömmar, hvilka till en början framrunno på isens yta, men till sist letade sig väg genom klyftor i isen till isens underlag, på hvilket de, till sist såsom mäktiga älfvar, flöto fram, följande landets allmänna lutningsförhållanden. Till största delen framflöto dessa glacièrälfvar i ett slags istunnlar. Det i dessa tunnlar starkt frampressade vattnet bearbetade det krosstensgrus, som genom isens

inverkan lösryckts ur berggrunden, afrundade dess stenar samt utsköljde och medförde det finare slammet. Materialet i åsarne är därför ofta skiktadt, ett ytterligare bevis för dess afsättning i vatten.

För öfrigt äro de kullar, skogshöjder och bergbackar med starkt stenbunden mark, som känneteckna en stor del af landskapet, bildningar från istiden[1]). De stora stenblock, som ligga kringspridda här och där, äro också istidens lämningar, ditförda en gång af inlandsisen och kvarlämnade vid isens afsmältning, ofta i lägen, som väcka vår undran. I närheten af nämndeman Anders Perssons gård i Bergaby ligger i en skogshage ett stort flyttblock, kalladt Hammarstenen, i sådant läge, att det lätt bringas i vaggande rörelse genom handkraft. Många af dessa flyttblock hafva af sagan uppgifvits vara kastade af jättar. Två stora stenar på Sällinge gärde äro kastade mot Fellingsbro kyrka af en jätte, som bodde på Torshällarne norr om Grönbo, men de nådde icke fram.

Egendomliga naturbildningar. Andra minnen från istiden äro *jättegrytor,* utsvarfvade af istidens älfvar i klippor och hällar. Sådana jättegrytor finnas flera inom Fellingsbro. Vid Ålsänge gård finnes i trädgården i en där uppskjutande bergkulle en jättegryta 5 dm. djup och 6 dm. i diameter i öppningen. På Ålsänge gård, SO från gården, finnes en rundad urholkning i en sten, 1 dm. djup och 16 cm. i diameter.

På Rockströms ägor i närheten af Köttsjön finnes en jättegryta på ett berg, som däraf fått namnet Kittelberget.

En mindre form af jättegrytor torde vara de s. k. *älfkvarnarne.* På en kal och jämn bergkulle, kallad *Älfkvarnsberget,* i skogen väster om Stensta gård, finnas två runda fördjupningar i berghällen 1/2 m. från hvarandra, den ena 1 dm. och den andra 1/2 dm. djup, båda 4 dm. i diameter. Bottnarne äro plana men ojämna, likasom väggarne, hvilka icke bilda några noggranna cirkelformer. Utefter bottnarne äro inskärningar i väggarne. Älfkvarnar af mera cirkelrund form finnas vid Villboda och Balsta.

I dessa älfkvarnar "offrades" fordom för sjukdomar allehanda persedlar såsom mynt, knappar, nålar, hår, naglar o. d.

Om jättegrytan vid Ålsänge berättar Atterling, att "där ända till sista tiden offrats mot sjukdomar, för tur i kärlek m. m. mynt af silfver och koppar, knappar, nålar, trasor o. d. Som vidske-

[1]) Om en tid efter istiden med varmare klimat än nu och äfven andra naturförhållanden vittna de fynd af ekar djupt i jorden, som gjorts i Fellingsbro. Vid Sverkestaåns sänkning 1879 och 1880 påträffades vid kanalgräfningen vid pass 7 fot djupt ned i dyjorden två väldiga omkullfallna ekar. Lämningar af ek hafva äfven påträffats vid dyupptagning i Korpängen vid Vrälinge. Ek växer icke nu i Fellingsbro annat än planterad.

pelsen hindrat någon att borttaga detsamma, har den till för några år sedan varit fylld ungefär till hälften med dylika föremål, hvilket allt nu bortrensats".

En egendomlig naturbildning förekommer på Granberga bys ägor. En fjärdedels mil norr om byn och vid pass lika långt från Norlund, ej långt från ett kärr, kalladt *Hedningakärret*, ligger en obetydlig bergkulle, kallad *Tutvedsberget*. Genom en 1 m. lång och 1/2 m. bred öppning nedkommer man i en underjordisk gång, som löper parallelt med markens yta och går i en båge från NO till SV. Den del af gången, som går åt sydväst, har 11 meters längd och omkring 1 meters bredd samt 1 1/2 à 2 meters höjd. Taket består af jämna stenblock och bottnen är täckt af småsten. På ett par håll tränger dagsljuset ned. Gången slutar åt detta håll med en lodrät klippvägg. Den nordöstra gången är strax vid nedgången delvis afspärrad af nedfallna klippblock, mellan hvilka man dock med någon svårighet kan tränga sig fram och inkommer i en fullständigt mörk, 16 m. lång, 1 1/2 m. bred och 1 1/2 m. hög gång. Höjden aftager så småningom, till dess bottnen och taket gå tillsammans. Väggarne och taket utgöras af den jämna bergväggen, bottnen af sten, jord och sand. En sägen är, att en lifdömd brottsling här haft sitt tillhåll i flere år, till dess han upptäcktes och benådades.

En bergformation af ungefär samma beskaffenhet finnes äfven på Sällinge norra gårds ägor i ett berg, kalladt *Jätteberget*. Där finnes i berget en gång af nära 9 meters längd och, där den är störst, nära 2 m. hög och 1 m. bred. Man inkommer genom en låg öppning i den mörka gången och kan krypa eller gå nära till andra ändan däraf, där äfven en dagöppning synes.

Ännu en liknande bergformation finnes i Bergaby på 1/2 mantal N:r 2 vid vägen till Oppeberg. Gångens bredd är där en meter, längden 5 meter. Längst in finnes en längre sidogång.

I *Varklöfsberget* på Hults ägor finnas *Varklöfsugnarna*, 3 hål, som i form af bakugnar gå rakt in i berget.

På Rockhammars mark finnas *Båshällarne*, där en fördjupning i bergväggen liknar ett bås.

Sjöar och vattendrag. Den norra delen har flera sjöar och vattendrag, hvilka senare fortsätta genom södra delen af socknen och utmynna i *Storån*, som framrinner på gränsen till Götlunda.

Största sjön är *Oppäsen*, norr om Finnåker. Från Iresjön i V. Skedvi rinner ett mindre vattendrag till Oppäsen, hvilken i sin tur afrinner genom *Finnåkersån* i *Finnåkerssjön*, från hvilken *Österhammarsån* rinner förbi Åby och Vesslingbyholm och därefter under namn af *Essingån* utfaller i Storån.

Från sjön *Gröningen* i nordligaste delen af socknen rinner ett

vattendrag förbi Iskarboda och Spannarboda genom de nu till största delen utdikade *Spannarbosjön* och *Lillsjön* eller *Bodasjön* ut i sjön *Lunten*, från hvilken det fortsätter genom *Öfresjön*. *Sällingesjön* och den äfven till större delen utdikade *Känässjön* och under namn af *Sörby-* eller *Vesslingbyholmsån* vid Vesslingby förenar sig med Essingån.

Största vattendraget i socknen är *Sverkestaån*. Den kommer från sjöar i Ramsberg, af hvilka *Sundbosjön* till en del ligger i Fellingsbro, fortsätter förbi Grönbo, Kåfalla och Rockhammar, sedan den mellan Grönbo och Kåfalla upptagit tillflöde från sjön *Kåen* nära Grönbo, vidgar sig vid Storbo till *Storbosjön*, rinner förbi Stensta, ofvanför hvilket den bildar *Hammarbosjön*, och mottager tillflöde från *Fänsbosjön*, fortsätter sedan förbi Spånga, Vrälinge och Sverkesta och utfaller i närheten af Rynninge i Storån. Ett stycke söder om jernvägen upptager den ett mindre vattendrag, som kommer från sjön *Gällingen*, belägen på gränsen till Näsby och söder om Spångboda.

Ett annat vattendrag, *Skedviån*, framrinner i socknens östra del. Det kommer från Skedvisjön i V. Skedvi, rinner förbi Norrby f. d. bruk, fortsätter förbi Fogryte, Nyckelby och Ålsänge och utfaller i Storån.

På gränsen till Linde landsförsamling ligger *Hultasjön* och likaledes i socknens västra del *Köttsjön* och *Borrsjön*, *Ginarsjön* i närheten af Villboda, *Liesjön* på Grönbo ägor, *Stenmalmen* och *Ormalmen* samt *Löpptjärn* på Finnåkers ägor, *Tvärsjön* vid Bäcktorp under Finnåker och *Gransjön* på Sällinge skog.

Beträffande härledningen af de sjöars namn, hvilka icke hafva sitt namn efter närliggande gårdar eller byar, kunna följande förklaringar lämnas.[1])

Oppäsen innehåller *opp-*, *upp-*, hvilket i ortnamn alltid har afseende på läget, och en s. k. omljudsform af ordet *ås*. Namnet skulle alltså betyda: "som ligger högt uppe vid eller på åsen".

Essingån, som kommer från Oppäsen, hette förr Essne-ån och Äsen-ån och skulle alltså betyda: "Åsån".

Gröningen. Namnet är afledt af färgadj. *grön*, jfr *Grönsjön*, *Gröngölen*, *Grönvattnet*.

Kåen innehåller möjligen ett gammalt ord *kâ* "kaja" motsvarande danska *kaa* (jfr *Kråken*, *Korptjärn* o. s. v.) eller kanske sna-

---

[1]) Enligt af lektor E. Hellquist, Göteborg, godhetsfullt lämnade upplysningar.

Frestande hade varit att söka lämna förklaringar öfver härledningen af ortnamnen inom socknen, men då f. n. en af k. m:t tillsatt ortnamnskommitté är sysselsatt med utredande af de svenska ortnamnens härledning, har det befunnits klokast att lämna frågan om ortnamnens uppkomst och betydelse obesvarad, till dess resultaten af nämnda kommittés arbete föreligga.

rare ett ord för "smuts", hvilket i äldre tid hetat *kâdh*, hvarur sedan utvecklat sig *Kå(d)*; jfr t. ex. medelhögtyska *kadel* "sot, smuts". En sjö *Kåsjön*, V.-götl., har synnerligen mörkt och grumligt vatten.

Gällingen. Namnet är möjligen en afledning af sv. adj. *gäll*, isl. *gjallr* "starkt ljudande", hvaraf sjönamnet *Gällen*, Ö.-götl., eller med omljud af det likbetydande isl. *gallr*, hvaraf sjönamnen *Gallen*, *Skrikegallen* (jfr sv. *gallskrika*). Den betydelse "skrikande, hvinande", som alltså skulle ligga i namnet Gällingen, är synnerligen vanlig i sv. sjönamn.

Lunten. Namnet hör antagligen till en i nordiska språk förekommande stam med betydelsen "vara trög", "röra sig långsamt". Namnet skulle då ha afseende på vattnets beskaffenhet i sjön eller den i förbindelse med densamma stående ån.

Stenmalmen af *sten* och det gamla ordet *malm* "sand, grus". *Malmen* ensamt betyder "sandsjön". *Örmalmen* af *ör* "groft grus", "sand" o. d. Tilläggen *Sten-* och *Ör-* hafva säkerligen gjorts först sedan betydelsen af ordet *malm* fördunklats. *Liesjön* kan syfta på formen eller höra till sv. dial. *li(d)* "sluttning" och afse läget.

I. Socknens första bebyggande.

Då vårt land efter istidens slut blef möjligt att bebo, synes dess befolkande hafva ägt rum söderifrån, från de danska öarne till Skåne, Halland, Västergötland, Bohuslän o. s. v. De äldsta spåren af människor i vårt land tillhöra *den äldre stenåldern,* som äfven kallas den oslipade flintans tid. Högre upp än i södra Småland och Dalsland har man icke funnit stenverktyg från denna tid. Till *den yngre stenåldern,* som äfven plägar kallas den slipade flintans tid, höra de människor, som befolkat de öfre delarne af vårt land, sålunda äfven Mälarens landskap. Vid sidan af den yngre stenålderns kultur, som i Norrland sträckt sig längs kustlandskapen upp till Skellefteåtrakten och äfven hittat vägen till Jämtlands och Härjeådalens fjälltrakter, finner man, hufvudsakligen i nordligaste Skandinavien, äfven en annan stenålderskultur, som kännetecknas däraf, att redskapen tillverkats af skiffer och äfven till utseendet betydligt afvika från öfriga stenåldersredskap i vårt land. Man har kallat den stenålder, som de tillhöra, *den arktiska stenåldern* eller lapparnes stenålder. Den kultur, som kännetecknas af denna stenålder, synes hafva kommit från öster, då däremot den öfriga stenålderskulturen i vårt land har gått från söder mot norr. Ett fynd från den arktiska stenåldern är gjordt i Fellingsbro, hvarom mera längre fram.

Från de människor, som under den yngre stenåldern bebodde vårt land, har man skäl att anse, att landets nuvarande befolkning härstammar. "Ingenstädes under hela vår förhistoriska kulturutveckling sedan den yngre stenåldern kan nämligen nu skönjas något skarpt afbrott, som måste förklaras genom antagandet, att ett nytt folk invandrat. Dock är det möjligt, att under de stora germaniska folkvandringarnas tid nya stammar, besläktade med landets förutvarande innebyggare, invandrat i Sverige" [1]) Sålunda är det förfädrens folk, som från äldsta tider bebott äfven Fellingsbro.

---

[1]) Oscar Almgren: Sveriges folk i forntiden (i tidskriften Ljus).

De källor, hvarifrån vi kunna hemta upplysning om de människor, som i förhistorisk tid bott och lefvat i Fellingsbro, utgöras här såsom annorstädes af redskap, grafvar och andra minnesmärken, som de lämnat efter sig. Hvad som är att säga om socknens äldsta historia, kan alltså sammanfattas i en redogörelse för socknens fornlämningar.

Fornlämningar från stenåldern.

Några fasta fornlämningar från stenåldern hafva icke påträffats i Fellingsbro. Att Fellingsbro dock varit bebodt under den yngre stenåldern, framgår af de talrika fynd af redskap från denna tid, som gjorts på olika platser inom socknen. Att inga grafvar från denna tid det oaktadt påträffats, torde bero därpå, att begrafningssättet här såsom annorstädes, där stenålderskultur förekommit, men grafvar, bevarade till vår tid, saknas, varit af enklaste slag och sannolikt bestått endast i likets nedläggande i jorden utan särskildt omhölje.

De flesta fynd från stenåldern inom Fellingsbro hafva hopsamlats af brukspatron Atterling på Vesslingbyholm. Beklagligtvis såldes de efter hans död på auktion och skingrades därigenom åt olika håll. Enligt katalog funnos i hans samlingar 27 stenyxor, 11 stenmejslar, 2 mejslar af flinta, ett spån af flinta och 3 spjutspetsar af skiffer, allt funnet i Fellingsbro. I Örebro läns museum, dit en del kom genom köp, finnas nu däraf:

en stor stenyxa med skafthål, funnen vid Sparsta;
2 stenyxor „ „ funna „ Nyckelby;
2 små stenyxor „ „ „ „ „
en stenyxa „ „ funnen „ Sörbyholm;
en mycket liten stenyxa „ „ „ „ Vesslingby;
en stenyxa „ „ „ „ Sverkesta;
en „ „ „ „ „ Öster Sörby;
en mindre stenyxa med skafthål, utan närmare angifven fyndort;
en mindre stenyxa utan skafthål, utan närmare angifven fyndort;
en stor grofhuggen stenyxa med „ „ „ „ „
en „ släthuggen „ „ „ „ „ „ „
en liten rätmejsel af sten, funnen vid Vesslingbyholm;
en hålmejsel „ „ „ „ „
en rundkil „ „ „ „ Sköldberga;
2 mejslar „ „ utan närmare angifven fyndort;
skaft af en hvit flintknif, funnen vid Vesslingbyholm;
hålmejsel af flinta „ „ Norrsäter;
rätmejsel af svart flinta „ „ Vesslingbyholm.

Bland det, som såldes åt andra håll, fanns enligt katalogen en mejsel af flinta, funnen vid Fyrby, en dolk- eller spjutspets af flinta, funnen vid Norra Torfvesta, och ett spån af flinta, funnet vid Vesslingbyholm.

I Örebro läns museum finnes bland stenåldersredskap en stenyxa med *två* skafthål, funnen i Fellingsbro. Af det öfre skafthålet är blott hälften kvar. Yxans öfre del är afslagen.

I statens historiska museum finnes en skafthålsyxa af grönsten, funnen vid Västansjö. Den är enligt beskrifning något sammanknipen bakom skafthålet, så att den blir nästan trind. Banens ände bildas af en cirkelrund yta. Främre delen fyrsidig, undersidan konkav, öfversidan något konvex. Eggen skadad. L. 19 cm., br. vid eggen 3,8 cm., tj. 7,4 cm.

För öfrigt äro stenyxor funna vid Österhammar, Vesslingby, Hedkrogen, Skulsta, Tingsängen vid Toje, Spånga, Vrälinge. 2 st. vid Österhammar funna ägas af distriktsveterinär Edlund i Fellingsbro.

Ett märkligt fynd från *den arktiska stenåldern* eller lapparnes stenålder är en i den Atterlingska samlingen nämnd spjutspets af skiffer, funnen vid Nyckelby och afbruten på midten. I "minnen från lapparnes stenålder i Sverige", Stockholm 1875—76, upptager professor Montelius den i förteckning öfver sådana fornsaker, som synas med säkerhet kunna hänföras till den arktiska stenåldern. Möjligen tillhöra äfven de båda andra spjutspetsarne af skiffer i Atterlingska samlingen samma kulturperiod. En af dem är funnen vid Österhammar.

Möjligt är, att åtskilliga af de stenåldersverktyg, som nu äro nämnda, hafva tillkommit under början af den kulturperiod, bronsåldern, som följde på stenåldern. Ty helt säkert användes vid sidan af de dyrbara bronsredskapen ännu rätt länge sådana stenverktyg, hvaraf man betjänat sig, innan bronsen blef känd. Men fynden af stenredskap äro både tillräckligt många och af den beskaffenhet, att man med full rätt kan anse, att vid den tid, då bronsåldern började i vårt land, eller omkring 1700 år före vår kristna tideräkning, redan länge dessa trakter varit befolkade. Då stenåldern sannolikt omfattat årtusenden, kunna vi med ganska stor säkerhet säga, att för mer än 4000 år sedan bodde människor i Fellingsbro.

Fornlämningar från bronsåldern.

Från den kulturperiod, bronsåldern, som följer på stenåldern, har Fellingsbro två lämningar att uppvisa. Den ena är ett *stenkummel* 1 [1]
på Skulsta ägor, nära Essingån, midt emot Sparsta, af 53 m. omkrets och nära 2 1/2 m. höjd. Det besiktigades i juni 1902 af doktor E. Ekhoff, som på grund af dess öfverensstämmelse med beskaffenheten af grafvar, vanliga under bronsåldern längre söderut i Sverige, ansåg det vara en bronsåldersgraf. Det var delvis upprifvet och syntes hafva innehållit en af hällar bildad kista af stora dimensioner. Däraf tycktes framgå, att det innehållit ett obrändt lik. Då bränning af döda först begynte framåt midten af bronsåldern, skulle alltså grafven vara att hänföra till den tidigare brons-

[1] Siffrorna i marginalen hänvisa till motsvarande siffror på kartan i slutet af boken.

åldern. Bronsåldern räckte i vårt land från, såsom nämndt, omkring 1700 år f. Kr. till omkring 500 år f. Kr. Vi skulle sålunda här hafva ett forntida minnesmärke af 3000 års ålder eller däröfver.

Den andra fornlämningen från bronsåldern är en *bronsyxa*, som funnits på Fellingsbro kyrkogård och nu förvaras i statens historiska museum, dit den inkom i början af år 1901. Den är ett synnerligen framstående fynd och tillhör, enligt muntlig uppgift af professor Montelius, den första af de 6 perioder, hvari han indelat bronsåldern, eller närmare bestämdt 1500-talet f. Kr. Den är, såsom prof. M. äfven uppgifvit, ett svenskt arbete. Sådana yxor hafva nämligen icke påträffats utom Skandinavien. Den vittnar om en redan vid denna tid långt framskriden konstskicklighet. Den har skafthål med ansatser till skaftholk vid skafthålets *båda* mynningar. Dessa holkar äro mycket anfrätta likasom yxan för öfrigt fläckvis. De bevarade ytorna förete på tre sidor rik ornering. En afbildning af yxan synes här invid. L. 18 cm., br. vid eggen 5,4 cm., tj. 4.6 cm.

Såväl grafven som yxan gifva vid handen, att under bronsålderns äldre tid trakten kring Essingån varit befolkad. Essingån erbjöd också, säkerligen då mycket bredare i sitt lopp än nu, en naturlig samfärdsled genom Storån och Mälaren med det öfriga landet. Bronsålderns folk stod i liflig samfärdsel med hvarandra och långt ned i sydöstra Europa sträckte sig nordens handelsförbindelser. Hvarenda bit metall, som användts häruppe under denna tid, måste hafva importerats från sydligare länder, ty någon grufdrift förekom icke i norden förrän under medeltiden.

Om också inga fynd eller grafvar från bronsålderns senare del hafva påträffats inom socknen, torde häraf icke den slutsatsen böra dragas, att Fellingsbro upphört att vara bebodt under den återstående delen af bronsåldern. Möjligt är, att något af de stenkummel, som nämnas under fornlämningar från järnåldern, kan tillhöra denna tid. Andra minnesmärken kunna hafva försvunnit

eller icke uppmärksammats. I hvarje fall torde kunna anses som sannolikt, att denna bygd, som redan under stenåldern var bebodd och där minnen från bronsålderns äldre tid påträffats, alltfort ägt en, om ock mycket fåtalig, befolkning ända fram till järnålderns tid.

Fornlämningar från järnåldern.

Järnåldern i vårt land begynte med kunskapen om järnet och dess användning till redskap, omkring 500 år f. Kr. och räckte till senare hälften af 11:e årh. e. Kr. Under denna tid fick Fellingsbro en jämförelsevis talrik befolkning, enligt hvad fornlämningarna från denna tid visa. Denna befolkning bodde dock icke längre upp än till Hoboda, Sällinge och Västansjö.

De fasta fornlämningarna från denna tid inom Fellingsbro äro dels *grafhögar*, dels *fornborgar*.

Grafhögar.

Redan omkring midten af bronsåldern begynte, såsom nämndt, ett nytt begrafningssätt: likbränning. Detta är fortfarande under järnålderns förra del så godt som ensamhärskande. Omkring tiden för Kristi födelse börjar jordandet åter bli mera vanligt i norden och under hela den återstående hednatiden förekomma båda grafskicken jämsides. Det ena kan öfverväga på vissa orter och under vissa tider, men någon bestämd regel för förhållandet mellan dem har man icke kunnat finna.

I ett par viktiga afseenden skilja sig järnålderns brandgrafvar från bronsålderns. Under bronsåldern äro de brända benen väl rensade från kol och andra rester efter bålet, och de få fornsaker, som hittats, hafva icke varit med på bålet, utan hafva blifvit nedlagda först på de i grafgömman samlade benen. Men under järnåldern blir det allt vanligare, att man icke plockar ut benen ur askan, utan tar några skoflar af bålresterna, kol, aska och ben om hvartannat, och kastar ned i grafhögen eller strör ut på marken, där man vill lägga grafhögen. De fornsaker, som påträffas i dessa grafvar, äro vanligen eldskadade; de ha således lagts med den döde på bålet. Bålet var beläget på en annan plats än högen. Högarne från den yngre järnåldern, med hvars senare del vikingatiden sammanföll, täcka ofta den plats, där bålet stått. Den yngre järnåldern räknar man ifrån de stora germanska folkvandringarnas början (omkr. år 400 efter Kr.) och till järnålderns slut.

Grafhögarne i Fellingsbro äro, såvidt det är kändt, alla brandgrafvar. De äro vanligen samlade i graffält och utgöras af runda upphöjningar på marken till olika höjd, bestående af mylla, mo, sand och grus eller af hopförda stenar, mer eller mindre öfver-

täckta af jord. Materialet i högarne är beroende af den omgifvande markens beskaffenhet. Ofta är en af naturen bildad upphöjning ur marken använd till grafplats, hvarvid genom ytterligare påförande af jord och sten eller grus en mera afrundad form erhållits. Att af naturen ditförda stenblock funnits i upphöjningen, har icke hindrat dess användning till grafplats. Ofta är grafhögen omgifven af en s. k. fotkedja af större eller mindre stenar, lagda rundt omkring högen i en enkel krets. En och annan graf har en triangulär form med stensättning. I grafvarne påträffas aska, kol och brända ben, ofta nedlagda i en lerkruka eller förvarade mellan flata, på kant resta stenar, som täckts af en lämplig sten. I grafvarne påträffas understundom något obetydligt föremål: en pilspets, knif e. d. Hoppet att finna skatter i högarne har vållat, att de flesta större grafhögar äro öppnade och mer eller mindre förstörda af skattsökare.

Gå vi till socknens sydöstra del, finna vi där talrika graffält, som angifva, att denna del af socknen varit jämförelsevis tätt befolkad under järnåldern. Boplatserna hafva legat i närheten af graffälten.

2. Vid *Nyckelby*, strax väster om byn, finnes ett stort graffält, ett af de största inom Fellingsbro. Ungefär där Nyckelby by nu är belägen, fanns sålunda redan under järnåldern en betydande boplats. Om, såsom sannolikt, namnet Nyckelby, fordom skrifvet *Myckelby* och *Mycklaby (= Storby)*, är att härleda från denna tid, skulle denna boplats varit en af de största i orten. Graffältet innehåller mellan 20 och 30 större och mindre grafhögar. Omkretsen växlar mellan 7 till 35 m., höjden från 2 à 3 dm. till 1,5 m. De äro upplagda i starkt stenbunden mark och igenkännas på sin tydligt afrundade form. Kring flera finnas spår af fotkedja. 2 hafva triangulär form med en omkrets af 10 à 12 m.

Vid gräfning för byggnader invid byn ha urnor, aska och brända ben påträffats [1], hvadan sannolikt graffältets utsträckning varit större än nu är synligt.

Mellan Nyckelby och Fogryte har fordom funnits en by, *Tossbyn* [2]. I 1539 års jordebok är Tossbyn upptagen, men saknar där boende ägare och tillhör bönder i Fogryte. Redan 1539 har alltså Tossbyn upphört att vara till såsom by. Men än i dag kallas en del af Fogryte bys åkerjord för Tossbyjorden. I sydligaste delen af en skogshöjd öster om Fogryte, nära skillnaden
3. mot Nyckelby och ej långt från den gamla Tossbyjorden, finnes ett mindre graffält, bestående af en större (33 m. i omkrets och 1 m. hög) och 5 mindre (omkr. 4 m. i diameter) grafhögar utan fotkedja, den större öppnad. Det förefaller ej osannolikt, att den

[1] Uppgift af nämndeman Ol. Ersson, Nyckelby.
[2] Månne från början Torsbyn?

gamla Tossbyn legat här i närheten och att dess graffält från hedenhös här återfinnes.

Ett mindre graffält, till största delen förstördt genom odling, 4.
finnes söder om järnvägen på den s. k. *Sätran*. På en stenbunden höjd har vid odling grafhögar, innehållande urnor med aska och ben, borttagits. På en mindre höjd i närheten finnas några mindre upphöjningar ur marken, af hvilka en vid undersökning befanns innehålla små bitar af kol och brända ben samt aska.

Följa vi landsvägen från Ålsängs station västerut, komma vi
vid *Lund* till ett stort graffält, beläget till större delen strax norr 5.
om vägen vid Lunds husartorp. På en mindre bergshöjd mellan här och där uppskjutande stenhällar, bland enbuskar och ljung, finner man den ena grafhögen efter den andra. De bestå af större och mindre sammanförda stenar med jord öfver och i allmänhet med fotkedja. Storleken växlar från omkr. 40 till 7 m. i omkrets och 2 m. till 3 à 4 dm. i höjd. De största äro vanligen öppnade. En vacker grafhög omkr. 40 m. i omkrets och 1,3 m. hög befanns oöppnad. Omkr. 25 st. kunna räknas, men den rikt växande ljungen och enen göra det svårt att tydligt se alla högarne. En triangulär graf med hvarje sida 3 m. finnes. Söder om landsvägen, strax vid husarbostället, finnas 6 grafhögar, hörande till samma graffält, den största omkr. 30 m. i omkrets och 1,5 m. hög.

Både norr och söder om graffältet vid Lund finnas andra, mindre graffält. Vid pass en km. söderut i "Västra backen" på *Berga ägor*, väster om Nederby, finna vi längst i söder en graf-
hög omkr. 50 m. i omkrets och 3,3 m. hög med fotkedja af del- 6.
vis på kant resta stenar, öppnad. I närheten finnas 4 st. mindre högar. Längre mot nordost finnes ett lågt stenkummel, delvis täckt af jord, omkr. 50 m. i omkrets, hvilket möjligen kan vara ett grafställe. I midten är en större jordfast sten. Rundt denna äro 5 à 6 stenhopar, af hvilka 3 äga mer afrundad form med en större sten i midten. Längre mot norr finnas spridda högar. En är ett stenkummel med jord och fotkedja, omkr. 30 m. i omkrets och 1,5 m. högt, synligt ända till landsvägen. Nära intill finnas 2 liknande, mindre. En grafhög längre mot nordost är utgräfd till grotta med sittplatser. En triangulär graf med omkr. 5 m. sidor finnes i närheten.

Norr om landsvägen i en skogsbacke söder om banan finnas några grafhögar, af hvilka en är omkr. 30 m. i omkrets och 1,3 m. hög. På andra sidan banan i närheten af *Trossbofallet* (så kalladt, emedan där förr stått en trossbod för husarerna), söder om Eke finnas ett 10-tal mindre grafhögar, delvis afskurna af banan, samt något längre mot norr 5 högar af omkr. 25 m. omkrets och
1 m. höjd, en öppnad. 7.

Dessa graffält vid och i närheten af Lund kunna anses bilda

ett enda stort graffält från Västra backen vid Nederby i söder
upp mot Eke i norr.
Vid pass 1 km. öster härifrån, på det s. k. Älfkvarnsberget
på *Bejby* krongårds ägor finnes ett med jord till större delen täckt
8. stenkummel, omkr. 20 m. i omkrets och 1,8 m. högt.
Ännu längre österut, i *Oxhagen* på *Y. Ekeby* mark, söder om
byn, ett stycke norr om järnvägen finnes en större stenkummel
och norr därom 4 à 5 kullar af mindre stenar med jord omkr. 20
à 25 m. i omkrets, öfverväxta af ljung och delvis trädbevuxna,
9. hvilka tyckas vara grafhögar. En är öppnad.
Nordost om Eke vid *Västersäter* finnas några graffält. I en
skogsbacke omkr. 400 m. väster om gården finnas 6 högar, bildade
af sten och jord, omkr. 20 m. i omkrets och ej fullt 1 m. höga;
10. 2 äro öppnade.
3 à 400 m. väster om gården, norr om vägen till Waru finnes
i en björkbacke ett graffält med ett 30-tal högar af växlande
storlek, de flesta 20 à 30 m. i omkrets och 1/2 till 1 m. höga,
några med fotkedja. De bestå af sten och jord. Många äro öpp-
11. nade.
Längre fram efter vägen till Waru, nästan på gränsen mellan
Waru och Västersäter, ligga i en skogsbacke på ömse sidor om
vägen en del grafhögar. På norra sidan om vägen ligga 6 st.,
den största af omkr. 25 m. i omkrets och 1,5 m. hög, alla mer
eller mindre skadade. På södra sidan om vägen finnas åtskilliga
grafhögar, hvilkas antal och storlek är svårt att bestämma, då
12. platsen är tätt beväxt med skog.
Något längre fram efter vägen, där den böjer sig ned mot
13. Waru, finnas i en kal backe strax nordost om vägen 3 à 4 graf-
högar.
Norr om Västersäter vid vägen till *Norrsäter*, väster om byn
och omkr. 100 m. norr om vägen, ligger i den odlade marken
14. nära intill en hage en kulle af nära 60 m. omkrets och 2,5 m.
höjd. Höjden har förut varit ännu större, men sänkts genom kul-
lens användning till åker. Såväl formen som beskaffenheten i öf-
rigt (sand, jord och grus, medan marken omkring består af mylla)
ge skäl för antagandet, att kullen är en grafhög, hvilket den äfven
af doktor E. Ekhoff, som sommaren 1902 besåg den, antogs vara.
I en skogsbacke några hundra meter nordväst om Norrsäter
finnas ett 10-tal mindre grafhögar, 5 à 6 m. i omkrets och vid
15. pass 1/2 m. höga, bestående af fin mylla. Några, som legat nära
de omgifvande åkrarne, äro utkörda på dem. Vid gräfning i en
af de kvarvarande påträffades kol och aska.
Om vi nu återvända till stora landsvägen från Arboga och
fortsätta från Lund västerut, finna vi ett nytt graffält vid *Gamla
Gästgifvaregården* strax öster om gården och till venster om vägen
16. i en backe. 18 grafhögar kunna räknas. Blott en är försedd

med fotkedja. De bestå i allmänhet endast af jord och växla i storlek mellan omkr. 45 till 7 m. i omkrets och 2 m. till 3 dm. i höjd. 7 äro öppnade. Atterling och Hofberg tala i sina anteckningar om 3 stensättningar därstädes, till formen runda med större rundstenar och inre stenläggningen af klappersten. Vid doktor E. Ekhoffs besök på platsen sommaren 1902 kunde dessa ej upptäckas.

Vid pass en km. från G:la Gästgifvaregården passerar landsvägen den genom socknen från norr till söder löpande rullstensåsen. Denna har från Västvalla upp till Sällinge en mängd lämningar af forntida graffält. Mycket sannolikt är, att genom odling och bebyggande en del grafvar och kanske hela graffält försvunnit, såsom särskildt är förhållandet vid kyrkan och på Vesslingbyåsarne. För öfrigt har förstörelsen skett genom grustäkt, som ännu tyvärr vållar ödeläggelse af dessa dyrbara fornlämningar. Skattgräfvare hafva också bidragit till förstörelsen. Det torde få anses såsom ganska sannolikt, att rullstensåsen från och med Västvalla upp till Vesslingbyholm, innan ännu odlingen inkräktat densamma, haft det ena graffältet efter det andra och att det, som nu återstår, är obetydliga lämningar af hvad som fordom funnits.

Grafvarne på rullstensåsen sakna allmänt fotkedja.

Följa vi åsen från *Västvalla,* finna vi söder om gården vid husarstugorna 2 grafhögar omkr. 1/2 m. höga och några meter i 17.
omkrets.

Norr om gården finnes ett graffält, till stor del förstördt af 18.
grustäkt. Tre större grafhögar och flere mindre äro behållna. Hofberg säger i sina anteckningar, att flere grafhögar här för myllans skull blifvit utförda på de kringliggande åkerfälten.

Vid *Hälla* finnas lämningar af ett stort graffält strax söder om byn. Hofberg säger: "På Hälla bys ägor, ett bösshåll söder om byn[1]), ligger ett vackert graffält, bestående af 12 större och 19.
mindre grafkullar, af hvilka den största, belägen i norra änden af grafplatsen, har 7 fots höjd och 120 fots omkrets. Genom sitt läge på den höga grusåsen dominerande hela den omgifvande slätten har denna grafhög blifvit af bygdens ungdom vald till plats för dess valborgsmessoeldar och därigenom något skadad i toppen". Detta graffält är nu till stor del förstördt genom grustäkt. Den största grafhögen finnes kvar. 2 högar äro till hälften afskurna. Mindre kullar ligga här och där ännu orörda.

Norr om byn, strax söder om stora landsvägen, finnas läm- 20.
ningar af ättehögar. Atterling uppgifver 5 st., bestående af mylla med inblandad klappersten på underlag af sand, alla mer eller mindre förstörda af skattsökare och genom grustäkt, den största af 100 fots omkrets och 7—8 fots höjd. "Flere urnor med för-

[1]) Orätt; graffältet begynner strax söder om byn.

brända ben och aska berättas hafva blifvit påträffade.“ Den största grafhögen är nu till stor del bortschaktad. En rund stensättning omkr. 2 m. i genomskärning är möjligen lämning af en grafhög.

“På *Hälladsen* norr om järnvägen“, uppgifver Atterling, “på åsens östra sida ligga 4 kullar i rad från norr till söder, den största af 60 fots omkrets och 3 fots höjd. Dessutom två runda stensättningar, liknande fotkedjan af förstörda ättehögar.“ Hofberg angifver måtten på de senare till resp. 25 och 30 fot i omkrets. Inga
21. grafkullar finnas där nu. De som hafva funnits synas vara bortförda.

Vi följa nu rullstensåsen vidare mot norr, till dess vi komma till Sparstavägen. Vi följa denna väg till byn *Sparsta* och finna i en backe strax väster om byn ett till största delen förstördt
22. graffält. En större grafhög af omkr. 17 m. omkrets och 1,8 m. höjd höjer sig i sydvästra delen af backen och i midten af backen 2 st. af ungefär samma storlek, den ena öppnad i midten, den andra delvis borttagen. Vidare finnas där en något mindre, 5 st. af omkr. 7—10 m. omkrets och några dm. höjd samt ett flertal små högar, som obetydligt höja sig öfver marken och hvars fotkedjor äro borttagna. Vidare 3 triangelformiga stensättningar, som föga höja sig öfver marken, med hvarje sida omkr. 1 m. Atterling uppskattar antalet grafhögar till omkr. 20 och nämner en triangulär stensättning med något utböjda sidor: sidorna 15 fot och basen 9 fot. Hofberg talar om en till hälften bortförd ättekulle, omgifven af en stenrundel, i hvilken hvarje sten har 2—3 fots höjd, samt om en otydlig triangelformig stensättning, 12 fot på hvar sida med hörnstenen något större än de stenar, som bilda den yttre kanten. H. berättar, att graffältet blifvit förstördt på det sättet, att grafkullarne, som utgjorts af ypperlig svartmylla med inblandad klappersten blifvit lasstals utförda på de närbelägna åkrarne. Till fyllning i diken och till byggnader hemtades för några år sedan sten från graffältet, hvarvid fotkedjor och stensättningar lämnade det lättats åtkomliga materialet.

Hofberg uppgifver, att “på *Sparsta ägor*, strax söder om byvägen, på skogslotten, som tillhör södra gården, på en kal och tämligen jämn bergkulle finnes en tresidig stensättning, 20 fot på hvarje sida och att rundt omkring denna spåras några obetydliga lämningar efter andra stensättningar, hvilkas storlek och form dock icke kan bestämmas.“ Vid besök på platsen — den ligger mellan Sparsta och stora landsvägen, — har anträffats på en bergkulle af angifvet slag en sammanhopning af stenar af ej fullt samma omkrets som bronsåldersgrafven vid Skulsta, men utan afsevärd höjd öfver bergkullen. I närheten finnas 2 mindre, rundade sammanhopningar af sten, af hvilka den ena höjer sig något

mot midten. Om dessa äro forngrafvar eller andra fornlämningar är svårt att afgöra. De angifvas emellertid å kartan. 23.

Återvända vi nu till stora landsvägen och följa den norrut, finna vi omkr. 1 km. söder om kyrkan i den s. k. *Slammerbobacken* på Sparsta mark strax väster om vägen ett mindre graffält, bestående af 3 genom grustäkt till hälften afskurna grafhögar, omkr. 20 m. i omkrets och 1 m. höga, samt 4 mindre, norr om dessa, behållna. 24.

Omkr. 1/2 km. längre fram skall, enligt Hofbergs uppgift, på östra sidan om landsvägen och på grusåsens östra sluttning finnas 8 oansenliga grafhögar, af hvilka den största, som har 4 fots höjd och 60 fots omkrets på norra sidan är något utgräfd af skattsökare. Äfven dessa grafhögar äro nu försvunna, antagligen genom grustäkt. Platsen utmärkes dock på kartan. 25.

Vid *Prostgården* har äfven funnits ett graffält, som nu är borta. Prosten Hisingh skrifver år 1667[1]): "vid prästgården fins ock en stor sandhög, ihopaburen, högre än alla de andra och bredvid lägre sandhög; för 50 år sedan fanns där en kista af grof sand och ler och dödas ben uti; sades ock om ett svärd." Enligt Atterling påträffades vid planering vid Prostgården i dec. 1850 på 1 1/2 alns djup en urna med halfförbrända ben och aska. Atterling tillägger: "flere dylika fynd omtalas." Äfven denna plats utmärkes på kartan, oaktadt några grafhögar nu ej finnas. 26.

Vi lämna åter rullstensåsen och följa den österut gående Norrbyvägen. På det lilla *Dyrberget* nära Prostgården finnas ett par runda upphöjningar, som sannolikt äro grafhögar, den ena delvis utgräfd till källargrop. 27.

En rund upphöjning å en kulle söder om samma väg mellan Prostgården och Dyrberget torde ock få anses såsom en grafhög. 28.

I *Rinkaby by* finnes strax söder om Aug. Anderssons gård ett stenkummel omkr. 45 m. i omkrets och 1,8 m. högt, delvis 29.
täckt af jord och öppnadt från sidan. Strax öster om samma gård har funnits ett litet graffält, som nu är förstördt genom odling. Vid plöjning har påträffats aska och kol samt en pilspets af järn.

Strax norr om f. d. frälsegården i Rinkaby finnes en grafhög med fotkedja, omkring hälften så stor som det nyssnämnda stenkumlet. 30.

I den s. k. *Kattlundsbacken*[2]) på Öby mark strax söder om Norrby-vägen, mellan Borfona och Öby, finnes ett stort och vackert graffält, ehuru så öfverväxt af skog, att det är omöjligt att 31.
få en öfverblick öfver det hela. Grafvarne äro anmärkningsvärda för sin storlek och för fotkedjor af grofva stenar. De uppgifter

[1]) Prosten C. Hisinghs uppteckning till Carl XI om antiqviteter i Fellingsbro.

[2]) Egentligen Katrinelundsbacken efter en Katrina Lund, som skall hafva ägt en stuga där.

Hofberg och Atterling lämna om graffältet stämma icke inbördes. Hofbergs beskrifning såsom fullständigast och, såsom det tyckes, mest korrekt må anföras: "Graffältet består af 16 ättehögar, 2 stenkummel, en tresidig[1]) och en rektangulär stensättning[2]). Af ättehögarne äro 10 försedda med och 6 utan fotkedja[3]). De ligga utan någon bestämd ordning; dock förekomma tvänne grupper, den ena med fyra, den andra med fem högar liggande tätt intill hvarandra. Den största grafkullen har 7 fots höjd och är 150 fot i omkrets. Kumlen hafva 4 à 5 fots höjd samt 50—60 fots omfång. Midt emellan de båda grupper, i hvilka de större grafhögarne äro lägrade, träffas den tre-sidiga stensättningen, som är 20 fot på hvar sida med större hörnstenar, af hvilka den i norra hörnet utgöres af en stor jordfast sten af 8 fots längd. Den rektangulära stensättningen i väster torde rätteligen böra kallas för kummel, då den har 3.5 fots höjd, 25 fots längd och när lika bredd, ehuru liksom vanliga stensättningar omgifven af större bullerstenar".

Hofberg uppgifver: "på *Öby mark*, ett bösshåll väster om gården ligga på en liten bergkulle i gärdet sex st. grafkullar af 2—3 fots höjd och 50—70 fots omkrets, alla mer eller mindre skadade af högbrytare". De hafva ej kunnat återfinnas.

Atterling uppgifver: "på *Svillinge gärde*, väster om byn, ligga 5 st. stenrös på något afstånd från hvarandra i rad från N. till S., alla försedda med fotkedja, den största af 75—80 fots omkrets och 5 fots höjd." Icke heller dessa hafva kunnat återfinnas.

Vid pass 1/2 mil nordost om Öby på *S. Norrbys mark* på andra sidan ån vid gränsen till Medåker har funnits ett nu genom
32. odling förstördt graffält. Urnor hafva genomskurits af plogbillen vid plöjning och aska har påträffats under marken. Nu kan intet spår af graffältet påträffas.

33. Strax söder om vägen vid *S. Norrby* ligga på fältet 2 stenbackar. I den västra finnes en rundad upphöjning omkring 10 m. i omkrets och omgifven af fotkedja och norr därom finnas 2 eller 3 små kullar intill hvarandra. Här är sannolikt äfven ett litet graffält.

Vi återvända nu till Prostgården och fortsätta norrut. På *Vesslingbyåsarne* hafva enligt Atterlings uppgift funnits grafhögar, som under tidernas lopp blifvit förstörda genom grustag m. m.
34. Tre urnor med förbrända ben och aska berättas hafva blifvit påträffade. Några spår af grafhögar kunna nu icke där upptäckas. Platserna upptagas dock på kartan.

Från Vesslingbyholm följa vi Bergsvägen till *Spånga bro* och finna där väster om ån och norr om vägen en hög kulle, kal-

---

[1]) Har icke kunnat påträffas.
[2]) Såväl stenkumlen som den rektangulära stensättningen äro grafhögar.
[3]) Atterling säger, att alla hafva fotkedja. Detta synes vara det rätta.

lad Spånga skans, belägen midt i ett åkerfält. Den besiktigades sommaren 1902 af doktor Ekhoff, som ansåg den vara en grafhög, öppnad i midten af skattsökare. 35.

Atterling uppgifver, att "på en kulle midt emot Spånga skans ligga en mängd ättehögar utan någon gemensam inbördes ordning. Högst upp på kullen ligger den största, som har en genomskärning af 23 fot och en höjd af 3—4 fot. Tätt bredvid denna ligga 4 mindre, försedda med fotkedja, den största af 12 fots genomskärning. Längre ned på backsluttningen ligga 3 utan fotkedja. Dessutom förekomma några kullar v. om den förstnämnda, hvaribland en fyrkantig med resta hörnstenar och sidor af 10 fots längd; höjden 2—3 fot. Vid anställd undersökning befanns den innehålla förbrända ben och aska jämte en urna, fylld likaledes med halfförbrända ben och aska, allt inom en askvård af bullersten. Kullen är till större delen omgifven af en oval stensättning af c:a 140 fots längd och 125 fots bredd. Stensättningen består till större delen af en enkel stenrad; understundom förekomma 2 à 3 stenar i bredd, vanligen af 2—3 fots axel. Några af högarne hafva blifvit öppnade af skattsökare, hvarvid lärer påträffats, som vanligt, urnor med aska och halfförbrända ben."

Detta graffält kunde icke återfinnas vid doktor Ekhoffs nämnda besök på platsen.

Hofberg uppgifver, att på *Spånga ägor* sydost om byn, på södra sidan om och tätt intill landsvägen samt ett par hundra steg väster om Spångaån, ligga på en backkulle 16 små grafkullar samt en fyrsidig stensättning. "Af ättehögarne äro några, som ligga i kullens norra ända, försedda med fotkedjor. Öfverhufvud hafva dessa grafvar endast 1,5 fots höjd och 50 fots omkrets. Den fyrsidiga stensättningen på kullens västra sida är 10 fot lång, 8 fot bred och har i hvarje hörn 1,5 fots höga resta stenar." Icke heller detta graffält kunde vid ofvannämnda tillfälle återfinnas. Förmodligen är det samma plats, som enligt traditionen kallas för *Danskgrafven*, då däremot den stora grafhögen norr om vägen kallas för *Svenskgrafven*, emedan här skulle vara begrafna i hvar sin graf de svenskar och danskar, som föllo i den strid, som skall hafva stått vid Spånga bro under Engelbrekts befrielsekrig.

Återvända vi nu till rullstensåsen och följa den från Vesslingbyholm norrut, finna vi, där vägen till Sörbyholm skiljer sig från stora landsvägen, ett par hundra steg *sydväst om Hedkrogen*, en kretsformig stensättning af 7 resta stenar af 1/3—1 m. höjd. 36.

Vid pass 200 m. därofvanför, strax öster om landsvägen, finnas 6 grafhögar, som utgöra återstoden af ett genom grustäkt förstördt graffält. Vid d:r Ekhoffs besök sommaren 1902 befanns 37.
en grafhög, som var afskuren genom grustäkt, innehålla benrester, aska och kol. Storleken af de kvarvarande grafvarne är 20 à 25 m. i omkrets och 1 m. och därunder i höjd. De utgöras af svart-

mylla med inblandad klappersten. En är genomgräfd och är förmodligen den, som af Atterling uppgifves innehålla en hällkista af på kant resta stenar af 1—1,5 fots höjd, formen fyrkantig, största bredden längst in i högen 6 fot, längden 6,5 fot. Hofberg kompletterar uppgiften enligt meddelande, som han erhållit af pastorsadjunkten (nuvarande kontraktsprosten i Kil) Wahlfisk, därmed, att på botten låg en 4 fot lång och 3 fot bred stenhäll, som måhända från början varit bottenhäll, då i sandgruset ofvanpå densamma lärer funnits lämningar af aska, kol och ben. Doktor E. ansåg, att högen ej var en hällkista i den mening, man gifver ordet såsom angifvande en graf från stenåldern, utan att den tillhör det järnåldersgraffält, som legat på denna plats.

Såväl stensättningen som grafhögarne vittna om, att en boplats från järnåldern funnits här i närheten.

Mellan Österhammar och Sällinge skiljer landsvägen sig från åsen, hvilken framlöper efter Sällingesjöns strand. Midt emellan Österhammar och Sällinge, på det s. k. *Sällinge Sand,* nära Sällingesjön, finnes ett till största delen genom grustäkt förstördt graffält, hvaraf nu återstår 10 à 15 st. högar med en omkrets af 15 —30 m. och en höjd af $^1/_2$—1 $^1/_2$ m., äfven de till största delen öppnade. Fältet sträcker sig in på Högås' mark med en del hö-
38. gar, som föga höja sig öfver marken. Sannolikt är, att i åsens fortsättning närmare Sällinge by äfven funnits ett graffält, som nu är borttaget genom odling. Vi skulle då under järnåldern haft en boplats i närheten af Sällinge Sand (sannolikt strax söder därom på åsen) och en annan boplats ungefär där Sällinge by nu är belägen.

"På *Hoboåsen*", säger Atterling, "finnas efter allt utseende lämningar af grafkullar med stensättningar, men de hafva genom den på åsen anlagda vägen blifvit skadade." De hafva icke af förf. kunnat påträffas, men sannolika platsen för dem utmärkes
39. dock å kartan.

På *Västansjö* ägor, vid pass 300 m. öster om södra gården, vid kanten af ett åkerfält finnes en betydlig grafhög af omkr. 50 m. omkrets och 1,5 m. höjd med någorlunda väl bibehållen fotkedja. Den har, såsom Atterling uppgifver, fordom varit högre, men jord har bortförts från toppen. För ett par år sedan har
40. försök gjorts att öppna densamma.

"I ett par skogsbackar nära därintill", säger A., "hafva troligen smärre grafkullar funnits, emedan spår, ehuru mycket otydliga, tyckas förefinnas."

"Snedt emot Västansjö, på andra stranden af Sällingesjön, *på Kjänäs' säterihemmans skog*", säger A., "finnas äfven lämningar af några mindre grafkullar med fotkedjor. En sådan, som undersöktes, befanns innehålla aska." Den täta skogen har gjort det omöjligt
41. att återfinna dem. Den ungefärliga platsen utmärkes dock å kartan.

På *Kjänäs norra gårds ägor*, nära gården, mot sjön, på en hög, otillgänglig bergklint är en större afrundning på bergets topp, där 3 grafhögar ligga, bildande en triangel. De äro genomgräfda. 42.
Omkring platsen, nedanför bergstoppen, äro lämningar af en stenmur, som rundt omkring förskansat höjden. Murens längd synes ha varit omkring 35 à 40 m. Tämligen behållna äro 8 à 10 m., hvilka hafva en höjd af 1/2 m. I öfrigt är den nedrasad.

Vid *Grönbo*, ett litet stycke öster om gården vid gränsen mot Ramsberg, finnes en betydlig jordkulle af nära 100 m. omkrets och omkr. 11 m. höjd. Toppen är afplattad och bildar en cirkel- 43.
formig platå af omkr. 10 m. diameter, omkring hvilken en väl bibehållen stensättning af låga stenar i jordbrynet finnes. Möjligen har den fordom varit afrundad i toppen, men afjämnats för att bli lämplig till majstångsplats, hvartill den förr användts. I så fall skulle den möjligen vara en grafhög af stora dimensioner. Öfversta kanten är genomgräfd för framdragande af en linbana.

Slutligen bör ock nämnas, att i Hisinghs uppteckning af antiqviteter i Fellingsbro säges: på *Boda ägor* finns 2 stora stenhopar i skogen, 6 aln. rundt om; ingen vet däraf något säga. — Dessa hafva nu icke kunnat återfinnas.

Likaså säger Hisingh: finns i *Borfona gärdet* ihopaburne stenhopar af sten, 4 st., och nu jord däröfver. — Icke heller dessa hafva kunnat återfinnas.

Fornborgar[1]).

Med namnet borgar eller fornborgar förstås inom fornforskningen primitiva förskansningar, bestående af grofva, oftast, åtminstone nu, åsformiga murar eller vallar, alltid uppförda utan användande af murbruk, samt vanligen enbart af löst på hvarandra hopade block och stenar, ej tillhuggna och af mycket växlande dimensioner. Som regel äro dessa förskansningar anbragta å branta och otillgängliga berg. Härtill har man helst valt sådana, som hafva en eller annan sida redan i och för sig obestiglig, d. v. s. genom höjd och lodrät stigning stormfri, således, utan att särskilda anordningar där behöfde vidtagas, afgifvande tillfyllestgörande skydd. En fornborg kan således lämpligast karakteriseras såsom ett otillgängligt berg, hvilket genom människans åtgörande, förmedelst förskansningar af ofvan nämnda konstlösa slag, är gjordt ännu otillgängligare, ännu svårare att mot försvararnes vilja bestiga. På dessa befästningar är ofta ett ofantligt arbete nedlagdt. Den stundom oerhörda mängden material, som aldrig är brutet ur berget, har säkerligen i de flesta fall ej varit att tillgå ensamt på

[1]) De allmänna uppgifterna om fornborgar äro hämtade från "Tvänne fornborgar vid Tullinge, Botkyrka socken, Södermanland", afhandling af Emil Ekhoff i Sv. fornminnesföreningens tidskrift, hft. 31.

borgberget, utan har måst uppsökas i omgifningarna och forslats uppför de branta stigningarna.

Man har länge insett, att fornborgarna ej varit stadigvarande, fasta boplatser, utan endast tillfälliga tillflyktsorter. De voro ett slags befästa läger, dit den närmaste bygdens befolkning, män, kvinnor och barn, när ofred hotade, drog sig tillbaka, medförande sina redbaraste ägodelar, däribland förmodligen äfven husdjuren. Bakom dessa förskansningar kunde man i jämförelsevis skyddadt läge afvakta lugnare tider, och här kunde man upptaga striden mot en inträngande fiende under gynsammare förhållanden än de, hvilka stodo till buds i den öppna bygden. Bl. a. visar borgarnas läge, att denna förklaring af deras användning är den rätta. De äro vanligen ej belägna i den öppna, odlade bygden, utan afsides från denna, stundom ganska långt uppe i utmarkerna och obygderna.

Fornborgar förekomma särskildt talrikt i Mälarelandskapen. Om den tid, då dessa befästningar anlades och voro i bruk, vet man ännu mycket litet. De pläga vanligen hänföras till järnåldern. Riksantikvarien H. Hildebrand har, beträffande fornborgarna inom Mälarelandskapen, framhållit att många af dem ligga utefter gränserna för häraden — andra äro belägna utefter vattendragen eller vid sjöarna eller följa höglandets konturer mot låglandet — samt att de således synas med trygghet kunna hänföras till den tid, då häradena redan voro bildade, men hvarje härad ännu var mera ett rike för sig och befolkningen i de olika häraderna ofta lefde i fejd med hvarandra.

Flere fornborgar finnas i Fellingsbro.

44. Den största och vackraste är den s. k. *Finnåkers skans*, belägen på berget *Vikshäll* nordväst om Finnåkerssjöns öfre ända, omkring en km. från Åsen på Hoboda mark. Öfver den kringliggande skogbevuxna bergsträckningen höjer sig Vikshäll, bildande öfverst en oregelbunden, nästan jämn platå af 30 m. bredd och 60 m. längd. Mot sjösidan är berget tvärbrant och bildar en ansenlig höjd. Här saknas murar, men åt de öfriga, äfven ganska otillgängliga sidorna äro betydliga vallformiga murar uppförda, bildande åt ett par håll dubbla förskansningar. Hufvuduppgången är från norr, men äfven från väster kan uppgång verkställas. Förskansningarna äro så lagda, att äfven om en inträngande fiende lyckats bemäktiga sig de yttre förskansningarne, skulle försvaret kunna verksamt fortsättas från andra inre punkter inom borgen.

En annan fullt typisk fornborg, ehuru af betydligt mindre
45. dimensioner, är *den s. k. Romareskans* på *Romsberget på Spånga ägor*, omkring 2 km. NO om Spånga, ej långt från Sverkestaån. En bergsplatå af omkring 30 m. längd och 15—30 m. bredd, som mot öster har en tvärbrant vägg af omkring 12 m. höjd, är

på de öfriga, lättare tillgängliga sidorna befästad genom en 93 m. lång och vid basen 4—6 m. bred ringmur, som hästskoformigt böjer sig kring bergsplatån. Muren har en höjd af 1,5—5 m., det sistnämnda måttet egentligen tillkommande norra sidan, och sluttar för öfrigt såväl inåt som utåt. Ingången är vid norra armens östra ändpunkt.

Vid pass en km. söder om Borfona ligger på *Viksberget* den s. k. *Borfona skans*. Huruvida den är en fornborg af samma slag 46.
som de nu nämnda, ansågs af doktor Ekhoff vid hans besök där ovisst. Längs bergsplatåns östra sluttning ligger en omkring 5—10 m. bred vall af stenar, som tyckas utgöra en af naturen gjord sammanhopning, mera liknande en strandvall än ett verk af människohänder. Åt norr, där uppgången är, finnes en tydligen af människohänder lagd stenmur af obetydliga dimensioner. Denna sluter sig åt öster samman med stenvallen på östra sidan och bildar mot väster en åtminstone påbegynt förskansning, till dess det åt detta håll tvärbrant stupande berget tar vid. Åt söder finnes en stenmur, tämligen väl behållen, men af endast omkring ³/₄ m. bredd och 1 m. höjd, hvilken ej fullständigt afstänger det åt detta håll sakta sluttande berget.

Möjligen har här en förskansning varit påbörjad med stöd af bergets läge och den af naturen gjorda sammanhopningen af stenar, men ej blifvit fullbordad.

Ännu en förskansning af mera ofullbordad art finnes på *Tingsberget på Toje ägor*, ett stycke norr om byn, strax öster om Finn- 47
åkersvägen. Detta berg, som utgöres af en tämligen hög bergsplatå af omkring 300 m. längd, bildar åt väster en brant, otillgänglig bergvägg, som sträcker sig längs större delen af berget. För att försvåra tillträdet till bergsplatån och förlänga den åt väster otillgängliga delen af densamma är en sträckmur lagd af omkring 75 à 100 m. längd från den punkt, där bergväggen begynner, i riktning mot söder och böjande sig uppåt berget, där den förlorar sig i en af naturen gjord sammanhopning af stenar. Muren är dock blott en meter och därunder hög och ungefär lika bred. Högre upp på berget, något ofvanför där denna mur slutar, är en kortare stenmur lagd i riktning från Ö till V, något högre och bredare samt bättre behållen än den förra. Möjligen är någon del af denna mur bortförd till byggnader. Där bergväggen slutar mot norr, är en likadan stenmur som vid södra ändan lagd i sned riktning nedåt, omkring 20 à 30 m. lång.

Om här funnits en befästning af samma slag som fornborgarne, måste de öfriga nu alldeles obefästade sidorna och särskildt den västra sidan, som bildar en skogbeväxt sluttning, hafva skyddats genom förhuggningar och för öfrigt måste murarne äfven hafva varit betydligt förstärkta genom träd. Möjligt är, att murarne på

Tingsberget äro att hänföra till det slag af fornlämningar, som härnedan skola beskrifvas.

Hofberg berättar, att på den öppna platån på berget enligt sägnen fordom hållits ting, hvaraf namnet Tingsberget härleder sig. Ett större stenblock midt på klipphällen, säger han, utvisas såsom domarestol och de kringliggande rullstensblocken såsom sittplatser för rättens öfriga ledamöter. Han berättar vidare, att nedanför berget uppväller en källa med en stark åder och ett mineralhaltigt vatten, och att öfver källan reser sig en gammal "vårdtall", som med all vördnad betraktas och behandlas af ortens ungdom, som plägar samlas här trefaldighetsafton.

Om murarne på Tingsberget har H. ingenting att förtälja.

Den odlade ängen väster om berget kallas Tingsängen.

Ännu en form af fasta fornlämningar finns inom Fellingsbro, men af sådant slag, att det är omöjligt att afgöra, från hvilken tid de härstamma. Så mycket torde dock vara visst, att de tillhöra en mycket aflägsen tid. De äro värda all uppmärksamhet, i synnerhet som sådana i allmänhet icke blifvit uppmärksammade på andra orter i vårt land. De kunna närmast angifvas såsom

sträckmurar,

uppförda af större och mindre stenar till en höjd af omkr. 1 m. och därunder samt en bredd af $^1/_2$—1 m. De ligga i stenbunden, vanligen högre belägen mark och äga i allmänhet föga längd och ofta oregelbunden sträckning. Det är alldeles tydligt, att de icke kunna vara hopförda vid odling eller utgjort inhägnader kring den odlade marken. Icke heller är det gärna tänkbart, att de äro gamla rå- eller gränsskillnader. På Gotland, Öland och i Östergötland har man visserligen på senare tid uppmärksammat gamla rå- eller gränsskillnader, som utgöras af rader af lagda stenar eller rester af murar, men att de här föreliggande murarne icke kunna vara af samma beskaffenhet som dessa, framgår dels af fleres läge och form, som utesluter möjligheten af råskillnad, dels däraf, att de på Gotland o. s. v. påträffade ansetts af några forskare vara lämningar af gamla vägar. Eljest hafva råskillnader af ålder utgjorts af rösen, icke af murar. Det är svårt att finna en fullt tillfredsställande förklaring öfver orsaken till deras tillkomst. Tämligen tydligt är dock, att de utgjort någon slags hägnad. Men då denna icke kunnat vara till gagn för den odlade jorden, återstår att antaga, att de hört tillsammans med boplatser i långt aflägsna tider. De skulle då möjligen få anses hafva varit bogårdsmurar, förstärkta eller förlängda genom stängsel af trä, där så behöfts.

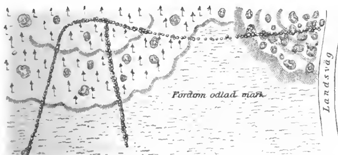
48. På *N. Torfvesta skog*, i den s. k. Oxhagen, några hundra famnar väster om V. Torfvesta gård, omkr. 200 m. från soldatbostäl-

let, ligger på en kal bergskulle en stenmur längs kullens södra sida, som bildar en ej synnerligen hög bergvägg. Muren, som delvis är nedrasad, har en höjd af $^1/_3$ till ej fullt 1 m., är lagd af delvis rätt stora stenar och följer bergväggens böjningar, till dess den vid kullens västra sida går ned i öppna marken, där den slutar. Den påminner något om sträckmuren vid Tingsberget, men är mycket obetydligare. Den är tydligen afsedd att försvåra tillträdet till bergkullen söderifrån, men måste ha varit betydligt förstärkt för att kunna haft någon effektivitet.

Vid norra gården i *Granberga*, vid pass 300 m. norr om 49.
gården, i en stenig skogsbacke ligger i backens östra del en stenmur i riktning från N. till S., delvis uppförd af stora stenar. En stor jordfast sten utgör en del af muren. Ungefär på midten är muren nedrasad till en längd af 1 $^1/_2$ m. Längden är 38 m., högsta höjden 1,2 m., lägsta höjden $^1/_4$ m., bredden 1 m. Den ligger i skillnaden mellan Granberga och Läbbesta och har antagits vara en gammal gränsskillnad. Snarare torde få antagas, att vid skifte byarne emellan det funnits lämpligt låta skillnaden utgöras af den redan befintliga muren, som på detta sätt har blifvit råmärke.

På gränsen mellan *Granberga och Borfona*, strax nordväst om
fjärdingsman Lars Nilssons gård, ligger en 10 m. lång och 1,5 m. 50.
hög stenmur på en höjd. Ingen odling finnes därinvid, hvarifrån stenen kan vara förd.

I *Kattlundsbacken* på Öby mark ligger nära vägen en höjd 51.

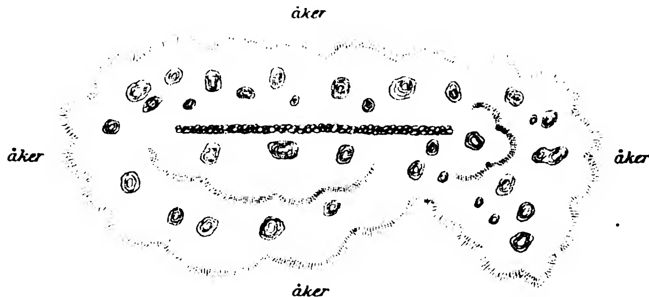
med stora stenblock, hopade om hvarandra. Där begynner en låg, till största delen nedrasad mur, som sträcker sig öfver hörnet af en fordom odlad åkerteg mot söder upp i backens fortsättning, där den framlöper i oländig, stenbunden mark 20 à 30 m., hvarefter den böjer sig mot sydost och framlöper ännu vid pass 35 m., till dess den slutar vid en större jordfast sten i mark, som bär spår af odling. Hela längden är omkr. 100 m., br. 1 m., h. $^1/_2$—1 m. Uppe i backen, där muren böjer sig mot sydost, utgår mot öster en annan mur af samma höjd och bredd, 25 m.

lång, som äfven slutar i fordom odlad mark. Denna nu beskrifna mur är den enda af de här afsedda, som berör odlad mark.

Tänka vi på det stora graffält, som finns i närheten, och då det är bekant, att järnålderns boplatser varit belägna i närheten af graffälten, skulle vi här möjligen hafva lämningar af den boplats, där de människor bodde, som fått sitt sista hvilorum i de grafhögar, som finnas i närheten.

52. I *Hällby Hammarn*, en af väldiga flyttblock uppfylld bergsträckning, finnes, ett stycke öster om vägen, midt emot Balsta, i en egendomligt vild bergsnatur, mellan ett par höga flyttblock en stenmur, som tillsammans med ett lägre stenblock med lodrät, mer än manshög sidovägg afstänger platsen mellan flyttblocken söderifrån. Åt motsatt håll är tillträdet försvåradt genom af naturen ditförda stenhopar. Afsikten är tydligen att mellan stenblocken bereda en skyddad plats. Muren tillika med det mellanliggande lägre stenblocket är omkr. 10 m. lång. Endast den ena änden af muren är tämligen bibehållen och är något öfver 1 m. hög och 1/2 m. bred.

I en stenbacke af omkring ett tunnlands storlek, på åkergär-
53. det söder om vägen vid *S. Norrby* ligger en stenmur, som sträcker sig i backens längdriktning, 36 m. lång, 1 1/4 m. bred och 1 1/2 m. hög. Den är mycket väl behållen och afbildas härnedan. En del af dess norra ände lär vara bortförd till byggnader.

Intill en stor sten strax söder om muren är en trång nedgång till en underjordisk gång.

54. *Nordväst om byn* i en starkt stenbunden beteshage löper en stenmur 35 1/2 m. lång, 1 m. hög och 1 m. bred. Den har varit något längre, men sten är bortförd till byggnader. Omkr. 10 m. äro tämligen behållna. Föröfrigt är den hopfallen.

55. Vid *Norrsäter* norr om byn i en skogshöjd, från hvilken utsikt erbjuder sig öfver nedanför i väster liggande fält, ligga två sträckmurar i riktning från N. till S. Den norra är 13 m. lång, 1 m. hög och 0,8 m. bred, den södra, vid pass 10 à 15 m. därifrån i samma riktning, är 9 m. lång, 0,75 m. bred och har ursprungli-

gen haft ungefär samma höjd med den norra, men har till stor del blifvit bortförd för att användas vid byggnader. Egendomligt är, att då de öfriga sträckmurarne äro så lagda, att på platsen befintliga rullstensblock hafva intagits inom muren såsom en del af densamma, är här den norra muren lagd på vid pass ½ m. afstånd från en manshög sten, som alltså trots sitt lämpliga läge ändock icke inbyggts inom muren.

Här uppe har med all sannolikhet den boplats legat, som sedan utvecklat sig till Norrsäters by. Det graffält, som äfven här finnes i närheten, får då anses ha tillhört boplatsen här uppe på höjden.

Till murar af detta slag får äfven den sid. 23 anförda *muren vid Känäs* räknas. Den kan icke hafva lagts för att kringhägna grafhögarne. Någon hägnad kring graffält förekommer icke. Såsom befästning är den för obetydlig. Den enda lämpliga förklaringen är bogårdsmur. Men en boplats, sedan grafvarne här upptagits, är icke gärna tänkbar. Vi måste därför här hafva lämningar af en boplats, äldre än grafhögarne, möjligen så gammal, att minnet af höjdens användning till boplats försvunnit, då grafvarne här upplades. 56.

II. Den odlade bygden under forntiden och medeltiden.

Med ledning af graffälten kan man sluta sig till, hvilka delar af Fellingsbro varit befolkade under järnåldern. Det var trakterna från Nyckelby och Fogryte öfver till Västvalla och Hälla — ett tämligen tätt bebodt område —, vidare längs rullstensåsen upp till Sällinge med förgreningar åt Sparsta, Rinkaby, Öby och Spånga och från Sällinge till Känäs, Västansjö och Hoboda. Däremot få norra och nordvästra delarna af Fellingsbro anses såsom fullständig obygd, där blott en och annan fiskare eller jägare drog fram[1]). Sydvästra delen har föga af odling att uppvisa, men att den dock varit i någon mån bebodd, kan man antaga, då ett sådant namn som Ullersäter, hvilket anger en plats, där hednatidens gudatro varit rådande, finnes i dess omedelbara närhet.

Den odlade bygden var dock ringa i jämförelse med nu. Där nu bördiga fält finnas, var till största delen ännu blott skog och sank ängsmark. Vattenförhållandena voro också annorlunda än nu. Det är kändt, att Mälaren med dess vattenområde vid hednatidens slut sträckte sig betydligt vidare omkring än nu. Däraf kunna vi antaga, att Storån, där den nu utgör socknens södra gräns, bildade vid den tiden mera en sjö än en å. Öfriga såväl sjöar som åar inom socknen hade också betydligt större yta än nu och i senare tid odlade ängar voro öfvertäckta af vatten. Tillräckligt var dock området för ökad odling och bosättning. Socknens sydvästra del blef närmast föremål för ökad bosättning. Vid medeltidens början blef trakten kring Finnåker odlad bygd och efterhand sträckte sig odlingen längre mot norr.

---

[1]) Ett minne från denna tid är sannolikt en till båt urholkad trädstam, som påträffades å den torrlagda sjöbottnen af Spannarbosjön kort efter dess sänkning och som skänktes af major Stjernspetz på Rockhammar till statens historiska museum, där den nu förvaras.

1881 påträffades vid Vrälinge i åstranden efter åns sänkning en kanot omkring 6 aln. lång och 1 aln bred, urholkad ur en ekstock.

I norr lågo de milsvida skogarne och de många sjöarne. I den mån boskapsskötseln ökades i södra delen, befunnos dessa trakter vara lämpliga betesmarker för kreaturen och så anlades fäbodar däruppe i skogarne. De många namn, som ändas på -boda, angifva platser, som från början varit fäbodar. En särskild by kunde hafva sina fäbodar, såsom t. ex. Fors, hvars fäbodar fingo namnet *Forsbybodar*. Spånga hade *Spångbodar* och Oppeby *Oppebybodar*. Hökasta hade sina bodar, där *Högstaboda* (fordom Höckestaboda) i Lindes socken ligger. Nuvarande *Iskarboda* skrefs fordom Ekeskarboda. Detta namn tyckes angifva Ekes fäbodar. Eller också fingo bodarne namn af ägaren t. ex. *Eriksboda* (nu försvunnet) eller hette de blott Bodarne såsom nuvarande *Ö. Boda*. I dessa "bodar" tillreddes än äng, än åker, och så uppstod ny bygd.

För att ytterligare följa odlingens utbredande under medeltiden saknas källor. 1539 års jordebok utvisar, huru långt odlingen var framskriden i Fellingsbro vid medeltidens slut. Gränserna mot norr och nordväst hade då börjat stadga sig. I norr sträckte sig Fellingsbro upp till Gammelbo och Grimsö i Ramsberg, som båda tillhörde Fellingsbro, och i nordväst ungefär till nuvarande Lindes socken. Under medeltidens tidigare del, innan ännu Lindes socken var bildad, hörde äfven östra delen däraf, den nuvarande bondefjärdingen, med all sannolikhet till Fellingsbro, hvarifrån den också från början befolkats.

Byarnes områden begränsades från hvarandra, i den mån odlingen framskred.

Inom byarne var från början tomten, där husen lågo och den ursprungliga odlingen var gjord, hvar och ens enskilda tillhörighet. Den öfriga jorden brukades gemensamt. Hvar hälst jordmånen var lämplig, upptogs åker och äng. Omsider blef det nödvändigt att äfven dela den odlade jorden mellan innebyggarne i byn, och för att delningen skulle ske så rättvist som möjligt, delades hvarenda åker, hvarenda inom inägorna liggande äng i lika många lotter, som det fanns delägare i byn, och fördelades lotterna i samma ordning, som tomterna lågo i byn, så att den som bodde "närmast solen" fick sina jordlotter närmast solen [1]). Denna styckning af jorden var rådande under hela medeltiden och som bekant äfven långt in i senare tid. Härigenom uppkommo små jordlotter, som genom försäljning eller gåfva kunde skiljas från den öfriga jorden. På detta sätt hafva sannolikt de nuvarande Appelbomska "lottfallen" eller lötefallen (löt = betesmark) uppkommit, likaså det lilla spjäll (= liten äng), som kyrkoherdebostället äger vid Öby, och de utjordar, som kyrkoherdebostället likaledes äger i Västvalla och på Orrkilen, och hvilka sannolikt un-

[1]) Hildebrand, Sveriges medeltid I, sid. 178 & 180.

der medeltiden af någon anledning testamenterats till kyrkoherdebostället.

Utanför åkrarne och de s. k. åkerfasta ängarne låg den för byn gemensamma betesmarken, ytterst den gemensamma skogen.

Den by, som var från urminnes tid, hette *bolby*. Jorden var indelad i *mark-, öres-, örtugs-* och *penningland*. Denna indelning berodde på en tidigt genomförd beskattning af jorden. En jord, som var värd en mark, erlade i skatt 1/24 eller en örtug och kallades ett örtugland. Ett markland var värdt 24 mark och erlade i skatt en mark. På en mark räknades 8 öre eller 24 örtugar och på örtugen växlande 8, 10, 12, 16 penningar. I Fellingsbro gälde örtugen 8 penningar, såsom framgår af 1539 års jordebok. Storleken af ett markland hade dock ursprungligen bestämts af utsädet. På en tid, då en skäppa säd gällde en penning, blef den jord, på hvilken en skäppa utsäddes, ett penningland och den jord, på hvilken det såddes för en mark, ett markland[1]). Joh. Johanssons i Noraskogs Arkiv uppgifver att ett öresland ansågs i allmänhet motsvara ett så stort stycke åker, att därpå kunde sås en tunna säd, alltså motsvarande ett gammalt tunnland eller 1/2 hektar.

Sammanräknar man öretalet inom de särskilda byarne i Fellingsbro i 1539 års jordebok och äfven i senare tid, så finner man, att byarne *i regeln* utgöra jämna tal af markland, sålunda Gåsta 2 markland, Gillberga 3, Sverkesta 2, Hosta 4, Spånga 3, Känäs 4, Sörby(holm) 2, Österhammar 7 o. s. v. Det förefaller däraf, såsom om vid jordens indelning byarne i deras helhet uppskattats i jämna marklandstal och fördelningen i mark-, öres-, örtug- och penningland sedan skett för de särskilda gårdarne efter deras storlek inom byn. Där byn i senare tid befinnes innehålla delar af markland, åtminstone andra delar än halfva markland, kunna delarne hafva tillkommit från andra byar t. ex. såsom skett i Korfvike och Skulsta, i hvilka byar en gård om 13 öresland i Qvasta uppgått, i Varu och Vestersäter, i hvilka en gård eller by om 2 markland uppgått med 7 öresland i Varu och 9 i Vestersäter, eller i Fogryte, i hvilken en by Tossbyn om ett markland uppgått.

Denna indelning af jorden har såsom bekant behållit sig långt in i nyare tid.

---

1) Hildebrand, Sveriges medeltid.

III. Indelning under forntiden och medeltiden.

Fellingsbro såsom socken uppstod först efter kristendomens införande. Äldre än sockenindelningen är landets indelning i härader. Denna indelning leder sitt ursprung från forntiden och förefinnes hos nästan alla germanska folk. Fellingsbro tillhörde från hednatiden Åkerbo härad eller *Akirbo hundare*. Ordet hundare undanträngdes först under unionstiden af ordet härad. Akirbo hundare omfattade nuvarande Åkerbo och Fellingsbro härader.

Med afseende på skyldigheten att utgöra vissa prestationer för sjökrig eller ledung voro en stor del af häradena delade i *skeppslag*. Akirbo hundare var deladt i östra och västra skipslaget, en indelning, som behöll sig ända inemot slutet af medeltiden.

För anskaffande af manskap och proviant omtalas vidare för skeppslagen en indelning i *hamnor*, *åror* eller *årtullar*. Akirbo hundares skeppslag voro delade i hamnor. Hvarje hamna synes hafva haft till skyldighet att uppsätta en man. Hamnan blef under medeltiden uppbördsdistrikt och ägde i denna egenskap bestånd, hvad Åkerbo härad angår, ända fram till nyare tiden. Hamneindelningen återfinnes i 1539 års jordebok, men upphör redan i 1540 års jordebok. Hamnornas antal var i Fellingsbro år 1539 till antalet 12, 3 i hvarje fjärding. Om deras namn och omfattning hänvisas till 1539 års jordebok sid. 38.

Om socknens uppkomst ur häradet kan ingenting med säkerhet sägas. Socknens indelning i fjärdingar har sannolikt uppstått, sedan socknen bildats. Två af fjärdingarna hafva sitt namn efter sitt läge: den yttre och den öfversta. Fellingsbro fjärding har sitt namn efter den plats, som gifvit socknen dess namn. Peders eller Pers fjärding har tydligen sitt namn efter någon person, hvilken känner man ej. En sägen uppgifver, att en vid namn Per ägt hela fjärdingen.

IV. Köpe-, faste- och gåfvobref från medeltiden.

En del sådana finnas upptagna i Diplomatarium Svecanum, Svenskt Diplomatarium, Diplomatarium Dalecarlicum, riksarkivets pergamentsbref, utgifna af Kullberg, och i Graus beskrifning öfver Västmanland. De äro de äldsta handlingar, som finnas angående Fellingsbro, och anföras härnedan i tidsföljd.

1302 den 8 sept. skänker hertig Erik till sin broder konung Birgers tjänare Thorkel Clemensson gården *Sørby*, 2 markland med ett öresland, och underlydande gods, bl. a. i *Ballsta* 4 solidos terre, i *Westrauallum* dimidium solidum terre, i *Alsengum* dimidiam oram terre, i *Eke* dimidium solidum terre, i *Norœby* 2 solidos terre, i *Quastum* en sol. terre, i *Vestra Sørby* en sol. terre. (Dipl. svec. II. 362).

1331 den 3 mars upplåter Carl Larsson genom köp och skifte åt Anund Röriksson bl. a. ett örtugland i *Balstam. Fœlœnsbro.* (Dipl. svec. IV. 204).

1338 den 22 juli lämnas på Eklöts [1]) ting fasta på ett jordaskifte, som Olaf i Næs gifvit Magnus Throttason, nämligen 6 öresland och 2 örtugsland i Byurnæs och Næs i Skædhwi socken af Akirbo härad och i stället af honom erhållit 9 öresland jord i *Finakra i Nordhasta by i Fiœlœnsbro* socken samt 18 alnar kumiskt kläde och 5 alnar blekt lärft "till wilda".

Bland fastemän äro: Hægwidher i *Berga*, Peter Jacobsson i *Uppeby*, Peter Gudmundsson i *Finakra*. (Riksarkivets pergam. bref N:o 2368).

1390 den 1 sept. testamenterar kaniken Johannes och hans broder Gabriel Westmondsson bl. a. "eet marklandh med eeno ørtuglandhe i *Granberghom i Fiœlandsbroo*" till Västerås domkyrka. (Dipl. darlec. I. 256).

---

[1]) Åkerbo härads tingsställe under medeltiden, äfven kalladt Öklitta ting, beläget i närheten af nuvarande Östuna, Björskogs socken, vid Hedströmmen.

1391 den 30 okt. beviljas på Eklöts ting fasta på 2 örtugl. jord i *Byrphyna i Fiælænsbro*, hvilka riddaren Magnus Throttasson för 2 fat järn och ett loft, rymmande 4 spann, korn köpt af Olauir i *Sæter*. Bland fastemän äro: Philippus i *Fogryte*, Andris i *Fogryte*. (Riksarkivets pergam. bref N:o 2586).

1391 den 30 okt. lämnas på Eklöts ting fasta på ett jordaskifte, hvarvid Olauir i *Hællaby* öfverlåter till riddaren Magnus Throttasson 5 örtugl. i *Birphyna i Fiælænzbro*. (Riksarkivets pergam. bref N:o 2587).

1392 sälja Hinza Pape på Bergh och hans hustru Margit Thörgilsdotter till herr Hans Wezmodzson, kanik i Upsala, ett markland och ett örtugland i *Granbergha i Fielanzbro*, nämligen 1/2 markland i bolbyn och 13 örtugland i torpen, för 100 mark reda penningar och 2 fat järn. (Riksarkivets pergam. bref N:o 2653).

1401 den 31 okt. utfärdas fastebref å jord i Grenberghom i Fielanzbro sokn i Akerbohundare, som Hinza Pape i Berg försålt till den prebenda vid Vesterås Domkyrka, som herr Hans Vestmodsson stiftat: eet markland ok eet ørtuglandh jord, ligiande i *Grenberghom i Fielanzbro sokn*. Bland nämndemän, som därtill voro vittnen, nämnes Laureus i *Bæk*, Magnus i *Øby*, Andris i *Fogryto*. (Sv. dipl. I. 78).

1413 den 26 jan. utfärdas ett fastebref, enligt hvilket Karl Størkarsson afträder till Ingevald Olofsson ett ortoglandh jord i *öfra Oppeby i Fiælandsbro*. (Sv. dipl. II. 587).

1414 den 8 mars skänker Henning Laufrentzson till nunneklostret i Skenninge såsom ingift för sin dotter Katarina "siex øraland jordh, som kallas *Høchasta i Fiælandsbro sokn* i Åker herrade". (Sv. dipl. II. 794).

1475 lade biskop Lydica till prebenda sanctorum patronorum i Västerås bl. a. 6 öresland i *Norrby, Fälandsbro*. (Graus beskrifning s. 127).

V. Kyrkogods och frälsehemman under medeltiden.

Såsom ofvan synes, blef i *Granberga* 1 markl. och 1 örtugl. år 1390 doneradt till en s. k. prebenda vid Västerås domkyrka. Detta kyrkohemman är sedan upptaget till 12 öresland och är nu en del af södra gården i Granberga.

En annan prebenda vid domkyrkan i Västerås fick år 1475 sig tillagd 6 öresl. i *Norrby*, såsom äfven härofvan nämnes. Äfven här är kyrkohemmanet sedermera upptaget till 12 öresland, hvilket synes betyda, att antingen före eller efter år 1475 andra 6 öresland blifvit lagda till samma prebenda. Detta kyrkohemman är nuvarande Norrby gård.

Dessa båda hemman kallas i 1540 års jordebok "Prebenda kyrkio".

Under Västerås domkyrka lågo vidare 12 öresland i *Rinkaby* och 12 öresland i *Sparsta*. De förra utgöra nu 2/3 hemman Rinkaby och tillhöra Lars Larsson ä.; de senare utgöra kronohemmanet i Sparsta.

Alla de nu nämnda hemmanen indrogos af Gustaf Wasa till kronan, men kallades i jordeböckerna fortfarande för kyrkohemman ända till slutet af 1600-talet.

Hökasta 6 öresl., den gård, som sedermera efter Karl XI:s reduktion blef länsmansboställe, blef 1475 klostergods, såsom härofvan synes, men öfvergick, förmodligen genom något byte, till adeln och tillhörde 1498 Jöns Ulfsson Roos till Ervalla.

År 1498 lät Jöns Ulfsson Roos till Ervalla upprätta "en jordebok öfver sina fäderne- och mödernegods ur den gamla jordebok, som hans fader hade". Enligt denna ägde han i Fellingsbro socken:

en gård i *Hökistha*, räntar 1 fat järn;
" " i *Stönstha*, " 1 " "
" " i *Norby*, " 1 " "
en del i en gård i *Bahlsta*, som räntar 8 örtug. penningar.

Att af dessa gårdar Hökasta är densamma, som år 1475 kom under Skenninge kloster, framgår däraf, att den utgjorde 6 öresland, såsom synes af andra handlingar angående frälsehemmanet i Hökasta. Af de öfriga gårdarne är Stensta det nuvarande kronohemmanet i Stensta by och Norby är nu 1/2 h. Södra Norrby, som f. n. äges af Anders Jansson. Dessa 3 gårdar fortforo att vara frälsehemman, tills Karl XI:s reduktion kom.

Ett annat frälsehemman från medeltiden är 1/2 *h. Rinkaby*, som behållit sin frälsenatur till närvarande tid.

Gårdarne, som riddaren Magnus Throttason — förmodligen af Ekasläkten — enligt de förut anförda faste- och köpebrefven inköpte och som därigenom kommo under frälset, återgingo till skatte, detta hvad gården i Borfona beträffar, säkerligen strax efter år 1396, då drottning Margareta företog sin reduktion, hvarigenom alla skattegods, som från 1363 kommit i frälseståndets händer, skulle återgå till sina ursprungliga ägare eller deras arfvingar och åter bli skatte.

Några gårdar, som sannolikt under medeltiden äfven blefvo frälse, äro *Sundboda, Morskoga, Fanthyttan, Hegrenes* och *Yttraby*, hvilka upptagas i 1540 års jordebok såsom frälsegårdar. De ligga i Ramsberg, men tillhörde under medeltiden Fellingsbro.

VI. 1539 års jordebok

är den äldsta jordeboken för Fellingsbro. Den är tillika uppbördsbok och redogör för hvad hvarje enskild bonde skall erlägga i skatt. Med uteslutande af skatteredogörelserna för hvarje gård och skattesammandragen för hamnorna och hela socknen meddelas jordeboken härnedan ordagrant. Skattesammandragen för fjärdingarna kvarstå för att visa skattens storlek. Den kallas

Underwisning

om

åhrliga renntan
i Ffellensbro sockn.

Öffwersta ffijrding.

Ther ortogen geller 5 mark [1]) i thenna ffjerding skall skattas aff ortoge landh 31 ossm.: 1 ffijerdedell. Ther hon gellr 3 mark, skall skattas af ortoge landh 30 ossm. [2]): 1 fjerdedel. Item ther hon gellr 2 mark skall skattas af ortoge landh 12 1/2 ossm. Item ther hon gellr 12 öre skall skattas af ortoge landh 10 ossm.

Inge Skatt penninga rentorr (i) Ffellensbro socken. *Dagxverkes p(e)n(ningar)* wtgöras efter mantalett 4 ortoger hvar bonde i thenna fjerding.

Skatta Korn och Roog vttgörs efter mantalett, hwar fullsittes bonde: korn 2 spn [3]) — Roog 1 spn; halfsites bonde: korn 1 spn — roog 1/2 spn; och thet kalla bönderna spannemåla.

Efftergäldsp(e)n(ingar [4]) vttgöras nu effter jordetall; dock är bönderna lagde i hampnor. Aff hwar markland 2 örtuger, som bönderna brukar. Then gör · mer, som mera jord haffwer. Till-

---

[1]) Syftar på olika värdesättning af jorden. Denna värdesättning, som angifves för hvarje by eller gård, är äfven härnedan utesluten. [2]) järn. [3]) = spenn eller spann. [4]) Ättargäldspenningar, motsvarade ungefär våra mantalspenningar.

förene gjorde the alla lijka i hampnonen. En aff the bönder, som i hampnon är, opbär sama pn̄, så mykt som aff hampnon går.

Matup(e)n(ingar): korn: smör oc fflesk yttgöras ock nu efter jordetall; dock göres samman uty hamnor. Åff hwartt markland, bonde brukar, skall han göra 1/2 öre pn̄, korn 1/2 spn, smör ock fflesk 8 marker, allenast i thenna socknene. The saija sig vara dyrtt skattlagde med thet jernitt; trijdelane skall vara fflesk och trydijlene smöör.

Laga ffär uttgöras uty Gerdetall, ther är uty hwar hell gärd vexlande, ock the utgöra itt vedergammalt (?) ffår om åreth.

Ther halffva gärder ffalla utgöra tre bönder itt ffår.[1])

Arliga hesta hollr hwar fullsuta skattebonde 8 och *konungshesta* 4.[2])

Gåesta[3]). Peder Ericksson, 9 öre, 1 ort. land.

Erik Larsson, 20 ort. land.

Gilberga[4]). Clemitt Olsson, 7 öre land.

It[5]) för Swerkesta, 2 öreland.

It. för Spångboda, 1/2 öreland.

Lasse Pedersson, 1 markl. 1 ort. land.

Anders Nielsson, 20 ort. land.

Swerkesta[6]). Peder Nielsson, 5 öreland.

Itt för Gilberga, 2 öreland.

Swenn Nilsson, 1 markl. 1 öreland.

Wrälinge[7]). Erich Gudmundsson(?), 18 öreland.

Itt för Swerkesta, 2 öreland.

Itt för Spongboda, 3 pn̄ land.

Hoosta. Jöns Larsson, 14 öreland[8]).

It för Spongeboda, 5 1/2 pn̄ land.

Erich Nielsson, 9 öre 1 ort. land[9]).

Sponga[10]). Oloff Larsson[11]), 1 mark 2 ort. land.

---

[1]) Enligt 1544 års jordebok utgöra 6 bönder tillsammans ett laga får.

[2]) En pålaga, som uppkom under unionstiden, var den s. k. fodringen eller hästeloppet d. v. s. skyldigheten för bönder och landboar att fodra konungens och vissa tjänstemäns hästar, hvilka för sådant ändamål flyttades från den ena gården till den andra, hvarför de sades "löpa i häradet". Konungens hästar skulle fördelas på provinserna, så att de icke återkommo oftare än hvart tredje år. Slottsherrar och andra förläningsinnehafvare skulle ha rätt till fodring för 2 hästar årligen. Landsfogdar egde rätt till fodring för sina hästar, när de reste.

[3]) Gåsta utgör äfven i senare tid 2 hemman om 9 1/3 och 6 1/3 öresland hvardera. [4]) Gillberga är i senare tid 3 hemman om 8 öresland hvardera. [5]) = item = likaledes. [6]) I senare tid 2 gårdar om 12 öresland hvardera. [7]) År 1651 är öretalet förändradt till 15 öresland. [8]) Nuvarande Hosta N:o 1. [9]) Nuvarande Hosta N:o 2. [10]) Spånga utgör i senare tid 2 gårdar om 12 öresland hvardera.

[11]) Exempel på debiteringen:

Oloff Larsson 1 mark, 2 ort land:	Samme man i 1540 års jordebok för 2 markl. 4 ort. land:
1/2 fat 25 ossm. (järn);	matapenningar: 1 öre 2 pn̄;
4 örtuger dagsverkspn̄;	etthegeldspn̄: 1 öre 11 pn̄;
2 spn̄ korn;	daxverkspn̄: 4 ort;
1 spn̄ rogh;	skattejern: 524 ossmund;

It för Hoosta[1], 1 mark 2 ort. land.

Jöns Eriksson, 10 öre 1 ort. land.

It för Spongeboda, 2 öreland.

Fforss. Erick Olsson, 15 öre 1 ort land[2].

It för Spånga 5 öreland.

Lasse Ericksson, 20 öreland[3].

It för Spångboda 1/2 öreland

Thesse fforscrffne 14 Skattabönder äro uty ena hampno oc hon kallas *Fforsboo hampnen.* The fforscriffne 14 skattabönder bruka 21 mark 2 1/2 öre 1/2 penninglandh jordh[4].

Westensjö. Oloff Jönsson, 2 markland.

Joon Eriichsson, 1 markland[5]

It för Wedhuggit 5 1/2 öreland[4].

Hans i Ffröddesbo, 1 markl. 1 ortland.

Sellinge Oloff Ericksson 4 1/2 markland 1 öreland.

Erich Nielsson, 18 öreland[6].

Niels Jönsson, 6 öreland.

Erich Olsson, 6 öreland.

Kädenäs. Joon Ingewallsson, 12 öreland[7].

Ingewall Pedersson, 20 öreland.

Sörby[8]. Oluff Mårtensson, 1 markland.

Michell Pedersson, 1 markland.

Ekee. Peder, 3 markl. 2 öreland

Lasse, 20 öreland.

Thesse förscrffne 13 skattabönder är wty enn hampno och thn kallas *Sellinges hampnn.* The samme 13 skattabönder brwka 24 mark 3 1/2 öre 1 ort. land jord.

---

8 årliga hesta;
4 konungshesta.

matakorn: 1 spn̄, 2 kanneskålar;
matasmör: 9 mark;
mataflesk: 14 1/2 mark;
skattekorn: 2 spn̄;
skatterogh: 1 spn̄;
årliga hesta: 13 hesta;
konungs „ : 4 „
fogta „ : 4 „

[1]) Denna gård, som skulle utgöra Hosta N:o 3, återfinnes icke i senare tid. Den har icke uppgått i N:o 1 och 2, ty deras öretal är 23 1/3 öre. Hvart den har blifvit lagd har icke kunnat upptäckas i jordeböckerna.

[2]) Norra eller V. Fors, nu under Stensta f. d. bruk. [3]) Södra eller Ö. Fors. [4]) 1 mark = 8 öre: 1 öre = 3 ortugar; 1 ortug = 8 penningar. [5]) Nuvarande Vestansjö N:o 2. [6]) Sedermera Sällinge säteri och N:o 1. Af den första och den fjärde gården hafva bildats N:o 2, 3 och 5 Sällinge om resp. 14 1/2, 14 1/2 och 11 öresland. Hela byn är i senare tid 8 markland, hvarför alltså 3 öresland utgått ur byns jordetal. [7]) Hör nu under Sörbyholm. Den andra gården i Känäs är nuvarande n:o 2. [8]) = Sörbyholm.

Östenhammar. Lasse pssn, 11 öre 2 ort. land.
Jöns Olsson, 22 öre, 1 ort. land.
Lasse Ermodsson, 22 öreland.
Ffynacka. Joon Ingewallsson, 14 öreland.
Lasse Ericksson, 14 öreland[1].
It för ½ markland.[1]
Niels Jonsson, 13 öreland.
Ands Ingewallsson, 11 öreland.
Lasse Olsson, 1 markland.
Niels Olsson, 2 markland.
Engell Olsson, 2 markland.
Erich Torbjörsson, 18 öreland.
Tomas Andersson, 20 ort. land.
Pdr Nielsson, 18 öreland.
Erick i *Ekeskarboda.*
Anders i *Bodomen*, 8 ort. land.
Oloff i *Eriicksboda*, 8 ort. land.

Thesse fforscrffne 16 skattaböndher är wty enn hampno oc hon kallas *Ffynäcka hampnn.* The sam̄e sexton skattebönder brucka 25 mark 2 öreland jord.[2]

Grömssöö är stadgeby för allt han skall wttgöra Cronan om året — — — — med hestelopp:

Lasse Jönsson, ½ markland; Ödsgården, ½ markland.

Summa i öffwersta ffyerdingen påå:

Skattajern: 3 läst 1 fat 232 ossm.[3]
dagxverkspn̄: 7 mark 2 ort.[4]
Skattakorn: 10½ pwnd 2 spn̄[5].
„ Roogh: 10 „ 3 „
årluga hesta: 347.
konungx „ : 172.

Etthegeldspn̄: 10½ mark 3 öre 9 pngr.
Mata pn̄: 4 mark 4 öre 1 png.
„ korn: 4 pnd 4 spn̄ ½ fj.
„ smör: 10½ pnd.
„ fflesk: 19 pnd.

Pederss ffyerdingh

ock I Ffellensbroo socknn.

I thenna ffor:na ffyerding geller ortugen åttskilleliga. Ther hoon geller 2 mark skall vttgåå I Skatt åff ortuge landhz 12

---

[1]) Af denna gård har bildats nuvarande n:o 2 och 3 i Finnåker, bestående af hvardera 12 och 6 öresland. För öfrigt hafva de nuvarande hemmanen samma ordningsföljd som gårdarne härofvan. Af sista gården hafva bildats n:o 11 och 12 i Finnåker om hvardera 9 öresland.

[2]) Stämmer därigenom att Ekeskarboda, som är 2 öresland, inräknas.

[3]) 1 läst = 12 fat = 12 skeppund eller 48 cntr; 1 fat = 5 storhundraden = 1 skeppund; 1 (stor)hundra(de) = 120 st. ossmund = 4 lispund.

[4]) En mark motsvarade på Gustaf I:s tid ungefär 1 krona i nuvarande mynt.

[5]) 1 pund = 8 spenn; 1 spenn = 2 fjärdingar; 1 fjärding = 24 skålar; 1 läst = 12 pund. Smöret vägdes efter lispund. 1 lispund = 24 marker; 16 lispund = 1 tunna; 12 tunnor = 1 läst.

ossmund; ther hon geller 12 öre 9 ossmund; ther hon geller 1 mark 6 ossmund i skatt åff ort. land.

Inga Skattpn̄ utgöras I thne fjerdingh.

Dagsverkspn̄, skattakorn och roog, etthegeldspn̄, matapn̄, kornn, smörr oc fflesk, laga ffår, årluga hesta och konungx utgörss oc holles i thenā fyerdingen som i thn̄ ffor:na.

Weslingaby[1]). Peder Andersson, 7 öre 1 ort. land.
It i Norrbyn, 5 öreland.
It för loottffallett.
Niels Nielsson, 14 öre 2 ort. land.
It för loottffallett.
Peder Olsson, 10 öreland.
It för lootffallett.
Peder Raffwallsson, 11 öreland.
Aby. Lasse Ericksson, 3 markland.
Eriick Olsson, 3 markland.
Ekeby. Olof Pedersson, 10 öreland.
Peder Jonsson, 21 öreland.
Ödhemmanet, 17 öreland.
Tåijee. Nielss Larsson, 12 öreland.
Ödhemmanet, 12 öreland.
Lebbesta[2]) Lasse Jonsson, 12 öre 1 ort. land.
It för wtjordh.
Döffwa Benckt, 7 öre 2 ort. land.
Jöns Mattsson, 1 markland.
Joon Pedersson, 1 d:o

Tesse fförscrffne 15 Skattagods är wty ena hampnoo oc hon kallas *Wesslingboo hampnn.* Jorden, som bönderna bruka wty thne hampno är 25 1/2 markland.

Börffene[3]). Lasse Nielsson, 3 mark 2 öreland.
Niels Ericksson, 17 öreland.
Ödhemmanett, 9 öreland.
Ödhemmanett, 9 öreland.
Swillinge[4]). Eriich Nielsson, 2 1/2 mark 3 öre land.
Joon Ericksson, 2 1/2 mark 3 öreland.
Lasse Crismasson, 18 öreland.
Öby[5]). Crismas Larsson, 14 1/2 öreland.
Eriick Nilsson, 15 öre 1 ort. land.
Raffwall Jönsson, 13 öre 1 ort. land.
Helleby. Olof Larsson, 2 markland.
Anders Olsson, 1 markland.[6]).

---

[1]) Vesslingby utgör i senare tid 5 gårdar om resp. 11, 11, 10, 8, 8 öresland, de 2 sista gårdarne utgörande nuvarande Vesslingbyholm.

[2]) Lebbesta utgör i senare tid 3 gårdar om hvardera 12 öresland.

[3]) Den tredje gården i Borfona är i senare tid 12 öresland. För öfrigt hafva gårdarne samma ordning och storlek som hemmanen i senare tid.

[4]) Gårdarne hafva samma storlek och ordning som hemmanen i senare tid.

[5]) Den fjärde gården i Öby är länsmannens 13 öre 1 ort. land. De två första gårdarne i Öby äro i senare tid resp. 16 och 21 1/3 öresland och utgöra N:o 1 och 3 i Öby.

[6]) Ett andra markland har länsmannen räntan af; hela gården alltså 2 markland. Båda gårdarne i Hällby alltså lika med de båda hemmanen i senare tid.

Thesse fforscrffne 16 1/2 Skattagods är wthy Ena hampno ock hon kallas *Öboo hampn.*

Jorden som bönderna brucka uti förna hampno är 24 markland 4 penningland.

Ther eftfföljer wnderwiisning påå the partzeler szom Lenszmannen Nielzs i Öby haffwer åff årluga rentone i Ffellensbro socknn:

skatta jorden är	15 mark 2 öre 2 ort. land	konungx hesta	14
skatta godzerne är	4	etthegeldspn	1/2 mark 6 pngar
skatta jern	3 fat 1/2 hundra 9 ossm.	mata pn	9 1/2 ortug.
dagxwerkspn	1/2 mark 2 ort.	„ korn	3 spn 1 fj.
skatta korn	7 spenn	„ smörr	17 mark
„ rogh	3 1/2 spenn	„ fflesk	1 pnd 14 mark
årluga hesta	28	laga får	ffrij 3 1/2 åår

Mantal på the heman, som lenszmannen hafver rentone aff: fförst hans egna gård, Niels i Öby 13 öre 1 ort. land.

Ödhemmanet 7 1/2 öreland; it i Helleby 1/2 hemman 1 markland.

Noorlundh[1]). Engellr Olsson, 14 öreland.

Peder Jonsson, 12 öreland.

Eriick Olsson, 10 1/2 öreland.

Oloff Pedersson, 14 1/2 öreland.

Peder Pedersson, 13 öreland.

Balsta. Anders, 17 öreland.

Randolffr, 13 öre 1 ort. land.

Wppeby[2]). Torbijörn Larsson, 13 öre 2 ort. land.

Itt. fför lottfallett.

Ödhemmanet, 14 1/2 öreland.

Itt för lottfallitt.

Knwt Persson, 14 öreland.

It för lottffallitt.

Bergby[3]). Joon Randolffsson, 21 öre 1 ortland.

Ödehemmanet, 5 öre 1 ort. land.

Peder Mattsson, 9 öre 1 ort. land.

Norrby[4]). Måens Olsson, 12 öreland.

it ffor Westerbyn, 3 öreland.

Itt. Erich i Smedby, 3 öreland.

Söderbynn[5]). Öde.

Jon Randolfsson, brukar 9 öre 1 ort. land.

Erik i Smedby, 1/2 markland.

Peder Mattsson i Begby, 1/2 markland.

Swenn i Smedby, 8 ort. land.

Joon i Hyolberg (?), 8 ort. land.

Jon Olsson i Bergby, 10 ort. land.

---

[1]) Gårdarnes ordning och storlek lika med hemmanens ordning och storlek i senare tid.

[2]) En gård om 21 1/2 öre och 1 ortug, nuvarande Oppeby N:o 1, saknas. Den finnes i 1540 års jordebok, där länsmannen har gårdens räntor. De öfriga 3 hemmanen i Oppeby utgöra i senare tid 14, 14 och 14 1/6 öresland. 1/6 öresland har alltså lagts från den andra till den första gården härofvan, hvilken senare därigenom har blifvit 14 1/6 öresland och är n:o 4.

[3]) Första gården har senare delats i nuvarande n:o 3 och 4 Bergaby om hvardera 10 2/3 öresland. Ödeshemmanet är nuvarande n:o 2 och den tredje gården härofvan nuvarande n:o 1.

[4]) Utgör nuvarande Ö. Norrby.

[5]) Södra Norrby. I senare tid har till S. Norrby kommit ytterligare 3 öresland, säkerligen Vesterbyn härofvan, hvarigenom S. Norrby är 29 öresland. Ö. Norrby är 15 öresland. Till S. Norrby höra äfven 7 öresland frälse-

Item bleff på thet mantalsstinghet samptyckt att the som bruka thenne öde bolstadhen Söderbyn skola utgöra skattejern efter som ort ther geller; ther geller hon en mark. It skola the oc utgöra 1/2 spjell(?), thet är 1 spn korn, 1/2 spn roogh. It skola the oc utgöra laga ffår. It skola the holla årliga 8 hesta, hvart 3:e år 4 konungshesta, undantagandes thetta året 39.

Thessa fförscriffne 15 Skattagods är uti ena hampno oc hon kallas *Bergboo hampnn.*

Jorden, som bönderna bruka uti förskrffna hampno är 27 mark 1/2 öreland.

Summa i Peders ffyerding påå:

skatta jern 2 1/2 läst	1 1/2 hundra 40 ossmund	etthegeldspn 6 mark 3 ort. 1 pn
dagxverkspn	6 1/2 mark 9 1/2 ortug.	mata pn 10 mark 2 öre 7 pn
skattekornn	10 pund 2 spn	mata korn 10 pnd 2 spn 1 fj.
„ roogh	5 pund 1 spn	mata smör 10 pnd 4 mark.
årluga hesta	352	mata fflesk 1 skeppund 8 mark.
konungx hesta	166.	

Ffellensbroo ffyerding.

I thenna förscriffna ffyerding geller ortoge landhen åttskilleliga. Ther hon geller 3 mark skall åff ortoge landhz wttgå I Skatt 15 ossmund. Itt ther hon geller 2 mark 12 ossmund I skatt. Itt ther hon geller 12 öre 10 ossmund I Skatt.

Itt är oc en stadgeby, ssom Anders Måensson fforlentt är, nemplig *Rynninge.* Hon är sex marck land; åff hvartt ortoge land skall wttgåå I skatt 32 ossmund. Intitt annat rentar samma Rynninge än jernn ock årlug ock konungx fforingh.

Itt om alla andra partzeler I thnna ffyerding the utgöras efter samma settett som I thessa fforna två ffyerdingar.

Granberga[1]). Olof Larsson, 4 mark (3 ortland).

Rynckaby[2]). Olof Jåpsson, 14 öre land.

Beeck[3]). Joon Andersson, 3 mark land.

Itt ffför lootfallitt.

Sparsta[4]). Lasse Jönsson, 13 öre 2 ort. land.

Niels Persson, 12 öre land.

(*Qvasta*[5]). Eriick Jönsson, 12 öre land.

---

jord. N. Norrby eller f. d. Norrby bruk är 12 öresland kyrkohemman.

3 öresland i Norrby, förmodligen Västerbyn, tillhörde på 1600-talet en major Dunt i Bejby, som skänkte dem till kyrkan, hvarifrån de åter såldes.

[1]) Utgör senare 2 gårdar om 2 markland hvardera. I 1540 års jordebok är jordtalet 4 mark 7 ortugar. Till Granberga höra ytterligare 12 öresland kyrkojord. [2]) Till Rinkaby höra ytterligare 12 öresland kyrkojord och 6 öresland frälsejord. [3]) Utgör senare 2 gårdar om 12 öresland hvardera. [4]) Hit hör ytterligare 12 öresland kyrkojord. [5]) En gård om 13 öresland i Qvasta har uppgatt i byarne Korfvike och Skulsta såsom synes vid dessa byar.

Hella. Peder Nilsson, 10 öre land[1].
Joon Persson, 14 öre land[2].
Itt fför Böleberget, 4 ort. land.

Westenwalla[3]. Nielsz Börilsson, 9 öre land.
Benkt Olsson, 12 öre land.
Jöns Olsson, 1 markland.
Itt för Böleberget, 16 ort land.

Thesse fförscrffne 16 skatta gods äro uty ena hampno oc hon kallas *Ffellensbro hampnn.*

Jorden, som bönderna bruka uty samma hampno, är 21 mark 1 ort. land.

Korwiicke[4]. Anders Nielsson, 7 öre land.
Lasse Oloffsson, 9 öre land.
Itt för Qwasta, 2 öre land.
Oloff Jonsson, 1 mark land.
Itt för Qwasta, 2 öre land.

Opphoffwa. Oloff Loppare[5], 14 öre 1 ort. land.
Itt för Qwarnen.
Joon Larsson, 11 öre 1 ort. land.
Oloff Larsson, 9 öre land.
Joon Nielsson, 13 öre 1 ort. land.
Itt aff Qwarnen.

Skolesta[6]. Joon Ebbesson, 10 öre land.
Itt för Qwasta, 3 öre land.
Niels Jönsson, 14 öre land.
Itt för Qwasta, 5 öre land.

Nibbele[7]. Hallsten Olsson, 10 öre land.
Ödehemmanet, 6 öre land.
Engell Olsson, 1 markland.

Torwasta. Lasse Larsson, 12 öre land[8].
Itt för Långänge, lottfall.
Erick Jonsson, 12 öre land[9].

Norr Torwasta. Niels Andersson, 3 mark land[10].

Tesse fforscrffne 15 Skattagods är uty ena hampno oc hon kallas *Opphoffwa hampnn.*

Jorden som bönderna brwka uty sama hampno är 22 1/2 markland.

Her effterfölier then stadgeby, som Anders Måensson fforlent är, *Rynninge Stadgeby*[11]) 32 ossm. oppå ort. landhz I skatt.

---

[1]) N:o 2 i Hälla. [2]) N:o 1 i Hälla. [3]) Vestvalla utgör senare 3 gårdar om 1 markland hvardera. [4]) Därigenom att Qvasta 2 öresland tillagts till hvardera af gårdarne 2 och 3 hafva dessa blifvit i senare tid 11 och 10 öresland. [5]) Förmodligen en, som tillverkade "loppejern". [6]) Sammanlagda öretalet är senare fördeladt på 2 gårdar, hemmanen n:o 1 och 2, om 12 öresland hvardera. [7]) Sammanlagda öretalet senare fördeladt såsom i Skulsta. [8]) V. Torfvesta. [9]) S. Torfvesta, som sedan kom under Prostgården. [10]) Senare fördeladt på 2 gårdar om 12 öreland hvardera. [11]) Rynninge har fått sina utskylder sammanförda till en "stadga" af endast järn och kallas därför stadgeby, likasom Kerreboda i 1540 års jordebok kallas stadgehemman. Den har af någon anledning kommit utanför den öfriga hamneindelningen. Stadgan eller räntan af byn är 1539 och 1540 förlänad åt konungens fogde Anders Månsson. I 1542 års jordebok heter byn blott Rynninge by. I 1544 års jordebok förekommer första gången namnet *Rynninge konungsby* och detta namn

Staffan Ffasbjörsson, 9 öre 2 ort. land.
Niels Eriksson, $10\frac{1}{2}$ öre land.
Eriick Pedersson, 6 öre land.
Nielss Larsson, 1 mark 2 ort land.
Oloff Jonsson, 6 öre 1 ort land.
Swen Pedersson, $4\frac{1}{2}$ öre land
Itt uti torpitt, 7 ort land.

Kerreboda blff nw oppå thet mantalztinget så sluttit att ther skall utgå stadge åff tillforendende samma gärd: 2 skatta jern, ena öre Ettegeldspn̄, 4 årliga hesta, 2 konungx hesta. Therfför skall han oc utgöra som härefter utvisas stadga för all hans utskylder:

Måns Olsson, 3 öre land — 6 hundra jern.

Ffänninge[1]. Anders Olsson, 20 ort. land.
Eriick Nielsson, 14 öre land.
Eriick Olsson, 11 öre land.
Ands Esbjörnsson, 11 öre 1 ort. land.
Itt ödesåkern, 5 öre land.
Ffyrby[2]. Anders Larsson, 11 öre 1 ortland.
Ödhemmanet, 1 mark 2 ort. land.
Itt för Spongeboda, $9\frac{1}{2}$ pn̄ land.
Itt fför Qwarnen.
Lasse Eriicksson, 6 öre land.
Ödhemmanet, 6 öre land.
Höckesta[3]. Måens Nielsson, 18 öre land.
Itt för Widängen, $3\frac{1}{2}$ ort. land.
Itt för Qwarnen.
Stönsta[4]. Joon Olsson, 11 öre land.
Itt för Widängen, $5\frac{1}{2}$ öre land.
Itt för Qwarnen.

Tesse förscrffna 10 Skattagodz är uty hampno lagde; hon kallas *Ffyrboo hampnn.*

Jorden som bönderna brucka uty samma hampno är 14 mark $3\frac{1}{2}$ öre $9\frac{1}{2}$ pn̄ land.

---

har byn sedan behållit i jordeböckerna. Om namnet beror därpå, att byn varit af konungen bortförlänt, eller har någon annan orsak, kan ej afgöras. Jordetalet är i senare tid 7, $6\frac{1}{3}$, $10\frac{1}{2}$, 6, $8\frac{2}{3}$, $7\frac{1}{6}$ öresland. Däraf synes, att från den 1:a gården i 1539 års jordebok längre fram har lagts $2\frac{2}{3}$ öresland till sista gården. "Torpitt", 7 ort. land, är Rynningetorp.

[1]) I senare tid är jordetalet för gårdarne $8\frac{1}{3}$, $10\frac{1}{3}$, 8, 11, $10\frac{1}{3}$, summa 48 öresland eller 6 markland.

[2]) I senare tid är jordetalet 10, 10, 12 öresland.

[3]) I senare tid 2 gårdar om hvardera $13\frac{11}{12}$ öresland. Till Hökasta höra äfven 6 öresland frälsejord.

[4]) Hit höra äfven 10 öresland frälsejord.

Summa i Ffellensbroo ffyerding påå:

skatta jern	2 läst 3 fat 4 hundra 21 ossm.	skatta korn	8 pund 2 spn
dagsverks pn	6 mark	skatta roog	4 pund 1 spn
skatta jern af lottfall	1 hundra 46 ossm.	årluga hesta	349
konungx hesta	166	mata kornn	3½ pnd ½ spn 1 ffj.
stadgejern	8 fat 4 hundra 48 ossm.	mata smör	7½ pnd 4 mark
(af dessa stadgejern har Anders Måensson 7 fat 3 hundra 48 ossmund)		mata fflesk	15 pnd 8 mark
Etthegelds pn	9½ mark 2 öre 9 pn	Tooll jern af Qwarnar	1 fat 30 ossm.
mata pn	3½ mark 17 pn		

Ytersta ffyerding.

I thna ffyerding gellr ortogelanden åtskilleliga. Thr hon gellr 2 mark skall uttgå I Skatt åff ortoge land 10 ossm. Ittem thr honn geller 12 öre 13 ossm I Skatt. Itt ther hon gellr ena mark 5 ossmund I Skatt åff ort. landh. Itt är oc en by I thenna ffyerding, nempliig *Nederby*, åff honom skall wttgå I skatt fför hwartt ort. landh ther brwkas 12 ossmund.

Inga skatt pngr wttgå eller rentar thenna ffyerding. Item om alla andra partzeler I thenna ffyerding the wttgöras epter samma settet som i thessa fforna tree ffyerdingar.

Wppeby[1]. Oloff Andersson, 13 öre 4 pn land.
It för byttefalle(?), 11 ort. land.
Daniel Nielsson, 10 öre 20 pn land.
It för byttefalle(?), 10 öreland.
Niels Andersson, 12 öre land
It för byttefalle(?), 6 öre 1 ort. land.

Ffogrythe[2]. Lasse Hansson, 19 öre 2 ort. land.
Itt för Tåsbyn, 8 ort. land.
Nielss Persson, 20 öre 20 pn land.
Itt för Tåssbyn, 8 ort. land.
Joon Olsson, 7½ öreland.
It för Tåsbyn, 16 ort. land.

Mycklaby[3]. Lasse Olsson, 11½ öreland.
Itt for torpet, 6 öreland.
Niels Persson, 15½ öreland.
Itt för torpet, 3 öreland.
Peder Nielsson, 1 mark 2 ort. land.
Engeller Mårtensson, 2 mark 1 ort land.
Niels Olsson, 12 öre land.

Öster Sörby. Lasse Jonsson, 2 markland.
Olof Måensson, 2 markland.

Ålszüngya. Ffolcke Persson, 10 öre 1 ort. land.

---

1) = nuvarande Oppeberg. Det kallades under medeltiden Yttre Oppeby i likhet med Yttre Ekeby, såsom liggande i Yttre fjärdingen. Det andra eller nuvarande Oppeby hette Öfre Oppeby.

2) Nuvarande Fogryte består af 2 byar: det gamla Fogryte och Tossbyn, den förra 6 markland, den senare 1 markland. Jordetalet för Fogryte i senare tid: 21, 22⅙, 10⅙ öresland, s:a 53⅓ öresland. 2⅔ öresland saknas alltså.

3) Jordtalet i senare tid: 15½, 15, 17½, 12½, 12½ öresland.

Raffwall Larsson, 13 öre 2 ort. land.

Joon Larsson, 10 öreland.

Niels Larsson, 14 öreland.

Tesse fforscrffne 17 Skattagodz är uty Ena hampno oc hon kallas *Ffogrythe hampnn.*

Jorden som bönderna brwka uty samma hampno är 33 mark 1 öreland.

Wester Söderby[1]). Tomas Olsson, 14 öre 1 ort. land.

Oloff Mårtensson, 7 öreland.

Måens Jönsson, 17 öre 2 pn̄. land

Ingewall Ericksson, $9^{1}/_{2}$ öre 2 pn̄ land.

Ekeby[2]). Oloff Larsson, 3 mark 2 öre land.

Oloff Nielsson, $2^{1}/_{2}$ mark 2 öre land.

Norresäter. Lasse Jönsson, 2 markland.

Itt ffför Engtorp lottfall.

Itt ffför Skidhammarn, 7 öre 1 ort land[3]).

Warw. Peder Olsson, $^{1}/_{2}$ markland.

Itt ffför Skidhammarn (3 öreland).

Begby[4]). Niels Pedersson, 5 markland.

Lasse Chrismadsson, 17 öre 1 ort land.

Westersäter. Ands Larsson, 15 öreland.

Itt fför Begby, 10 ort. land.

Itt fför Skidhammern, 17 ort land.

Jåpp Skräddare, 13 öreland.

Berga[5]). Joon Larsson, 13 öre 1 ort. land.

Crissmas Nielsson, 14 öre 1 ort. land.

Peder Nielsson, 20 ort. land.

Itt för Begby, 10 ort. land.

Niels Larsson, 11 öre land.

Ödesåkern, 8 ort. land.

Tesse fforscriffne 16 Skattagodz är wty ena hampno oc hon kallas *Begboo hampnn.*

Jorden som bönderna brwka uty samma hampno är 34 markland[6]).

---

[1]) Jordtalet är i senare tid $8^{1}/_{2}$, 16, $14^{1}/_{2}$, $9^{7}/_{12}$ öresland. Sista gården i 1539 års jordebok är alltså fortfarande N:o 4. Första gården har blifvit N:o 3, men 1 ort. land har förändrats till $^{1}/_{2}$ öreland, säkerligen genom felskrifning, då därigenom sammanlagda öretalet blir $^{1}/_{2}$ ort. land öfver de 6 markland, hvaraf byn består i 1539 års jordebok. Nuvarande N:o 1 och 2 ha bildats af 2:a och 3:e gården i 1539 års jordebok genom att 9 öreland öfverförts till gården N:o 2 från N:o 3. [2]) Ekeby är i senare tid 2 gårdar af 3 markland hvardera. [3]) Skidhammarn utgör tillsammans 2 markland. Af denna egendom eller gård har längre fram 7 öresland uppgått i Varu och resten 9 öresland i Vestersäter. Den bör alltså vara belägen mellan Varu och Vestersäter. [4]) Af Bejby ha i senare tid 19 öresland blifvit krono, 13 öresland frälse och 2 gårdar skatte om hvardera $14^{1}/_{2}$ och $17^{1}/_{2}$ öresland. Frälsejorden har legat under Kägleholm. [5]) Jordtalet är i senare tid $13^{1}/_{3}$, $9^{1}/_{3}$, $14^{1}/_{3}$ och 11 öresland. Ödesåkern har alltså lagts till Peder Nilsson 20 ort. land. [6]) Stämmer, om Engtorps lottfall är 1 öresland.

Nederby[1]. Niels Jonsson, 2 mark 2 ort land.
Lasse Jonsson, 11 öre 2 ort. land.
Måens Jonsson, 3 mark 4 ort. land,
Oloff Nielsson, 2 1/2 mark 1 ort land.
Enkijan, 2 mark land.

Lund[2]. Anders Skräddare, 12 öreland.
Lasse Pedersson, 12 öreland.
Lasse Nielsson, 3 markland.

Ekee[3]. Niels Andersson, 15 öreland.

Engeby[4]. Lasse Olsson, 10 öreland.
it. för böleberget 10 ort. land.
Ödhemmanet, 7 öre 20 pn̄ land.
Anders Jonsson, 10 öre 4 pn̄ land.

Tesse förscrffne 17 skattagodz är uty ena hampno oc hon kallas *Nederboo hampnn.*

Jorden som bönderna brwka uty samma hampno är 23 mark 1 ort. land.

Summa i thna fforna ffyerding oppå:

skatta jern	2 1/2 läst 5 fat 2 hundra 20 ossm.	dagxverkspn̄	7 1/2 mark 2 ort.
skatta jern åff lootffall	1 hundra jern	skatta korn	11 pund 1 spn̄
skatta roogh	5 1/2 pund 1/2 spn̄	mata pn̄	5 1/2 mark 1 öre 6 pn̄
årluga hesta	384	mata korn	5 1/2 pund 1 spn̄ 1 ffj.
konungx hesta	184	mata smöör 1/2	? 4 pund
Etthegelds pn̄	7 1/2 mark 1 ortug	mata fflesk	1 skeppund 4 pnd.

Landbönder I Ffellensbro Socknn till årlug oc Konungx fforring mantall.

Swen i Sparesta.
Jöns i Rynkaby.
Peder ibidem (= därsammastädes).
Swen i Granberga.
Lasse i Höckesta.
Peder i Stånsta.
Niels i Norrby.
Lasse ibidem.

Sju landbönder är i Ffellensbroo socknn som hör her Johann

---

[1]) Gårdarne äro i samma ordning och till öretalet lika som i senare tid.
[2]) Utgöres af nuvarande Lund och Vretlunda.
[3]) Utgör nu Eke och Gamla Gästgifvaregården.
[4]) Böleberget har uppgått i N:o 1, Ödeshemmanet är N:o 2, Anders Jonssons gård N:o 3.

Zursk till. The hålla ingen gestning. The äro belegne inn under berghitt.[1])

Twå landbönder[2]) är ock i Ffellensbro socknn som höra fru Ibba till. Then ena hafwer hon nu köppt undan skatthen, dock rentar han 3 hundra jern, 3½ öre 9 pngr. 3½ spn̄ korn. 1 spn̄ roogh, 8 mark smöör oc fforing 8 årluga och 4 konungx hesta.

(Härefter följer ett skattesammandrag för hela socknen.)

---

[1]) I 1540 ars jordebok uppräknas landbönderna sålunda:

Herr Joans landbor: Lasse i Sundboda. Jons i Morskoga. Hans i Morskoga. Nils i Fanthitta. Erick i Hegrenes. Olof i Hegrenes. Olaf i Yttraby.

Prebenda ky: Bencht i Norby. Sven i Granberga. Jacob i Norby.

Kyrkio: Sven i Sparsta. Jöns i Rinkaby.

Frelse: Olaf i Hökesta. Henrich i Stensta. Peder i Forssettr. Erik i Forssettr. Peder i Rinkaby.

År 1550 är det ena Norrby frälse. Möjligen är det felskrifvet såsom prebenda ky: år 1539.

[2]) i Forssäter.

VII. Ödeshemman på 1500- och början af 1600-talen.

Det var ingalunda ovanligt, att hemman vid denna tid lågo öde, d. v. s. utan att brukas. I 1539 års jordebok äro flera gårdar angifna såsom ödeshemman. År 1569 voro icke mindre än 24 hemman öde. De voro 1 frälsehemman i Hökasta, 1 d:o i Ekeby, 1 d:o i Begby, 1 skattehemman i Qwasta, hela Rinkaby, hela Granberga, hela Oppboga och ett skattehemman i hvardera af Fänninge, Fyrby, Spånga, Finnåker, Vesslingby, Möckleby, Nederby och Ängeby. År 1571 voro 8 hemman öde.

Orsakerna till att en del hemman blefvo öde kunde vara olika. Missväxt var nog en vanlig orsak. Så skulle skatten betalas. Då fick bonden ofta gå från hus och gård. Farsot kunde komma och rycka bort gårdens folk. Var skatten obetald i 3 år på hvarandra, blef hemmanet skattevrak och hemföll under kronan.

I 1605 års dombok heter det:

Jon Chrismanssons hemman i *Finnåker* har stått öde under 3 år och är kändt under kronan och bördsmännen på 6 ting oppbuden; och alldenstund de icke ville lösa det igen, blef så afsagdt, att Anders Olsson skulle lösa det af kronan och bruka det; hvar bördsmännen det icke ville lösa innan nästa ting, skulle han det få behålla.

År 1623 vid ting i Fellensbro sockenstuga uppbjödos andra gången på kronans rest och för utlagornas skull följande hemman, och med mindre arfvingarne och släkten eller bördsmännen icke lösa dem i börd igen, skola de inskrifvas för kronogods:

Toije, 12 öresland, blifver 2:a gången lagligen uppbudet för halfannan års rest; — löper i penningar 45 daler 11 $^{1}/_{7}$ öre.

Spånga, 12 öresland; — rest 98 daler 12 öre.

Granberga, 1 markland; — rest 26 daler 20 öre.

Balsta, 17 öresland, däribland 2 öresland frälse; — rest 42 daler 23 öre.

Westerwalla, Olof Trommetares hemmansdel, 1 markland; — rest 32 daler 3 öre.

Biegby, 17 öresland och 1 örtugland, som hör Hoffmans änka och efterlefverska till; — rest 80 daler 4 öre.

År 1629 vittnade nämnden om *Bägbys* markelands skattejord, att hemmanet en lång tid varit obrukadt och legat öde med undantag af ängen. Den hafva fogdar och skrifvare låtit berga och hö låtit föra till konungens bruk i bergslagerne, kronan till gagn och nytta. Dock är samme hemmanet åtskilliga gånger för lagen och rätten vordet släkten hembudet, men ingen af rätta släkt eller börd är än kommen och sig tillbudit det att lösa och gifva kronan sin rest, därför det ock under kronan är erkändt vordet efter konung Karls husesyns ordning. Omsider är en kommen, benämnd Olof Larsson, som samma hemman har brukat i tre år för stadga och sedan han det har i tre år brukat någorlunda, har det kommit till rätta, och nu hafver han det i sex år besuttit och gjort konungen och kronan fuller skatt däraf. Och efter ingen af släkt och börd har sig ännu tillbudit det af kronan att lösa, begär han det få af kronan efter mätismanna ordum att lösa och köpa, på det han det sedan för sig och sina arfvingar för skatte må behålla. Därom lofvades honom vittnesbörd af rätten till höga öfverheten.

År 1612 lågo öde och under fäfot 4 skattehemman i Bägby och Vesslingby samt 1 i Oppboga.

N:o 2 i Fänninge blef på 1600-talet skattevrak och tillföll kronan samt gjordes till kronoboställe.

Ännu så sent som 1710 är n:o 3 i Västvalla skattevrak och därigenom kronohemman. Före 1733 köptes det åter under skatte.

VIII. Bygdens utbredande under 1600-talet.

De byar, som äro upptagna i 1539 års jordebok, äro odal- eller bolbyar. De norra byarnes gränser voro ännu obestämda. Där oklarhet rådde om äganderätten till jorden, inträdde kronan som ägare enligt den grundsats, som af Gustaf Wasa gjordes gällande, att hvad som inom landet icke tillhör någon enskild, tillhör kronan. Härigenom blef den del af norra Fellingsbro, som icke tillhörde någon bolby, betraktad såsom kronans allmänning. På denna upptogos nybyggen, hvilka skattlades och kallades skattetorp eller stadgetorp. Äfven på en bolbys gemensamma mark upptogos torp, som skattlades såsom självständiga lägenheter i förhållande till bolbyn. Det är genom sådana torps upptagande, som bygden utvidgades i början af 1600-talet. Ännu i 1614 års jordebok angifvas de i 1539 års jordebok upptagna Fryddesboda, Boderna, Willeboda, Ekeskarboda, Grymsiö, Kärreboda och Spångeboda såsom stadgetorp, hvilket betyder, att de ej ansågos kunna bära de utskylder, som åtföljde hemman, utan voro skattlagda för en viss "stadga". Ytterligare äro i 1614 års jordebok upptagna följande stadgetorp: *Skölberget*, *Stenstorp* (obesutet), *Henrikstorp*, *Spannarboda*, *Forsbodar*, *Longeboda och Gibbeboda torpställen*. De voro nya torp och nyligen skattlagda.

Om *Henrikstorp* eller *Hindricksboda* (nuvarande Hinderstorp) finnes i Rockhammars bruksarkiv följande handling af år 1601:

För alla de goda män, som detta mitt öppna bref händer att förekomma, så bekänner jag mig Hans Eriksson Herres Domhafvandes uti Åkerbo härad på den ädele och välbördige junker Peder Hanssons vägnar till Wallsta; gör veterligt att år efter vår Frälsares Jesu Christi hugneliga födelse 1601 den 26 Maj var jag samt den ärlige man fogden Joen Ericksson med häradsnämnd kallade till Stensta till att rannsaka de ägor, som den ädle och välbördige junker Peder Hansson till Vallsta, Gubernator uti Västmanland, samt Anders Larsson gammal, underhäradshöfding uti Åkerbo härad, hade för någon tid tillförene syna(t) emellan Hindrichsboda torp, Stensta och Västansjö ägor; och hvad de på samma tid synt

hade, blef åtskildt med rå och rör; först sattes rå litet i öster ifrån Hindrichs hagehörn upp i berget, som skulle åtskilja Hindrichsboda och Stensta ägor, och sedan blef en rågång därifrån och upp till Kulle-Kilen och sedan midt uti sjön till en holme; den skulle halfparten Stensta by behålla och halfparten skulle lyda till Hindrichsboda. Item allan Rockholmen skall höra Hindrichsboda till. Dock är Hindrichsboda Stensta by till ingen skada; dock skola de i Stensta by boendes äro hafva sitt fria fädref till skog och därifrån igen, det ingen dem förhindra eller förneka skall; så blef samma jorderannsakning dömd stadig, fast och oryggeligen hållen blifva vid hvars och ens tre mark som därpå klandrandes varder; och är samma Hendrichsboda torp skattlagdt både för viss och ovisse pertzeler till 400 ossmund järn; mera kan samma torp intet göra skäl för. Dessa gode män äro vittnen därtill, som på samma jorderannsakning tillstädes varit hafva: Hans i Eke, länsman Joen Hansson i Åby, Joen Larsson i Valla, Nils Larsson i Bergby, Lasse i Beck, Olof Mårtensson i Ekeby, Lasse i Gillberga, Joen i Granberga, Lasse i Sparsta, Joen i Lebbesta, Per i Korwijke, Olof i Rynninge, Nils Persson i Nederby.

Om Henrikstorp vittnade nämnden år 1663 i Fellingsbro sockenstuga, att det var upptaget af Stenstads (byns) ägor och att därpå fanns ett hertig Carls bref för åbon att det bruka och besitta för skatt och utlagor.

Om *Gibbeboda* heter det i 1613 års dombok: Lofvades af k. m:ts befallningsman, efter ett torpställe, Gibbeboda benämndt, har tillförene legat under Finnåkers by och därför utgjort i skatt årligen 7 lisp. ossmundsjärn och nu hade det Eskil Paulsson upptagit, byggt och mer afröjt och vill där göra ett kronotorp af och årligen härefter däraf utgöra stångjärn 1/2 skeppund och en stig kol; och när han det oppröjt hafver, skall han och hans efterkommande det för deras eget behålla, så länge de det besitta och rättigheter utgöra vilja eller förmåge.

I 1628 års jordebok finnas ytterligare följande skattetorp: *Skinnartorp* (1689 lagdt till Näsby), *Blisterboda*, *Kåfalla* (finnes redan 1571), *Harparboda*, *Storboda*, *Väster Öffre*, *Öster Öffre*, *Aspewijck*, *Furunäs*, *Runseboda*, *Gilbergsboda* (nuvarande Bäcketorp i Näsby), *Hult* och följande stadgetorp: *Grönbohammar*, *Hååbodha* och *Stensta* (= Rockström).

Ytterligare upptagas i samma jordebok under rubrik: Är nyskattlagde torpare till år 1625:

Rynningstorp, *Gåsnästorp* (inlagdt år 1689 under Lindes bergslag), *Nyboda*, *Oppebyboda*;

Noch nyskattlagde torpare till år 1627:

Måssetorp, *Sarbecken*:

Oskattlagde torpare år 1628:

Filmarsboda, är inte byggdt mer än en stuffwa och en lyten ladha 1624.

I 1640 års jordebok äro *Kihlen* och *Vestra Hult* upptagna bland skattetorp och *Grönberga* (= Grönbotorp), *Fänsboda*, *Furuskogen* och *Römossen* samt ett *Hult*, skattlagdt 1640, bland stadgetorp.

Husbacken, *Norrbytorp* och *Hellviken* äro skattlagda 1643, *Löfboda* 1644 och *Litzelboda* 1645.

Långvikstorp, *Rynningefors* och *Skräddaretorpet* äro upptagna 1636.

I 1614 års dombok säges om *Hult:*

Samma tid blef Erik Nilsson tillsagd ett torpställe vid namn Hult, liggande östanför Finnåker, till att förbygga, kronan till gagn och godo, hvilket är eftersynt af nämnden och med rå och rör omlagdt, och skall han därpå hafva 6 års frihet.

I 1615 års dombok heter det om *Öfre:*

De (hafva) synt ifrån Västansjö tu torpställen och med rå och rör omlagt. Det ena heter *Nörre Öffre*, det andra *Södre Öffre*, hvilka skola hafva ifrån den dagen, de begynt hafva att bygga, uppå höga öfverhetens vägnar 6 års frihet.

I 1617 års dombok heter det om samma Öfre:

Samma dag presenterade Jon Nilsson i Västra Öfre ett Tydeman Perssons utgifne bref, dat. 1610, förmälandes det han har efterlåtit hans broder Lars Nilsson att uppbygga förenämnda torp och utgjort däraf till kronan årligen 1/2 skeppund stångjärn.

Att *Storboda* är upptaget redan under 1500-talet framgår af 1619 års dombok:

Ambrosius Larsson i Storboda inlade i rätten ett köpebref, dat. d. 3/1 1603, som han bekommit hafver af Peder Pedersson i Storboda, att han har med sin hustrus goda vilja sålt och upplåtit honom Storboda för 6 1/2 skeppund stångjärn och 1/2 spann mjöl; är lagbudet och lagståndet.

I samma dombok säges om *Borrsjöbodar:*

Olof Andersson har uppröjt ett torpställe vid namn Borrsjöbodar och är "midsitter" med Lindes och Fellensbro nämnd och skall skattläggas till kommande vår.

Om *Rockström*, som i 1628 års jordebok är upptaget såsom stadgetorp under namn af Stensta, troligen beroende därpå att ägaren var smed vid Stensta, heter det i Rockhammars bruksarkivs handlingar:

År 1616 d. 7/2 kom för rätten i Fellingsbro sockenstuga Anders Mattsson, hammarsmed vid Stenstad, och gaf tillkänna, att han har upptagit ett torp, benämndt Rockström, som tillförene varit besuttet, och klagade att en skatte- och frälsebonde, som medan torpet legat öde, brukat en äng, som hörde till samma torp, nu icke ville släppa ängen.

År 1618 den 1 maj rannsakade domhafvanden i Åkerbo härad

med nämnden på kallelse af Anders Mattsson, hammarsmed vid Stenstadhammar, om ett torpställe, benämndt Rückeström, som han af kronones allmänning af öde upptagit. "Och funno vi, att bönderna i Stenstad byn hafve till sig tagit af detta torpställe äng till 20 lass, hvilka de hafva till sig tagit, emedan torpet har legat öde utöfver mannaminne, och hade därtill ingen rätt, eftersom det är på kronones allmänning och sjön och ån skiljer Stenstad och förb:te torps ägor åt. Men där någon bolstad skulle därtill komma (= därtill få rätt), då ligger där näst Fors, ändock ån skiljer ock dem ifrån samma torps ägor." Ty dömdes detta torp med dess ägor innanom samma rå och rör med en half holme i sundet under Anders Mattsson, hans hustru, barn och rätta arfvingar till evärdelig egendom.

Bland stadgetorpare i 1640 års jordebok upptages: Stenstad. Anders Mattsson, hvilken är en gammal kronones hammarsmed och har sitt torp fritt i sin och sin hustrus lifstid efter k. m:ts bref år 1638.

År 1663 vittnade nämnden, att Rockström var upptaget på Fors ägor.

1662 sålde Olof Andersson (troligen Anders Mattssons son) torpet till prosten Carl Hising, som kort därefter sålde det till brukspatron Leijel, hvarigenom det kom under Rockhammar.

Om *Fänsboda* heter det i 1623 års dombok:

Efter ståthållarens på Örebro slott med Nerike samt Fellensbro, Näsby och Erfvalla socknar med Lindesås och Noraskoga ädle och välbördige Bror Anderssons till Bro och Lena befallningssedel, utgången till Oluf Mårtensson, länsmannen i Fellensbro, och hela nämnden tillskrifven, har nämnden besett och rannsakat om ett torpeställe och en gammal lägenhet, som skall läggas och byggas på Forsbo ägor af nyo af en hammarsmed, Per Nilsson benämnd, som har tjänt när Stenstadhammar. Då är samma förb:te befallningssedel efterkommet sålunda, att till samma torp är lagdt en Gråmosse, som Forsboerna icke hafva nyttjat eller brukat, samt en tredjedel i en sjö, som kallas Fänässjön. Där äger Per Nilsson tredingen. Och skall torpet kallas efter samma sjö *Fänäsboda*. Och då har Staffan Jönsson i Forsbo uppburit för sin skattejord och hafver af Per Nilsson bekommit för skattearfsrättigheten penningar 11 daler och de andre skattebönderna därsammastädes Isak Knutsson, han hafver anammat och uppburit för sin del och arfsrättighet uti Forsbo skatte ägor 25 daler reda penningar godt svenskt mynt för det som af skatteägorna till samma torp lagdt är. Item hafver ock Staffan Jönsson i Fors upplåtit hammarsmeden Per Nilsson en hage som är och ligger vid Hammarsjön. Därför så hafver han uppburit penningar halfsjuttonde daler. Noch hafver Per Nilsson hammarsmed lossat af Knut Halfvarsson en hage, som ligger utmed ån, bredvid Staffan Jönssons

hage. Därför så hafver han uppburit reda penningar 6 daler af bem:te Per Nilsson. Och dessa stodo nu här för rätten och gjorde här med Per Nilsson upplåtelse och handräckning.

I 1636 års dombok uppräknas torpställen, som äro upptagne och skattlagde:

"Jöns i *Furuskogen*, skattlades nu för 4 lisp. järn och 1 stig kol;

Mats Olufsson i *Kilen*, på Finnåkers ägor, skall i nästkommande vår skattläggas;

Bengt i Villeboda eller *Långevikstorpet*, är nu upptaget och skall nu efter 6 år skattläggas, men sjön skall han intet förhindra bolbyn och nämnden skall vidare rannsaka, hvad ägor han bör hafva;

Peder Larsson upptog *Rynningetorpet*, är en bördsman uti bolbyn, skall efter 6 år skattläggas;

Römossen på Norlunds ägor skattlades nu för 1 stig kol och 2 lisp. ossmundjärn och är ett stadgetorp, kan intet mera skattläggas och ökas, ej heller skall han mera utvidga sig på bolbyns ägor;

Erik Kristoffersson har upptagit *Skräddaretorpet* på Näsby ägor, skall efter 6 års förlopp skattläggas."

Forsbyboda, som från början varit fäbodar till Fors, började odlas i slutet af 1500-talet, såsom synes af ett fastebref i Rockhammars bruksarkiv:

År 1604 d. 7/10 sålde Anders Andersson, knekt under Michel Mattsons fänika, till Anders Olsson i N. Torfvesta "all hus och röningh, som jag i Forsboboda nederlagt hafver, det jag af blotta marken och stubben hafver upptagit och rödjat", för 6 skeppund stångjärn. Sammalunda hade ock Staffan i Fors bekommit "i väld" mjöl en tunna, som då gällde 1 skeppund stångjärn.

Långpersäng eller, såsom det förr kallades, *Lang-Peders torp* upptogs vid sidan af Aspviken på Sällinge bolbys utmark eller på allmänningen. Aspvikens område kom att omsluta Långpederstorp, som dock blef en i förhållande till Aspviken självständig lägenhet. Den *Lång Peder*, som upptagit torpet synes hafva varit kolare, enär i 1657 års köpebref på Spannarboda, hvarigenom detta såldes af Anders Appelbom till Rockhammar, en kolbotten, vid hvilken "rätta skillnaden mellan Spannarboda och Hoboda begynnes", kallas Lång Peders kolbotten och låg "öster norr ifrån bem:te Långe Peders torp". År 1682 förklarade nämnden, att torpet var så länge sedan upptaget, att ingen af dem visste något att därom berätta.

År 1682 afgaf Lars Jonsson i Väng en vittnesattest, att "detta torp, som Ekesboerna nu för tiden häfda och bruka, är upptaget på Aspvikens ägor först genom ett ängestycke, som grefve Magnus (de la Gardie) på Kägleholm har låtit höberga och sedan har grefven ordinerat en person, som hette Lång Peder, att upprödja samma ängestycke, hvilket han ock på grefvens befallning gjorde

och tillträngde sig allt mer och mer af Aspvike ägor, till dess där blef ett torp. Men min sal. fader Jöns Eriksson, som då var boende där och först har upphäfdat Aspviken, gick till Lång Peder och bad honom, att han så icke skulle upprödja och hugga på hans skatteegenden, men Lång Peder aktade intet, hvad sal. fader åtsade, utan han förtröstade sig på grefven, men min fader dristade sig intet att gå i aktion med grefven. Därför fick Lång Peder rödja, bruka och häfda som honom behagade". — Han vittnade äfven, att Aspviken och Långpederstorp enligt hans faders utsago, hvilken varit boende i Aspvikens torp i 60 år, voro upptagna på Sällinge ägor.

År 1644 lade grefvinnan Ebba Brahe torpet till Eke by, som också låg under Kägleholm, såsom en tillökning för dess svaga ägor af åker och äng. Härigenom kom det att anses såsom ett torp under Eke och kallades äfven *Ekestorp* [1]).

Bråten uppstod i midten af 1600-talet såsom ett nybygge på Iskarboda ägor. Enligt ett "memorial" i Lindes tingsarkiv fick Olof Eriksson af sin broder Lars Eriksson, som ägde Iskarbodahemmanet, tillåtelse att på Iskarboda upptaga ett torp, Bråten benämndt. Hans hustru gifte om sig efter mannens död med Bonde Elofsson från Vermland. Dennes son Per Bondeson kom i tvist med änkan Anna Olofsdotter, som ägde Iskarboda, angående åverkan å Iskarboda skog. Detta hade till följd, att Per Bondeson begärde, att Bråten skulle skattläggas till $^1/_4$ hemman för att bli skildt från Iskarboda. I anledning däraf skedde besiktning af Bråten och befanns, att där kunde sås $3\,^1/_4$ tunna strid säd, att det fanns äng till 40 lass hö och därtill "en rödraåker", som ännu till en stor del är äng, Iskarboda till dess $^1/_4$ hemman till ingen skada. Då det af Bråtens åboer var uppröjdt och väl bebyggdt, kunde det ock skattläggas, heter det. Skattläggningen skedde 1689. Men det blef skattlagdt såsom $^1/_4$ kronohemman, hvaraf synes framgå, att det vid skattläggningen betraktades såsom upptaget på kronoallmänning och icke på Iskarboda ägor. Följden blef, att åboen sedermera år 1702 måste köpa det under skatte af kronan för att bli ägare däraf.

De bygd brytande finnarne voro icke heller här okända un-

---

[1]) Rockhammars ägare sökte vinna Långpersäng under Aspviken och därmed till Rockhammar genom process, som afgjordes genom k. m:ts dom d. $^{25}/_{11}$ 1845. Då ägarne af Eke redan före 1682 och sedan dess oafbrutet intill närvarande tid innehaft och brukat ifrågavarande lägenhet utan att tillförlitligen kunnat utredas, när och huru Eke hemmans ägare först blifvit innehafvare af samma lägenhet och denna urminnes häfd icke förringades däraf, att denna lägenhet skulle vara en del af hemmanet Aspviken och därför tillhöra Rockhammar, så kunde icke Långpersäng tillerkännas Rockhammars ägare.

I senare tid har det sålts från Österhammar och blifvit skattlagdt såsom $^1/_4$ hemman.

der 1600-talet. Namnet *Finnhugget* anger en plats, där finnen röjt mark. I församlingens dödböcker finna vi några spår af dem. 1642 dör Jacob Finnes barn i Forsbyboda, 1647 dör Fillmansbofinnens måg, 1651 Staffan finnes son vid Vestansjö, 1653 Marcus finnes barn i Storbo, 1661 en Botenfinne från Finnåker, 1663 ett finnebarn och en finnepiga, 1668 Marcus finne, 1669 Bertil finnes barn och Eric finne i Sällinge, 1672 en finne från Sällinge, 1673 Jacob finne i Tomasbo, 1674 Staffan finne i Sällinge.

Olof Simonstorp, nu 1/4 h. i N. Hult, har sitt namn efter en finne Olof Simonsson, som var måg till en Olof Johansson, hvilken af öde hade upptagit N. Hult. Olof Simonsson bodde där 1675.

IX. Herrgårdars uppkomst.

Till 1600-talets början hade befolkningen i Fellingsbro utgjorts endast af allmoge. På de gårdar, som tillhörde adeln, bodde landbönder.

Fanthyttan. I norra Fellingsbro blef vid början af 1600-talet Fanthyttan sätesgård för friherrliga släkten Horn till Åminne. År 1589 sålde Brita Larsdotter (Fleming), fru till Penningby, en gård Fanthyttan till en friherre Horn till Åminne och i början af 1600-talet bodde här Christer Clason Horn och i midten af 1600-talet Clas Christersson Horn. Under Fanthyttan hörde Sunneboda, Morskoga, Ytterbyn och Hägernäs samt Bergshyttan.

Oppebyberg. I södra Fellingsbro hade Kägleholms ägare under 1500-talet inköpt flere egendomar. I 1539 års jordebok tillhör *Forssäter* "fru Ibba". 1561 tillbytte sig Sten Eriksson Leijonhufvud hela *Yttre Oppeby* af hertig Johan. År 1593 hörde *Yttre Oppeby, Norra Eke,* nu under Österhammar, och en gård i *Norra Ekeby* samt *Forssäter* under Kägleholm och "fru Ibba"[1]. År 1628 hörde äfven 1 1/2 mantal *Bägby* under Kägleholm. Oppeby (namnet Oppebyberg uppstod under 1700-talet) blef hufvugården bland Kägleholms gårdar i Fellingsbro. Det brukades år 1628 såsom afvelsgård under Kägleholm och år 1651 såsom sätesgård. De öfriga Kägleholms-gårdarne i Fellingsbro voro ladugårdar under Oppeby. I slutet af 1600-talet blef fru Elisabet Anrep ägare af Oppeby jämte Kägleholms öfriga gårdar i Fellingsbro med undantag af Forssäter och bodde på Oppeby.

Sörbyholm, Österhammar och Vesslingbyholm. I början af 1600-talet inflyttade till Fellingsbro *Anders Haraldsson* af den gamla Vångasläkten, husgeråds- och klädesskrifvare hos Gustaf II Adolf, sedermera häradshöfding i Hölebo härad, Södermanland. År 1613 fick han fastebref på 2 markland eller hela gården *Sö-*

[1]) Fru Ebba Mansdotter Liliehök, f. 1589, † 1610, gift med ofvannämnde grefve Sten Eriksson Leijonhufvud, Gustaf Wasas svager. För sin tilltagsenhet kallades hon vanligen "gref' Ebba".

derby i Fellingsbro, "hvilken byrdemannen varit hembudit uti 3 år och ville det icke lösa". Enligt Anrep, sv. adelns ättartaflor, skref sig dock redan hans fader, tullskrifvaren Harald Bengtsson, till Söderby.

Anders Haraldsson var född i Nylöse 1576. Vid 23 års ålder blef han kammarskrifvare vid räknekammaren och lyckades snart förvärfva sig Gustaf II Adolfs förtroende. Han blef af konungen mycket brukad i värfnings- och handelskommissioner, säger Anrep. Han var äfven i tillfälle att försträcka konungen och kronan penningar, hvarför han sedan belönades med skattefrihet för sina egendomar i Fellingsbro.

Utom Söderby blef han efter hand ägare af en gård i *Österhammar* jämte de på byns ägor upptagna torpen *Skölberga* och *Furunäs*, ytterligare af två gårdar i *Vesslingby* (nuvarande Vesslingbyholm), af en gård i *Kiänäs* och ett torp *Hackenboden* (= Harparboda) samt slutligen af en gård i *Åby* och af torpet *Håboda*. År 1621 30/6 utfärdades ett konungens bref, enligt hvilket han erhöll Söderby, 2 sk. hemman, en gård Österhammar och ett torp Sköldberga fritt i sin och sin hustrus lifstid från alla vissa och ovissa pertzler (= persedlar), som däraf utgöras böra eller påläggas kunna, för 1000 daler svenska, han försträckt hafver[1]).

1624 18/3 utfärdades ett annat konungens bref: "Efter vår trotjänare Anders Haraldsson har på vår nådiga begäran och anmodan godvilligen gjort oss och Sveriges Crono ett troget bistånd uti det krigs utförande emot de Påler och försträckt 1000 daler svenska, hafva (vi) däremot af synnerlig gunst och nåd till samma välvillighets och trohets nådiga erkännande efterlåtit honom och hans hustru hans eget stadgehemman uti Österhammars by, som Erich oppå bor, samt med ett stadgetorp Skiöllbergha i Fellingsbro kvitt och fritt för alla årliga så ock vissa och ovissa utlagor etc. såsom ock fri för utskrifningsskjutsning och gästning i bägges deras lifstid"[2]).

År 1627 30/6 lämnade Gustaf II. Adolf enligt ett annat bref Anders Haraldsson hans stadgehemman Sörby i hans och hans hustrus lifstid kvitt och fritt för alla årliga så ock vissa och ovissa utlagor, som däraf göras bör eller påläggas kunna ehvad namn de hälst hafva[2]).

Enligt kammarrättens bref d. 5/6 1625 har Anders Haraldsson förpaktat och arrenderat 2 gårdar i Vesslingby, hvardera ett markland, 2 gårdar i Kiädnäs, en om 20 och den andra 12 öresl. samt ett torp, Furunäs benämndt, och ett stadgetorp "Hackenboden", på det han dem med deras årliga räntor njuta, bruka och obehind-

[1]) 1630 års landsbok i Örebro läns arkiv.
[2]) Västmanlands handlingar i kammararkivet 1629 n:o 12.

radt behålla må. Däremot skall han vara förpliktad årligen i febr. inleverera i k. m:ts räntekammare 157 daler 17 1/2 öre.[1 och 2]

Enligt ett kammarrättens bref af år 1631 har Anders Haraldsson fritt till intresse 2 gårdar i Vesslingby, 2 i Känäs, 3 i Österhammar, 1/4 h. Furunäs, ett stadgetorp "Hackannebodhen" för 2282 daler, han till kronan försträckt hafver[2]).

Han började äfven smide vid Österhammar 1637, vid Vesslingby (sedermera Vesslingbyholm) 1643, hvilka bruk genom honom anlades, vid Åby, där smide förut var påbegynt, före år 1643 och äfven vid Sörbyholm.

År 1645 fick han med namnet *Appelbom* förnyelse på sina förfäders adelsskap. Han dog 1649. Vid hans begrafning gafs i testamente till Fellingsbro kyrka en förgylld silfverkanna, vägande 127 lod.

Efter hans död blefvo hans egendomar i Fellingsbro delade mellan sönerna Anders och Samuel. Samuel Appelbom, ryttmästare, död 1655 under belägringen af Warschau, fick *Österhammar* med Furunäs och Skölberga, Anders Andersson Appelbom, krigskammarråd och landshöfding, blef ägare af *Söderby* med Vesslingby, Kiänäs, Harparboda, Aby och Håboda. Släkten blef nu delad i två grenar, Sörbyholmsgrenen och Österhammarsgrenen.

Landshöfding eller, såsom han vanligen kallas, krigskammarrådet Appelbom var en betydande man inom Fellingsbro. Han var född 1614 och dog 1686. År 1653 blef han landshöfding öfver Hernösands län, men behöll icke länge denna tjänst och utnämndes därefter till krigskammarråd. Han ökade sina gods i Fellingsbro med nya jordförvärf. Han blef sålunda ägare af *Spannarboda, Mossboda*, en gård i *Spånga* och såsom det vill synas äfven af *Blixterboda*. Härtill kom, att han dels fick i förläning, dels köpte under frälse räntorna från en del andra gårdar inom Fellingsbro. Enligt jordeböckerna hade han dels i förläning, dels under frälse 2 hemman i Nybble, hela Fyrby, 1 hemman i Lund, hela Vesslingby, hela Åby, 1 hemman i N. Ekeby, 1 hemman i Tåje, hela Öby, Spångboda, Eskareboda, Östra Boda och Villeboda.

Efter landshöfding Appelboms död inköptes flertalet af hans egendomar i Fellingsbro af handelsman David Feiff. Reduktionen medförde samtidigt indragning till kronan af hans donerade och inköpta räntor. Feiff fick inlösa till säterier Söderby med ladugården Kiänäs och Vesslingby säteri eller Vesslingbyholm.

Sällinge säteri. År 1600 inkom till Sverige med en ambassad en 15-årig fransman *Honorat Werdelet*, hvilken kom att stanna kvar i Sverige. År 1611 var han fänrik i svensk tjänst, deltog i 30-åriga kriget, blef öfverstelöjtnant vid Västmanlands re-

[1]) Västmanlands handlingar i kommararkivet 1629 n:o 12.
[2]) 1630 års landsbok i Örebro läns arkiv.

gemente 1631, ståthållare på Kockenhusen 1642 och dog där 1643 enligt påskriften på hans vapen i Fogdö kyrka, där han och hans fru äro begrafna.

Denne Werdelet eller Werlett, som hans namn äfven skrifves, blef ägare af en gård om 18 öresland i Sällinge, nuvarande Sällinge säteri. År 1626 d. 22/5 utfärdades ett kungligt bref, enligt hvilket kaptenen öfver ett kompani Västmanlands soldater Honora Werlett, "för den tjänst han oss härtill gjort hafver" fick i förläning halffjärde skattegård i Sällinge med dess årliga räntor och alla andra vissa och ovissa pertzeler att njuta och till behaglig tid behålla. "Vi tillåta honom ock härmed att vara okrafd för 2 års räntor, som han inne hafver af den västra gården i förm:te Sällinge". Han blef ytterligare ägare af södra gården i Västansjö.

År 1630 hade öfverstelöjtnant Honora Werlett fritt hela Sällinge by. Ytterligare fick han sin gård i Vestansjö fritt samt Aspviken, Östra Öfre, Nyboda och Hällviken under frälse.

Sällinge gård var hans sätesgård och genomgick sedermera reduktionen med bibehållen säterifrihet, men indelades under kavalleriet.

Finnåkers herrgård. År 1627 inkom Louis De Geer, järnhandteringens kraftige befrämjare i vårt land, till Sverige.

Han började smide vid Finnåker och inköpte där gårdarne N:o 1 och N:o 6, för hvilka han är skrifven 1640. Sammanlagdt inköpte han 10 hemman i Finnåker samt Gibbeboda och Långeboda torp. År 1647 köpte han alla Finnåkers hemman under frälse. Hela Finnåker (de 3 byarne) blef sedan säteri, tills reduktionen äfven här förändrade förhållandena. Finnåkers "nordesta" by, 5 1/2 mantal, utgick ur reduktionen såsom säteri, däraf 4 1/2 mantal berustade, och bildade Finnåkers herrgård.

I sammanhang med bruksrörelse bildades herrgårdar under 1600-talet äfven vid *Rockhammar, Ekeby* och *Oppboga*, hvarom se närmare under "större egendomar i Fellingsbro".

X. Fellingsbro under adeln.

Denna öfverskrift kan med skäl sättas öfver en tid af 40 à 50 år, hvarunder större delen af Fellingsbro var skattskyldig under adeln.

Det, som åstadkom ett sådant förhållande, var dels *förläningar*, hvarigenom räntor och skatter, som tillkommo kronan, förlänades åt enskilde såsom belöning, aflöning eller underhåll, dels *frälseköp*, hvarigenom kronans räntor (och äfven gods) såldes för att förskaffa kronan penningar och hvarigenom köparen fick rätt att uppbära räntan eller skatten. Frälseköpen beviljades endast åt adelsmän. Förläningarna kommo äfven i de flesta fall adeln till del.

Förläningar före år 1633 äro få. De adliga förläningarna äro de, som äro lämnade åt Anders Haraldsson (Appelbom) och Honorat Werdelet (se under herrgårdars uppkomst!) Ytterligare har korpral Israel Olofsson under Adelsfanan 2 gårdar i Oppeby (n:o 2 och 4) samt 2 gårdar i Finnåker dels till vederlag för den gård, han mist hafver på Rekarne, dels för sin tjänst, med undantag af veden och vinterkörslorna.

Öfversten Clas Christersson (Horn) håller 1632 rusthåll för Eke och Västansjö: "Han har tagit räntan af ett hemman Västansjö år 1631 och 1632 och håller dess rusttjänst."

För öfrigt må antecknas följande förläningar:

Knut Hammarsmed vid Stensta fick år 1610 sin faders gård i Fors "kvitt och fritt för alla utlagor för huld och trogen tjänst".

Olof Mårtensson, länsman [1]) i Fellingsbro, Näsby och Ervalla socknar, fick 1613 fritt 22 1/8 öresland i Bägby och ett stadgehemman därsammastädes såsom ock en gård i Lund.

Efter Gustaf II Adolfs död ökades förläningarna snabbt.

År 1635 uppbar öfversten Clas Christersson Horn räntan af hela Nederby, en gård i Svillinge, en gård i Öby och hela Hälla. År 1637 hade han ytterligare 2 hemman i Öby, 2 hemman i Spar-

[1]) Länsmännen voro vid denna tid bönder.

sta. n:o 1 i Norrsäter, n:o 1 i Västersäter och hela Ängeby i förläning. Detta är icke mindre än 17 hemman tillsammans. Korpral Israel Olofsson hade ytterligare år 1637 räntan af en gård i Borfona.

Gå vi nu till år 1645, äro förläningarna ökade. Riks- och Cammarrådet Conrad Falkenberg har på sin beställning Ålsänge n:o 1 och 2; Carl Bondhe på sin beställning Nyckelby n:o 4, Ålsänge n:o 3, Lund n:o 2 och Bergaby n:o 3; ryttmästaren Fabian Fersen på sin häst Y. Ekeby n:o 1 och Svillinge n:o 3; korpral Israel Olofsson under Adelsfanan för sin tjänst Finnåker n:o 8, 9, 10 och 11; Tuffwe Tuffwessons efterlefverska fritt, så länge hon är änka, Borfona N:o 1 och S. Norrby; Assessor Eric Olai i k. hofrätten fritt i sin och sin hustrus lifstid N. Ekeby n:o 2 och Läbbesta n:o 2.

År 1651 och åren strax därefter hafva förläningarna nått sin höjd. Därtill hafva då kommit åtskilliga frälseköp. Förläningarna kallas: "fritt efter Norrköpings beslut", hvarmed åsyftas ett beslut på riksdagen i Norrköping 1604 af bl. a. det innehåll, att en förläning skulle återgå till kronan, när den förste innehafvarens manliga ätt utslocknat.

Honora Werdelets änka, fritt efter Norrköpings beslut: Vestansjö N:o 2, hela Sällinge, Nyboda, Aspviken, Ö. Öfre och Hällviken.

Anders Appelbom, fritt efter Norrköpings beslut: Lund n:o 1, hela Vesslingby (2 hemman utan conditioner), hela Åby, Nybble n:o 1, hela Fyrby, hela Spånga (evärdeligt frälse, men 1680 köpt à 4 1/2 %), hela Kiänäs, hela Österhammar (evärdeligt frälse). Af dessa hemman har han köpt Vesslingby 3 hemman, Fyrby, Nybble (år 1654), Lund och Åby under frälse. Vidare har han köpt under frälse: Ekeby n:o 1, Öby n:o 2, 3 o. 4, hela Toje (år 1654), Spångboda, Mossboda, Eskareboda, Harpareboda, Östra Bodarne, Blisterboda, Skölberga, Furunäs (de tre senare donerade), Håboda, Sarbäcken.

Louis De Geer, köpt under frälse: hela Finnåker, hela Gåsta, Gillberga n:o 1, hela Sverkesta, hela Hosta, Gibbeboda och Lângeboda.

Fredrik Stenbock, fritt på sin beställning: Fogryte n:o 2 och 3, Nyckelby n:o 2, 3, 4 och 5, Ö. Sörby n:o 2, V. Sörby n:o 3 och 4, Norrsäter n:o 2, Vestersäter n:o 2, Varu, Berga n:o 2, 3 och 4, Borfona n:o 4 och Toje. Alla dessa hemman, med undantag af Toje, som 1654 köptes under frälse af And. Appelbom, tillföllo 20/11 1651 *Strängnäs Gymnasium* "för en fordran af 12000 daler smt, som Strängnäs Gymnasium har hos k. m:t och kronan, förundt, skänkt och gifvet till en fullkomlig betalning dessa 16 hemman i Fellingsbro, så att de skola ligga, höra och lyda under Strängnäs Gymnasium med adelig frihet, rättighet och frälsemannatjänst till evärdelig, oklandrad och välfången egendom".

Kamreraren Anders Bohm, köpt under frälse: hela Korfvike och hela Oppboga samt (år 1653) Vestansjö n:o 1.

Carl Bondhe, under frälse efter Norrköpings beslut: Nyckelby n:o 4, Alsänge n:o 3, Lund n:o 2, Bergaby n:o 3, N. Torfvesta n:o 1.

Arboga Factori: Ö. Norrby (sedan frälseköpt af Henr. Ulff, adlad Ulfvenklou, som äfven erhöll under frälse Norrby kyrkohemman).

Secreteraren Mårten Månsson Lindeström, under frälse efter Norrköpings beslut: Bergaby n:o 1 och 2, Gillberga n:o 3, Kärrboda, Lisselboda.

Christer Classon Horn, 1652 bekommit under frälse efter Norrköpings beslut: Norrsäter n:o 1, Vestersäter n:o 1, hela Nederby, Ängeby, Sparsta (utom kronohemmanet), Hälla och Svillinge n:o 1.

Grefve Lennart Torstensson, köpt under frälse: hela Bäck.

Öfversten Clas Dankwardt Lillieström, under frälse efter Norrköpings beslut: Lund n:o 3, hela Rynninge (sedan köpt à $4 \frac{1}{2}$ %), Vestvalla n:o 3, Storboda, Grönbohammar, Käfalla, Grönberga.

Presidenten Israel Noreus (adl. *Norfeldt*), under frälse efter Norrköpings beslut: N. Torfvesta n:o 2, Villeboda, Hult.

Doktor Eric Gabrielsson Emporagrius, biskop i Strengnäs, bekommit under frälse (år 1652): N. Ekeby n:o 2, Läbbesta n:o 3, hela Fänninge, Gillberga n:o 2, Sparsta och Rinkaby kyrkohemman.

Major Erik Drakenberg, fritt på en häst: Nybble n:o 2, Fors n:o 2.

Kamreraren Daniel Uttermark, under frälse efter Norrköpings beslut: Läbbesta n:o 2, Borfona n:o 3, Oppeby n:o 3, Vestvalla n:o 1 och 2.

Fru Kerstin Wäderhorn, under frälse: Borfona n:o 1, S. Norrby, hela Hällby.

Major Hans Löfling, under frälse efter Norrköpings beslut: Norlund n:o 1, 4 och 5 (Norlund n:o 2 fritt på hans tjänst), Kvasta, Römossen, Fänsboda, Runsboda, Hinderstorp, Rynningsfors, Rynningstorp, Oppebyboda, Norrbytorp, Granberga kyrkohemman.

Kapten Joh. Gordon, fritt på sitt kaptenskap: Norlund n:o 3.

Rikskattmästaren grefve Magn. Gabr. De la Gardie, köpt under frälse (år 1653) Oppeby n:o 2 och 4.

Riks- och Cammarrådet Conrad Falkenberg, under frälse: Ålsänge n:o 1, 2 och 4.

De hemman i Fellingsbro äro sålunda lätt räknade, som icke voro donerade eller köpta under frälse vid denna tid. Den ställning, som ägarne af den jord, hvars räntor på detta sätt kommo under adeln, erhöllo till sina räntetagare, kan belysas af följande exempel.

År 1652 skrifver Ibba Olsdotter, en högst bedröfvad änka,

till drottning Kristina och berättar, huru Majoren Hans Löfling har bekommit hennes torp Hindrichstorp för 2 år sedan att taga utlagor däraf, "hvilket torp utgjort 1 fat eller 20 lisp. osmundsjärn för en viss stadga och för samma torp har min salig man och hans fader, som det uppbyggt, härtill intet mera årligen utgifvit. Men nu vill major L. mig tvinga att betala mera af torpet än sedvanligt plägar utgå, så att jag, fattiga änka, i år har måst betala 12 daler 2 öre kopparpenningar och 8 dagsverken därtill. Den åker och äng, jag, fattiga änka, har till mitt torp, är ganska ringa, där jag skatt utaf gifver och till torpet tillsynt är. Min salig mans fader har köpt en god del af denna åker, som till torpet ligger, af Stensta och Fors byar, för hvilken åker och äng bönderna uti samma byar utgöra årliga utlagor." Hon berättar, att hennes man hette Per Hindersson, och att han, hans fader och farfader hafva alltid varit kronans hammarsmeder till att smida harniskplåtar och vid kronones bruk Stensta alltid sig hvar efter annan bruka låtit, till dess Gud genom en timlig död dem hädankallat. "Och jag, fattiga änka, nu sörjande, sitter med många små barn och nödgas jag nu för eders k. m:t underdånigast andraga min stora nöd och beder att bli befriad från de nya bördor, som major Hans Löfling mig pålägga vill."

År 1654 klagar Eric Carlsson i Mossboa hos k. m:t, att Anders Appelbom har drifvit honom från hans skattehemman Mossboa, som han med sin hustru bekommit, "och är gammal skattejord, därför jag ock årligen alltid skattat hafver. Och har han däremot såsom ett hypotek och underpant förskaffat mig h. m:ts drottningens nådiga bref, dat. Stockholm $^{31}/_{1}$ 1650, att jag årligen af kronan till lifstids underhåll skulle bekomma 20 daler smt i anseende till att jag kronan för krigsman länge tjänat hafver. Därhos har han genom assecuration undangått mig ett hemman Åby vid 24 öresland, hvilket jag i 24 år för riksens fiender själf med rusttjänt försvarat. Däremot har han uppdragit mig Balstads hemman, som skulle vara likafull skog emot förb:te Åby. På det han dess lättare skulle bli af med mig, har han året strax efter bortbytt bem:te Mossboa torp med en major Liweling (Löfling) på Hinseberg emot ett annat torp, benämndt Hult, och alltså min välfärd och vid mina gamla dagar försvagat, alldeles utblottat och afskurit — — — — —"

Skrifvelsen anbefalldes till landshöfdingens undersökning och dom.

År 1683 $^{27}/_{2}$ klagar Jan Olufsson i Rynninge hos häradsrätten öfver den behandling han rönt af cornetten Johan Sneckenberg på Vestlandaholm. Räntmästaren Jacob Sneckenberg hade nämligen köpt skatträttigheten från Rynninge by af Johan Lillieström på Frötuna, hvars fader öfversten Clas Lillieström köpt Rynninge under frälse. Nu hade Jacob Sneckenbergs son cornetten skickat

sin dräng till samtliga Rynningebor en tid efter helgomessa år 1682 och begärde 1682 års ränta, "då jag honom levererade 24 daler kmt och de fyra grannarne hvar efter sin lägenhet. Men en dag därefter kom till oss räntmästarens skriftliga förbud, dateradt den $^{22}_{11}$ 1682, att vi inte skulle leverera någon penning till hans son hr cornetten, och det vi något redan levererat, befalles strax igentaga. Då jag samt de andra mina grannar reste till Vestlanda gård, där vi ock funno hr cornetten hemma och viste honom hans käre faders bref. Då han brefvet utläst, sade han: Om jag inte får behålla räntan, skall jag leverera eder penningarna inom 14 dagar, och undfägnade oss mycket väl. Jag, som är en gammal man, blef litet drucken och rolig och med lustighet sade till hr cornetten: I måste ock gifva oss fria skjutspenningar för vi hafva hitrest. Då hr cornetten tog en stake och begynte slå mig det mesta han ville, dermed jag med mina grannar reste hem. Den 8 januari kom hr cornetten till Rynninge och reste in hos domaren Erik Larsson och skickade bud efter mig och de andra grannarne. Men jag kom sist, som längsta vägen hade, och hälsade jag på hr cornetten med handräckning och tackade honom för god välfägnad och bad, om jag något hr cornetten emot brutit, han ville det förlåta. Då drog cornetten ut sin värja och sade: Jag skall nu gifva dig skjutspenningar, du skurk! Och med sin makt och bittert mod högg till mig och träffade midt uti min vänstra armbåge, så att jag alltsedan legat till sängs och lidit stor värk och pina och kan intet mer med den göra mig något till godo. Gud vet, om jag njuter lifvet. Därför bönfalles den högloflige rätten, att cornetten måtte för sitt brott efter Sveriges lag plikta samt för litet min sveda och värk vedergälla."

XI. Reduktionen.

Karl XI:s reduktion kom och sopade bort adelns maktställning inom socknen. Alla förläningar indrogos till kronan. Frälseköpen skulle ersättas af kronan, men genom de s. k. "oköpta räntorna", hvarmed menades de vid jorden fästade, mera tillfälliga afgifter, hvilka småningom blifvit stadigvarande skatt och hvilka icke beräknats i de frälseköp, som under Gustaf Adolfs och Kristinas tid skett, men hvilka nu betraktades som en kronans fordran, blef kronan vanligen fordringsägare i stället för gäldenär. Detta medförde, att vid likvideringen mellan kronan och innehafvarne af frälseköp de senare nödgades afstå till kronan egendomar, som de ägde genom arf eller köp, för att blifva fria från skuld.

Alla landshöfding Appelboms egendomar i Fellingsbro gingo ur hans arfvingars händer. Gården i Spånga, en gård i Fyrby och Hoboda tillföllo kronan. Handelsman David Feiff löste från kronan med 4 1/2 % Söderby med Känäs, Harparboda, Vesslingbyholm och en gård i Åby. Sörbyholmsgrenen af Appelbomska släkten ägde nu intet kvar i Fellingsbro af all den egendom, som där under landshöfding Appelboms dagar tillhört grenen.

Appelboms på Österhammar kunde behålla Österhammars 2 gårdar, men såsom det vill synas med så dryga kostnader, att denna gren af släkten icke blef i stånd att frigöra sig ur de ekonomiska svårigheter, som följde däraf, utan till sist måste sälja Österhammar.

För Werdelets på Sällinge blef det ock omöjligt behålla sina gårdar, direkt eller indirekt såsom följd af reduktionen.

Oppeberg räddades åt fru Anreps arfvingar.

Ekeby frälsehemman lämnades år 1716 af baron Casten Feiff i byte mot Kägleholm till kronan.

Forssäter blef äfven tillhörigt kronan. Bejby frälsehemman synes äfven hafva kommit under kronan för en kort tid.

Af frälseegendomarne från medeltiden kommo Norrby, Hökasta och Stensta under kronan i byte mot andra hemman.

Slutligen kommo under kronan de gårdar och lägenheter, hvilka ansågos upptagna på kronans allmänning.

En mängd kronohemman och kronolägenheter uppstodo alltså inom Fellingsbro genom reduktionen. Genom en rad af skatteköp som ägde rum i början af 1700-talet, öfvergick åter äganderätten till de flesta af dessa hemman och lägenheter från kronan till enskilde.

XII. Kronoboställen, rustning och rotering.

Af flera af de till kronan indragna egendomarne bildades boställen åt befälet vid den indelta armén.

I Fellingsbro uppstodo följande boställen:

Fyrby, 10 öresland, indraget från landshöfding Appelbom, blef cornettsboställe.

Fänninge, 10 1/3 öresland, blef såsom skattevrak på grund af obetalda kronoutskylder indraget till kronan och gjordes till kvartermästareboställe.

Stensta, 10 öresland, frälsehemman från medeltiden, innehades under 1600-talet af Flemingska släkten, år 1680 af Eric Fleming, och kom år 1683 i byte under kronan och blef 3:e korpralsboställe.

Bejby, 19 öresland, utgjorde från början 11 öresland och "kunde icke blifva besuttet, som häradsbref förmäler 14/3 1625". Det blef därför krono och tillökades senast år 1651 med 8 öresland från N:o 1 i Bejby samt blef löjtnantsboställe.

Eke, 31 öresland, hade år 1636 inköpts af kronan till gästgifvaregård eller krog. 10 1/3 öresland behöllos vid indelningsverkets genomförande såsom "Fellingsbro krog" och återstoden 20 2/3 öresland blef ryttmästareboställe.

Fänsboda hade blifvit frälseköpt af major Hans Löfling, som äfven synes hafva ägt jorden. Det blef år 1683 af k. m:t inlöst från Löflings arfvingar och lades under Västmanlands regemente såsom sergeantsboställe.

Rynningstorp indrogs äfven från major Löfling och lades under Västmanlands regemente såsom rustmästareboställe. År 1689 skref emellertid Olof Nilsson i Rynningetorp till häradsrätten:

"Jag kan icke underlåta föredraga, hurusom mina förfäder hafva 1/4 hemman af stubbe upptagit, Rynningetorp benämndt, och är sedan skattlagdt vordet och alltsedan skatt därför gjord, så att hvarken mina förfäder eller fader icke annat vetat än det varit vår skattejord; har nu min fader mycket påkostat detta hemman genom husens uppbyggande, åkerns rödjande o. s. v. Nu är genom reduktion samma 1/4 hemman en rustmästare till boställe anslaget och hvarken mina förfäder eller jag någon den ringaste vedergällning bekommit, utan vi hafva det hållit för vår skatteegen-

dom. Därför begärer jag samma 1/4 hemman behålla få. Men där rätten icke därvid något göra kan, så beder jag, att jag som andra mina grannar kunde för stubbrättigheten få någon refusion".

Furuskogen, som var ett från Rynningetorp skildt stadgetorp, innehades af M. Soop på Finnåker såsom frälse, men blef 1690 såsom återkalladt byte kronan behållet och skänktes åt Rynninge rusthållare till hästhage, enligt remiss till landshöfdingen 8/11 1690.

Sparsta, 10 öresland, f. d. kyrkohemman och af Gustaf Wasa indraget till kronan, blef 2:a korpralsboställe.

Hökasta, 6 öresland, frälse från medeltiden, tillhörde 1593 hr Christoffer Gabrielsson, 1651 grefve Lennart Torstensson och 1682 Anders Torstensson och öfvergick 1687 till kronan samt anslogs till boställe åt länsmannen.

Rustning och rotering. Genom indelningsverket blefvo skattehemmanen och en del frälsehemman indelade i rotar och rusthåll med skyldighet för rotarne att uppsätta och underhålla soldat och för rusthållen att uppsätta och underhålla ryttare och häst. Fellingsbro indelades i 37 rotar och 97 rusthåll.

Rotarne utgöras af hemman i följande byar:

Nyckelby (2 rotar), Fogryte, Ö. Sörby, V. Sörby, Norrsäter, Västersäter, Bejby, Berga (2 rotar), Hälla, Korfvike, Sparsta, Bäck, Rinkaby, N. Torfvesta, Ö. Norrby, S. Norrby och Oppeby, summa 19 rotar som f. n. tillhöra Kungsörs kompani af Västmanlands regemente,

samt Gästa, Hosta, Spånga, Fyrby, Vesslingby, Ekeby, Åby, Toije, Borfona (2 rotar), Norlund (2 rotar), Balsta, Finnåker, Sällinge (2 rotar), Bodarne och Iskarboda, summa 18 rotar, som f. n. tillhöra Örebro kompani af Lifregementet till fot.

Rusthållen, som alla f. n. tillhöra Lifregementets husarer äro belägna i Ålsänge (4 rusthåll), Ö. Sörby, V. Sörby (2 d:o), Y. Ekeby (2 d:o) Lund (2 d:o), Vretlunda, Nederby (5 d:o), Västvalla (3 d:o), Korfvike (2 d:o), Ekeby, Läbbesta (3 d:o), Granberga (2 d:o), Rinkaby, Ängeby (3:o), Bejby (2 d:o), Norrsäter, Fogryte, Svillinge (3 d:o), Öby (4 d:o), Hällby (2 d:o), Norlund, Balsta, Oppeby (2 d:o), Bergaby (3 d:o), Norrby, Finnåker (6 d:o), Österhammar (2 d:o), N. Eke (2 d:o), Sällinge, Öfre, Storboda, Fors (2 d:o), Spånga, Stensta, Västansjö (2 d:o), Känäs, Hökasta (2 d:o), summa 75 nummer tillhöriga Lifskvadron,

samt Forssäter, Gästa, Fänninge (3 d:o), Gillberga (2 d:o), Sverkesta, Vrälinge, Fyrby, Vesslingby, Nybble (2 d:o), Skulsta (2 d:o), Oppboga (2 d:o), Rynninge (5 d:o), summa 22 nummer, tillhöriga Örebro skvadron.

XIII. Den odlade bygdens utbredande under 1800-talet.

Här och där lades väl under 1700-talet odlad mark under spaden genom någon nyodling intill odaljorden eller då någon backstuga byggdes eller de större egendomarne gåfvo jord till odling åt sina torpare. Men den utvidgning bygden erhöll under 1700-talet var obetydlig. Först mot midten af 1800-talet började en vidsträcktare uppodling af därtill tjänlig mark i samband med att jordbruksnäringen fick större betydelse.

I korthet må anföras de viktigaste förändringar bygden undergått under 1800-talet.

År 1804 anmälde kapten C. H. Watz på Grönbo för sockenstämman, att hans bonde Jan Jansson å $^1/_4$ h. Husbacken verkställt berömliga odlingar. Af en oländig skogsmosse hade han uppodlat omkring 10 $^2/_3$ tunnland, som nu gåfvo honom en god inkomst af både säd och hö. En annan mosstäkt hade han också så förbättrat, att då den för några år sedan ej gaf mer än en skrinda hö, nu bärgades där 12 à 15 skrindor årligen.

Först omkring 1850 började nyodlingarna taga fart. År 1852 omtalas en del odlingsföretag, som dels voro fullbordade, dels under arbete: mossen och ängen vid Västersäter 105 tunnland, Väntmossen vid Sällinge 50 tunnland, Homossen på Hinderstorps ägor 13 tunnland, Yxemossen på Spånga ägor, en gammal äng, Årkvarnen, på Ekeby ägor 28 tunnland, hag- och kärrmark på V. Torfvesta och Nybble ägor 11 tunnland, en mosse på 30 tunnland och en skogsäng på 25 tunnland, båda på Norlunds ägor, en mosse vid Mossboda 5 tunnland, 3 tunnland kärr- och skogsmark vid Villboda. En liten sjö om 6 à 7 tunnland på Norlunds ägor hade blifvit sänkt 2 alnar. Vid Grönbo hade omkring 40 tunnland mossar blifvit odlade. Rockhammar hade nyodlat 220 tunnland, däraf 120 tunnland mossar och kärr.

Snart säges det, att vid hvarje hemman nyodlingar ägt rum.

En särskild afdelning af odlingsföretagen bilda *sjö- och åsänkningarna*. Att fullständigare skildra dem blir för vidlyftigt. Norrifrån räknadt bestå de af följande arbeten.

Emellan åren 1880—1890 verkställde major Stjernspetz på Rockhammar kanalisering af de genom Rockhammars egendomar flytande vattendragen, hvarigenom där belägna sjöar sänktes. En kanal gräfdes från Spannarboda ned till Nyboda, en längd af omkring 6 km. Därigenom sänktes Spannarbosjön, Bodasjön och Lunten 10 à 12 fot och stora vattendränkta marker, delvis träsk, blefvo odlingsbara, tillhopa omkring 400 tunnland.

En annan kanal gräfdes af major Stjernspetz från Kärrboda rågång genom sjön Supen, som alldeles torrlades, och Köttsjön ned till Spångboda samt en kanal från Stora Borrsjön genom Lilla Borrsjön till nyssnämnda kanal. Härigenom vunnos äfven betydande och utmärkt goda odlingsmarker och de gamla odlingarna förbättrades. Flera andra mindre kanaler anlades såsom vid Surkärret, förut en fullständig vildmark i norra delen af Spannarboda, hvilken nu torrlades och odlades. I de sänkta sjöbottnarna planterades jättegröe.

På 1870-talet sänktes genom en kanal Öfre-, Sällinge- och Känässjöarne, hvarigenom stora marker vid Öfre, Västansjö, Sällinge, N. Eke, Känäs och Sörbyholm torrlades.

Åren 1888—92 sänktes Finnåkerssjön icke mindre än 8 fot genom bergsprängning och kanalgräfning vid Österhammar samt utrifning af Österhammars kvarn och såg, allt för en kostnad af omkring 70,000 kronor. Äfven här vunnos betydliga vidder jord till odling.

Sjöarne Öfre och Nedre Gällingen sänktes för torrläggning af mark till Spångboda, Pikarboda i Näsby och Kofverboda i Linde.

År 1900 sänktes sjön Väringen till förmån bl. a. för jordägare i Fellingsbro.

1891 skedde reglering af Skedviån för torrläggning af mark, tillhörig Oppeberg, Bergaby och Fogryte i Fellingsbro samt Smedby i Medåker. Ett annat vattenregleringsföretag vid samma å omfattade vattenskadad mark vid åns nedre lopp, tillhörig Oppeberg, Fogryte, Nyckelby, Ö. och V. Sörby.

Åren 1879 och 1880 sänktes Sverkestaån i dess lopp från Spånga till Sverkesta genom en kanal vid Sverkestabron. Därigenom vunnos för odling ängsmarker tillhöriga Spånga, Hökasta, Stensta by, Hosta, Fyrby och Vrälinge. På våren före denna åsänkning var vattenståndet så högt, att man rodde på ängarne mellan Fyrby och Vrälinge. Åsänkningen kostade 145 kr. pr tunnland.

1893 och 1894 gräfdes en kanal genom Öby och Borfona

ägor till torrläggning af jord, tillhörig Hällby, Svillinge, Öby och Borfona.

Föremål för förberedande åtgärder är sänkning af Storån i dess lopp mellan Frötuna och Röfors. Möjligheten af denna sänkning beror på borttagande eller sänkning af fallet vid Röfors.

Ett annat sänkningsföretag, som äfven väntar på sin lösning, är sänkning af Rynningeforsen i Storån, hvarigenom vattenskadad mark till Rynninge, Fänninge, Sverkesta, Gillberga och Gästa skulle kunna bli odlingsbar.

Den odlade bygdens utbredning i norra delen af ***Fellingsbro*** har på de sista 20 åren tagit ett jättesteg framåt, hufvudsakligen genom major Stjernspetz' på Rockhammar åtgöranden. Då major S. förutsåg, att järnhandteringen vid Rockhammar och Storbo ej kunde i längden utan förlust bedrifvas, slog han in på stora jordförbättringar å de spridda egendomarna under bruket. Dessa hade hittills varit verkliga vildmarker med undantag af de små åkerlappar kring åboarnes bostäder, hvilkas brukare intogo en ställning till bruket såsom vanliga torpare. De förutnämnda kanaliseringarna voro ett led i bygdens utveckling. Ytterligare kom härtill stora väganläggningar. Vägarna till hemmanens torpare och åboer voro så usla, att man endast med stor möda kunde taga sig fram på dem under torra somrar, men alls icke höst eller vår och under vintern endast på vintervägarna. Egna vägar anlades till Aspviken, Spannarboda, Fillmansboda och en längre väg från Rockhammar förbi Köttsala till Spångboda, hvilken väg senare blifvit häradsväg.

Major Stjernspetz' sista åtgörande till bygdens utveckling var försäljning i mindre delar af de flesta till bruket hörande egendomar i norra Fellingsbro, hufvudsakligen under åren 1894—99.

Forsbyboda, som hade 3 åboer, en vid gamla gården och en vid hvardera af Borrsjötorp och Köttsala, delades i 8 delar, som såldes till olika köpare. Af dem voro 6 underhafvande under bruket och deras söner samt 2 smeder. En del af Forsbyboda utgöres af hufvudgården, de öfriga kallas *Bäcklund*, *Östanbäck*, *Hedensberg*, *Johanneslund*, *Hästhagen*, *Borrsjötorp* och *Köttsala*.

Fillmansboda, som förut haft en åbo och ett kolartorp, delades i 8 delar, af hvilka 5 kallas med namnen *Valltorpet*, *Herrängen*, *Söderängen*, *Lillängen*, *Norrängen*.

Spannarboda, som 1880 endast haft en åbo och ett kolartorp, delades i 10 delar, af hvilka 6 kallas *Norra Spannarboäng*, *Södra Spannarboäng*, *Iskarbo Smedja*, *Fallet*, *Nytorp*, *Gräsmossen*.

Lisselboda delades i 4 delar, af hvilka den ena är hufvudgården, de andra kallas *Lillforsen*, *Östergården* och *Västergården*.

Aspviken delades i 4 delar.

En del af Västansjö skogsmark intill Rockhammar, som in-

köpts af major Stjernspetz, delades i 9 mindre delar, som hafva sålts till handtverkare och arbetare.

Genom allt detta hafva egna hem beredts åt 40 à 50 familjer och en utveckling grundlagts af dessa vildmarkers tillgångar och odlingsmöjligheter, som förut legat i det närmaste obegagnade. Styckning af större egendomar i mindre, som sålunda med framgång ägt rum med flertalet af de under Rockhammar hörande egendomarna, har skett äfven annorstädes i Fellingsbro. *Östra Boda* och *Villboda* i norra Fellingsbro hafva undergått sådana styckningar. *Sverkesta* med en gård i Gillberga likaså. För närvarande pågår styckning af *Öby gård.* Från många hemman hafva afsöndrats lägenheter, särskildt intill järnvägsstationerna, och fortfarande uppstå genom afsöndring eller hemmansklyfning själfständiga lägenheter eller mindre hemmansdelar. Den benägenhet att sammanköpa egendomar på en hand, som förut förefunnits, synes vara på väg att aflösas af ett motsatt tillvägagående. De större gårdarnas lott torde möjligen inom en, kanske icke så särdeles aflägsen, framtid blifva den att styckas och fördelas på olika ägare. En jordägande bofast befolkning är landets styrka. Därför kan en utveckling af bygden i Fellingsbro i riktning mot allt flera egna hem icke annat än hälsas med glädje.

XIV. Kommunikationer.

Landsvägar.

De större allmänna vägarne inom socknen äro:

Kungsvägen, som från Storbron vid Frötuna går förbi gamla gästgifvaregården och Ålsänge och vidare till Arboga;

Bergsvägen, som från Kungsvägen vid Korfvike går mot norr förbi Fellingsbro kyrka och Vesslingby samt vid Vesslingbyholm tager af åt venster och fortsätter till Linde och Nora;

Ramsbergsvägen, som begynner vid Vesslingbyholm och förbi Sällinge fortsätter upp till Grönbo och in i Ramsbergs s:n;

Sällinge-Spångboda vägen från Ramsbergsvägen vid Sällinge förbi Rockhammar och Köttsala till Bergsvägen vid Spångboda;

Kråklundsvägen, som från Vesslingby går förbi Fyrby och Sverkesta till Näsby och Ervalla;

Norrbyvägen från Prostgården förbi Granberga, Öby, Bergaby och Norrby in i V. Skedvi s:n med en biväg till Finnåker förbi Läbbesta och en annan från Öby förbi Svillinge och V. Sörby ned till Kungsvägen vid Ålsänge;

Finnåker-Kåfalla-Lindesvägen från Finnåker förbi Spannarboda och Kåfalla till Linde. En fortsättning af denna väg från Finnåker genom V. Skedvi är stakad.

Af dessa äro Kungs-, Bergs-, Norrby- och Kråklundsvägarna de äldsta.

Kungsvägen har sitt namn däraf, att konungarne under medeltiden redo denna väg då de gjorde sin Eriksgata. Västmanlänningarne mötte vid Opbuga bro och följde till Sægbro bro eller Östenbro öfver Sagån, där uppländningarne mötte.

Ramsbergsvägen kan räkna sin uppkomst från åren 1615—1619, då bergsföreståndaren Michel Hindersson[1]) lät upprödja och förfärdiga denna väg för järnets forslande. Förut fanns här en ödelagd och förfallen vagnsväg, omöjlig att använda vid järnforsling. Den nya vägen blef bättre än vagnsvägen från Lindesås till Arboga. Järnet, som förut forslats från Ramshyttan till Lindesås på hästryggen och därifrån körts till Arboga, kördes nu den nya vägen till Arboga[2]). Den blef sedan en mycket trafikerad väg och otaliga äro de foror af järn, spannmål och andra förnödenheheter som förts denna vägen ned och upp.

Ett par branta backar mellan Sällinge och Lunten kallas *Järgårdsbackarne*, emedan järnet här aflastades för de branta backarnes skull. Så har åtminstone namnet förklarats för förf.

1842 sökte några bruksägare i Ramsberg få vägen omlagd för undvikande af Järgårdsbackarne, Luntbacken och Skvalbäcksbackarne. Endast vid Luntbacken blef vägen omlagd. Öfver de andra backarne fingo hästarne fortfarande draga de tunga lassen.

Längs vägarna funnos hvilställen och krogar, norrifrån räknadt först *Pilkrog*, sedan *Sällinge*, *Hedkrogen* vid Sörbyholmsvägen och *Vesslingby*. Fortsatte man därifrån, såsom vanligen skedde, till Arboga, blef nästa hvilställe *Fellingsbro krog* eller gästgifvaregården och slutligen *Alsänge krog*. Vid Oppboga bro fanns *Storbro krog*.

Kåfalla-Linde vägen blef färdig 1869 och dess fortsättning till Finnåker i början af 1890-talet.

Vägen från Sällinge öfver Rockhammar till Spångboda blef 1898 af k. m:t förklarad för häradsväg och färdigbyggdes såsom sådan 1902—03.

Vägen från Finnåker till kyrkan, som ännu är blott en byväg, skall vara byggd i början af 1800-talet. Den var förut en klöfjeväg. Den gamla vägen från Finnåker till kyrkan gick öfver Österhammar.

År 1783 uppsattes mil- och halfmilsstenar vid allmänna vägarne på häradets bekostnad. Inom Fellingsbro uppsattes följande milstenar:

1) i Kärnbacken, 1/4 mil öster om Gästgifvaregården; 2) vid Hökasta; 3) vid N. Eke, midt emot Österhammar; 4) ett stycke söder om Kåfalla bruksväg; 5) vid Sverkesta bruk;

samt följande halfmilstenar: 1) vid Torfvesta strax norr om kyrkan; 2) 1/4 mil väster om Blixterbo; 3) på Öfre ägor vid ryttar Öfverbergs boställe.

Landshöfdingen föreskref, att de skulle målas med ljusgrå olje-

[1]) Möjligen densamme, som anlade Finnåkers hammar.
[2]) Johansson, Noraskogs arkiv I: 174.

färg, k. m:ts höga namn med äkta guld förgyllas och kronan däröfver med rödt inuti schatteras, landshöfdingens namn och karaktär samt årtalet målas med svart färg och på halfmilstenarne både miltalet och årtalet med äkta guld förgyllas. Målningen kostade 1 rdr sp. pr st. och förgyllningen 36 sk. sp. eller 13 daler 16 sk. kmt pr st. — Glansen har förgått för länge sedan, men stenarne stå där ännu och tälja vägens längd.

Vintervägar användes mera förr än nu för forsling af kol och järn m. m. En vinterväg gick från Medåker förbi Norrby öfver Skedvisjön och Oppäsen till Långbo och in i Ramsberg.

En annan mycket använd vinterväg gick från Rockhammar förbi Stensta efter ån förbi Hosta, öfver Korpängen vid Vrälinge, förbi Gillberga fram mot Ringaby och vidare till Örebro.

Järnvägar.

Fellingsbro var en af de kommuner i Sverige, som först erhöllo del af den nyare tidens samfärdsmedel, järnvägar. *Köping—Hults järnväg* hör till de äldsta i riket. Den var ämnad att gå mellan Köping och Hult, en lastageplats vid Vänern, men endast sträckan Köping—Örebro fullbordades. 1856 öppnades sträckan Örebro—Ervalla. Kort därefter fullbordades äfven den öfriga järnvägsdelen och station öppnades i Fellingsbro på Kvasta ägor med namnet *Fellingsbro.* En plan hade varit att låta järnvägen gå nordligare förbi kyrkan, då station skulle blifvit i närheten af denna, men bruken vid Röfors och Frötuna-Oppboga drogo järnvägen närmare Storån.

1896 öppnades ännu en station i Fellingsbro vid samma järnväg, *Alsäng.* Vid järnvägens byggande var plan utlagd vid Röfors vaktstuga till en station, men stationen blef då ej byggd.

Statsbanan *Krylbo—Örebro* genomlöper socknens västra del i nord-nordvästlig riktning. Den öppnades för trafik hösten 1901 och invigdes af h. k. h. kronprinsen. Vid Sällinge station uppvaktades kronprinsen af kommunalstämmans ordförande kapten Gahn, medlemmar ur församlingens kyrko- och skolråd samt kommunalnämnd, klädda i Fellingsbrodräkt, skolbarn från närliggande skolor, försedda med svenska flaggor, och en stor folkmassa.

Järnvägen har inom Fellingsbro följande stationer: *Spannarboda* på Harparboda ägor, *Sällinge* på V. Öfre ägor och *Blixterboda* på Spånga ägor.

Den 1 aug. 1897 beviljade Fellingsbro kommunalstämma ett bidrag af 30,000 kronor till inlösen af mark för statsbanan Krylbo—Örebro. Emedan riksdagen s. å. hade beslutat, att järnvägen skulle gå öfver Ullersäter genom Ödeby och vidare till Örebro och alltså endast denna sträckning var den vid stämman verkligt

föreliggande, men riksdagen året därpå ändrade sitt beslut och då beslöt att inköpa järnvägen Örebro—Frövi samt låta den nya järnvägen gå till Frövi, har Fellingsbro kommunalstämma ansett, att dess bidrag gäller endast den sträckning af järnvägen, som var af riksdagen beslutad år 1897, och vägrat utbetala bidraget 30,000 kr. till järnvägen, sådan den nu föreligger. Process pågår nu mellan järnvägsstyrelsen och församlingen om utbetalande af denna summa.

Fellingsbro kyrka, sedd från nordväst.

XV. Kyrkan.

Den äldsta kyrkan, S:t Olofs kapell.

Vid Vesslingby bro har fordom funnits ett kapell, som af flera skäl att döma synes hafva varit den äldsta kyrkan i Fellingsbro. Nu finnas inga lämningar däraf, men att det legat nära bron öfver ån, framgår af Hisinghs uppteckning af Antiqviteter i Fellingsbro, där det heter: "fins ett gammalt Capell nederrifvit vidh Wesslingeby broo, kallas S:t Oloffz Capel och ther hoos en offerkiella". En stuga på norra sidan om bron har intill våra dagar kallats kapellstugan. Källan, som äfven kallats S:t Olofs källa, ligger på norra sidan af bron och är vanligen en stor del af året under vatten, säger Atterling. Att här fordom varit en offerplats under hednatiden, är sannolikt. Här har förr äfven funnits en stenhäll, försedd med rännformiga fördjupningar och en bred svart rand. Den har möjligen varit ett offeraltare. Sedan den länge stått lutad mot landsvägskanten, blef den vid brons ombyggnad nedlagd i bron och sönderslagen.

Med denna sten är förenad den sägen, att då kyrka här skulle byggas, blef det om dagen gjorda arbetet om natten förstördt af trollen. Prästen hade då i harm däröfver tagit af sig sin kappa och slagit den mot stenen, hvaraf stenens rännformiga fördjupningar uppkommit. Enligt en annan framställning, berättad af Atterling, skulle prästen ha blott lagt sin kappa på stenen, hvarvid den

svarta randen uppkom. Hisingh säger om stenen: "en stor gråsten, ofvanoppå slät som en svart gnidesten af glas, så stor, att en kappa lööfz(?) dubbel lagd skulle vara pålagd, så blank, att en kan sig skåda uti honom; sägs, att S:t Olofs kappa skulle det nöta". Kyrkobyggnaden måste på grund af trollens motstånd företagas på annat ställe.

I denna sägen framskymtar striden mellan hednisk och kristen tro. Sägnen ger ock stöd för antagandet, att kapellet varit den äldsta kyrkobyggnaden i socknen. Därför talar ytterligare dess läge vid den gamla offerplatsen -- om såsom sannolikt en sådan här funnits -- äfvensom dess närhet till den nuvarande kyrkan. Det kan nämligen ej gärna tänkas, att ett blott kapell för vägfarande att däri förrätta sin andakt skulle vara byggdt så nära kyrkan.

Kapellet kan därför anses vara uppfördt vid den tid, då kristendomen först fick fast fot i denna trakt. Då socknen sedan hunnit bildas, befanns platsen, där den nuvarande kyrkan ligger, mera centralt belägen, och då därtill förmodligen kom, att kapellet var för obetydligt och kanske äfven till byggnadssättet otillfredsställande — trollens framgång i att nedrifva det —, så byggdes ny kyrka på desss nuvarande plats.

Den nuvarande kyrkan.

Den nuvarande kyrkan har från början icke haft samma storlek som nu. I den äldsta beskrifningen af kyrkan, ett visitationsprotokoll af år 1763, säges: "nyligen är utrönt, det kyrkans första bredd varit inom pelarraderna, ty grunden af den första kyrkomuren finnes under golfvet mellan hvar pelare. När kyrkan skulle utvidgas till norr och söder, som afsatserna på taket utvisa, är muren genombruten, hvaraf pelarne äro lämningar". Därför voro dessa pelare "oformliga stenmassor", till dess vid kyrkoreparationen 1806 de nuvarande pelarne byggdes. För öfrigt känner man intet om kyrkans första utseende. Ovisst är, om tornet icke har tillkommit senare.

Af skäl, som längre fram skola angifvas, torde den ursprungliga kyrkan få anses vara senast från 1200-talet.

Kyrkans räkenskaper, som börja 1618, lämnas oss de tidigaste skriftliga underrättelserna om kyrkan. De tala om diverse arbeten, som skedde på kyrkan åren 1618—1637. Då murades på kyrkan, småtornen murades och spåntes, föräringar skedde till högtornets förfärdigande o. s. v. År 1626 byggdes en predikstol.

En orgel byggdes 1646 af mäster Göran Orgmakare från Salberget, som därför bekom 700 daler. Han arbetade i 25 veckor. 8 daler kostade hans hitresa. Den, som proberade orgelverket, fick 24 daler.

Gåfvor lämnades till orgeln af bl. a. Anders Haraldsson Appelbom, som gaf 55 daler 16 öre, Jacob Lodh vid Rockhammar, Petter Schaij vid Oppbogahammar, fru Christina Hane på Sällinge. Denna orgel var dock icke den äldsta. Ett orgelverk fanns 1629, men angafs då vid biskopsvisitationen såsom "förlorat".

År 1691 beslöts att bygga en läktare, eftersom församlingen för hvar dag klagade öfver bänkerum. Pastor föreslog, att den skulle sättas på södra sidan öfver lilla dörren, men församlingen ansåg, att den då skulle vålla buller öfver de främsta bänkarna och ville hafva den bak i kyrkan öfver stora dörren. Pastor framhöll, att det skulle bli dyrt, ty då måste nya fönster upphuggas i "kuren". Församlingen svarade: "Efter som det skall byggas, måste det ske kyrkan till en prydno och församlingen till en heder". Då beslöts, att läktaren skulle byggas, där församlingen ville.

Icke mindre än 5 nya fönster upphöggos nu. Med dessa var församlingen så nöjd, att socknens äldste begärde, att flere fönster skulle upphuggas. För de fattigas skull och för den svåra tidens skull beslöts dock att uppskjuta därmed. Häraf framgår, att kyrkans fönster varit små och få och kyrkan mörk.

År 1697 byggdes ännu en läktare "mellan de tvänne pelare, där herrbänkarne äro för officerare och deras fruar".

År 1699 lät inspektoren Nils Larsson (Svedenstjerna) upphugga sydöstra gafvelfönstret, och då midt för norra gången på östra gafveln blef ett stort, nytt fönster, syntes det tjänligt, att båda fönstren på östra gafveln vore lika stora.

År 1699 beslöts att bygga en läkt äfven på norra sidan, den ena halfvan för smederna, den andra för kvinnfolken: smeds-, ryttare- och soldathustrur samt döttrar och löspigor. Den förra läkten blef anvisad åt ryttare och soldater, korpraler och underofficerare i de två främsta bänkarne.

År 1702 fick "den norra kuren" golf af tegelsten, som skänktes af brukspatron Joh. Christiernin i Oppboga, och ett vackert staket med två stora dörrar, "att denna kuren kan brukas till ett bisättningsrum, så att hela liket med båren kan bäras in. Emellertid brukas den nu till att skrifva upp folket, som gå till Herrens nattvard, till att examinera folket uti, till att hålla socknestämma uti såsom ett konsistorii rum och blifver mycket prydsamt rum, när bänkar blifva gjorda på alla sidor, så är dess likes intet finnandes i någon kyrka här i orten", skrifver Salmonius 1702.

År 1701 hitkallade prosten Salmonius orgelbyggaren Chaman för att besiktiga orgeln. På stämma, som hölls af komministern, meddelade Chaman, att han funnit orgeln helt oduglig och af andra orgelbyggare, som detta verket icke förstått, alldeles förskämd. Han lofvade att för 3,000 daler kmt göra orgeln duglig. Härpå svarade alla med en mun, att en så stor kostnad kunde de ej åta-

ga sig, utan endast vid pass 100 daler. Därför ville de sig nöja med orgorna, som de voro, hvarpå orgelbyggaren helt oförnöjd tog sitt höfliga afträde.

Sacellanen anmälde, om det icke vore skäligt att gifva mäster Chaman en tjänlig respenning, då han endast för detta ärendet gjort en så lång resa. Brukspatron Nils Larsson, hr Joh. Christiernin och hr Bengt Larsson beviljade därtill 5 rdr, men ryttmästaren Pistolschöld förmenade, att det var nästan för mycket och att hr prosten bäst anstod att förnöja honom vid sin återkomst, som honom förskrifvit. Det beslöts att gifva honom 30 daler kmt. Då sacellanus ville honom dessa presentera, svarade mäster C., att så många penningar skänker jag dem igen eller kan man gifva dem åt de fattiga, hvilket svar de gode herrar icke upptogo utan missnöje, sägande sig icke hafva några penningar att truga på någon. Och därmed tog den ene af den andre ett höfligt afsked, förtälja protokollerna. Chaman återkom dock och reparerade orgeln för 1,112 daler år 1702.

Den kunde nu användas till år 1736, då ny orgel med 26 stämmor och 4 bälgar byggdes af Chaman för 10,000 daler kmt. Till denna skänktes af brukspatron Jacob Svedenstjerna och hans bror ryttmästaren Lars S. 2,500 daler, af brukspatron Jacob Möhlman och hans medintressenter 2,500 daler, af brukspatron Mich. Hisingh 300 daler. Församlingen gaf 6 daler på hvar gård. Denna orgel användes sedan med åtskilliga reparationer i 160 år eller till 1896, då den nuvarande orgeln med bibehållande af den gamla fasaden byggdes af Setterqvist & Söner i Örebro för 10,000 kronor.

Till visitationen år 1763 upprättades en noggrann beskrifning öfver kyrkan, hvarur det hufvudsakligaste må anföras.

"*Kyrkan,* 67 1/2 aln. lång och 32 1/2 aln. bred, är af gråsten efter groft byggnadssätt, innantill hvitlimmad, har 8 st. vanskapliga pelare, äfven af gråsten, trenne gångar på längden och två på bredden.

Hvalfven äro tillsammans 18 stycken, det yttersta västerut öppet efter klockornas upptagande. Ett högt torn på västra gafveln. Omkring kyrkan äro 17 små torn, ett på hvar sidopelare utantill; det 18:de af dem vid östra gafveln nedfallet. Rappningen med rödfärg på muren nu afbleknad och förfallen.

Det stora tornet besiktigades till sitt ställningsverk år 1761 af tornbyggaren Holén, som gaf försäkran om dess styrka ännu för många år, ehuru det synes något hafva vikit ifrån sitt perpendiculaire stånd.

På kyrkan äro 4 st. dörrar.

Stora dörren består af 2:ne dubbla halfdörrar i godt stånd med gångjärn och ett stort lås med dubbla kolfvar. Ofvantill äro fönster på hvar dörr, som tillsammans formera en halfcirkel. Utan-

till är bemälta dörr prydd med en vacker ram af huggen sten samt väl målad. Ofvan står det grefliga Fersiska vapnet som tecken, att bekostningen kommit ifrån Finnåkers herrgård, och årtalet 1750 [1]).

Innantill en vacker skärm att afhålla blåsväder, fäst vid muren, byggd år 1762. Midt på skärmen äro 2:ne stora dörrar med fönster på hvardera. Å båda sidor därvid 2:ne smärre dörrar. Hela skärmen öfverallt målad grå med marmorerade fyllningar.

I *vapenhuset* söderut går en dörr till kyrkan, har hvälfdt tak och 2 halfdörrar utåt kyrkogården; inåt kyrkan en stor dörr med ring till handtag. I vapenhuset äro vid väggarne tvänne bänkar.

Lilla dörren på samma sida längre fram med fönster ofvanpå. en ring till handtag och hake innantill. Man är sinnad att utanför denna dörr bygga upp en liten förstufvukvist med 2:ne dörrar till öster och väster att afhålla blåsväder.

Lilla dörren på norra sidan stänges med en bom innanföre.

Fönster 12 st. stora med järnbågar i tämmeligt godt stånd. För ett af dem midt emot predikstolen gardin och kappa af kattun. 1 st. rundt fönster vid mansläktaren.

Uti andra fönstret på södra sidan ifrån östra gafveln finnes De Geerska vapnet inbrändt i en ruta med bokstäfverna L. D. G.

Altartaflan af trä, nymodig, förgylld och marmorerad med förgyllda bilder, uppsatt år 1744 på kyrkans bekostnad. Taflan föreställer Kristi kamp i örtagården, med förgyllda bilder. Öfverst synes Frälsaren med en törnekrona på hufvudet, nederst 2:ne änglabilder, af hvilka den ena håller en kalk, den andra en oblat i handen. På södra sidan står en förgylld bild, som synes beteckna *Hoppet*, hafvande ett ankare i den ena handen och i den andra en dufva. På norra sidan en lika bild, som har ett kors i den ena handen och i den andra en kalk; synes beteckna *Talamodet*.

Altardisken, af trä.

En källare under altaret.

Den gamla altartaflan sitter öfver sakristiedörren. Stycken. hörande därtill, stå fram i koret på norra sidan vid nya altartaflan. På södra sidan en förgylld Mariabild.

Predikstolen, förgylld och målad med förgyllda bilder, förärad af brukspatron Nils Larsson Svedenstierna år 1723. Timglaset med fyra glas uppehålles af en förgylld änglabild. En himmel öfver predikstolen, förgylld, med Cherubim ofvantill och en dufva

[1]) Portalen är af gottländsk sandsten. I öfversta partiet finnes friherrliga släkten Soops vapen (icke Fersenska, såsom härofvan säges) och på båda sidor därom: Gustavus Soop—Kristina Soop. (Gustaf Soop af Limingo. f. 1623, död 1679, landshöfding och generalguvernör, ägde Finnåker och var gift andra gången med sin syssling Kristina Soop, född 1627, död 1677. Samma Soop har äfven skänkt ett par ljusstakar af drifvet silfver till kyrkan.

i taket. Trappan försedd med dörr. Ett stycke blått kläde på pelaren.

Orgelverket, bestående af 21 stämmor med vox humana, inköpt dels af kyrkan, dels af sammanskott i socknen. Förgylldt, måladt och med bildhuggeriarbete utsiradt 1756.

Mansläktaren på södra sidan, på hvilken äro 2:ne herrskapsbänkar med trägaller före, dörrar, lås och nyckel därtill. De öfriga indelta bänkrummen anslagna för ryttare. Målad med blå marmorfärg och förgylda lister omkring fyllningarna.

Kvinnsläktaren på norra sidan med lika målning. Därpå 2:ne fruntimmersbänkar, lika conditionerade med den gent öfver på manssidan, nybyggd år 1752.

En mansläktare midt emot predikstolen, södra sidan, byggd år 1748, af lika målning med de förra. Därpå 7 bänkar instängda med lås och nyckel. De oindelte frigifna för soldaterna.

Ett rum på västra gafveln norra sidan med skrank och 2:ne halfdörrar, hvaruti hållas ottesångsförhör. Däruti ett litet bord med skjutlåda, bänkar rundt omkring. Golfvet förbättrades år 1762 af Ungeska familjen, som där äger grafställe.

Dopfunt från äldre medeltiden.

Font (= dopfunt) fram i koret af huggen sten. Ofvanpå rundt omkring kanten står: *låter barnen komma till mig och förmenen them icke, ty sådana hörer Guds rike till.* På foten stå bokstäfverna C. W. B. D.[1])

En dito gammal, förmodligen fordom brukad till vigvatten, flyttad ifrån stora dörren till läktaretrappan[2]).

[1]) Bokstäfverna betyda Christoffer Werdelet och Brita Dürell. De bodde på Sällinge. På dopfunten äro äfven deras vapen samt årtalet 1669.

[2]) Står nu i vapenhuset, är en *dopfunt* från äldre medeltiden. Se bilden härofvan!

Konung Gustaf Adolfs contrefait, på norra sidan öster om sakristiedörren, på duken söndrigt.

Konung Carl Gustafs d:o, väster om samma dörr.

Konung Carl XI:s d:o, längre ned på samma sida.

5 stycken Hedengrens taflor: 1:sta öfver jubelfästen år 1693, på första pelaren södra sidan,

2:dra öfver högstsalig konung Carl XI:s begrafning, på andra pelaren, södra raden,

3:dje öfver samma ämne, på 3:dje pelaren, södra raden,

4:de öfver segern vid Narva år 1700, på tredje pelaren,

5:te öfver fria religionsöfningen i Schlesien 1707, på 2:a pelaren.

På östra gafveln södra sidan brukspatron Nils Larsson Svedenstiernas stamvapen, hvarunder dess familjegraf belägen är.

På norra sidan östra gafveln Appelbomska grafkoret och samma familjs stamvapen tillika med tvänne gamla standar och tvänne värjor. Omkring grafkoret är grönt skrank af trä, något förfallet. Golfvet af täljsten bör omläggas och grafven inunder repareras, hvilket ock arfvingarne lofvat fullgöra.

Ett epitafium efter aflidne prosten Carl Hisingh på södra främsta pelaren, bestående af en svart trätafla, prosten och prostinnan med 23 deras barn, 18 söner och 5 döttrar, därpå aftagna, torde kunna förbättras.

Midt emot på norra pelaren aflidne Joh. Christiernins epitafium af trä med bilder, löfverk, prostens och prostinnans porträtt.

På andra pelaren, norra sidan aflidne prosten Salmonii epitafium, bestående likaledes af träbilder, löfverk samt familjeporträtt. Ett porträtt borta, hvilket familjen ärnar anskaffa.

Ett gammalt epitafium, som efter 1745 års inventarium beskrifves hänga på pelaren midt emot predikstolen, af år 1623, är nedtaget och står bak i kyrkan.

En gammal värja med förgylldt fäste och hängande flor sitter på andra pelaren.

2 st. dito med järnfästen på sista pelaren södra sidan.

1 stor siffertafla på 2:a pelaren södra sidan med förgylld ram af bildhuggeriarbete och därtill 55 messingssiffror.

2 st. dito med förgyllda lister, en på södra väggen och en på pelaren öfver predikstolstrappan. Till båda 100 st. siffror af förtent bleck.

Sakristian af gråstensmur efter groft byggningssätt med hvalf undergick år 1762 hel och hållen förbättring. Fönsterluften utvidgades, nytt fönster insattes med gångjärn och hakar samt gallret förändrades. Nytt skåp insattes i muren på östra sidan.

Golfvet upptaget i tanke att fylla den djupa grop, som därunder är allt ned till halfva grunden; men som detta fordrade ett odrägligt arbete, så måste man därmed afstå och i det stället

lägga dubbelt golf med näfver emellan plankorna. Säkra stöd äro satta under bjälkarne i gropen att bära upp tyngden. Bänkar äro på norra och östra sidan med pallar därtill. På västra en lång kistbänk med dubbla rum, hvaruti förvaras kyrkans kassa. Därtill äro 3:ne lås och nycklar, den ena förvaras af prosten, den andra af brukspatron Svedenstjerna, den tredje af varande kyrkovärdar. På södra sidan är jämväl en kistbänk och på ena ändan ett rum, hvaruti fattigkassan förvaras, försedt med 2:ne lås och nycklar, den ena hos herr prosten och den andra hos komministern, som härtill förestått fattigmedlen. På andra ändan är häradskistan med 3:ne lås, hvartill nycklarne förvaras af några nämndemän. Till bägge kistbänkarna äro pallar frammanföre. Uppvid hvalfvet längs med sakristian är en stång, fästad med bägge ändar i muren, att däröfver hänga bårtäcken."

Fellingsbro kyrka, sedd från söder, före kyrkoreparationen 1806, enligt ritning, förvarad i sakristian.

Det gamla tornet, högt och spetsigt, liknande tornen på Arboga stadskyrka och Medåkers kyrka, befanns slutligen så svagt, att någon reparation ej ansågs möjlig. Det beslöts att nedsåga det, hvilket skedde den 2 okt. 1797, och en provisorisk brädhuf uppsattes i dess ställe, hvilken rödfärgades.

Kyrkan kräfde ock en grundlig förbättring. År 1804 föreställde pastor församlingen, huru bofälligt kyrkans yttre tak vore, huru mycket de 8 oformliga pelarne hindrade församlingen att med uppbyggelse och bekvämlighet göra sin gudstjänst, huru litet

det under dess låga hvalf emellan pelarne inmurade orgelverket kunde uppfylla sitt ändamål, huru mörk och trång kyrkan i öfrigt var, och föreslog reparation. Denna beslöts och nu skedde, enligt af öfverintendentsämbetet faststäld ritning, under åren 1806—1811 en radikal förändring af den gamla götiska kyrkan. De gamla stenhvalfven med de 9 alnar tjocka och 3 alnar breda pelarne borttogos — ett företag, som kostade tre arbetare lifvet —, sidomurarne höjdes 4 alnar, nytt innertak af trä i tre afdelningar uppsattes, den mellersta delen utgörande ett aflångt hvalf och sidodelarne platta, det hela beklädt med gips. I st. f. de förra pelarne uppsattes 14 smäckra pelare, hvar och en bestående af trädspiror, 9 tum i fyrkant, reveterade med tegel och kalkbruk. Fönstren gjordes nya, större och i spetsbågstil. Vapenhuset på södra sidan borttogs. Småtornen borttogos och de yttre pilastrarne belades med järnplåtar. Brädhufven på stora tornet utbyttes mot den nuvarande lanterninen. Inuti kyrkan uppsattes nya läktare, de nuvarande [1]).

Genom denna omändring förlorade kyrkan helt och hållet sitt forna utseende. Den nya stil kyrkan erhöll var neologiens kyrkobyggnadsstil, inympad på den gamla gotiken. Af en sådan förening kunde ingen enhet i stil uppstå. Dock ger kyrkan i dess nuvarande skick ett lyftande och högtidligt intryck. Detta skulle säkerligen ännu mera förstärkas, om de fönster, som nu till stor del bortskymmas af sidoläktarne, helt framträdde.

År 1849 flyttades predikstolen från 3:e till 2:a pelaren på norra sidan. Samma år blef kyrkan reparerad till väggar och innanrede.

Kyrkans tak var af spån. 1855 skänkte nämndeman Olof Olsson i Villboda 100 rdr till grundplåt för ett nytt kyrkotak. Tak af skiffer pålades 1863 och utbyttes 1893 mot tak af järnplåt.

Tornet var försedt med ett kors af trä, som blåste ned vid en stark storm juldagen 1852. 1854 uppsattes ett kors af järn.

År 1876 anskaffades värmeledning genom insättande af 2 Gurneyska ugnar. Medlen anskaffades genom frivillig insamling,

[1]) Bön, som lästes, under den tid kyrkobyggnaden pågick:
Evige och barmhärtige Gud! Du, som bor i höjden och i helgedomen, se i nåd ned på det arbete, som vi här hafva för händer vid detta ditt hus. Om du icke bygger det, så arbeta vi fåfängt, som däruppå bygga. Det är din ära och din församlings sällhet, som är målet och afsikten för våra bemödanden. Främja därför du våra händers verk, ja, våra händers verk främje du, Herre! Gif dem klokhet och drift, som detta arbete förestå. Bevara alla dem, som här arbeta, för olyckor. Stärk dem, så att de alltid göra sitt arbete med fröjd. Välsigna fortgången och slutet af denna kyrkobyggnad och låt oss snart få med rörda och tacksamma hjärtan därför tillsammans tacka dig och lofsjunga ditt namn. Fader öfver allt hvad fader heter i himmelen och på jorden! Hör nådeligen dina barns hjärtliga bön för Jesu Kristi skull! Amen.

som sattes i gång och med stort intresse leddes af pastorsadjunkten, nuvarande kyrkoherden i Irsta, C. A. Svensson.

Vid biskopsvisitationen 1886 framhöll visitator i skarpa ordalag nödvändigheten af en grundlig reparation af kyrkans inre. Under åren 1889—1900 skedde en genomgående yttre och inre reparation och renovering af kyrkan för en sammanlagd kostnad af icke mindre än 50,478 kr. 9 öre. Den försiggick i följande ordning.

1889 reparerades tornet och erhöll nytt tak af kopparplåt samt inlades golf af täljsten med marmorplattor i koret, kr. 7,210: 90.

1891 inlades nytt golf af plank med täljsten i gångarna, träpanel efter väggarna, som befriades från framskjutande stenar och nyrappades, kr. 5,169.

Kyrkan i dess nuvarande skick, sedd från söder.

S. å. Målning och dekorering invändigt, kr. 2,036; renovering och putsning af förgyllningarna, kr. 2,663; nya bänkar, kr. 1,990.

S. å. Renovering af Carl X:s och Carl XI:s porträtt och två vapensköldar, kr. 503: 50; nya nummertaflor, kr. 117: 25; bågar för ljus i fönstren kr. 232.

1893. Halfrundt, färgadt fönster i koret, kr. 1.017.

S. å. insattes ny värmeledning af två Ebbes bruks centraluppvärmningsapparater i särskild byggnad på östra gafveln, kr. 9,772. Värmeapparaterna kostade kr. 5,052: 40.

S. å. Plåttak på kyrkan, kr. 3.326; plåttak på och reparation af den gamla stenbyggnaden på kyrkogården, kr. 912.

1894. Nya stentrappor från landsvägen till stora kyrkodörren, kr. 1,148.

1896. Ny orgel, kr. 10,712; renovering af porträtt af landshöfding Appelbom och hans fru, kr. 401; 2 kandelabrar med piedestaler på orgelläktaren, kr. 171.

1900. Kyrkans yttre skrapning och hvitstrykning, kr. 1,211: 76; renovering af portalen, kr. 1,046: 53.

Stor förtjänst om denna kyrkoreparation har inlagts af kronolänsman P. M. Olsson på Stensta.

Kyrkan invändigt, sedd från orgelläktaren.

Af kyrkans icke förut angifna inventarier må nämnas:

Ljuskronor af metall: en i koret med 24 pipor, skänkt af brukspatron Johan Christiernin Johansson 1723;

i midtgången: en med 24 pipor, skänkt af prosten Johannes Christiernin och hans hustru Magdalena Simonia;

en med 16 pipor, "Finnåkers Bruks Föräring anno 1688";

en med 12 pipor;

i södra sidogången under mansläktaren: en med 12 pipor och Appelbomska vapnet, ofvanför vapnet A. H. A B (Anders Haraldsson Appelbom), nedanför vapnet K. A. D. (Karin Andersdotter); en med 6 pipor, "Förärat af Olof Olsson i Östärhammar och Anders Ersson i Västansjö anno 1689";

i norra sidogången under kvinnoläktaren: en med 12 pipor; en med 6 pipor, "Den Ljus Cronan är Förärat till Felsbro

Kircka af Capiten Johan Jonsson och Hans Hustru Brita Andersdotter Tronina För It Läger Stelle Fram För Predike Stolen För Honom och Hans Arfvingar anno 1687“.

Ljuskronor af kristall: en skänkt af brukspatron Molitor på Stensta 1810; en inköpt för kyrkans medel.

Ljusarmar: en ljusarm af mässing med 3 pipor, 2 ljusarmar af mässing med hvardera en pipa, alla 3 försedda med Appelbomska vapnet;

6 st. ljusarmar af metall, hvardera med en pipa, skänkta af löjtnant Linroth på V Torfvesta 1810;

42 st. ljusarmar af metall, hvardera med 3 pipor, uppsatta på pelarna och läktarna, skänkta af rusthållaren Per Andersson i Ö. Sörby 1811, hafva kostat 100 rdr;

4 st. lampetter af mässing i trapporna till läktarna;

1 lampett af bleck, skänkt af And. Andersson i Fyrby, på orgelläktaren.

Silfver: en dopskål, väger 63 lod, med inskrift: “Fellensbro Kyrkio Skåål och är gjord med hennes bekostnad 1663“;

en kommunionkalk, skänkt af landshöfding Appelbom, förgylld, med emaljerad fot, väger 91 1/2 lod;

en patén, förgylld, emaljerad, väger 1 lod, med inskription: inuti AVE . MARIA . GRACIA . PLENA . DOMINUS . TECUM . BENEDICTA . TU . IN . MULIERIBUS . ET . BENEDICTUS . FRUCTUS . VENTRIS . TUI; utantill DE . VERA . VITE . FERT . HOC . VAS . POCULA . VITÆ;

en stor förgylld kalk med 12 infattade stenar, jämte patén, skänkt af generalmajor Lilieström, väger 93 1/4 lod;

en kalk med patén, utan inskription;

en liten d:o med patén med inskriptionen: “Grönbo bruks kyrka 1819 G. S. A. M. T.“, skänkt af brukspatron Sjöqvist 1846, väger 26 3/4 lod;

en liten kalk med patén, märkt C. M. B. A. E. S. B., väger 27 1/2 lod;

3 st. sockenbudskalkar med patén;

en kommunionkanna med Frälsarens bild och segerfana på locket samt inskription: “Sal. Hr Leijells arfvingar A:o 1696“, väger 159 1/2 lod;

en kommunionkanna, “Till Fellingsbro kyrka förärad af Jacob Hallenberg och Catharina Djurberg, 1771“, väger 79 lod;

en kommunionkanna, väger 133 lod;

en dito, “Till Fellingsbro kyrka af Anders Larsson & Son i Alsänge 1850“, väger 136 lod;

ett oblatskrin med inskription invändigt på locket: N. L. S. G. I. C., skänkt af brukspatron Nils Larsson Svedenstjerna, väger 49 lod;

ett mindre oblatskrin, märkt på locket med Appelbomska vapnet och A. A. B., väger 30 lod;

ett par ljusstakar af drifvet silfver, märkta med Soopska vapnet och H. Gustaf Soop och F. Christina Soop, väger 119 1/2 lod:

ett crucifix, blef 1778 infördt i kyrka af okänd hand, men förmodas vara skänkt af lagmanskan Fahlmark på Vrälinge;

en brudkrona, inköpt 1856 för 50 rdr b:co;

en bricka, skänkt 1868 af rusthållaren And. Anderssons i Fyrby änka Anna Larsdotter, väger 256 lod.

Mässhakar: En af rödt sammet, skänkt af kapten C. G. Allström på Öby 1849 med anledning af hans äldsta sons första nattvardsgång;

en af rödt sammet, blef julafton 1852 inlämnad i kyrkan utan uppgift hvarifrån, men förmodas vara skänkt af mamsell Sofia Vasell, dotter af klockaren J. Vasell;

en af svart sammet, inköpt 1797;

en „ „ „ skänkt 1858 af rusth. Lars Anderssons änka Anna Olsdotter och deras barn i Nederby Oppegård till minne af deras aflidne make och fader.

Porträtt. Af kungaporträtten är Gustaf II Adolfs borta. Karl X:s och Karl XI:s äro restaurerade och uppsatta i de östra hörnen af kyrkan. På båda sidor om Appelbomska vapnet hänga porträtt af landshöfding Anders Appelbom och hans hustru Malin Gyntesdotter. Dessa porträtt äfvensom porträttet af Karl X äro öfverförda på ny duk af artisten Jernberg.

De i 1763 års beskrifning omtalade taflor och epitafier äro borta. Af Joh. Christiernins epitafium finnas porträtten i sakristian. Likaså af prosten Salmonii epitafium.

I sakristian hänga vidare porträtt af prosten Christiern Christiernin f. 1675, † 1743, och hans hustru Beata Gyllenhök. Dessa porträtt äro skänkta till kyrkan af prosten N. S. Svederus i Näsby.

Följande, förut i f. d. Appelbomska grafkoret uppsatta, porträtt finnas nu i sakristian: Porträtt af hofkansleren frih. Joh. Bergenhielm, f. 1629, † 1704, enligt anteckning å porträttets baksida måladt af Ehrenstrahl;

porträtt af Johanna Christina Gyldenbring, född 1722, † 1757, gift med kanslirådet Harald Appelbom och sondotters-sondotter af ofvannämnde Bergenhielm;

porträtt af Anna Behmer, född efter 1643, enligt anteckning å porträttets baksida gift med ministern i Holland Harald Andersson Appelbom;

porträtt i pastell af landssekreteraren Harald Appelbom, f. 1669, † 1730, och hans dotter Magdalena Chatarina.

En tafla, "Charons färja", i sakristian är skänkt af ryttmästaren Svedenheim.

Ett väggur i kyrkan (står till höger om altaret) är skänkt år 1794 af lagmanskan Fahlmark på Vrälinge.

Det gamla altarskåpet står ganska illa medfaret på en af läktarna. Flygeldörrarna saknas. Det kvarvarande midtskeppet delas i ett större midtparti och 2 smalare sidopartier, såväl det förra som det senare afdelade i 2 etager. Öfre afdelningen i midtpartiet föreställer korsfästelsen. På ömse sidor om Frälsarens kors ses de båda röfvarne. Nedanför och omkring stå sörjande och krigsknektar. I nedre etagen äro flera af bilderna sönderslagna och borta. Bildgruppen synes hafva föreställt tre konungars besök. Sidodelen till venster, då man står vänd mot skåpet, föreställer i öfre afdelningen Jesus bärande sitt kors. En krigsknekt drager den dignande Frälsaren i håret. Två kvinnor uttrycka sin förtviflan. I bakgrunden framskrider ett tåg af romerska krigare till häst och judiska präster i hvita dräkter. Nedre afdelningen framställer publikanen i templet. I sidopartiet till höger framställer öfre afdelningen Jesu nedtagande från korset. I den nedre etagen äro alla bilderna borta. Undersatsen till skåpet, hvilken är målad, är genom en tvärslå delad i två hälfter, af hvilka den högra föreställer Jesu besök hos Sakeus och den vänstra Maria Magdalena vid Frälsarens fötter. Den öfre delen af midtpartiet, som höjer sig öfver sidodelarna, har kvar sina sidodörrar, hvilka äro målade. Den venstra framställer på ena sidan Jesus bedjande i örtagården, den högra Jesus såsom örtagårdsmästaren uppenbarande sig efter sin uppståndelse för Maria. På båda dörrarnas yttersidor äro åtskilliga af de verktyg och föremål, som omnämnas i Kristi pinas historia, afbildade, såsom spikar, ett kors, en tång, en stege, lyktor, tärningar, en tupp, sammanförda och grupperade på ett måladt draperi, som uppbäres af änglar.

⁂

I tornet finnas två kyrkklockor. Den större väger 18 skeppund. Kring nedre kransen finnes en inskription: **FUCA . E̅.(est) CAMPANA . ISTA . I̅. . HONORĒ . MARIE . VIRGI̅s . DN̄O** (domino) **HALVARDO . CAN̄** (canonico) **. ET . CURATO . ECC̄ . FELLNCB . AN̄O . DNI MCDLX.** (Denna klocka är gjuten till jungfru Marias ära, då herr Halvardus var kanonikus och kyrkoherde i Fellensbro, år 1460). På två sidor af klockan finnes en bild af en riddare i full rustning, troligen S:t Göran. På de två andra sidorna finnas ingjutna 8 silfvermynt.

Den mindre klockan väger omkring 12 skeppund. Den har i nedre kransen en inskription på otydlig plattyska, hvaraf kan läsas: _Hep_ * _Maria_ * _godes_ * _moders_ * _to_ * _alle_ * _tiden_. Den sak-

nar årtal. På sidan finnes vidstående tecken, sannolikt fabrikantens bomärke.

En ännu mindre klocka har förut funnits i tornet, "en liten skrifteklocka att sammankalla skriftefolket". Vid kyrkoreparation 1806—11 nedtogs den för att med den ringa in och ut arbetsfolket. Den blef då nedringd och fästet afslaget, hvarpå den såsom obrukbar såldes och den stora järnkistan i sakristian, hvari kyrksilfret förvaras, för den inköptes.

År 1702 var man beredd att skaffa ännu en kyrkklocka. Koppar var efterskrifven och klockgjutaren hade varit här. Men kriget vållade uppskof. 1710 lånade kronan kyrkokassan med undantag af 300 daler kmt och 1718 uttogs af kyrkans medel 300 daler smt för k. m:ts och kronans räkning. Den nya kyrkklockan blef ogjuten och är det ännu.

Grönbo kapell.

Vid Grönbo bruk inredde brukspatron Fredrik Watz en flygelbyggnad till gudstjänstlokal och fick 1779 tillstånd till gudstjänsters förrättande därstädes. Gudstjänster höllos sedan där regelbundet af socknens prästerskap i omkring 100 år på bruksägarnes bekostnad. Då staten blef ägare af Grönbo, upphörde de regelbundna gudstjänsterna därstädes för en tid. Men fr. o. m. 1897 beviljade staten anslag till gudstjänster i Grönbo kapell en gång i månaden, på samma gång som kapellets inre iståndsattes.

Det har altare med altarring, predikstol ofvanför altaret, en liten läktare med ett församlingen tillhörigt orgelharmonium och rymmer vid pass 100 personer.

Där finnes en kommunionkanna, kalk med patén och oblatask, allt af silfver, skänkt 1847 af dåvarande ägaren af Grönbo brukspatron J. Rosenblad och försedt, hvar pjäs för sig, med inskription: "Grönbo bruks kyrka för everdeliga tider tillhörig från egare till egare utan att ingå eller få beräknas i blifvande köp, af Johan Rosenblad och Carolina Hornberg 18 1/7 47."

Vid *Finnåker* har äfven funnits en gudstjänstlokal, där förr regelbundna gudstjänster af socknens prästerskap hållits.

Kyrkogården.

Kyrkogården var af ålder omgifven af en mur af gråsten med spåntak, de s. k. kyrkobalkarne. In till kyrkogården ledde år 1763 4 portar, byggda af tegel och hvälfda samt försedda med dubbla inre portar af trä, hvilka hade lås. Den västra var störst. Den södra hade äfven en järnbom, som häktades i muren.

På kyrkogården hade fordom hvarje by sitt grafställe. År 1699 klagades, att grafvarne öppnades för ofta, i det att man trängdes hvar och en på sitt stycke af kyrkogården och icke ville gifva sig ifrån sin by. I Nederby t. ex. hade varit 5 bönder. Nu voro där 17 och alla trängdes på den plats, som varit afsedd för 5.

År 1760 beslöts, att en ny bred väg skulle anläggas från södra porten förbi magasinet till södra kyrkväggen och att den del af kyrkogården, som låg öster om denna väg, skulle blifva begrafningsplats för Yttre och Pers fjärdingar och delen väster om vägen för Fellingsbro och Öfversta fjärdingarna samt att grafvarne skulle tagas i rät linie efter hvarandra. Vidare fingo smeder, ryttare, soldater och torpare vissa grafställen, smederna ett stycke norr om kyrkotrappan, som gick från västra porten till stora kyrkodörren, ryttarne nordvästra hörnet af kyrkogården till det ställe, där smedernas begrafningsplats mötte, soldaterna öster om vägen från södra porten till magasinet och torparne väster om samma väg ifrån södra hörnet till midt för magasinets norra hörn, där Fellingsbro och Öfv. fjärdingarnas begrafningsplats mötte. År 1766 uppsattes för en kostnad af 100 daler kmt en svartpolerad skiljesten mellan ryttares och smeders lägerställen [1]). Samma år beslöts äfven att planera kyrkogården på norra och östra sidan om kyrkan, för att lägerstad äfven där måtte kunna beredas, och att plantera "unga träd af rönn och hägg på kyrkogården både till prydnad och till svalka under sommaren."

Kyrkogården befanns dock alltmer otillräcklig. Dess utvidgande beslöts därför och verkställdes år 1874 åt norr genom den intill kyrkogården befintliga höga grusåsens afschaktning och kyrkogårdens sänkning norr om kyrkan och utfyllning i norr och öster. Därvid borttogs den gamla "*Herrstubacken*" och landsvägen omlades. På samma gång borttogs äfven den gamla kyrkogårdsmuren med sina ärevördiga portar och en granhäck planterades rundt om hela kyrkogården. En mindre trappa leder från landsvägen in på den nya delen af kyrkogården.

År 1894 lades en ny trappa af sten i tre afsatser från landsvägen upp till stora ingången till kyrkan.

Hela kyrkogården har sidogångar längs granhäcken. Den norra delen har därjämte en korsgång midtöfver. På ömse sidor om densamma planterades träd vid kyrkogårdens utvidgning.

År 1901 planterades en rad af lönnar från stora kyrktrappan längs efter landsvägen upp till uppfartsvägen till kyrkan och klockaregården och i dubbel rad längs samma uppfartsväg.

På kyrkogården norr om kyrkan finnes ett grafkor af sten.

---

[1]) Denna sten blef år 1903 restaurerad och kvarstår på sin ursprungliga plats.

den s. k. *Grönbografven.* Den kulle, på hvilken den står är lämning af den gamla kyrkogården, som före kyrkogårdens utvidgning låg i jämnhöjd med denna kulle. Grafkoret är byggdt af brukspatron Fredrik Watz på Grönbo i slutet af 1700-talet och tillhör "Grönbo bruksägare". Då Grönbo nu tillhör kronan, är också kronan f. n. ägare af grafven.

En annan öfverbyggd graf, *Norbergska grafven,* stod i den gamla kyrkogårdens nordvästra hörn. 1855 var den inlöst af socknen och användes till materialbod. Nu är den borta.

Kastalen på Fellingsbro kyrkogård.

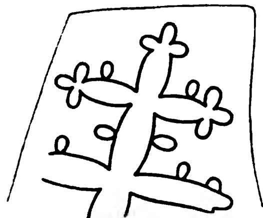
Kastalen.

En märklig byggnad på kyrkogården är den stora tornliknande stenbyggnaden söder om kyrkan. Den har användts såsom sockenmagasin och gamla handlingar säga, att den förr varit torn för kyrkklockorna. För detta ändamål är den dock icke uppförd. På Gotland finnas vid många kyrkor i deras omedelbara närhet uppförda sådana tornlika byggnader af synnerligen fast konstruktion. Dessa byggnader kallas på ön *Kastaler,* en vrängd form af det från latinet lånade ordet kastell. Då stenbyggnaden på Fellingsbro kyrkogård tydligen är en sådan kastal, torde det vara skäl att kalla den med samma namn, som dess anförvandter på Gotland bära.

Dessa kastaler voro uppförda för att jämte kyrkan tjäna såsom försvarsverk. Det är nämligen uppvisadt, att det ej var ovanligt, att under medeltiden kyrkor tjänstgjorde som försvarsverk, hvarvid tornen särskildt voro så byggda, att de i nödens stund kunde erbjuda ett efterlängtadt skydd mot fiender. Men för att ytterligare stärka kyrkans försvarskraft byggdes såsom på Gotland vid sidan däraf särskilda byggnader, de nämnda kastalerna.

Hvad kastalen på Fellingsbro kyrkogård angår, byggdes den sannolikt samtidigt med, knappast senare än kyrkan och bär sålunda vittne om de oroliga tider, som vid tiden för kyrkans uppförande rådde. Kastalen har sannolikt öfverst haft en nu försvunnen öfverbyggnad, från hvilken försvaret kunde utföras. Den stora dörren, som nu tjänar till hufvudingång, har upptagits, då byggnaden icke längre behöfdes till sitt ursprungliga ändamål, men i stället kunde användas såsom kyrkans materialbod. Den ursprungliga ingången, som för försvarets skull måste vara så byggd, att fiendens inträngande kunde med lätthet hindras, igenmurades, då den stora ingången upptogs. Den upptogs ånyo 1902. Den är belägen på västra sidan, nära norra hörnet, och är en trappuppgång, som går i spiral upp genom muren och lämnar rum blott för en person i sänder att inkomma.

Kastalen ger ledning för bestämmande af kyrkans ålder. I uppgången äro trappstegen lagda af tegel, men tegel finnes för öfrigt icke i byggnaden. Detta betyder, att den är uppförd vid en tid, då tegel fanns att tillgå, men ännu var ett alltför dyrbart byggnadsmaterial för att kunna användas annat än med största sparsamhet. En af de äldsta tegelstenskyrkor i Norden är Gumlösa kyrka i Skåne, som invigdes år 1191. Vid 1200-talets början torde alltså tegel såsom byggnadsmaterial varit kändt häruppe och med sparsamhet användt. Vi kunna därför antaga, att kastalen är uppförd på 1200-talet. Däraf följer, att kyrkan också måste vara senast från denna tid, då kastalen icke kan anses vara byggd tidigare än kyrkan.

Del af en grafsten inmurad i kastalen.

I kastalen finnes inmurad i väggen snedt ofvanför den ursprungliga dörröppningen en sten med ett utsiradt kors med två armar. Denna sten är med all sannolikhet en del af en grafsten från den äldre medeltiden. Grafstenar af besläktadt slag finnas afbildade i Hildebrand, Sveriges medeltid, del. III. Denna sten kan icke gärna vara inmurad senare än vid byggnadens uppförande. Den talar då om, att före kastalens uppförande funnits kyrka i denna trakt. Antingen har då denna kyrka varit den ursprung-

liga kyrkan på denna plats och grafstenen af någon orsak tagits vid eller i kyrkan och inmurats i kastalen. I detta fall är kyrkan att hänföra till en äldre tid än 1200 talet. Eller ock är grafstenen förd från den första kyrkan vid Vesslingby. Det senare antagandet förefaller sannolikast, då därigenom en nöjaktig tidsbestämning för båda kyrkorna kan erhållas. Kyrkan vid Vesslingby by skulle då få anses tillhöra 1100-talet, vid hvilken tid kristendomen torde hafva vunnit fast mark härstädes, och den nuvarande kyrkan i dess ursprungliga form vara från 1200-talet.

Kastalen har användts såsom sockenmagasin från 1752 till 1854 och kallas därför än vanligen "magasinet".

XVI. Större gårdar och egendomar.

1. Prostgården.

År 1711 funnos vid Prostgården följande byggnader:

Norr på gården stodo 2 byggningar i en linie. I den östra af dessa funnos: 1) en *sal* med 16 fönster (troligen fönsterdelar), däraf 4 st. gångfönster, taket i salen underpaneladt, tak och väggar hvitlimmade[1]), 2) framför salen på östra ändan en *bokkammare* med 12 fönster, för gafvelfönstret luckor med skruf, dörr till 3) *långkammaren* med 12 fönster, lucka med skruf på gafveln, 4) på sidan om salen *en liten kammare*. Öfver byggningen vind. Yttertak af näfver och torf.

I den västra funnos: 1) *ett stort kök* med köksspis på 2 sidor, 2 st. stekspettjärn, uppståndare med 2 krokar, 12 st. fönster, fathyllor med 5 rum framman på väggen, därintill på sidan 2 tallrikshyllor af hvardera 7 rum, sedan en hylla längs väggen öfver dörren åt förstugan och ytterligare en fathyll med 5 rum på norra långväggen, rummet hvitlimmadt; 2) framför köket *ett mindre rum*, som ock brukades till kök, 6 st. fönster, en fathyll och en liten grytbänk; 3) på sidan om köket ett litet rum, kalladt *barnkammaren*, med dörr åt förstugan; 4) där framför en liten kammare, prostens *sängkammare*, 8 fönster, inuti hvitlimmad. Öfver byggningen en vind.

Mellan de båda byggningarna var en stor förstuga, hvitlimmad. I förstugan en trappuppgång till vinden och källargång till källaren (den nuvarande norra källaren).

Norr därom öfver källaren stod en gammal stuga med en liten kammare, i stugan en brukbar spis utan spjäll och i kammaren en obruklig spis med spjäll.

Under östra byggningen fanns ock en källare med dörr och trappuppgång åt gården (den nuvarande södra källaren).

---

[1]) I denna sal förvarades enligt sägen öfver en natt Carl XII:s lik, då det fördes från Norge till Stockholm.

Öster på gården stod en stor byggning med följande rum: 1) en stor sal, spiseln med järnhäll; 2) på norra ändan en kammare; 3) på södra ändan en kammare; 4 och 5) i förstugan 2 lika kamrar.

Väster på gården stod en byggning. På norra ändan var ett brygghus, söder därom en bagarestuga och därintill en kammare.

Söder på gården var portlider med 2 bodar på hvardera sidan.

Kring gården var ett staket.

Utanför gården var vagnshus, stall för 8 hästar, mellan manbyggningen och stallet ett svinhus.

År 1731 var prästgården så usel, att man om vintern icke kunde reda sig hvarken för köld eller för snö och vatten, som allestädes trängde sig in genom väggarna, och väggen på salen inåt gården hotade att falla ut. Det beslöts att nedtaga de bägge norra byggningarna och uppföra en byggnad i deras ställe. Kapten Svedenheim åtog sig arbetet mot 2 plåtar på hvarje hemman. Under tiden för byggnadens uppförande bodde prosten Christiernin på Vrälinge, som han ägde.

1734 klagades emellertid öfver, huru oförsvarligt byggningen var uppsatt. Regnet slog in på flera ställen.

År 1759 vid prosten Acrelii tillträde befanns byggningen till både väggar och tak så förfallen, att den ej utan stor kostnad kunde iståndsättas. Därför beslöto socknemännen att uppsätta en ny byggning i stället på hög stenfot med lika många rum som i den förra, men öka bredden på norra sidan med två alnar, att rummen måtte bli större. Den förra byggningen var 36 alnar lång och 15 3/4 alnar bred. Den bestod af en sal med 2 kamrar på östra sidan om förstugan, en matsal med 2 kamrar på västra sidan om förstugan och ett kök med skafferi midt uti.

En löjtnant C. G. Tajarden blef entreprenör för den nya byggnaden, men äfven han fuskade och lämnade byggnaden "ganska ohyggelig". De 2 alnar, hvarmed huset skulle utvidgas, drog han in, så att byggnaden blef icke större än den förra. Han måste förbättra felen — de 2 alnarne kunde dock icke sättas till — och 1762 var huset färdigt. Det är emellertid samma byggnad, som nu står på platsen. Den innehöll samma rum som förra byggningen och var ett envåningshus. Köket blef flyttadt till det rum, som förut varit matsal och det förra köket blef matsal.

Då prosten Esselius år 1802 tillträdde kyrkoherdetjänsten, öfverenskom han med församlingen om påbyggnad af en andra våning, hvilken församlingen bekostade, men kyrkoherden åtog sig att underhålla. En skriftlig öfverenskommelse härom antogs på kyrkostämma, den s. k. 1802 års konvention, hvilken sedan en följd af år efterlefdes.

Vid prosten Nystedts tillträde år 1868 skedde en del förändringar, som gåfvo rummen i nedre våningen deras nuvarande form.

Boställsjorden består af 1 mtl. Prästgården, 1 mtl. S. Torfvesta och några utjordar.

Om tillkomsten af *1 mtl. Prästgården* vet man ingenting med visshet.

I häradsrättens protokoll den 21 Maj 1615 (bil. 8) och i ett syneinstrument den 3 juni s. å. (bil. 2) säges: Och synes således vara, att efter Prästgården ligger på en sandbacke och är allestädes instängd och intet utrymme är till någon äng, hafva andra nästliggande byar i förtiden af hvart bymål gifvit icke allenast äng utan också åker till kyrkan, på det att prästebolet måtte blifva behållet.

I en vittnesskrift af Olof Larsson i Granberga den 12 Juli 1604 (bil. 5), hvari denne afgifver berättelse om *Lockängen och Långängen*, "om han kunde veta, när eller genom hvad sätt de vore komne till prästebolets ägor, såsom ock göra en åtskillnad mellan de tegar i Lockängen, som till prästbolet låge, och dem, som till de 15 öresland jord i södra stadet i Väster-Torfvesta vore belägne", förmäler Olof Larsson, att på Långängen skall en man hafva påträffats ihjälslagen, och eftersom ingen baneman anträffades, så blefvo Nybble- och Väster-Torfvestabönderna dömda att erlägga mansboten. Och då de därtill ingen förmögenhet hade, skulle kyrkoherden och kyrkans sexmän med kyrkovärdarne löst nämnda tegar under prestbolet, dit de sedan hört. Så skulle ock en benämd Mårten i N. Torfvesta hafva löst de andra tegar och hulpit lägga ut boten. Men han skulle likväl på sitt yttersta hafva sändt bud till ägarne af Väster-Torfvesta (nuvarande S. och V. Torfvesta), att hvar de nu ville inlösa de tegar, som han på sin sida hade gifvit ut boten för, skulle det stå dem i villkor, hvar ock icke skulle de aldrig hafva framdeles makt därpå klandra. Så blefvo då halftegarne löste igen till de 15 öresland (nuvarande S. Torfvesta), men de i Norresta gården (nuvarande V. Torfvesta), efter de voro därtill oförmögne, hulpo där intet till, och därför blefvo allenast de två tegar därtill, som förr och sedan därtill legat hafva. Och var det så länge sedan detta skedde, att Olof Larsson, oansedt han är en ålderstigen man, nu vid sina 80 år och i Torfvesta född och uppfödd, allenast sade sig som nogast kunna minnas sig i sin barndom hafva sett några stycken af korset som var uppsatt efter samme döde man.

Om Lockängen sade han sig af en saga hafva hört, son och fader före honom, att den tiden, den stora svarta döden eller Digerdöden gick här i Sverige, år 1350, blef allt folket i Torfvesta utdödt och skulle således denna äng såsom likstol hafva blifvit

gifven under prästebolet och där sedan alltid legat och blifvit brukad.

Ögärdet, beläget i vinkeln mellan stora vägen och Granbergavägen, skall enligt en muntlig berättelse vara skänkt från Tåje på det sätt, att gärdet, som förut legat under Läbbesta, genom byte öfvergått till Tåje, som därpå lämnat det till prästgården.

Gärdet norr om ån och väster om landsvägen, kalladt *Munkhättan,* skall hafva kommit från N. Torfvesta.

Ett mantal *Södra Torfvesta* har genom köp och gåfva kommit under kyrkoherdebostället.

Den 13 april 1573 erhöll herr Claus, kyrkoherde i Fellingsbro, fastebref på sammanlagdt 15 öresland, köpta i Västra Torfvesta (bil. 1). Samma år den 7 juli beviljade prinsessan Cecilia, Gustaf Vasas dotter, — som år 1571 till förläning erhöll Arboga gård, Glanshammars härad, några socknar i Åkerbo härad, Skedenäs gård, Skinnsäckabergs bruk och Fellesbro fjärding — herr Clas skattefrihet på 15 öresland i V. Torfvesta (bil. 2). Denna skattefrihet förnyades af Johan III genom ett bref af den 5 febr. 1590 (bil. 3).

På den af Johan III beviljade skattefriheten begärdes stadfästelse af konung Gustaf II Adolf, hvilken stadfästelse lämnades den 3 febr. 1614 genom kungligt bref (bil. 4), hvari bl. a. heter "att Kyrkieherden i för:de Fellesbro samma skattehemman så her effter som härtill obehindrat qvitt och fridt under Prestebordet behålla må, och uppå det att samma hemman alltidh må blifva under Prestebordet, skall den Kyrrkieherde, som efter thenna närvarande kommer, och sedan hvarefter annan wederläggia den förre Kyrkieherdes arffingar så mycket som han för samma hemman gifvit hafwer."

Då Johannes Christiernin år 1670 blef kyrkoherde, synes dock icke något köp hafva skett mellan honom och hans företrädares arfvingar. Vid biskopsvisitationen den 1 Okt. 1671 inlämnade Carl Hisinghs änka det förslaget, "att den södra gården i Torfvesta (hvilken är utan hus och allenast en obrukelig lada står på tomten), som under prästebordet doneradt är och till öretalet öfverträffar det hemmanet, som hon åbor (nuvarande V. Torfvesta), kunde jämkas och delas itu, att hemmanen blifva lika stora, så vill hon intet begära någon betalning för den södra gården, som sal. Pastor af antecessore (= företrädaren) utlöst hafver, utan lämna det fritt nuvarande Pastori och sedan hans successoribus evärdelig". Härpå resolverades: "Rev. Episcopus med vederbörande af v. Consistorium och församlingen kände detta förslaget för godt; allenast det kunde ske med hans kongl. Maj:ts vilja och minne; om hvilket rev. Ep. lofvade sig vilja hos Majestätet bemöda."

I afvaktan på K. m:ts stadfästelse skedde 1673 delning mel-

lan de båda hemmanen, norra och södra gården i V. Torfvesta, hvarvid de jämkades till 12 öresland hvardera.

Kort härpå uppstod en tvist mellan Norra Torfvesta och Västra Torfvesta (både södra och norra gården) angående skogsskillnad. Saken kunde ej i godo afgöras. Den hänsköts till häradsrätt, som den 2 Juni 1673 afsade, att skogen skulle skiftas efter öre och örtug i tvänne lika lotter, alldenstund bemälte byar bestodo hvardera af 3 markland jord. Carl Hisinghs änka ägde, då denna tvist uppkom, äfven ett hemman i N. Torfvesta. Det andra hemmanet i N. Torfvesta egdes af Olof Olsson. Denne appellerade mot häradsrättens utslag till lagmansrätt, men Hisinghs änka vägrade genom sin måg, komministern i Fellingsbro Lars Canuti Bjur, att inblanda sig i appellationen. Följaktligen hade Olof Olsson endast prästbordet till motpart. Lagmanssyn, som hölls den 6 sept., upphäfde häradsrättens utslag och bestämde, att N. Torfvestas ägor skulle gå till Käringkärret. Därigenom skulle V. Torfvesta (med dess till prästbordet hörande hemman, S. Torfvesta) få af skogen västan till allenast 300 famnar, men N. Torfvesta 700 famnar.

Olof Olsson nyttjade i sin inlaga till lagmansrätten ganska förnärmande uttryck emot pastor, insinuerande att "de förre kyrkoherdar tagit från N. Torfvesta både i äng och åker många tunnland och lass, men att *denne* kyrkoherden vill nu taga dem deras skog ifrån, item med salig pastoris relicta (= änka) likasom conspirera att komma N. Torfvesta-skogen under hennes hemman" o. s. v.

Det var naturligt, att pastor skulle i sin ordning söka ändring i lagmansdomen. Han begärde och erhöll efter någon tidsutdräkt tillstånd till riddaresyn. Denna kom dock icke till stånd. Christiernin ingick förlikning med Olof Olsson på det villkor, att han till Olof Olsson erlade 245 daler, som Olsson utgifvit för lagmansdomen, mot det att skogen skulle delas midt itu mellan Norra och Västra Torfvesta. Efter några svårigheter ingingo de öfriga N. Torfvestaboerna på samma förlikning. Flera ägare hade nämligen tillkommit: i norra gården, jämte Olof Olsson, Sven Björnsson Möhlman, ägare af Ekebyhammar, och Per Olsson, son till Olof Olsson, och i den södra gården, som vid processens början ägdes af Hisinghs änka, som aflidit 1675, såsom hennes arftagare mågen Lars Canuti Bjur.

Därpå anställdes skogsdelning mellan N. o. V. Torfvesta.

När nu ägarne af norra gården i V. Torfvesta, hvilka efter Hisinghs änkas död voro sonen Carl Hisingh och mågen gevaldiger Johan Fougberg, sågo, hvilken lycklig vändning saken tagit för pastor, ville de gärna erhålla andel i den tillvunna skogen, hvilken ock erbjöds dem af pastor under villkor, att de i proportion ville deltaga i betalningen af de penningar, som pastor i för-

likning utgifvit till Olof Olsson. Men därtill kunde de icke förmås, utan ville utan vidare dela med prästbordet. Pastor åter menade, att så länge prästbordet ensamt hade bestridt kostnaden, skulle denna skogslott odelad tillhöra södra gården i V. Torfvesta eller prästbordet. Pastor begärde nu 1678 hos landshöfdingen och erhöll verkställighet af lagmansdomen för att få bestämd den skog, som genom lagmansdomen tillhörde hela V. Torfvesta gemensamt, hvarefter den skogslott, som genom lagmansdomen skulle tillhört N. Torfvesta, men genom förlikningen återgått till V. Torfvesta, skulle odelad tillhöra den under prästbordet hörande södra gården i V. Torfvesta. Detta gaf anledning till en rättegång mellan Christiernin å ena sidan och Carl Hisingh och Johan Fougberg å den andra. Rättegången började 1679 och aflopp så, att hrr Hisingh och Fougberg, sedan de 3 gånger uteblifvit från tinget, pliktfälldes för obefogade beskyllningar till 40 marks böter hvardera. Den omtvistade skogslotten förblef i pastors ägo.

1678 skref Christiernin till landshöfdingen och begärde, att den redan verkställda, men icke stadfästade delningen af de båda hemmanen i V. Torfvesta, hvarigenom de blefvo till öretalet lika, skulle upphäfvas. Den blef dock bestående. Någon stadfästelse förspordes visserligen icke, men något köp kom icke heller vidare i fråga. De 12 öreslanden öfvergingo från kyrkoherde till kyrkoherde utan lösen och de 3 öfriga öreslanden förblefvo under den norra gården. Först år 1772 kom k. m:ts konfirmation af föreningen af år 1671.

Till kyrkoherdebostället höra äfven några utjordar, om hvilka prosten Salmonius 1695 skrifver, att "Pastores hafva dem af urminnes tider bergat och åtnjutit, som fuller af Privatorum Donationer synas fordom vara komne". Dessa äro för närvarande: *en utjord i Orrkilen* om en hektar ängsmark, som på Salmonius' tid gaf 8 lass hö om året, och *en utgjord i Västralla* om 23,9 kappland, som gaf på Salmonius' tid 2 lass hö om året. Dessa utjordar äro från den 1 Maj 1897 utarrenderade på 20 år, den förra mot ett årligt arrende af 5 hl. hafre och 10 kr. i penningar, den senare mot ett årligt arrende af 80 l. råg och 5 kr. i penningar. Spannmålen löses efter länets medelmarkegångspris litt. C.

På Salmonius' tid fanns ytterligare *en utjord i Öby*, som lämnade 3 lass hö årligen. Denna utjord, kallad Lillängen, blef 1647 utstakad och till sina gränsrösen besigtigad, såsom häradsrättens protokoll, förvaradt bland kyrkans handlingar, utvisar. På Salmonii tid disponerades denna utjord af komministern. I 1763 års visitationsakt heter det: Öby ängsteg brukas ännu under Öby gård af brukspatron Jakob Svedenstjerna under accord för hans lifstid.

På hvad grund den nu icke längre brukas hvarken under kyrkoherde- eller komministerbostället är okändt.

Enligt husesyn d. 8 juni 1700 fanns vid kyrkoherdebostället "en *kvarn* med 2 par stenar, men brukas icke mer än ett par, samt en *såg*, inrättad af gamla tider".

1703 på våren förstördes kvarndammen af vårfloden. Dammen lagades och kvarnen fanns kvar ännu 1759.

2. Komministergården.

År 1642 byggdes ny kaplansbyggning. Den stod till år 1732, då ny byggning uppfördes af brukspatron Svedenstierna, som därför erhöll 18 daler kmt af hvarje hel gård. Det är denna byggnad, som ännu utgör komministergård. 1802 byggdes den nuvarande brygghusbyggningen.

Sannolikt från kyrkoherdebostället har den jord af omkring 8 har, som utgör boställsjorden, blifvit tillagd komministern. 3 tunnland hafva före 1661 legat under klockaregården, men lades vid visitationen s. å. till capellansbordet.

1698 påmindes vid prästmötet, att boställe skulle anskaffas. Det blef då fråga om att få utbyta ett halft frälsehemman i Rinkaby mot ett halft kronohemman S. Algrana i Nerike, men däraf blef intet.

Då komministertjänsten 1788 blef ledig, önskade församlingen till komminister dåvarande komministersadjunkten Ad. Fredr. Norberg. Brukspatron J. Svedenstjerna på Öby, då 90-årig, utlofvade, att om Norberg finge förslag och blefve vald, så skulle han gifva till kapellansboställe för evärdelig tid sitt ägande 1/4 h. i Sparsta mot endast en årlig afgift af 3 rdr sp. till Svedenstjernska grafvens underhåll. På samma villkor voro 333 rdr 16 sk. sp. eller 6000 daler kmt skänkta af aflidne komminister Reuterborgs arfvingar. Församlingen, "som väl insåg de svårigheter, som varit för komministern att sakna utfodring och mulbete för kreatur och därigenom måste falla församlingen till last med kringvandrande af den s. k. "tiggarekärran", betygade på socknestämma sin tacksamhet för donationerna och det föreslogs att hos domkapitlet anmäla gåfvorna och begära Norberg på förslag till tjänsten. En skrift till domkapitlet uppsattes och upplästes, "men därefter", heter det, "uppkom en meningsskiljaktighet församligen emellan, hvarpå hela den enfaldigare menigheten och allmogen afträdde ur sockenstugan utan att vidare på donationernas bestånd visa sig angelägen. Men en del af de närvarande herrar ståndspersoner beslöto att likafullt det hela skulle underställas konsistorii ompröfvande."

År 1900 byggdes nya uthus vid komministergården.

3. Klockaregården och Sockenstugan.

År 1632 gafs till 6 karlar, som timrade upp klockarestugan, hvar 6 daler.

År 1697 företog sig allmogen själf att bygga ny sockenstuga, efter den gamla var alldeles förfallen. Men pastor rådde dem att låta sådant komma till offentligt samtycke, hvilket ock skedde, då allmogens uppsåt om denna byggnaden approberades med dess beröm, att de självfa så sorgfälliga voro till sådant ärende. I huset byggdes utom sockenstuga en kammare och kök åt klockaren.

År 1776 befanns sockenstugan förfallen och efter åtskilliga strider och ett par beslut om reparation beslöts 1777 att uppföra ny byggnad på samma plats som den förra med sockenstuga och en kammare och kök på nedre botten och två vindskamrar. Den byggnad, som då uppfördes, är den nuvarande klockaregården och sockenstugan. Sedermera har i öfre våningen ofvanför sockenstugan anordnats en sal, som användts vid nattvardsundervisningen och nu är lokal för sparbanken. Från sockenstugan har afbalkats förstuga och tambur.

År 1799 befunnos sockenstugufönstren förstörda till bly och bågar. På tillfrågan, hvarpå detta berodde, svarade organisten Vasell, att en mängd krämare, som före och efter gudstjänsten utprånglade snus, tobak och annat kram, äfvensom handtverkare från städerna infunno sig i sockenstugan på söndagarne, hvilket icke litet bidrog att allmogen skockade sig kring fönstren.

Det förelades på grund häraf ett vite af 24 sk. för den, som i sockenstugan idkar handel på sön- och helgdagar. Hvad åter angick handtverkarne, som med sina varor lägrade sig i sockenstugan utan att därtill förete någon af församlingen lämnad rättighet, hänvisades de att ackordera in sig med sina varor hos dem som bo i närheten af kyrkan.

1821 hade flere inhyses personer tagit sig den ovanan att idka snus- och tobakshandel i sockenstugan på sön- och helgdagar, hvilket var till hinder för de allmänna rådplägningarna. Denna handel förbjöds åter vid vite.

* * *

Mellan sockenstugan och komministergården låg *hospitalet* eller fattigstugan, som borttogs år 1783.

* * *

Herrstugan, belägen på en nu borttagen backe, Herrstubacken, bredvid stora landsvägen och Torfvestavägen, var från början byggd gemensamt af öfversta fjärdingen och Öby gårds ägare till kvarter på söndagarne. Den innehöll två rum, det inre, mindre,

disponerades sannolikt från början af Öby ägare och så fick byggnaden namnet "Herrstugan". Sedan blef den hela församlingens tillhörighet, i det att, såsom det 1827 sades, en löjtnant Tajarden uppbyggt detta hus åt församlingen i ersättning för en byggnad vid Fellingsbro prostgård, hvilken han icke fullgjort till församlingens nöje. Emellertid föröfvades här allehanda oskickligt väsende på söndagarna, bl. a. försäljning af starka drycker med åtföljande förargelse. 1816 var därför fråga om dess borttagande, men då den ansågs behöflig att ingå uti för snö och köld före gudstjänstens början, så fick den kvarstå och uppläts åt magasinsbokhållaren P. M. Norberg att däri inflytta. 1827 gjordes den till fattigstuga (se under fattigvården!), men blott för en kort tid. 1832 befanns den förfallen och nedrefs.

---

4. Ekebyhammar.

Hammare byggdes här 1629 af borgmästaren i Arboga Harald Månsson.

1638 d. $^{12}/_{3}$ är ett fastebref utfärdadt, enligt hvilket Johan Eriksson och Carl Olufsson, handelsmän och invånare i Arboga stad, med sitt köpebref klarligen gåfvo tillkänna, huruledes de lossat och köpt en hammarström och några jorddelar därtill som efterföljer: först hafva de lossat af fordom borgmästaren i Arboga stad Harald Månsson en hammarsmedja, vid Ekeby belägen, med en härd, en bod och 2 stugor med sådana villkor, att välbemälte Johan Ersson behåller 2-delarne och Carl Olufsson en tredjepart, för kmt 1000 d:r, stångjärn Tu skeppund och en föräring åt hustrun; sedermera gaf ock välb. Joh. Ersson tillkänna, huruledes han har lossat af välaktad Joan Gunnarsson i Ekeby, häradsskrifvare, så mycket åker, som är belägen väster om stora vägen hardt vid Ekebyhammar och till en åkerren, som löper ifrån söder vägen väster ut och nordanlångs åkerändar allt ut till ån, så mycket som till Södergården och hans hemman kan tillkomma, såsom ock all den andel i strömmen, som till hans hemman kan ända. — Item visade ock Johan Eriksson, huruledes han hafver lossat och köpt af beskedlig man Hans i Ekeby hans anpart uti ofta bemälte ström såsom ock en jordedel, som stufvan och porten stå oppå, samt all den delen upp till de andra tväråkrarna emot backen för reda penningar 35 d:r kmt. — Yttermera gaf välb. Carl Olufsson tillkänna, huru han lossat utaf Päder Hindriksson i Torfvestad en åkerren löpande ifrån stora allmänna vägen neder till hammaren, belägen på Ekeby ägorna, hvilken åtskiljer prästägorna ifrån Torfvestad ägor, hvilket honom enskildt tillkommer, men en holme, belägen söder om hammaren, allenast hans anpart både i bemälte holme såsom ock i strömmen för reda penningar.

1643 sålde Carl Olufsson till ofvannämde Jon Gunnarsson sin tredjepart i Ekebyhammar, och 1644 sålde Johan Ersson till J. Gunnarsson $^{2}/_{3}$ delar i Ekebyhammar för 850 rdr.

Gunnarsson pantsatte sedan till Lucas Hedding, borgare och handelsman i Stockholm, Ekeby storhammar med knipphammar, hus, jord och redskap såsom borgen för en post stångjärn. Då skulden icke inom bestämd tid betalades, begärde och erhöll Lucas Hedding 1646 bergscollegii confirmation på Ekebyhammar.

1646 erbjöd Jon Gunnarsson Lucas Hedding köpebref på Ekeby, Läbbesta och Sarbäckstorp.

1641 hade Jon Gunnarsson i Ekeby fått fastebref på $^{1}/_{2}$ hemman i Läbbesta om 6 öresland, hvilka han köpt på följande sätt: först köpte han af Lars Nilsson i Ekeby all hans anpart i hus och jord i Läbbesta, halftannat öresland, i det han igenlöste Lars Nilssons pantskrift, som stod i pant hos Sven Månsson i Arboga för stångjärn 7 skeppund och 13 stigar kol; vidare köpte han af den andre brodern Anders Nilsson i Läbbesta halftfemte öresland i hus och jord i Läbbesta för 160 d:r och en tunna råg.

Af N. Ekeby hörde ännu blott en gård, den södra, under Ekebyhammar. Af de båda andra gårdarne i Ekeby tillhörde den ena bönder och den andra, mellangården, hörde under Kägleholm. 1651 resolverade bergscollegium, att Lucas Hedding skulle gifva grefvinnan på Kägleholm, under hvilkens frälseägor jämväl strömmen lydde, $^{1}/_{2}$ skeppund stångjärn af de 2 skeppund, som af hammaren borde utgöras i hammarskatt. 1652 fick han tillstånd att gifva till grefvinnan på Kääggleholm $^{1}/_{4}$ skeppund af den vanliga hammarskatten.

1652 öfverlät L. Hedding Ekebyhammar till Meijnert Häcker (Maijndert Höckert), borgare i Stockholm, för 297 skepp. stångjärn.

1659 sålde M. Häckert till Johannes Versluijs, en holländare och borgare i Stockholm, Ekebyhammar med två hemman i Ekeby och Läbbesta. Sven Björnsson Möhlman, brukspatron på Hammarby i Nora socken, blef gift med Versluijs dotter Adriana och fick efter Versluijs' död hand om förvaltningen af Ekebyhammar. 1668 fick han å hustru Anna Deléurs, J. Versluijs' änka, vägnar bergscollegii tillstånd att i st. f. den stora stångjärnshammaren upprätta små knipphamrar.

1667 sålde Olof Olsson i Torfvesta till Anna Déleur den rättighet i strömmen, som hans gård ägde i strömmen äfvensom den andel, han hade i den holme, som var belägen söder om eller nedanför dammen, för 250 d:r kmt och 1 tunna salt. 1668 sålde Elisabet Anrep, fru till Oppeberg, Västlanna och Storgården, till Anna Déleur en del jord och ägor, som förut legat till hennes frälsegård, mellangården i Ekeby, jämte allt som samma gård ägde i Ekeby ström jämte frälserättigheten.

1671 $^{21}/_{11}$ fick Sven Möhlman privilegium att här utsmida fate-

järn och andra saker, så att ingen annan i 10 års tid skulle ha lof att sådant eftergöra.

1675 erhöllo J. Versluijs' arfvingar fasta på 2 öresl. och 8 penningl. och 1681 på 10 3/4 penningl. i N. Torfvesta.

Sven Möhlman blef gift andra gången med Maria Leijel, dotter af Jacob Leijel, som ägde Rockhammar och Storbo. Hon blef sedan omgift med landshöfdingen Peter Snack och skrefs ömsom fru Maria Leijel, ömsom fru Maria Snack. Med kraftig hand skötte hon en följd af år bruket och egendomarne. Hon dog 1740, 83 år gammal. Hennes son Jacob Möhlman (se under Rockhammar) hade under moderns lifstid öfvertagit förvaltningen af såväl Ekeby som de öfriga bruk, hvari han genom arf var delägare: Hammarby, Norrby, Rockhammar med Storbo och Bröstorp. Efter hans död kom Ekeby under samma ägare som de öfriga nyssnämnda bruken och tillhörde sålunda år 1777 Eva Maria von Schantz, M. Maria Wallwijk, M. Friedr. Stiernefeldt och D. von Schulzenheim. Eva Maria v. Schantz synes dock varit största delägaren i Ekebyhammar och uppgifves äfven såsom ensam ägare.

Under 1700-talet utvidgades brukets egendomar genom nya köp.

1700 sålde Andreas Lebestadius, pastor i Himmeta, till fru Maria Leijel sitt skattehemman i Läbbesta af 8 öresl. för 1600 d:r kmt.

1705 sålde Per Carlsson Dunder till Maria Leijel sin andel i Västergården i Läbbesta.

1704 sålde Karin Hansdotter i Ekeby till Maria Leijel sin arfjord i Ekeby utgård.

1776 köpte fru Eva Maria v. Schantz 5 1/4 penningeland i N. Torfvesta såsom fyllnad till 1/4 hemman.

1776 inköptes Oppeby 1/4 h. rusthåll från And. Andersson Orre för 2,500 d:r kmt; 1779 Oppeby, östra gården, 3/4 h. rotehåll från mad. Brita Kristina Åström för 500 rdr sp., 1779 Oppeby, västra gården, 1/4 h. rusthåll, från Anders Orre för 284 rdr 24 sk. sp.; 1784 Oppeby, 1/8 h. rusthåll, från Joh. Olofsson för 205 rdr 26 sk. 8 rst. sp. och 1786 ännu en gård i Oppeby från And. Andersson ä. för 222 rdr 10 sk. 8 rst. sp. Med förut ägda 2 h. i Ekeby, norra och södra gården, Läbbesta 2 h. och N. Torfvesta 1 1/4 h. och Römossen 1/4 h. hörde år 1786 7 1/2 hemman under Ekebyhammar[1]).

Frälsegården i Ekeby eller Ekeby mellangård, som efter fru Anrep tillfallit hennes måg, ryttmästaren Hans Reutermark, och sedan kommit under presidenten baron Casten Feiff, blef 1716 med k. m:ts tillstånd af baron Feiff lämnadt i byte emot Kägleholms

---

[1]) Af Oppeby hörde under Ekebyhammar enligt Jordeboken N:o 1 1/4 h., N:o 2 5/8 h. och N:o 4 1 h.

rusthåll och från frälse skattlagd såsom krono 1 1/2 h. Ännu 1815 innehades den af bönder, som ärft eller köpt bördsrätten.

1843 tillhörde denna gård Ekeby bruk, hvarunder den fortfarande hör, och är nu skattehemman. När den skatteköptes, kan icke uppgifvas.

Efter fru von Schantz' död 1798 såldes Ekebyhammar till grosshandlarne Louis Wretman & Söner i Stockholm. Af dessa köpte brukspatron C. G. Indebetou bruket, men sålde det 1827 till brukspatron Eric Ericsson på Ramsbergs bruk och inspektor J. Kronberg på Gammelbo. Den senare sålde 1829 sin del till bröderna Carl Ericsson på Ramsberg och Eric Ericsson på Norrby bruk, hvilka genom köp och arf efter sin fader Eric Ericsson voro ägare af den andra hälften. Efter Eric Ericsson d. y:s död 1832 blef brodren Carl ägare af hela Ekebyhammar. 1853 köpte brukspatron Mårten Holmstedt Ekebyhammar af Carl Ericsson och 1873 inköptes det från M. Holmstedt af öfverstelöjtnant C. W. von Schulzenheim, dess nuvarande ägare.

Under förra delen af 1800-talet frånsåldes egendomarne i Oppeby och Römossen. 1854 var äfven ett hemman i Läbbesta såldt och 1857 det andra hemmanet därstädes.

Smidet nedlades 1865.

Mangårdsbyggnaden anses vara uppförd omkring år 1700.

5. Finnåkers f. d. bruk och herrgård.

En förmögen bergsman *Michel Hindrichson* ägde i början af 1600-talet n:o 1 och 2 i Finnåkers nordesta by. 1614 fanns vid Finnåker en hammarsmedja, förmodligen tillhörig Michel Hindrichsson, som då torde få anses som grundläggaren af Finnåkers bruk [1]). Han erhöll 1617 fasta på Långeboda och Gibbeboda torp, som han 10 år förut köpt. 1626 begärde han nya fastebref på dessa torp, emedan de förra brefven blifvit förbrända i hans gård i Stockholm hösten 1625.

År 1624 uppbjöds Hoboda, ett skattetorp på Michel Hinderssons ägor. År 1636 uppbjödos vid tinget "4 vanderhemman i Finnåker, som Michel Hindersson har haft i 13 år och tillförene ofta oppbjudne. Afsades, att om bördsmännen icke igenlösa innan natt och år, skall han taga fasta på dem."

År 1629 uppbjöd Anders Dress, L. De Geers vän och medhjälpare, "Finnåker i västra stadet 14 öresland", d. v. s. Finnåker n:o 1, som han sålunda inköpt från Michel Hindrichsson.

[1]) Hans förmögenhet synes till sist hafva smält tillsammans, ty 1639 befanns fordom hr befallningsman Michel Hindriksson vara skyldig Anders Matsson, smed vid Stensta, en summa penningar och då Hindriksson ej kunde betala, fick Mattsson åt sig utpantadt från Hindrikssons gårdar i Finnåker 3 oxar.

I samband med Anders Dress' inköp af Hindrichsons hemman stod möjligen inköp af den redan befintliga hammaren eller anläggning af ny hammare antingen af Dress eller De Geer. 1640 funnos två hamrar vid Finnåker, den ena tillhörig De Geer, den andra tillhörig De Geer och Olof Andersson. De båda hamrarne förenades sedermera under en ägare. 1648 kallas den ena hammaren *bondehammaren.*

De Geer anses vara den egentlige grundläggaren af Finnåkers bruk. Af Finnåkers "nordesta" by bildade han Finnåkers herrgård (Se närmare "herrgårdars uppkomst"). Den utgick ur Karl XI:s reduktion såsom säteri, 1 h. frälse säteri och 4 $^1/_2$ h. berustade.

Tuneld uppgifver följande:

År 1660 köptes Finnåkers bruk och säteri från L. De Geers testamentsexecutorer af öfverguvernören Gustaf Soop af Limingo. Denne tillhandlade sig åtskilliga nya lägenheter under Finnåker, som vid hans död 1679 ärfdes af hans son öfverstelöjtnant Mattias Soop. Då denne dog barnlös, tillföll bruket och säteriet hans syskon landshöfdingen frih. Carl Gustaf Soop med hälften och friherrinnorna Anna Maria och Margareta med hvar sin fjärdedel. Anna Maria Soop var mormor till riksrådet grefve Axel von Fersen. Landshöfding frih. C. G. Soop var svärfader åt generalmajor grefve C. A. Dohna. Margareta Soop, gift med en grefve Stenbock, var svärmoder åt herrarne Lilje. Margareta Soop sålde år 1703 sin fjärdedel för 12,000 daler smt till inspektor Nils Larsson, adlad Svedenstjerna, hvilken var bondson från Gästa i Fellingsbro och under Mattias Soops tid blifvit inspektor vid Finnåker. Genom rättegång återvann kungl. rådet Carl Gyllenstjerna, gift med Anna Maria Soop, denna fjärdedel.

Herrarne Carl Göran och Claës Lilje öfverläto på sina fruars vägnar deras moders, Margareta Soops, ärfda och nu återbördade fjärdedel till presidenten grefve Hans von Fersen, fader till nyssnämnde riksrådet Axel von Fersen, och dess grefvinna, f. Wachtmeister.

Generalen grefve Dohna och hans grefvinna Hedvig Ulrika Christina Soop bortbytte 1732 till ryttmästaren Daniel och kapten Eric Svedenstjerna sin hälft i Finnåker emot åtskilliga egendomar i Kalmar län och en mellanafgift af 500,000 daler smt.

En vidlyftig rättegång uppstod nu mellan Anna Maria Soops arfvingar, generalen grefve Dohna och herrarne Svedenstjerna angående börd. En förlikning träffades slutligen, hvarigenom Hans von Fersens arfvingar blefvo ensamma ägare sål.: grefve Carl von Fersen fick en brorslott eller $^2/_5$, riksrådet grefve Axel von Fersen $^2/_5$ och öfversten frih. Alb. Lantingshausen å dess aflidna moders vägnar en systerdel eller $^1/_5$.

Grefve Carl von Fersen sålde 1770 och öfverste Lantingshausen 1776 sina andelar till riksrådet Axel von Fersen. År 1808

sålde kapten frih. Axel Klinkowström sin efter sin moder, född grefvinna Fersen, ärfda andel till riksmarskalken grefve Axel von Fersen [1]) och öfverstekammarherren grefve Fabian von Fersen. År 1828 innehades Finnåker af deras arfvingar samt änkegrefvinnan Horn, f. Blomstedt. — Så långt efter Tuneld.

Enligt 1689 års räntekammarbok sid. 409 öfvertog år 1689 Harald Appelboms sterbhus genom David Feif Finnåkers bruk och gods för 100,000 daler.

Efter grefliga von Fersenska ättens utgång på svärdssidan år 1839 blefvo kammarherre grefve August Gyldenstolpe och hans fru, född Fersen, ensamma ägare till år 1855, då godset och bruket inköptes för 190,000 rdr b:co af Gammelbo bruks ägare, brukspatron Carl Axel Bergsten, kyrkoherden P. E. L. Thyselius, expeditionschefen C. J. Thyselius, kapten E. T. Morén, lektor M. L. Groth, konsistorieamanuensen E. Morén och mamsell Gerda Morén. Godset hade då samma omfattning som nu med tillägg af 1/2 h. i Rinkaby. I början af 1870-talet blef expeditionschefen, sedermera statsrådet, Carl Johan Thyselius ensam ägare. Efter hans död ägdes Finnåker af hans sterbhus och äges nu efter fru Thyselii död af hennes mågar hofintendenten Knut Radhe, frih. Henrik Ramel, Löberöd, och norske skriftställaren Nils Collet Vogt.

Finnåkers gods omfattar f. n. Finnåkers säteri, bestående af hemmanen n:r 1—5, 4 1/2 h. skatte säteri, och n:o 12, 1 h. frälse säteri, vidare 1 h. Stenängen i S. Finnåker, 1/4 h. Hoboda, 1/4 h. Runsboda och 1/4 h. Långbo samt torpen Boviken och Sjöfallet, tillsammans 1/4 h. Gibo. Under Sooparnes tid hörde hit äfven n:o 5 i Sällinge, tillhörande nuvarande *Högås*, hvilken gård riksrådet G. Soop tillbytt sig under allodial frälse och som vid reduktionen behölls af hans arfvingar i vederlag mot bortmiste hemman i Jäder, Arboga s:n, och Jordshult, Månsarps s:n, Jönköpings län. Genom Svedenstjernorna kom detta hemman under Kåfalla.

Hoboda indrogs från landshöfding Appelboms arfvingar till kronan och skatteköptes sedan under Finnåker efter 1712. På 1640-talet ägde en långvarig tvist rum mellan Anders Appelbom för Hoboda och Spannarboda å ena sidan och Louis De Geer och hans grannar för Finnåkers nordesta by å den andra sidan om rätta skillnaden och rösegången mellan dessa två torp och byägorna i skogen. Därunder förnams att Hoboda och Spannarboda voro tagna af Finnåkers ägor. Slutligen skedde 1658 en förlikning med bestämmande af gränserna.

Runsboda kom under Finnåker genom Sooparne.

Rinkaby, 1/2 h. frälse från medeltiden, tillhörde 1593 fru Mariana på Hörnäsholm, 1651 Johan Oxenstjerna, 1682 Mats Soop

[1]) Mördad 1810 på rådhusgården i Stockholm vid ett upplopp, då kronprinsen Carl Augusts lik infördes till hufvudstaden.

och förblef sedan under Finnåker till 1871, då det köptes af direktör O. F. Elgstrand.

Under åren 1872 och 73, enligt uppgift, frånsåldes hälften af *Långbo* och *Gibo*, som kommit under Finnåker genom De Geer. *Spabo* 1/2 h., *Ullbo* 1/2 h., *Billingbo* 1/4 h., *Svansbo* 1/2 h. och *Ihre* 3/8 h., alla i V. Skedvi s:n, samt *Björntorp* 1 h. i Lillkyrka. När dessa senare hemman kommo under Finnåker är icke kändt.

* * *

Masugn anlades af riksrådet Soop vid Långbo, i hvilken år 1666 tillverkades 400 skeppund tackjärn. 1675 hette masmästaren Per Andersson.

* * *

1734 funnos vid Finnåker 2 hamrar med 4 härdar samt knipphammare. 1869 funnos 3 Franche-Comté härdar och 3 hamrar. 3 lancashire smälthärdar med en hammare samt dubbel vällugn med 3 hamrar. 1875 nedlades smidet.

* * *

Under Gustaf Soops och Mattias Soops tid besökte Carl XI flera gånger Finnåker. Stallet vid herrgården skall vara från denna tid och kallas "kungsstallet". Vid Finnåker befann sig också Karl XI, då han den 14 april 1675 mottog krigsförklaringen från Danmark. Det berättas, att han den dagen var ute på björnjakt och hvilade under en större fura vid vägen till Långbo, då budskapet om krigsförklaringen kom. Skämtande hade han då yttrat: "I går var jag och dansade med Vedevågs mamseller; nu ska' jag bort och slåss med danska gesäller". Finnåkers ägare lät sedan kringgärda platsen med ett trästaket och tallen kallades "kungstallen". I tallen var inristadt konungens namn och ofvannämnda datum. Nu finnes af tallen blott en ihålig stubbe kvar. I stället för trästaketet, som ruttnat ned, lät doktorinnan Ekblom i Fellingsbro för några år sedan på platsen uppsätta en 3 fot hög, huggen granitsten med årtalet 16 $\frac{14}{4}$ 75 och därunder *Carolus*.

Ett bref från Carl XI till fältherren C. G. Wrangel är dateradt Finnåker den 21 april 1675.

Karl XI:s dagbok talar om flera besök i Fellingsbro och därvid idkade björnjakter. Han skrifver: "1687 d. 25 febr. Åt middag uppå Finnåker hos Mats Soop och jagade e. m. vid Norrbyhammar, hvilket också är i Fellsbro sokn, och bekom en björn.

1688 den 28 febr. voro vi uppå jakt och bekommo en stor björn vid Helligeviks torp uti Fälsbro sokn, och åto middag hos Robert Petré i Arboga.

1695. Febr. Den 12 var jag och besåg alla öfver officerarnes boställen utaf Fälsbro compagni, som står i Örebro län, först till Fyrby, som är cornettens boställe, sedan drog jag och besåg Fälsbro kyrka, därifrån till Eken, som är ryttmästarens boställe, och så till Bägeby, som är lieutnantsboställe, alla dessa boställen ligga uti Fälsbro sokn. Sedan var jag uti Arboga och besåg bägge kyrkorna uti staden."

Om besöket i Fellingsbro kyrka är följande antecknadt i en kyrkans kopiebok:

"Anno 1695 den 12 febr. var konung Carl XI uti kyrkan här i Fellingsbro, som här till åminnelse upptecknas med innerlig önskan, att Gud den allrahögste utaf sin höga himmel denne gudfruktige konungen, som är i sanning landsens fader samt Guds ords och Guds kyrkas mäktiga beskydd och försvar, nådeligen täcktes välsigna med ett långt lif med ett så lyckligt regemente härefter som hittills och med allsköns glädje hägna och ändteligen förväxla hans kongl. majestäts värdsliga och timliga krona uti härlighetens oförvanskliga krona."

Följande berättas från Karl XI:s jakter vid Finnåker. En dag var kungen ute på harjakt uppe vid Långbo. Innan han ännu skjutit något, träffade han en vallpojke, hvilken han frågade: "Har du sett någon hare i dag?" — "Ja, nog har jag det", svarade pojken, som inte visste, att det var kungen, "men inte skjuter du några Långboharar". Kungen gick och sköt om en stund en hare. Snart träffade han åter pojken, visade honom haren och sade: "Ser du, jag knep en ändå." — "Ja, då var inte Långbohararne 'mörna' än", svarade pojken. Kungen tyckte om svaret och tog pojken i sin tjänst. Han fick tillfälle att utmärka sig, antog namnet Mörner och blef stamfader för Mörnerska släkten. Så förmäler berättelsen. Släkten Mörner är dock af tysk härstamning.

---

6. Forssäter.

Har hört under Kägleholm från omkring 1539 till omkring 1690, då det genom reduktionen indrogs till kronan. År 1730 skatteköptes det af bruksförvaltaren Bengt Larsson (Svedmark) på Sörbyholm. Hans måg ryttmästaren Daniel Svedenstjerna bodde här till sin död 1757. Efter honom ägde änkan och sonen ryttmästaren Nils Ludvig Svedenstjerna Forssäter. 1783 bodde här öfverjägmästaren Axel Fr. Reutersköld och 1786 ägdes gården af löjtnant Ad. Fr. Linroth, som vid sin flyttning till Torfvesta 1800 sålde Forssäter till ryttmästaren Axel Egerström. 1813 sålde denne gården till inspektor Tjäder på Dalfors bruk i Ore s:n. 1836 hörde Forssäter till Medinge i Näsby socken, dit det ännu hör.

---

7. Grönbo.

Omkring år 1622 byggde en vid namn Jöns (Engilsson) hammare härstädes. År 1628 är skattetorpet Grönbohammar första gången upptaget i jordeböckerna. 1640 var enligt jordeböckerna Henrik Olofsson, som ägde Storboda hammar, ägare af Grönbo hammar. 1630 hade Erik Gudmundsson i Arboga köpt Grönbo torp och byggt en hammare i strömmen vid Sundbo ägor. 1644 fick landshöfdingen i Örebro län befallning från hofrätten att rannsaka i anledning af en tvist mellan Klas Kristersson Horn och Erik Gudmundsson, angående en hammardam vid Grönbo, huru landfästena på frälsesidan voro i Jöns Engilssons tid uppkomna, som ock huru långt hammaren var transporterad på andra sidan strömmen ifrån förra stället af Erik Gudmundsson. — 1651 köpte Hans Nyckter i Grönbo jord från Kåfalla. — 1661 fick Adam Radou tillstånd att flytta hammaren bättre upp, emedan den hade olägenhet af svallisen om vintern. — 1663 såldes en skogstrakt från Villboda till Grönbo.

1680 ägdes Grönbo med hammare af Mårten Gavelius. Han hade en tid varit inspektor, med titeln direktör, öfver de Oxenstjernska godsen och adlades 1686 med namnet Cronstedt. Han dog 1696. Under Grönbo ägde han torpet *Grönberga,* nuvarande *Grönbotorp.* Efter honom blef krigskommissarien Lorentz Strokirk ägare.

Under Strokirks tid förklarades såväl Grönbo som Grönberga eller Grönbotorp vara upptagna på kronans allmänning och skatteköptes af honom 1706.

1707 ägdes Grönbo af rådmannen i Arboga Anders Ahlbom genom köp från Strokirk. 1726 tillhörde Grönbo hammar med 2 härdar och en härd i Sundboda Ahlboms sterbhusdelägare. 1743 och 1758 är A. Ternsten antecknad som ägare. 1762 köpte brukspatron Fredrik Watz, f. 1731, son af Greta Elisabet Ahlbom, Grönbo af Ternstens arfvingar. Han inköpte 1767 *Bråten.* Möjligen var förut inköpt hälften af *Iskarboda,* 1/4 h., som på 1700-talet kom under Grönbo. 1786 ägde han äfven *Husbacken.* Om brukspatron Fr. Watz, se närmare under Oppeberg.

Omkring 1808 blef sonen Karl Herman Watz ägare af Grönbo med underlydande hemman. Omkring 1813 gjorde han konkurs. 1815 innehades Grönbo af lagman Welin. 1818 blef assessor Sjöqvist ägare och efter hans död 1837 sonen brukspatron Gustaf Sjöqvist och hans syskon. G. Sjöqvist inköpte halfva Stensta bruk, hälften af Ö. Fors samt hela N:o 2 och halfva N:r 1 i Spånga. 1847 köptes Grönbo af grosshandlaren J. Rosenblad i Stockholm, som efter 2 års förlopp sålde bruket med egendomar till Gammelbo bruksägare, brukspatron C. A. Bergsten, biskop Thyselii arfvingar och fru B. L. Morén.

Gammelbo bruksägare gjorde konkurs 1886. Smidet vid Grönbo blef då nedlagdt. På konkursauktion 1887 inropades Grönbo med Bråten, 1/4 h. Iskarboda, Grönbotorp och Husbacken af bankir C. G. Cervin i Stockholm och dåvarande bruksförvaltaren vid Finnåker, Per Eriksson, nu på Hofors. Året därpå såldes Grönbo med Bråten och Iskarboda till staten och bildar med dessa egendomar och det 1893 af staten inköpta Kärrboda *Grönbo kronopark*. Sedan år 1900 utgör det tillsammans med skogar i Ramsberg och Skinnskatteberg ett självständigt revir med ordinarie jägmästare. bosatt vid Grönbo. Under några år därförut hade eleverna vid statens skogsinstitut här sina sommaröfningar.

1/4 h. Grönbotorp styckades i *Grönbotorp*, *Fänsmossen*, *Lilla Husbacken*, *Finnhugget* och *Luntängen* och såldes åt enskilde. Likaså blef 1/4 h. Stora Husbacken såldt åt enskilde.

* * *

Iskarboda delades 1713 mellan kornetten Bergmans hustru och hennes svåger Per Ifvarsson i Iskarboda. Den senares son Johan Persson sålde halfva Iskarboda till Kåfalla. Bergmanska delen kom under Grönbo.

Bråten. 1701 ingingo Rockhammars ägare öfverenskommelse med Per Bondesson i Bråten, att 2/3-delar af de kol, som kolades på Bråtens skog *i alla tider* skulle levereras till Rockhammar mot gångbart pris, hvilken öfverenskommelse intogs i Kammarcollegii protokoll 1702, då Bråten såldes till skatte. Rockhammar hade 1762 en fordran af 41,247 daler kmt af Bråtens dåvarande ägare Bonde Persson, hvilken fordran s. å. transporterades på Fr. Watz. 1767 hade skulden stigit till 65,329 daler kmt. Watz lagsökte och Bråten togs i mät. Rockhammar ansåg sig ha rättighet till kolen från Bråten, äfven sedan Watz blifvit ägare, och då Watz vägrade att föra kol till Rockhammar, uppstod rättegång 1782.

Om Bonde Persson berättas, att han, som synes hafva varit en vildsint och oregerlig människa, enligt hvad kyrkorådets protokoll vittna, icke velat arbeta, utan blott spela. Fadern hade därför sagt till honom en gång: "Ja, spela, du! Bråten kommer nog att dansa".

1687 sålde Anders Andersson i Ihre en skogspark från Ihre till Bråten.

---

8. Kåfalla.

Såsom namnet angifver, är Kåfalla från början ett svedjefall vid sjön Kåen. År 1571 var det ett torpställe, på hvilket föddes 1 häst, 3 kor och 1 get. År 1593 fanns en hammarsmedja vid Kåfallstorp. Från denna tid kan Kåfalla bruk alltså räkna sin begynnelse.

År 1605 "lystgaf Engelke Persson till sin son Per Engelksson, sin del uti Kåfallstorp för 2 skepp. stångjärn och allom sin hammardel uti för:te torp för 7 skepp. stångjärn." Från denna tid daterar sig Kåfallas delning i Ö:a och V:a Kåfalla, enligt berättelse af en af Kåfalla åboer vid Västmanlands lagmansrätts sammanträde den 22 okt. 1684:

"För lång tid sedan lefde en man vid namn Englicke, som lämnade 3 söner efter sig: Per, Olof och Jöns Englicksöner. Den äldste af dem byggde Ö:a Kåfalla och den andra brodern i ordningen V:a Kåfalla, men den tredje brodern byggde intet. En lång tid därefter köpte Jöns' son Lennart, fader till den Johan Lennartsson, som nu lefver, en del i Ö:a Kåfalla, det sonen nu abor, hvilken är i tvist med kamreraren Hildebrand, som nu för tiden äger V:a Kåfalla."

Ö. Kåfalla. Per Englicksson, som sålunda grundlade Ö. Kåfalla, sålde 1616 detta Kåfalla till sin styfson Hans Andersson. Nyssnämnde Lennart Jönsson köpte sedan in sig i Ö. Kåfalla och hade här del i hammaren. 1651 sålde han och Gabriel Andersson ett jordstycke till Hans Nyckter i Grönbo. 1654 tilldömdes Nils Andersson, borgare i Arboga, Kåfalla gård, ström och hammare för en fordran i Gabriel Anderssons sterbhus. 1655 delades skogen mellan Lennart Jönsson och Peder Larsson. 1658 fick Per Larsson hofrättens utslag, att han ägde rätt att från Nils Andersson inbörda sin hustrus arfvedel i Kåfalla hemman och hammardel. 1659 sålde Lennart Jönsson någon del i Kåfalla till sin son Johan Lennartsson. 1667 klagade Lennart Jönsson vid Kåfalla, att smeden Anders Nilsson i Kärrboda, som var med honom i en hammare, ej ville uppehålla byggnaden. 1673 voro bergsfogden Per Larssons arfvingar ägare i nedre hammaren. 1678 sålde hammarsmeden Lars Pedersson till sin svåger Johan Lennartsson sin del i Kåfalla hammare, som han ärft efter sin svärfader Lennart Jönsson.

Före 1700 synes hammaren vid Ö. Kåfalla vara såld till ägaren af V. Kåfalla, kamreraren Hildebrand.

Gården Ö. Kåfalla öfvergick omkring år 1700 från Johan Lennartsson till hammarsmeden Lucas Rell, troligen hans måg, och tillhörde sedan denna framstående smedsläkt, som äfven kallades Lukassläkten, i öfver 100 år från far till son. Af Lucas Rells sonsonsson Per Lucasson bortbyttes Ö. Kåfalla 1812 till Kåfalla bruks intressenter mot $^{1}/_{2}$ rusthåll i Finnåkers mellersta (nuv. norra) by.

V. Kåfalla. 1614 uppbjöd Anders Olofsson i Kådefalla halftannat öresland ibidem.

År 1629 "kom för rätten Anders Olofsson i Kåfalla och gaf tillkänna, att han var bördig till Kåfallshammaren och åtte (= ägde) där 5 delar, hvilka han efter sina föräldrar ärft hafver. Däremot hafver Per Larssons i Bodarne farfader Peder byggt i samma

hammaren med Lasses(?) minne till 1/6 och därför gifvit 2 skeppund stångjärn. Men efter Anders Olofsson föregaf, att hammaren icke kunde blifva vid makt, med mindre han den hel och hållen finge behålla och alldenstund Anders Olofsson var rätta bördsmannen till bem:te hammare, hade ock 5 delar däri och den andre allenast 1/6, vardt dömdt, att Anders Olofsson skall betala Per Larsson de 2 skepp. stångjärn, som hans farfar har utlagt, betala skatten och förnöja om byggningen och sedan behålla hammaren för sitt arf och eget".

År 1635 tilldömdes Anders Olofssons hammare handlanden Peter Ekman i Arboga för en fordran af 800 daler kmt.

1636 förordnade häradsrätten, att länsmannen och några af nämnden skulle begifva sig till Kåfalla och utpanta af Anders Olofsson så mycket han var skyldig mons. Torsten Pedersson, kapitenen.

1638 erhöll handelsmannen i Arboga Hartwijk Poggertz fasta på Kåfalla hammarsmedja, som en annan köpman Albrekt Skult hos honom pantsatt för 3,000 daler kmt. Poggertz pantsatte sedan hammaren för 146 skepp. stångjärn till Jöns Hindersson, som 1654 sålde den till Caspar Hoffman, borgare i Arboga. Denne sålde den 1655 till Otto Dress, som ägde Rockhammar. Han åter sålde den, sannolikt samtidigt med Rockhammar, till sina svågrar Adam Radou och Jacob Leijel, hvilka 1667 ägde Kåfalla. 1681 öfvergick hammaren från J. Leijels sterbhus till kamreraren Henrik Jacob Hildebrand, som äfven ägde jorden i V. Kåfalla. Troligen hade jorden inköpts af någon af de föregående hammarägarne.

1700 sålde Hildebrand V. Kåfalla med dess *två* hamrar till inspektoren på Finnåker Nils Larsson (Svedenstjerna). Efter honom blefvo hans söner ägare, af hvilka brukspatron Jacob Svedenstjerna på Öby 1750 ägde 5/8 i bruket. 1758 och 1762 äro antecknade som ägare brukspatron Jacob Svedenstjerna och kapten Jan Niclas Svedenstjerna.

1788 ägde fru Eva Maria von Schantz — dotter af brukspatron Robert Petré och Eva Leijel och änka sedan 1730 efter hofjunkaren Ludvig von Schantz samt genom arf delägare i Rockhammar och ägare af Ekebyhammar — Kåfalla bruk med *öfre och nedre hammaren, V. Kåfalla 1/4 h., Iskarboda 1/4 h., Villboda 1/8 h., N. Hult 1/4 h., Nyboda 1/4 h., Sällinge 2 1/3 h., Finnåker 7/8 h., Kihlen 1/4 h., Norlund 1 3/4 h. och 12/29 h.*

Dessa egendomar, utom V. Kåfalla, hade genom Svedenstjernorna förenats med bruket.

Iskarboda 1/4 h. köptes 1770 af Jacob Svedenstjerna från Per Persson. Den andra hälften af Iskarboda såldes till Grönbo.

1/8-del i *Villboda* tillbytte sig Jacob S. och hans bröder 1730 från Per Andersson i Villboda mot Hällviken och 4600 daler kmt. Detta byte hade följande förhistoria.

År 1727 stämde befallningsman G. Krook Johan Ersson och Per Andersson i Villboda med påstående, att alldenstund de mot k. förordn. af år 1684 tillsammans besitta 1/4-dels hemman, endera af dem måtte den andra uti samma hemman utlösa. Joh. Ersson yrkade då att han, som ägde 3/16, måtte få tillösa sig Per Anderssons 1/16. Per Andersson tillstod, att Joh. Ersson ägde 3/16, men endast därigenom, att han med 1200 daler kmt inlöst ett på hemmanets ägor beläget oskattlagdt torp *Ginarsjön*, som Per Anderssons svåger pantsatt hos Nils Larsson Svedenstjerna, men att båda i själfva hemmanet ägde lika andel, samt att hemmanet till alla delar kunde svara för 1/2 h. Ytterligare anförde Per, att på denna 1/4-del var 12 tunnors utsäde, 10 om hösten och 2 om våren. 200 lass äng i goda höår, skog af tall, gran och björk en mil lång och 1/4 mil bred samt godt fiske i två sjöar. Nämnden intygade ock enhälligt, att detta 1/4 hemman svarar fullkomligt mot ett annat halfhemman, och nämndemännen Nils Olsson i Balsta och Nils Jönsson i Fänninge förklarade sig vilja mot detta 1/4 hemman afstå den förre sitt halfva rustningshemman med monderingen och den senare sitt hela hemman på samma sätt. På grund häraf begärde Per Andersson, att detta 1/4 hemman skulle skattläggas till högre hemmantal. Rätten resolverade, att Per Andersson skulle å vederbörlig ort därom sig angifva. Joh. Ersson ville icke gå in på högre skattläggning, utan yrkade att få tillösa sig den andra delen och anförde, att Willboda var gammal bolby, från hvilken redan två 1/4 hemman, Husbacken och Grönberga (Grönbotorp), voro tagna, och att Villboda därför icke tålde högre skatt. K. bfhe afslog begäran om ny skattläggning.

Nu tillbytte sig Svedenstjernorna Per Anderssons del. Jacob Svedenstjerna skref därpå till k. m:t i saken, påstod, att detta Villboda var för hans bruk omistligt, att där i långa tider varit två åboer, som icke blott sig väl försörjt, utan samlat penningar, så att Joh. Ersson, den andre åboen, passerade för mycket förmögen, och begärde att få dispens från den k. förordn. om att utom bergslagen hemmanen icke skulle få klyfvas i mindre än 1/4-delar, och att utan grannens klander få besitta denna 1/8-del under bruket. I anledning däraf besiktigades Villboda och befanns äga 8 tunnor årligt utsäde, förutom trädesjorden till 4 à 5 tunnor årligen, äng något vid, men tämligen mossaktig till 50 högst 60 lass hö, kreatur: på Per Anderssons del 2 hästar, 1 par oxar, 7 kor; på den andre åbons 2 hästar, 1 par oxar, 10 kor och "getter ansenligt, såsom till skogarnes stora skada i bergslagen mest öfverallt brukas".

Svedenstjernas begäran synes hafva blifvit beviljad.

N. Hult, 1/4 *h. Olof Simonstorp*, inköptes 1704 af Nils Larsson Svedenstjerna från Riddarhusfiskalen Joh. Borning. Det var upptaget på allmänningen och var därför kronojord. Det lämnades

vid reduktionen till ofvannämnde Borning i vederlag för bortmist frälse i Kägleholmsgodset och blef så frälsejord.

Nyboda inköptes 1702 af Nils Larsson Svedenstjerna. 1888 såldes det till Rockhammar.

I *Sällinge* ägde riksrådet Gustaf Soop på Finnåker gården N:o 5, hvilken 1661 var "kronan behållen" och som han tillbytt sig under allodial frälse. Inspektoren Nils Larsson var i stånd att låna sin husbonde 1000 daler courant silfvermynt mot pant af gården i Sällinge. Då penningarne icke inom bestämd tid återbetalades, erhöll Nils Larsson 1713 fasta på hemmanet.

1702 köpte han af sina svågrar, Anders Ersson och Lars Nilsson i Västansjö, Sällinge stadgehemman N:o 4 1/2 h., hvilket 1625 blifvit lagdt med sina utskylder i en viss stadga, "efter som det icke kunde blifva besuttet", därefter blifvit krono och 1701 af de nyssnämnda ägarne skatteköpts.

Ytterligare inköptes — när kan ej sägas — 1/2 h. af gården N:o 2 i Sällinge.

Dessa sammanlagda 2 hemman bilda nuvarande *Högås*.

1709 köpte Nils Larsson S. 1/8-del af gården N:o 3 i Sällinge, nu kallad *Tullbacken*.

I *Finnåker* köpte Nils Larsson S. 1714 6 öresland eller 3/8 h. i norra gården, mellersta (nuv. norra) byn. Denna gård innehafves ännu af Kåfalla. När 1/2 h. rusthåll i mellersta (norra) byn, som 1812 bortbyttes till Per Lucasson, inköptes, kan ej sägas.

Kihlen inköptes 1715 af Nils Larsson S.

Egendomarna i *Norlund*, som nu äro frånsålda, voro troligen inköpta af Nils Larsson och Jacob Svedenstjerna.

Eva Maria von Schantz dog 1798. Kåfalla ärfdes då af hennes barn, bland hvilka var Eva Adriana von Schantz, änka efter ryttmästaren Nils Svedenstjerna. Eva Adrianas dotter Eva Chatarina Svedenstjerna var gift med assessor Henric Gahn, död 1816, hvilken nu blef disponent för Kåfalla. Hans son brukspatron Jacob Gahn inköpte de öfriga delägarnes andelar och blef ensam ägare. Hans son brukspatron H. P. V. Gahn blef vid faderns död först disponent öfver och 1856 ägare af Kåfalla och bodde här till år 1877, då han flyttade till Vikmanshyttan i Dalarna. Kåfalla äges nu af sonen kapten H. J. F. Gahn.

Nya egendomar ha tillkommit.

V. Hult, 1/8 h., inköptes 1840 af Jacob Gahn och 1/12 h. 1898 och 1899 af H. J. F. Gahn. — V. Hult upptogs 1621 eller 1625 såsom nybygge af en smed från Kåfalla.

N. Hult, 1/8 h., inköptes 1890 af H. J. F. Gahn.

Fänsmossen, en del af Grönbotorp, inköptes 1888 af H. P. V. Gahn.

Kätegen, 75/1000 h. Husbacken, inköptes 1892 af H. J. F. Gahn.

Hultatorp, [1] 10 h. Fröddesboda, kom 1850 under Kåfalla genom giftermål.

* * *

Smidet nedlades vid öfre Kåfalla på 1850-talet och vid nedre Kåfalla omkring 1864.

* * *

Vid Kåfalla finnes ett stort och välordnadt bibliotek med bl. a. en del värdefulla handskrifter, sammanfördt af de medlemmar af släkten Gahn, som innehaft Kåfalla.

---

9. Norrby gård och f. d. bruk.

År 1644 byggde en Silianus Geru hammare härstädes. Den såldes sedan till Peder Hemmingsson och Jöns Larsson. År 1651 lämnades privilegium att härstädes inrätta en knipphammare och 1652 skattlades hammaren härstädes till 1 1/2 skeppund årlig hammarskatt. År 1669 erhöll Elias Larsson Lindroth Bergscollegii tillstånd att reparera hammaren, som af vådeld var afbränd. År 1688 ägdes bruket af rådmannen i Arboga, sedermera borgmästaren Johan Ahlman, "en mycket lärd och förståndig herre". Han ägde äfven Sverkesta hammar och arrenderade Röfors hammar. År 1698 sålde han Norrby med underlydande hemman till brukspatron Adam Jacobsson Leijel och hans syster Maria Leijel för 16,000 daler kmt. Bruket var då utarrenderadt till "sal. hr inspektoren Tersmedens änka dygdesamma matrona Kristina Börstillia", som till en början vägrade afträda det. Nu kom Norrby under samma ägare som Rockhammar. Efter Adam Leijels och Maria Leijels död blef brukspatron Jacob Möhlman ägare af Norrby. Se närmare under Rockhammar och Ekeby! Möhlman dog 1761 och Norrby bruk öfvergick sedan till brukspatron E. W. Svedenstjerna på Vestlandaholm, som äfven ägde Öby och Oppeberg. År 1799 köptes Norrby af kammarrådet Segerström. År 1813 ägdes det af Segerströms arfvingar, 1818 af protokollssekreteraren J. F. Hyckert. Vid hans konkurs 1820 köptes det af brukspatron Eric Ericsson, som äfven ägde Ekeby. 1825 begärde Ericsson att få öka smidet med från Hammarby och Frösvidal inköpt smidesrättighet. Detta föranledde undersökning om skogstillgången och uppväckte de andra bruksägarnes i trakten harm, emedan Ericsson ville förminska koltillgången för de andra och fördyra kolen. År 1833 öfvertog Ericssons måg kapten C. G. Allström Norrby, men tillbytte sig 1840 Öby mot Norrby, hvarigenom brukspatron J. O. Abenius blef ägare. År 1851 köpte häradshöfding Karl Fredrik Abenius på Oppe-

berg och öfverdirektören Johan Erik Hörstadius Norrby af J. O. Abenius' konkursmassa för 60,500 rdr b:co. Den senares broder brukspatron G. A. Hörstadius köpte det 1854. Efter hans död 1856 såldes det af sterbhusdelägarne till bergsmannen Eric Andersson från Resta, Ramsberg. 1873 inköptes det af hans son, nuvarande ägaren, Eric Ericsson.

Här nedlades smidet helt och hållet i december 1897. — Vattenfallet användes nu till elektrisk belysning vid gården och elektrisk kraftöfverföring för trösk och torfströberedning för gårdens behof.

Under Norrby hammar höra *N. Norrby* $^2/_3$ mantal, som under medeltiden blef kyrkogods och genom Västerås recess blef kronohemman, till dess det 1702 skatteköptes af Adam Leijel, $^1/_4$ mantal *Norrbytorp* och $^3/_{29}$ mantal *S. Norrby*. När de båda senare kommo under bruket kan icke sägas. Ytterligare hör dit *Östra Norrby* 1 mantal, som inköpts af nuvarande ägaren, hälften från Olof Larssons i Sverkesta förmyndare 1879 och hälften från L. W. Lundborg i Arboga 1889.

$^1/_4$ h. *Wäsjö* i Bro och $^1/_4$ h. *Körtinge* i Himmeta hörde under Norrby 1851, men hafva frånsålts. 1870 inköptes *Karmdalen*, men är nu frånsåldt.

---

10. Oppeberg.

Denna gård var i början af 1500-talet en by om 3 hemman vid namn Yttre Oppeby. I midten af 1500-talet blef hertig Johan, sedermera konung Johan III, ägare af hela denna by. År 1561 tillbytte sig Sten Eriksson Leijonhufvud, Gustaf Vasas svåger, Yttre Oppeby af hertig Johan. Denne Leijonhufvud var gift med Ebba Månsdotter Lilliehök, fru till Kägleholm. Han dog 1568 och Oppeby tillföll då hans änka. Det hörde sedan i omkring 100 år under Kägleholm. Under Kägleholm hade också 1539 Forssäter kommit. År 1593 hörde dit äfven Norra Eke och ett hemman i Norra Ekeby samt år 1628 1 $^1/_2$ mantal Bägby eller Bejby. Oppeby blef hufvudgården bland Kägleholms gårdar i Fellingsbro. År 1628 brukade grefvinnan på Kägleholm Oppeby såsom afvelsgård. År 1651 var det sätesgård och Bägby, Eke och Forssäter voro ladugårdar under Oppeby. Sannolikt genom arf öfvergick det vid denna tid, möjligen något senare, tillika med Eke, Bägby och Ekeby till assessor Johan Löfling, som dog på Oppeby 1667. Hans änka Elisabet Anrep ägde sedan Oppeby med underlydande gårdar till sin död omkring 1690. Enligt jordeböckerna öfvergick då Oppeby till hennes måg ryttmästaren Harald Pistolschöld, Eke till hennes måg ryttmästaren Anders Appelbom på Österhammar

och Ekeby och Bägby till hennes måg ryttmästaren Hans Reutermark. En fjärde måg cornetten Johan Sneckenberg ärfde Vestlandaholm, som äfven ägdes af assessor Löfling och sedan af hans änka. Oppeby genomgick reduktionen med bibehållen säterifrihet. Oppeby eller *Oppebyberg*, som det började kallas, ägdes af Pistolschöldar till år 1770. Efter Harald Pistolschölds död 1732 blef sonen ryttmästaren Carl Pistolschöld ägare. Efter hans död sålde hans änka och barn 1770 Oppeberg till brukspatron Erik Vilh. Svedenstjerna för 125,000 daler kmt. 1781 frånsålde Svedenstjerna en äng, Oppebergssätran, till Röfors. Mellan 1794 och 1799 blef lagman J. R. Falkenstedt ägare och bortbytte 1803 säteriet till brukspatron Fredrik Watz på Grönbo mot hälften af Snaflunda mjölkvarn i Ånsta s:n, i värde 4,000 rdr b:co, samt en mellangift af 8,000 rdr b:co.

Fr. Watz utfärdade ett fideikommissbref på Oppebybergs säteri och förordnade 1806 i sitt testamente, att om hans son Axel skulle aflida utan manliga bröstarfvingar, skulle fideikommisset tillfalla den Watz, som är ägare till Grönbo bruk, och om äfven han utan manliga bröstarfvingar aflider, skulle den äldsta af brukspatron Fr. Watz söner eller deras barn, som har lefvande bröstarfvingar, innehafva fideikommisset.

I samma testamente ålade han "Grönbo och Oppebergs ägare att till hälften hvar i evärdeliga tider underhålla den af honom på Fellingsbro kyrkogård uppbyggda graf, hvilken för alltid tillkommer förenämnda egendomar."

Fideikommisset kom dock icke till stånd, ty de öfriga syskonen öppnade rättegång med brodern Axel Ludvig, hvilken rättegång slutade med förlikning, hvarigenom Axel Ludvig erhöll säteriet Oppebyberg "att såsom annan lagligen förvärfvad egendom därmed lagligen styra och råda", hvaremot de öfriga arfvingarna genom af honom till hvar och en af dem utgifna förbindelser "blefvo för deras pretentioner till fullo förnöjda." Härefter erhöll secreteraren Axel Ludvig Watz 1809 fasta på Oppebyberg. — Hit hörde då 1/2 h. i Norlund.

1815 såldes Oppeberg, såsom det nu äfven kallades, jämte 1/2 h. i Fogryte för 28,600 rdr bco och en vångåfva af 150 lod controll. silfver och 5 ducater i guld till kamreraren L. Holmblad och häradshöfding C. M. Elfstedt. Fogryte frånsåldes 1819.[1] 1817 bortbytte Holmblad sin hälft i Oppeberg emot Västersäters by och en mellangift af 2,000 rdr b:co. Elfstedt blef nu ensam ägare. 1838 köpte brukspatron J. O. Abenius på Vestlandaholm

[1]) Denna gård i Fogryte hade i slutet af 1600-talet ägts af en kapten Jonas Jonsson, död före 1681. Han ägde äfven ett hemman i Bejby, som han köpt af en major Dunt. Hans änka Brita Tronina gifte om sig med organisten Salmon Salmonius. Borgaren Per Andersson i Köping var gift med en hans dotter i föregående gifte.

säteriet för 26,666 rdr 32 sk. b:co och sålde det 1840 till sin bror hofrätts notarien C. Fr. Abenius för samma pris. Omkring 1858 sålde Abenius Oppeberg till landtbrukaren C. M. Dahlberg, som 1860 sålde det till P. J. Carlsson från Bollströ i Bro s:n. På konkursauktion 1864 inköptes det af en konsortium af bl. a. Lars Pehrsson i Kolbäck, Mårten Jansson i Ödesberga och J. E. Andersson i Dömsta, af hvilka Lars Pehrsson blef ensam ägare under åren 1870—1876, hvilket senare år Oppeberg inköptes af landtbrukaren Per Erik Larsson, som ägde det till år 1902, då det öfvertogs af hans barn, hvilka nu äro ägare.

1848 ägde ägobyte rum mellan Oppeberg och Y. Ekeby till vinnande af rak gräns och lättnad i jordens häfd.

---

11. Oppboga.

Oppboga bruk. År 1628 byggde Daniel Mattsson en hammare på Oppboga ägor. Han skall äfven hafva uppbyggt Frötuna hammar. År 1632 hade Hans Erikssons hammare vid Oppboga utsuttit sina frihetsår och blef skattlagd. 1640 blef hammaren "alldeles öde och bortfluten af vatten". År 1641 byggde borgaren i Arboga Olof Larsson här en hammare och fick därför 6 års frihet. År 1644 blef hammaren härstädes såld af Jon Gunnarsson till Petter Schaij[1]), hvilken år 1650 också erhöll konfirmation och 6 års frihet på en hammare i Uppåga ström. Detta synes hafva varit en andra hammare. År 1700 finnas 2 hamrar. År 1660 sålde P. Schaij bruket till generallöjtnant Nils Danckwardt-Lilljeström, svåger till den Daniel Mattsson, som först byggde hammare här. Dankw.-Lilljeström ägde äfven Frötuna och Oppboga gårdar.

Nils Danckwardt-Lilljeström var född 1613 i Örebro och son till borgaren därstädes Mikael Danckwardt. 15 år gammal begaf han sig vid faderns död, emot sin moders vilja och vetskap, försedd med endast 6 mark penningar och ett stycke limpebröd. hemligen till Stockholm, där han antog tjänst som dräng hos en herre, som ämnade sig till armén. Sedan han skrifvit ett ömt bref till sin moder, följde han denne utrikes och blef 1629 soldat vid svenska armén i Preussen. Han deltog nu i 30-åriga kriget. där han tjänte sig upp till öfverste 1647 vid eget värfvadt regemente. Han blef samma år adlad med sin farbroder presidenten Johan Lilljeströms namn. 1658 blef han generalmajor, 1663 landshöfding i Kalmar län och guvernör öfver Skåne, 1669 landshöf-

[1]) Peter Schaij eller Schaeij, f. 1613 i Bommel i Geldern, inkom till Sverige och blef slutligen handlande och rådman i Arboga, död 1673.

ding i Malmöhus län, slutligen krigsråd och dog 1681. Han ligger begrafven i Götlunda kyrka.

Hans son Jacob Danckwardt-Lilljeström blef sedan ägare af Oppboga och Frötuna och äfven af Kåsäter och Sickelsjö i Götlunda med tillhörande bruk. Han var gift med en dotter till prosten Johannes Christiernin i Fellingsbro.[1])

Född 1651 deltog han såsom ryttare i Karl XI:s danska krig, blef där korpral och vid krigets slut kornett. Då kriget åter 1700 bröt ut, var han löjtnant och blef 1702 ryttmästare och 1706 major. Vid Neustadt blef han sårad i ena armen och fick hästen undanskjuten, hvarjämte han vid samma tillfälle förlorade två drängar och fyra hästar med fulla munderingar. Vid Pultava blef han huggen i andra armen och fick högra axeln krossad af ett musköt-slag samt blef fången och förd till Moskva. Ur fångenskapen lyckades han rymma år 1713 och ankom efter en svår flykt förklädd till Stockholm 8/5 1714. Såsom tiggare ankom han slutligen till Frötuna okänd af alla. Där gick han in i köket, men pigorna hade ej tid med honom, ty frun hade främmande, som sutto till bords. Främlingen gick då in i salen, där gästerna sutto, fattade ett fat och bjöd sin fru. Förvåningen öfver tiggarens djärfhet förbyttes i öfverraskning och glädje, då det befanns att han var husets för död ansedde herre, som anländt hem från moskoviten. 1715 blef han öfverstelöjtnant och fick 1719 öfverstes titel. Han dog 1725.

Af hans söner synes den ene, ryttmästaren Jacob D. Lilljeström, hafva ärft Oppboga bruk, medan säteriet öfvergick till den andre, kaptenen Claes D. Lilljeström. 1762 tillhörde bruket ryttmästaren Lilljeströms sterbhus. 1788 och 1793 ägdes det af ryttmästaren Lilljeströms söner och frih. Fr. Cronstedt, hvilken äfven ägde säteriet. Af sönerna synes 1800 majoren Jakob Herman Lilljeström på Kåsäter vara ensam ägare. 1828 ägdes det till hälften af hans söner majorerna Gustaf och Fredrik Lilljeström, båda på Kåsäter, och till hälften af brukspatron Atterling. Senare ägde en Johan Winther Atterlings del. 1848 inköpte grefve C. J. von Hermansson bruket, som nu åter förenades med säteriet.

Oppboga by. 4 hemman, voro 1651 köpta under frälse af kamreraren Anders Bohm. Sedan inköptes hemmanen af ofvannämnde general Nils Dankwardt-Lilljeström och blefvo säteri. År 1680 "lät Claes Lilljeström bruka gårdarna medelst afvel, men de äro icke bebyggda som säteri bör vara efter konungens plakat." Vid reduktionen inlöstes säteriet från kronan af Lilljeströmarne med bibehållen säterifrihet.

Genom arf öfvergick Oppboga säteri till ofvannämnde Claes Lilljeströms mågar, riksrådet Carl Lagerberg, som ägde det åren

[1]) Prosten Christiernin innehade 1686 bruket såsom förpantning.

1753 och 1757, och öfversten, sedermera generalen och landshöfdingen C. O. von Segebaden, som var ägare 1762. 1783 och 1793 tillhörde det riksrådet Lagerbergs måg, hofrättsrådet frih. Fr. Cronstedt. I slutet af 1700-talet ägdes det af den rike brukspatron Ramsell, som skänkte det jämte flera egendomar till sin frände lagmannen Karl Fredrik Dahlsson, som ägde det 1800. Efter hans död var hans änka Carolina Lovisa Tottie ägare. År 1817 gifte hon om sig med öfversten frih. Gustaf Lilljehorn. 1848 sålde denne säteriet till lagman Dahlssons och Carolina Totties måg brukspatronen grefve C. J. von Hermansson, sedermera på Färna. Det såldes af grefve von Hermansson till ett engelskt bolag, som i afsikt att vid bruket anlägga ett större valsverk påbörjade och nästan färdiggräfde en stor kanal, då det måste träda i likvidation. Brukspatron Fischer köpte nu bruket och säteriet och sålde det sedan tillika med Frötuna till ett bolag, Frötuna aktiebolag, som nu är ägare. Smidet nedlades af brukspatron Fischer. 1/2 h. Korvike inköptes omkring 1897 af Frötuna aktiebolag och har fördelats i ett antal byggnadstomter, belägna strax söder om Fellingsbro station, af hvilka en stor del nu äro sålda och bebyggda.

1900 bildades *Oppboga Träsliperiaktiebolag* för anläggning af trämassefabrik vid Oppboga. Den gamla kanalen fullbordades och fabriken började sin verksamhet 1902.

---

12. Rockhammar.

Detta bruk är näst Stensta det äldsta i socknen. Det kan räkna sin uppkomst från år 1558. Enligt detta års kronoräkenskaper i kammararkivet lämnades af järntillverkningen vid Stensta städ, hamrar m. m. till bl. a. *Rockebrohammar*. Strömmen, där hammaren byggdes, hette Rockström, ett namn, som sedan öfvergått till hemmanet, hvarpå Rockhammar ligger. Bron öfver strömmen hette Rockebro. Hammaren kallades Rockebrohammar, sedan förkortadt till Rockhammar.

Rockhammar synes från början hafva varit ett annex till Stensta. År 1572 hörde det tillika med Stensta hammar under Guldsmedshytte kronogård. Vid Rockebrohammar, "som är öde", funnos då Öfre härden, Nedre härden, Beredarehärden och Järnboden.

I början af 1600-talet byggde Eric Gudmundsson och Per Nilsson, borgare i Arboga, en hammare härstädes, enligt hvad på ting i Fellingsbro sockenstuga år 1663 vittnades. Erik Gudmundsson var äfven arrendator af Stensta.

Smederna vid Stensta hade också hammarsmide häruppe för egen del. Anders Matsson, "en kronones hammarsmed", hade en hammare här, Per Hindersson vid Stenstahammar hade del i Rock-

hammaren och Per Nilsson i Fänsboda, som äfven var smed vid Stensta, ägde en del i Nyhammaren, som sannolikt låg häruppe vid strömmen.

Johan Schaij, arrendator af Stenstahammar, köpte 1635 Eric Gudmundssons tredjedel i Rockhammar och fick 1637 fasta på "3 delar" i Rockhammar, som han köpt af Dyrik Andersson.

År 1638 köpte Jacob Low (Loo, Loof) vid Stenstahammar 1/5-del i Rockhammar af Per Hindersson vid Stenstahammar för 40 rdr. År 1640 erhöll han äfven fasta på 1/3-del i Nyhammaren, som han köpt af Per Nilsson i Fänsbo. År 1650 fick samme Low, nu kallad borgare i Arboga, bergscollegii tillstånd att uppbygga en hammare, benämnd Rockhammaren, på västra sidan om strömmen gent emot sin gamla hammar.

Samtidigt med att Jakob Low köpte delar i Rockhammar, eller år 1638, begärde och erhöll arrendatorn Anders Dress bergscollegii privilegium på en hammare härstädes, "alldenstund han är sinnad att uppbygga en hammare mellan Rockhamrarne och Anders Mattssons torp näst intill hans hammar och begärt därpå blifva priviligierad."

1639 utfärdade Per Hindricksson vid Stenstad ett bref, däri han bekänner, att han "undt och efterlåtit Anders Dretz att på mina ägor Stenstad upptaga och bygga en hammarsmedja, såsom honom bäst synes, nedanför Rockehamrar på venstra sidan ofvan bron. Så ock att bygga vid samma hammarställe eller uppå holmen sig till gagn nödtorftiga hus; för hvilken ström och lägenhet jag för min person om året skall af mitt eget järn och kol utsmida 8 skepp. stångjärn på min egen omkostnad. Item har ock Dretz skänkt min hustru till en ärlig klädning såväl som åt min kära moder en tacknämlig föräring. Däremot skall Anders Dretz genom sitt folk ingen ohägnad göra på mina ägor; dock så att en hammarsmed icke förmenas en häst, ko eller två att gå på skogen."

Den holme, på hvilken Dress skulle få bygga, hette Rockholmen, men kallades sedan Lustholmen och däraf fick hammaren namnet *Lustholmshammar*.

Dress var till börden fransman och inkom till Sverige i början af 1600-talet. Han blef här Louis De Geers nitiske medhjälpare i fråga om järnhandteringens höjande [1]). Han bodde på Hammarby i Nora socken.

1650 kom Lustholmshammar under bergsfrälse på grund af k. m:ts bref den 19/11, enligt hvilket "arrendatorn öfver Nora och Lindes bergslager Anders Dress, i betraktande af de tjänster

[1]) Det synes som äfven De Geer haft smide vid Rockhammar, enär han i 1640, 1645 och 1661 års jordeböcker upptages såsom ägare af hammare vid Rockhammar.

han gjort drottningen och kronan genom många slag af manufakturer m. m., fick sig, sin hustru och arfvingar skänkt och gifvet efterskrifne hans skattehemman och hamrar, nämligen i Nora bergslag: 3 hemman vid Gierlehyttan, 1 1/2 h. vid Bondhebyn, 1 h. vid Skimohyttan, 1/2 h. vid Fougdehyttan; item i Lindes bergslag: 1 1/2 h. Vedewåga; noch Hammarby hammar i Nora, en hammar Wedewåga i Linde, en hammar, Lustholmen benämnd, i Felsbro socken, att dem njuta och bruka under evärdelig bergfrälsefrihet."

Såsom kännetecknande för tiden må anföras, att då Dress 1651 dog, klagade hans arfvingar hos drottning Kristina, "att dem skulle förmenas deras resp. faders och svärfaders lik uti Nora stads- och socknekyrka, där han köpt sig lägerstad, att må komma till hvila, allenast därför att han alltid har bekänt sig till den calvinska religionen, anhållande, att han må uti sin lägerstad läggas utan något förhinder." Deras ansökan beviljades.

Dress och Low voro svågrar. Low var gift med Dress' syster Margareta. Omkring år 1650 voro de ensamma ägare af Rockhammar, i det att Low ägde de båda Rockhamrarne och Dress Lustholmshammar. Low bosatte sig vid Rockhammar.

Efter Lows död sålde hans änka år 1654 hans i Fellingsbro befintliga egendom till brorsonen Otto Dress, son af Anders Dress. Otto Dress, som synes efter sin far hafva ärft Lustholmshammar, blef nu ensam ägare af Rockhammar. Han sålde efter 3 år bruket med underlydande egendomar till sina svågrar Adam Radou och Jacob Leijel. 1663 sålde Adam Radou till sin svåger Jacob Leijel, "borgare och förnämblig handelsman i Stockholm", sin del i Rockhammar. Leijel blef därigenom ensam ägare.

* * *
*

Storbodahammar var nu äfven förenad med Rockhammar.

På ting i Fellingsbro sockenstuga 21/1 1617 uppbjöds 1/4-del i Storbodehammar, "som Michel Hindricksson af rätt bördsman köpt och nu Mats Matsson af Michel H. köpt hafver för 18 skeppund stångjärn, både för skog och sågekvarn och annan lägenhet."

På ting med Fellingsbro socken år 1624 förekom, att Anders Matsson, hammarsmed vid Stensta, hade sålt till Joon Olsson 1/4-del i Storbodehammar för penningar 25 daler, därpå han anammat på köpet penningar 13 daler, och emedan han rester på samma köp 12 daler, så har han dem några gånger uti vittnesmännens närvaro honom bjudit, men Anders har icke allenast tillvällat sig hammardelen, utan ock velat inrymma sig hammaren igen. Dömdes därför till 3 mark.

I jordeböckerna förekommer Storboda hammar första gången 1632, då det heter, att Eric Gudmundssons hammare vid Storboda utsuttit sina frihetsår och skattlades. År 1640 var enligt jordeböckerna Hindrich Olsson ägare.

År 1641 utfärdades ett bergscollegii bref till landshöfdingen i Örebro att undersöka den oförrätt, som Anders Dress tillfogat Henrik Olufsson, i det han och hans folk som oftast hade uppriffvit hans damm vid den senares hammare Storboda, kastat dammluckorna i vattnet och sönderhuggit stolparne.

Lisselbohammar har äfven legat vid Storboda. Den uppbyggdes år 1628. År 1644 sålde Johan Ersson i Arboga Lisselboda hammar och torp till Low. Då Otto Dress 1657 sålde sina hamrar härstädes till Radou och Leijel, var Lisselbohammar förenad med Storbohammar. Köpebrefvet lyder nämligen på "en hammare Storboda eller Lisselbohammar med tillydande torp Lisselbo."

* * *

Low hade börjat inköpa egendomar till bruket.

År 1642 fick han fasta på *Forsbyboda*, som 1640 af Hans Knutsson hade pantsatts till Low för skuld.

År 1644 inköptes *Lisselboda*.

År 1651 erhöll Low fasta på *Aspviken*, sedan han samma år köpt en systerdel däri af Ingeborg Jönsdotter för 20 rdr och 5 alnar fris. 1646 hade Lars Jönsson i Aspviken utfärdat en skuldsedel till Low å 100 stigar kol med 12 % ränta om året och därför pantsatt sitt skattetorp Aspviken "emedan Low mig från kronans utlagor hulpit och utlagt hafver, såväl som i min trång mig försträckt."

1646 sålde Kristina Hane till Sällinge och Hesleby till J. Low "ett kärr eller stycke skogsmark, beläget strax vid Rockhammar mellan Per Hinderssons röse intill Jacob Looffs gård."

Otto Dress inköpte 1654 af prosten Carl Hisingh i Fellingsbro 1/4-dels torp *Kärrboda*, som H. dels ärft med sin hustru, dels köpt af de andra arfvingarne, för 2,500 rdr sp. Uti samma köp räknades äfven all den rätt, som H. hade i *Fillmansboda*, "som är upptaget på Kärrboda ägor" såsom ock *en half hammar*, uppbyggd på Kåfallasidan, tvärtemot Kärrboda kvarnställe.

1657 sålde And. Appelbom på Söderby *Spannarboda* till Otto Dress för 1500 rdr.

Storbo torp inköptes äfven af O. Dress.

Jacob Leijel fortfor att utvidga bruket. 1661 fick han bergscollegii tillstånd att uppbygga ännu en hammare vid Storbo.

1663 köpte han 1/2 hemman nordost i *Fors* by af Johan le Bere för 700 d:r kmt, hvilken år 1647 af samma hemman sålt skog och mark med halfva Grinnehagen, belägen sydväst om Stensta hamrar, till And. Dress för 300 d:r kmt. 1667 inköptes de öfriga delarne i Fors norra gård från Pier Jorisson och Johan Jorisson.

1670 erhölls fasta på *Rockström*, som J. Leijel köpt af prosten C. Hisingh.

1677 inträffade en så stark vårflod, att icke blott dammen vid Lustholmshammar, utan äfven hela hammaren, bestående af 2 härdar, rycktes bort af floden och vattnet skar sig en ny väg, så att platsen blef oanvändbar för hammarens återuppbyggande. 1693 erhöll Leijels änka — Leijel dog året efter floden — bergscollegii tillstånd att uppbygga den förstörda hammaren vid Storbo med en härd. 1691 hade hon fått tillstånd att vid Rockhammar uppbygga en pläthammare, som äfven blifvit förstörd genom floden.

Äfven smedjorna vid Storbo gingo förlorade genom samma flod, enligt hvad Schultz uppgifver.

Fru Barbara Leijel synes hafva förestått bruken till sin död 1694, då förvaltningen öfvertogs af sonen Adam Leijel för egen och syskonens räkning.

Adam Leijel inköpte 1701 af riksens ständers bank *Kärrboda* och *Iskarboda hamrar*, hvilka af deras förre ägare Johan Vossbein eller Forsberg blifvit pantsatta för skuld.

* * *

Kärrboda hammar förekommer icke i jordeböckerna. Däremot förekommer *Hultahammaren*, som af flera skäl att döma var densamma som Kärrbohammar och anlades 1629 af Olof i Hult. 1640 tillhörde den Olof Andersson. 1680 var den "öde och alldeles ruinerad", men var 1700 ånyo upptagen och tillhörde Johan Forsberg.

Eskarboda hammar var upptagen 1629. Den ägdes 1640 af Eric Andersson, 1680 af borgmästaren i Linde Anders Stensson och 1690 af handelsman Johan Vossbein eller Forsberg, som då fick bergscollegii tillstånd att, alldenstund så knappt är om vatten vid såväl Iskarboda som Kärrboda hamrar, att vid dessa järnverk endast höst- och vårtiden stångjärnssmide kan idkas och på grund däraf folket icke kan underhållas med mindre han under tiden får drifva annat arbete af åtskilliga manufakturverk, vid Iskarboda och Kärrboda förfärdiga allehanda smide af plåtar och annat.

Dessa båda hamrar fick Adam Leijel 1719 tillstånd att ödelägga af brist på kol.

* * *

Af Adam L. skatteköptes *Fillmansboda* år 1709, sedan bördsrätten inköpts från Kristoffer Tomsson.

1650 sålde Johan Eriksson till kyrkoherden Carl Hisingh för 80 daler kmt en treding i Fillmansboda, till hvilka ägor hr Carl med sin hustru var arffallen. 1651 sålde hustru Kerstin Larsdotter och hennes barn Marit och Karin Ersdöttrar de båda andra tredingarne till Hisingh för 158 daler kmt "att därmed kläda och föda sig och sina döttrars barn, då sonen Jacob sig om modern och dem intet vill vårda ej heller torpet inlösa kunde".

1726 afsade sig Adam L. förvaltningen, som nu öfvertogs af brukspatron Jacob Möhlman, Adam L:s systerson. Denne var en inom sitt område synnerligen framstående och dugande man. Bruksstämpeln "Leijels ros", bestående af ett L med en ros öfver, fick under hans tid ett synnerligt godt anseende på järnmarknaden. Detta märke var gemensamt för Storbo, Rockhammar och Norrby, till hvilket senare bruk A. Leijel äfven var ägare, och blef under Möhlmans tid äfven stämpel för Ekeby, som också ägdes af Möhlman. Genom de särskilda brukens initialer angafs, från hvilket af bruken tillverkningen var kommen.

Nya egendomar tillkommo nu. År 1733 inköptes *mellangården i Fors* från plåtsmedsåldermannen Johan Olssons arfvingar på grund af skuld till bruket. Härmed var hela nuvarande Östra Fors lagdt under Rockhammar. 1746 inköptes halfva *Stensta* rusthåll för 4,466 d:r kmt och 1752 den andra hälften för 10,500 d:r kmt, en silfverbägare och 8 alnar grönt kläde.

Ägare till Rockhammar voro nu utom Möhlman hans kusiner, brukspatron Robert Petrés döttrar med Eva Leijel, Margareta, gift 1:a gången med kämnären Claës Wallwijk och andra gången med assessor Carl Svedenstjerna, samt Eva Maria, gift med hofjunkaren Ludvig v. Schantz. Assessor Svedenstjerna hade kreditorer, som ansatte honom. Däraf föranleddes 1749 boskillnad mellan honom och hans hustru. Vid hustruns död ville styfsonen regementsqvartermästaren Joh. Wallwijk förmena S. giftorätt i Rockhammar. Process uppstod, som efter Svedenstjernas död fortsattes af hans mågar professor David Schultz, adlad v. Schulzenheim, och direktör Lars Salvius. Saken afgjordes af k. m:t 1766, som tilldömde Schultz och Salvius arfsrätt i Rockhammar. Andra arfvingar voro öfverstelöjtnanten Mårten Scheffel och fru Margareta Maria Wallwijk, som jämte de nyssnämnda erhöllo "immission och införsel" i 4/5-delar af Rockhammar och Storbo med underlydande.

Bruket ägdes sedan af dem och deras arfvingar. Genom arf och köp innehades det 1824 till 7/15-delar af professorn, förste archiatern David von Schulzenheims son general Karl Theodor von Schulzenheim och sonson presidenten David von Schulzenheim, till 4/15-delar af fru Sofia Eleonora Hallgren, född Gahn, och till 3/15-delar af frih. Knut Kurk, som köpt sina delar af arfvingarne till Mårten Scheffels, adl. Stjernefelt, son krigsrådet C. F. Stjernefelt, och 1/15-del af fru Eva Eleonora von Schulzenheim, presidenten von S:s mor, f. Salvius.

1825 inköptes *Harparboda* från C. T. och D. von Schulzenheim. 1769 hade inköpts *Hällviken* för 27,000 daler kmt och *Ö. Boda* för 27,600 daler kmt. Ytterligare hade inköpts — när kan icke sägas — i *Lindes s:n:* Nyberget 2 1/16 h., Gränshyttan 2 h., Danshyttan 1/2 h., hälften i Hammarbackshyttan och grufdelar och i *Arboga s:n:* Nästeqvarns mjölkvarn med jordområde.

1/5-del af denna possession såldes 1835 af fru Louise Siegroth, f. Kurk, till de öfriga delägarne för 25,500 rdr bco. Presidenten von Schulzenheim ärfde sin farbroders och sin moders delar åren 1837 och 1841 och inköpte 1842 Maria Sofia Hallgrens 1/3-del samt blef så ensam ägare.

Omkring 1850 inköptes *Stensta bruk* med *1 h. Ö. eller S. Fors. 2 h. Spånga* och 1/4 *h. Blixterbo. Hinderstorp* inköptes 1854.

Vid presidenten frih. David von Schulzenheims död 1848 ärfdes Rockhammars bruk med egendomar af änkan, f. von Schwerin, sönerna David, Carl Werner och Conrad och en dotter Eleonore, gift med öfversten och kabinettskammarherren Thure af Wirsén. Denne senare blef disponent öfver den samfällda egendomen. Snart inköpte öfverste af Wirsén svågrarne Davids och Conrads andelar och blef därigenom ägare till hälften af Rockhammar.

Rockhammar hade nu sin största omfattning. Men snart började realisationen af den under 2 århundraden sammanförda väldiga possessionen.

År 1867 sålde öfverste Wirsén alla hemman och grufvor samt masugnen inom Lindes socken till Guldsmedshytte aktiebolag, som därvid bildades. Därigenom gafs dödsstöten åt Rockhammars järntillverkning, emedan allt tackjärn därefter måste köpas för dess förädling vid Storbo och Rockhammars bruk. Stensta bruk nedlades också genast.

Öfverste Wirsén dog 1869 och hans 6 barn öfvertogo öfverstens hälft af egendomen och en af hans mågar brukspatron August Wigert blef disponent. Under hans tioåriga disponentskap frånsåldes hemmanen Blixterboda, Harparboda, Hinderstorp, Ö. Boda, Fors med Fors brunn, Sällinge, Spånga och Stensta bruk. År 1878 köpte majoren P. A. H. Stjernspetz Wigerts andel i egendomen och hade själf med sin fru Eléonore af Wirsén ärft 1/12-del samt blef 1879 disponent. Redan 1880 och 1881 inköpte han de öfriga arfvingarnes efter öfverste Wirsén andelar och blef sålunda ägare till hälften af Rockhammar och ett eller annat år därefter genom köp från de öfriga delägarne ensam ägare.

Efter försäljningen af egendomarne i Lindes socken förändrades smidet vid Storbo till lancashiresmide med 4 smälthärdar, i hvilka det från bergslagen inköpta tackjärnet förvandlades till smältstycken, hvilka sedan transporterades till Rockhammar, där smältstyckena utsmiddes till gröfre stångjärn i stångjärnssmedjan medels 4 stångjärnshamrar och en Lundins vällugn samt i en särskild manufaktursmedja till finare manufakturjärn och äfven spik medels smältstyckenas upphettning i en mindre Lundins vällugn och medels 2 knipphamrar och 2 spikhamrar.

Emellertid kunde smidet i längden icke utan stor förlust fortsättas. År 1894 nedlades det vid Rockhammar och bruksbyggnaden därstädes med såg och kvarn såldes till bergsingeniören Carl

af Geijerstam, dotterson af öfverste Wirsén. Jämte intressenter anlade han där fabrik för tillverkning af slipad trämassa. Vid Storbo bruk fortsattes smidet i mycket inskränkt form till år 1898. då det äfven här nedlades och Storbo bruk och vattenfall såldes till C. af Geijerstam.

1879 hade Stensta by eller Stenby sålts till bruksförvaltaren O. Lundqvist. I stället hade inköpts Nyboda från Kåfalla och Västansjö skogsmark närmast Rockhammar.

Sedan major Stjernspetz verkställt stora jordförbättringar (se under bygdens utveckling på 1800-talet!), men det oaktadt ingen ens till taxeringsvärdet ville öfvertaga hela bruksegendomen, beslöt han, då järnhandteringen gick med ganska stor förlust, att sälja den återstående egendomen delvis. Kärrboda såldes till staten 1893 och under de följande 5 åren hela egendomen utom Nyboda, som såldes 1901. (Om de olika egendomarnes styckning, se under bygdens utveckling!) Rockström, hufvudgården, såldes 1897 och Storboda samt en del i Fillmansboda 1898 till Geijerstam & C:o. Dessa hemman jämte det förut af samma personer inköpta bilda nu sista behållna återstoden af Rockhammars och Storbo bruk.

På ett för bygdens utveckling synnerligen gynnsamt sätt har den stora bruksegendomen realiserats. En själfägande jordbruksbefolkning har uppstått och erforderligt utrymme har bevarats åt den industriella verksamhet, som efterträdt den nära 350-åriga bruksrörelsen på denna plats.

---

13. Spånga.

Spånga, 2 hemman, har förr varit en by. På Spånga bolby äro upptagna torpen *Spångboda*, *Blisterboda* (sedermera Blixterboda) och *Mossboda*, hvilka sedan skattlagts, det förra såsom ett halft. de senare såsom fjärdedels hemman.

År 1650 inköpte landshöfding Anders Appelbom gården N:o 1 i Spånga eller *norra gården* af Erik och Nils Nilssöner för 15 skeppund stångjärn och 60 rdr specie.

År 1662 hölls i Spånga by ett extra lagmansting för afdömande af några tvistefrågor mellan krigskammarrådet Appelbom och skattebonden Anders Persson i Spånga å ena sidan och Petter Siggesson i Blisterboda å andra sidan. Petter Siggesson förevitades, att han år från år for fram på bolbyns ägor med huggande, kolande och rödjande och med stor id tog till sig stora intagor. På Siggessons inlaga mot Appelbom svarade Appelbom, att "om en sådan lappare skulle salvo honore sk—a på honom, så har han tjänt sin öfverhet såsom en passelig karl." Både Appelbom och

Siggesson fingo plikta för "arrestbrott" hvardera 40 daler. Siggesson därjämte 40 daler för injurier mot Appelbom och hans fru.

Striden fortfor ännu 1674, då på ansökan af P. Siggesson k. m:t förordnade om rannsakning i tvistefrågorna mellan S. och Appelbom. Den senare anklagades för att hafva tagit 2 hagar från S., vidare för att hafva bergat hans ängar, så att S. måst sälja sina kreatur, och att hafva tillfogat S. våld på hans kolmilor. Ängarne tilldömdes Appelbom. — Appelbom hade Blixterboda under frälse och skulle alltså hafva skatten därifrån. Senare synes han hafva blifvit ägare af Blixterboda, som genom reduktionen indrogs från hans arfvingar till kronan.

Gården i Spånga tillföll genom reduktionen kronan och köptes 1703 under skatte af öfverinspektoren Hans Ehrenpreutz. På samma gång köpte denne äfven under skatte Blixterboda. Därmed kom Spånga N:o 1 och äfven Blixterboda under Vedevågs och Stensta bruk. 1786 tillhörde de Vedevågs bruks intressenter. 1801 tillhörde de Stensta bruk. Vid delning år 1825 mellan de två ägarne af Stensta bruk kom hälften af gården i Spånga och hälften af Blixterboda på hvarderas lott. Den ena hälften blef därigenom fideikommiss. (Se under Stensta!) Rosensvärdska delen af gården i Spånga inköptes af brukspatron Gust. Sjöqvist på Grönbo omkring 1840. 1851 såldes den till Rockhammar, som förut köpt äfven den Rosensvärdska delen af Blixterbo. Fideikommiss-delen af gården i Spånga och af Blixterbo tillhörde 1843 brukspatron Lorentsons sterbhus och änkefru Molitors barn, men kom sedan äfven den under Rockhammar. 1853 upphörde fideikommisset.

Gården n:o 2 eller *södra gården* hade till på 1830-talet ägts af bönder. Den kom då under Grönbo och såldes 1851 till Rockhammar, som nu ägde hela Spånga.

År 1685 stämde Olof Tomsson i Spånga sin granne Olof Jonsson i Spånga, "hvilken mig och mina syskon för tjufve- och horpack beskyller. Vidare skäller han oss också för märrflåare och safvare (en som olofligt tar safven ur björkar om våren). Ytterligare begärde han i fjol om sommaren att få hugga hål uppå min gärdesgård och köra sin fallråg (råg, som växt på svedjefall) därigenom, hvilket jag honom nekade, af orsak ty jag befruktade mig, att gräsvallen därigenom skulle bortskämmas. Sådant oaktadt högg han dock gärdesgården sönder med våld efter sin egen godtycke och körde rågen utur fallet därigenom och fördärfvade gräsvallen. Ty tilltalte jag honom, hvarför han det gjort hade. Svarade han: Jag skall därigenom köra midt för dina ögon och talar du mig något mera till, skall jag hasa upp dig där till på köpet."

1873 och 74 sålde Rockhammar Spånga sålunda:

Södra gården såldes till ett bolag, bestående af f. inspektoren vid Rockhammar Anders Läftman, grosshandlarne G. V. Lundborg

och A. L. Öhrström i Arboga samt A. L. Holmqvist. Med södra gården förenades 1874 hälften af f. d. Rosensvärdska delen af n:o 1. Den andra hälften af samma del, $^{1}/_{4}$ h. *Yxe*, delades i 10,000-delar, hvaraf $^{530}/_{10000}$-delar *Karlslund*, $^{402}/_{10000}$-delar *Spjutudden* och det öfriga med namnet *Yxe*. F. d. Lorentsonska delen af n:o 1 såldes 1874 till bergsmännen Lars och Erik Larssöner från Lindes s:n.

Den Lorentsonska delen skiftades år 1881 af ägarne äfven i 10,000-delar. Däraf förenades år 1881 $^{412}/_{10000}$-delar och 1891 $^{2872}/_{10000}$-delar med den del af N:o 1, som redan hörde tillsammans med södra gården. Af det öfriga bildades $^{388}/_{10000}$-delar *Sjölunda*, $^{309}/_{10000}$-delar *Karlsvik* och $^{1009}/_{10000}$-delar *Mossen*, på hvilkens ägor *Blixterboda järnvägsstation* nu ligger.

Låftman & C:o sålde 1878 Spånga $1\,^{1}/_{4}$ h. till Anton Norsell. 1889 sålde Norsells sterbhus Spånga $1\,^{2912}/_{10000}$ h. till Rudolf von Elern, inflyttad från Tyskland. Af dennes konkursmassa inköptes på auktion $1\,^{5784}/_{10000}$ h. af grosshandlaren P. Mårtensson år 1894 och såldes kort derpå till agronomen Theodor Grill, son af f. öfverstelöjtnanten Grill på Godegård. 1905 såldes Spånga af Grill till trävaruhandlaren Lars Olsson i Örebro m. fl.

Nuvarande mangårdsbyggnaden byggdes 1876 eller 77 af Anders Låftman.

---

14. Stenby eller Stensta rusthåll.

År 1691 ägde och bebodde Nils Olofsson Spanjor Stensta rusthåll enligt erhållen immission af d. $^{30}/_{4}$ 1691.

Vid hans död omkring 1703 delades gården mellan sönerna Per och Bengt, af hvilka den förre bodde i Bergaby och den senare blef kvar på gården. Bengts måg Anders Karlsson från Rockström sålde 1734 hälften af gården till Karl Persson i Ö. Boda, som 1752 sålde halfva rusthållet till Rockhammars bruk för 10,500 daler kmt, en silfverbägare och 8 alnar behållet grönt kläde. År 1746 hade Rockhammars bruk inköpt den andra hälften af rusthållet af Per Nilsson Spanjors son Nils Perssons arfvingar för 4,400 daler kmt och $^{1}/_{2}$ tunna sill. Under Rockhammar hörde nu gården till år 1879, då den inköptes af bruksförvaltaren Oskar Lundqvist, som år 1887 sålde den till dess nuvarande ägare August Andersson.

Mangårdsbyggnaden är uppförd år 1879.

Wyängen har varit en gemensam utjord till hela Stensta by och Västansjö. År 1724 skedde delning.

---

15. Stensta f. d. bruk.

Bruket är anlagdt af Gustaf Vasa år 1548. (Se närmare under "järnhandteringen"!) Strömmen ansågs tillhöra kronan och då angränsande byar Stensta och Fors icke ännu intagit jorden därintill inom sina områden, utan blott hade sitt "fädref" där förbi,[1]) så var marken intill strömmen en kronans allmänning, hvaraf konungen utan vidare kunde taga hvad som behöfdes till damfästen, byggnader m. m. Så blef Stensta ett kronobruk och hammarblecket på båda sidor om strömmen kronojord, skild från Fors och Stensta byars jord.

Det brukades under kronan ännu 1624.[2]) Någon tid därefter utarrenderades det. Några af arrendatorerna nämnas under "järnhandteringen". År 1671 förlänades det tillika med Kvarnbacka kronobruk (bredvid Vedevåg) till öfversten von Arends, rustmästaren Kohl och rådmannen Kohlmeter till ett stål-, plåt- och klingmakeri. Dessa i sin tur arrenderade det till Tomas Cupp, som 1680 här dref harneskmakeri. Men emedan de förre missbrukade sina privilegier, hemföll det åter till kronan 1684 och skulle ånyo utarrenderas. Cupp sökte att få behålla det och var också någon tid kronans arrendator, men rådmannen Hans Preutz, adlad Ehrenpreutz, lyckades snart erhålla både Stensta och Kvarnbacka på arrende. Efter honom öfvergick arrendet till hans son öfverdirektören Johan Ehrenpreutz på Vedevåg. Han gynnades med privilegier på kolinköp i trakten, i det vissa hemman ålades att med sin kolning gå Stensta bruk tillhanda. 1725 förbjödos också smederna att begifva sig bort från bruket. Ytterligare skulle detta bruk förblifva oskiljaktigt förenadt med Vedevågs manufakturverk till dess gagn och fördel.

Johan Ehrenpreutz inköpte egendomar i Fellingsbro: Vrälinge, Spånga 1 h., Blixterboda 1/4 h. och 20 öresland i Fors eller nuvarande Ö. Fors.

Vrälinge såldes åter före 1730, men de öfriga egendomarna förblefvo under samma ägare som Stensta.

Bruket hörde nu tillsammans med Vedevåg. Vedevågs bruk råkade i stora skulder och hembjöds till kronan emot skuldernas betalande. Det inlöstes 1732 af krigsförrådskassan och drefs med förlust för kronans räkning, hvarför det utbjöds af rikets ständer på auktion 1742, hvarvid det inköptes af landshöfdingarne Karl Broman och frih. Cronhjort. Möjligt är, att Stensta medföljde vid denna försäljning. Visst är, att det vid midten af 1700-talet såldes af kronan och öfvergick till enskild ägare. År 1753 är And. Plomgren, ägare af Österhammar, antecknad vid Stensta. 1757

[1]) Se vid Hindricksboda under "bygdens utbredande på 1600-talet". Fors hade sina fäbodar vid Forsby bodar.

[2]) År 1620 voro smederna 4.

har Stensta samma ägare som Vedevåg, nämligen krigskommissarien Claes Hallenius, som 1752 köpt Vedevåg. 1777 var samme Hallenius, år 1779 under namn af Hallencreutz adopterad på sina släktingars adliga ätt, fortfarande ägare. Han dog 1783. Ännu 1793 äro Hallencreutzarne antecknade såsom ägare.

Emellertid synes redan 1785 bruket hafva öfvergått till två delägare. År 1785 $^{23}/_{11}$ stiftade Lorentz Billing Stensta fideikommiss, bestående af hälften i Stensta bruk, $^{1}/_{2}$ h. Fors, $^{1}/_{2}$ h. Spånga och $^{1}/_{8}$ h. Blixterboda.[1]) 1786 äro i kyrkböckerna för Stensta upptagna kapten Johan Niklas Svedenstjerna och brukspatron Hallencreutz.

1801 ägdes Stensta bruk af brukspatron Henrik Herman Molitor. Bruksgården bestod då af en karaktärsbyggnad om 4 rum och kök, en flygelbyggnad med 2 rum och en bodbyggnad, alltsammans under torftak. Verkstäderna lågo på ömse sidor om ån, på östra sidan plåtsmedjan under tegeltak på stenmurar med 2 hamrar med hvar sin härd och en gemensam dubbel flamugn, järnbod och stort kolhus, midt emot på västra sidan om ån brukssågen, ämnes- och knippsmedjan och där nedanom kvarnen med ett par stenar.

1815 ägdes Stensta till hälften af kamrer Molitor och till hälften af brukspatron Molitor. Den förres del köptes af brukspatron A. R. Rosensvärd. 1825 skedde delning af Stensta bruk med egendomar mellan Rosensvärd och brukspatron H. H. Molitors änka Gustafva Fredrika Molitor, f. Björk, hvarvid änkefru Molitor företräddes af sin son brukspatron L. H. Lorentson. Därvid erhöll Rosensvärd det *södra bruket*, $^{1}/_{2}$ h. Ö. eller S. Fors, $^{1}/_{2}$ h. rusthåll Spånga, $^{1}/_{8}$ h. Blixterbo och änkefru Molitor *norra bruket* och de återstående delarna af egendomarna. Den senares del blef fideikommisset.

Vid samma tillfälle delades den i början af 1800-talet i 2 våningar uppförda mangårdsbyggnaden så, att den öfre våningen togs bort och uppfördes såsom särskild byggnad, det nuvarande *Lugnet*. Här bodde Rosensvärd. Lorentson, som efter sin moder blef ägare af hennes del, bodde i gamla byggningen.

1826 begärde och erhöll Rosensvärd tillstånd att i plåtsmedjan, som tillfallit honom vid delningen, få utbyta den ena plåthammaren mot en knipp- och spikhammare.

Rosensvärd dog 1839. Från hans konkursmassa inköpte brukspatron G. Sjöqvist på Grönbo hans del i Stensta med egendomar.

1842 sålde Sjöqvist till Rockhammar södra Stensta hammarbleck (9 tunnl. 22 kpl.). Samtidigt upphörde smidet vid södra bru-

[1]) Schultz uppgifver, att under Henrik Molitors tid blef egendomen fideikommiss, som beviljades 1796 i byte mot Molitors svärfaders stenhus i Stockholm. Hvilken uppgift är den riktigaste, kan ej sägas.

ket. 1851 såldes äfven delarna af Spånga och Fors från Grönbo till Rockhammar.

Stensta fideikommiss ägde bestånd till år 1853, då det upphäfdes genom k. bref 5/8 1853 på ansökan af Karolina Kraus, f. Molitor, och J. F. Kraus och såldes s. å. till frih. David von Schulzenheim. 1857 sålde denne bruket och egendomarna till Rockhammars och Storbo bruks intressenter samtidigt med sin flyttning till Västlandaholm. Smidet vid denna del af bruket nedlades omkring 1867.

Hinderstorp inköptes 1854 af Rockhammar från L. H. Lorentsons arfvingar. Det hade 1834 köpts af brukspatron Lorentson från Jan Jansson i Gåsta. Det befanns vara krono, på grund hvaraf Rockhammars ägare måste begära åborätt, hvilken beviljades 1872, hvarefter det skatteköptes. Antingen ansågs det vara upptaget på kronans allmänning och därför krono eller ock var det indraget från major Löfling vid reduktionen. [1])

År 1874 köpte kronolänsman P. M. Olsson af Rockhammar 1/2 h. V. eller N. Fors, 1 h. Ö. eller S. Fors, 1/4 h. Hinderstorp samt Stensta norra och södra hammarbleck och är fortfarande ägare.

---

16. Sverkesta.

I ett tingsprotokoll af år 1641 angående gränsskillnad mellan Fyrby och Fänninge, hvarvid bl. a. tvistades om ett gammalt kvarnställe, säges, att strömmen och kvarnstället hafva Fyrbyboerna upplåtit åt ärlig och välaktad Olof Månsson i Arboga och Per Andersson i Sverkesta att upprätta en hammarsmedja uti. Enligt jordeböckerna uppbyggdes hammare här 1642. Tre eldsvådor öfvergingo hammaren åren 1652, 1666 och 1683. Den ägdes, helt eller delvis, hela den tiden af Per Andersson. 1688 var bergmästaren Johan Ahlmann (del-) ägare i Sverkesta. 1689 ägde bruksförvaltaren Hans Pedersson Trygg 3/4 i Sverkesta hammar. 1693 tillpantade sig Sven Kallsten, handelsman i Stockholm, 1/4 i Sverkesta hammar af Anders Perssons änka. 1718 är brukspatron Johan Christiernin på Ringaby antecknad för hammaren.

1740 dref brukspatron Per Svedenstjerna stångjärnssmide härstädes. Enligt en bergscollegii resolution af samma år var han den förste, som här i riket försökt att tillverka torfkol, och då man hade orsak att förmoda att genom torfkolens användning skogarne skulle kunna besparas, så erhöll han såsom uppfinnare tillstånd att vid detta bruk tillsvidare drifva stångjärnssmide med

[1]) En uppgift i "beskrifning till kartan öfver Fellingsbro härad af år 1864", att det skulle vara "f. d. Qvartermästerboställe vid k. Lifregementets husarer, indraget och utarrenderadt" synes bero på ett misstag.

användande af torfkol utöfver det kvantum, som där var tillåtet att smida. År 1758 är han äfven antecknad såsom innehafvare af Sverkesta hammar. 1762 innehades den af sonen Nils Fredrik Svedenstjerna.

1788 ägdes bruket af lagman Falkenstedt och hofjunkaren Joh. Jac. Svedenstjerna. Hammaren är då antecknad såsom ödelagd. Enligt en annan uppgift upphörde smidet omkring 1807. Schultz uppgifver, att smidet flyttats till Stensta.

Sverkesta gård, som består af 2 hemman, hade enligt jordeböckerna 2 ägare 1628 och sedan långt in på 1700-talet. Möjligen voro de personer, som i jordeböckerna äro antecknade för Sverkesta, längre fram arrendatorer åt brukets ägare, i fall dessa också ägde gården. 1793 bodde här inspektor Bergmark, 1800 ryttmästaren Fredrik Palmberg. 1813 ägdes Sverkesta af brukspatron Sundström, 1828 af brukspatron Möller, som ägde Åby, 1843 af löjtnant Tönnes Wrangel på Bjurbäcken i Värmland. I slutet af 1860-talet ägdes Sverkesta af inspektor Nilsson på Ringaby. 1872 köptes hälften af apotekaren E. Åman i Stockholm. 1887 köptes Sverkesta af K. A. Lindström, som 1899 sålde det till bröderna Adolf och Gustaf Larsson från Kumla, hvilka frånsålde den gård i Gillberga, som hörde under Sverkesta, och verkställde en del afsöndringar. 1901 blef Karl Johansson ägare af den återstående delen af Sverkesta, hela N:o 1 och N:o 2 $^{1949}/_{3800}$ h.

---

17. Sällinge säteri.

Sällinge säteri eller Sällinge herrgård, såsom gården äfven förr kallats, utgöres af Sällinge n:o 1 eller västergården. Ägare äro kända sedan år 1539. Då bodde här Erich Nielsson. 1542—54 är Anders Nilsson ägare. Om honom heter det i 1544 års jordebok: "Item har k. m:t gifvit honom kronoskattejärnet fritt för sin fattigdom och han skall bygga upp sitt hemman". 1555—58 Nils Bengtsson, 1559 Karl, 1570 Olof Jonsson, 1580 Sven, 1600 Olof Persson, 1619 Jon Andersson, 1624 Honora Werdelet.

Under öfverstelöjtnanten Werdelets tid blef gården säteri. Se närmare härom under "herrgårdars uppkomst"! Hans änka Kristina Hane bodde efter hans död år 1643 på Sällinge och dog här år 1651. Sonen Gustaf Werdelet innehade sedan Sällinge med en gård i Västansjö. Efter hans död omkring 1665 öfvertog hans broder kapten Christoffer Werdelet säteriet med Västansjö. Christoffer Werdelet var gift med Brita Dürell[1]. De skänkte till Fel-

[1]) Deras dotter var gift med kapten Johan Bogislaw Örneklou, som 1703 dog på Ösel. Hans svärson major Jonas Behm gjorde 1727 anspråk på arfsrätt till Sällinge gård.

lingsbro kyrka en dopfunt, försedd med initialerna C. W. B. D., deras vapen och årtalet 1669. Efter kapten Werdelets död måste hans änka år 1694 sälja gården till handelsman Olof Gråå från Stockholm för 5204 daler 20 öre kmt. Gråå hade att fordra 1434 daler jämte räntor, och skulder funnos äfven från Gustaf W:s tid, bl. a. en skuld med 10 % ränta. Gråå bodde dock redan 1690 på Sällinge, troligen emedan han tagit gården i pant för sin fordran, förrän köpebref var upprättadt. Han dog här 1698, 78 år gammal, och begrofs i Fellingsbro kyrka, där hans grafsten med halft utplånade bokstäfver nu ligger i vapenhuset.

Gråås änka mad. Elisabet Schick gifte år 1700 om sig med rådman Per Höijer i Linde, men bodde fortfarande på Sällinge och lefde här ännu 1727. Här bodde ock hennes broder Petter Schick med familj. Han dog här 1746, 92 år gammal.

År 1740 ägdes gården af bokhållaren Anders Vessling, år 1753 af hans änka och därefter af sonen Nils Vessling. År 1774 sålde denne hälften af Sällinge för 1500 daler kmt eller 836 rdr 16 sk. sp. till Rockhammar och 1778 delades egendomen mellan Rockhammar och Vessling, men 1784 köpte Rockhammar äfven den andra hälften för 1166 rdr 32 sk. sp. och 40 lod arbetadt silfver. Sedan var Sällinge under Rockhammar i nära 100 år till år 1872, då det inköptes af Lars Larsson i Skölberga. Vid hans död år 1882 ärfde hans son Harald Larsson gården och är nu ägare.

---

18. Sörbyholm.

Äldste kände ägare är hertig Erik, konung Birgers broder, som 1302 skänkte gården Sörby, 2 markland med ett öresland, och underlydande gods till sin broder konung Birgers tjänare Thorkel Clemensson.

1453 gaf Kjelbjörn i Söderby folket i Höckasta en ängeteg vid jordebyte och skifte, som de gjorde sig emellan.[1])

1539 ägde Oluf Mårtensson och Michel Pedersson hvar sitt markland i Sörby.

1612 2/8 afsades på ting i Fellingsbro sockenstuga, att om Lasse Gudmundsson sig icke förliker med Anders Haraldsson om Söderby, hvilket nu har varit lagligen uppbudit och är så ståndet natt och år, och gafs honom nu dag det igenlösa till nästkommande — — —; hvar det icke sker, så skall Anders Haraldsson bekomma fastebref.

1613 27/5 på ting i Fellingsbro sockenstuga lofvades Anders

---

[1]) Åkerbo härads dombok år 1617.

Haraldsson fastebref på 2 markland i Söderby, som byrdemannen har varit hembudit uti 3 år och ville det icke lösa.

(Se närmare under "herrgårdars uppkomst".)

Efter Anders Haraldssons död 1649 blef sonen Anders Andersson Appelbom, landshöfding och krigskammarråd, ägare. En gård i Känäs, Harparboda, Mossboda, Hoboda, Vesslingbyholm, en gård i Spånga, en gård i Åby, Spannarboda och slutligen Blixterboda hörde nu under Sörbyholm. Spannarboda frånsåldes dock 1657 till Rockhammar.

Efter Anders Appelboms död 1686 och i följd af reduktionen kom Sörbyholm med underlydande gårdar utom Spånga, Blixterboda och Hoboda, som tillföllo kronan, under handelsmannen David Feiff. Dennes måg Bengt Larsson (Svedmark) blef efter David Feiffs död ägare. Efter Bengt Larssons död 1721 öfvergick Vesslingbyholm till hans måg löjtnant A. R. von Post och de öfriga egendomarna till sonen David Svedheim, adlad Svedenheim, major, död 1738.

Dennes söner, öfverstelöjtnant Carl Diedric Svedenheim och brukspatron Adolf Svedenheim, ägde sedan Sörbyholm med underlydande gårdar till 1761, då rådmannen Erik Westén i Arboga, öfverste C. O. v. Segebaden och inspektor Erik Almgren för 500,000 daler kmt inköpte Söderby, Söderby och Åby stångjärnshamrar, Harparboda, Åby, 1 hemman frälse och 1/2 hemman skatte, hvilket senare nu äfven kommit under Sörbyholm. Däremot hade Känäs och Mossboda blifvit frånsålda, — när kan icke sägas.

1766 var brukspatron Erik Almgren ensam ägare. Då Almgren ej erlade hvarken ränta eller amortering å den skuld i riksens ständers bank, hvarför egendomarna voro pantsatta, såldes de 1775 på exekutiv auktion och inköptes af ryttmästaren Karl Adolf Svedenheim, öfverstelöjtnant Svedenheims son, och hofjunkaren Joh. Jac. Svedenstjerna. Den senare blef 1784 ensam ägare och hitflyttade 1786. Han inköpte 1785 af fru Eva Maria von Schantz Känäs och Mossboda, som nu åter förenades med Sörbyholm. Lagman J. R. Falkenstedt blef efter någon tid delägare i egendomarna. År 1811 gjorde de båda ägarne konkurs. 1812 inköpte kapten Adolf Heijkensköld Söderby, Känäs, Mossboda och Harparboda för 26,000 rdr bco.

Redan 1815 sålde Heijkensköld egendomarna till förste archiatern David von Schulzenheim för 33,333 rdr 16 sk. bco, hvilken vid sin död 1823 lämnade dem i arf åt sin son generallöjtnant frih. Conrad Theodor von Schulzenheim och sonson hofkansler David von Schulzenheim. Harparboda förenades nu med Rockhammar, men de öfriga egendomarna inköptes 1829 af öfverstelöjtnant O. M. von Platen för 29,000 rdr bco. 1845 sålde Platen till f. d. underståthållaren E. M. Kuylenstjerna Sörbyholm med Känäs och Mossboda för 32,000 rdr bco. 1850 blef premierlöjtnant Oskar

Trägårdh ägare genom köp från kapten O. P. J. Fitinghoff, som för en kortare tid ägde Sörbyholm. Sonen Henning Trägårdh köpte gården af fadern omkring 1871 och ägde den till 1897, då Sörbyholm med Känäs såldes af H. Trägårdhs konkursmassa till D. A. Molander. Efter hans död 1900 blef brodern mejeriägaren Olof Emil Molander i Hallsberg ägare.

Mossboda frånsåldes omkring 1874.

Troligen af Anders Haraldsson Appelbom hade en stångjärnshammare anlagts vid Sörbyholm. Stångjärnsmide idkades här sedan, sannolikt till början af 1800-talet.

Mangårdsbyggnaden uppfördes i början af 1800-talet af hofjunkaren Svedenstjerna efter ritning af N. Tessin.

En väldig ek står nära intill gården. 5 personer behöfvas för att famna den.

---

19. Västra Torfvesta.

Denna gård var från början norra gården i Västra Torfvesta. Södra gården var nuvarande S. Torfvesta. Den norra utgjorde år 1539 12 öresland, men 1573 endast 9 öresland. De 3 öfriga öreslanden hade kommit under södra gården. År 1673 återkommo de under norra gården. (Se därom närmare under Prostgården!)

Kyrkoherden Clas Olofsson i Fellingsbro (äfven kallad Claudius Olai) ägde denna gård och dog här 1589. Han hade köpt den för 6 skeppund stångjärn af Nils Nilsson, hvilkens änka, hustru Anna, år 1614 klagade inför rätten, att hon intet uppburit därpå af hr Niels (Clas Olofssons måg och efterträdare). Och Lasse i Sparesta sade inför rätten, att när Nils Nilsson skulle draga ut på tåg och resa, så talades hr Claes och han vid i "sakerstigan" om hvad därpå var utgifvet.

År 1615 sålde kyrkoherden Niels Jonæ arfvingar, Claes Nielsson och Lars Gudmundsson, gården till en Sven Jönsson.

Snart öfvergick den ånyo till kyrkoherden i Fellingsbro, nu Carolus Olai Hisingh, och öfvertogs vid hans död 1642 af hans änka och därefter af sonen Carolus Caroli Hisingh, som blef faderns efterträdare såsom kyrkoherde i Fellingsbro. Äfven dennes änka ägde gården till sin död 1675, då af hennes barn först Carl Hisingh och dottern Kristina, gift med gevaldigern Fougberg, och sedan dottern Sara, gift med prosten Arhusius i Falun, blefvo ägare. År 1697 sålde Sara Arhusia och hennes barn Torfvesta till prosten Abraham Salmonius i Fellingsbro.

Orsaken hvarför gården sålunda oupphörligt återkom till kyrkoherdarne i Fellingsbro var den, att V. Torfvestas ägor lågo teg om teg med S. Torfvestas, som hörde under kyrkoherdebostället.

Efter prosten Salmonius' död 1706 blef hans måg öfverste-

löjtnanten Peter Unge ägare. Han bevistade hela kriget under Karl XII:s tid och åtföljde konungen efter slaget vid Pultava till Bender. Han dog 1740. Hans arfvingar, bland hvilka sonen öfverstelöjtnanten Peter Otto adlades med namnet von Unge, sålde 1772 V. Torfvesta till prosten Israel Acrelius, som dog här 1800. Då han vid en häftig åska om natten skulle gå ned för den tvära trappan för att väcka sitt husfolk, föll han och stötte sig så, att han kort därpå afled.

1801 såldes Torfvesta till löjtnant A. F. Linroth, gift med prosten Acrelius' dotter Jacobina. Omkring 1814 öfvergick det från Linroth till ekonomidirektören A. J. Sundberg i Hyltinge socken, sedermera på Färna. Efter honom blef år 1817 grefve C. J. von Hermansson ägare till år 1821, då V. Torfvesta såldes till grefve Claes Lagerberg, som 1823 sålde gården till öfverstelöjtnant H. S. Tham. Den senare sålde den 1834 till öfverstelöjtnant C. W. Bauman. 1842 köptes gården af löjtnant C. G. Granath och 1848 blef kapten Friedrich von Schewen ägare. Kapten von Schewen dog 1883. Gården äges nu af hans döttrar fröknarna Constance och Sigrid von Schewen.

Nybble 1 1/2 mantal hör nu äfven till V. Torfvesta. Öfverstelöjtnant Tham inköpte 1823 2/3 h. och 1827 1/2 h. År 1835 köpte öfverstelöjtnant Bauman den återstående tredjedelen af det hela hemmanet. Där hade på 1700-talet bott organisten Johan Nett, måg till öfverstelöjtnant Peter Unge. Han drunknade i Essingån 1776. I början på 1800-talet bodde här löjtnant Johan Adam Appelbom, sonson till brukspatron Johan Appelbom på Österhammar, och dog här 1816.

År 1822 fastställdes af landshöfdingeämbetet en mellan Skulsta, Nybble, Torfvesta och Prostgården gjord öfverenskommelse om underhåll af vägen från kyrkan till dessa byar med vitesförbud för Rynninge åboer att begagna denna väg.

Af prosten Acrelii äldsta dotter planterades, då hon var 16 år gammal, en lönn på gårdsplanen vid Torfvesta. Denna lönn står där ännu i full lifskraft, ehuru 130 år eller däröfver gammal, och är gårdens prydnad.

---

20. Vesslingbyholm.

Från början hemmanen n:o 4 och 5 i Vesslingby blef denna gård säteri i slutet af 1600-talet, sedan den först blifvit frälse under landshöfding Anders Appelbom på Sörbyholm. (Se närmare under herrgårdars uppkomst!) Den hörde sedan under samma ägare som Sörbyholm till 1721, då dels genom arf, dels genom syskons utlösen Sörbyholm blef tillhörigt kapten v. Svedenheim och hans

svåger löjtnant Adam Rikard von Post blef ägare af Vesslingbyholm. Till början af 1800-talet tillhörde nu säteriet släkten v. Post. Efter löjtnant v. Posts död 1742 ägde hans änka Anna Katarina v. Post gården till sin död. Hon lefde ännu 1772 och lät då upprätta den minnessten, hvars inskription härnedan anföres. Sonen Karl Rikard, f. 1722, ryttmästare, ägde sedan gården till sin död 1795. Vid hans änkas död 1803 öfvergick gården till fru Anna Katarina von Posts systerson kapten Vilhelm Adolf De Silentz, f. 1740, son till notarien Govert De Silentz i hans äktenskap med Edla Svedheim. Han sålde gården redan 1804 till brukspatron A. Säman på Västlandaholm, men bodde fortfarande kvar, efter hvad kyrkoböckerna utvisa, till år 1821. År 1813 är direktör Schedin på Västlandaholm ägare. 1815 tillhörde gården förste archiatern David von Schulzenheim och öfvergick efter hans död 1823 till sonen generalmajoren frih. Conrad Theodor von Schulzenheim och sonsonen hofkansleren, sedermera presidenten David von Schulzenheim. Troligen efter den förres död 1837 såldes Vesslingbyholm till brukspatron E. Atterling och ärfdes omkring 1850 af hans son brukspatron Henrik Atterling. Denne, som på Vesslingbyholm sammanförde en rik samling af fornsaker, dog ogift 1893. 1894 inköptes gården af Victorinus Svidén, dess nuvarande ägare.

Vid Lindesvägen, nära Vesslingbyholm, är på sidan om vägen upprest en sten med följande inskription:

ANNO 1772 DEN 12 JULI
BEHAGADE
THEN STORMÄGTIGSTE KONUNG
GUSTAF III
VID
THESS LYCKLIGA ÅTERRESA
FRÅN
LOKA HELSOBRUNN
HELGA THENNA LUND
UNDER
HÄRSTÄDES SPISAD AFTONMÅLTID.

EFTERKOMMANDERNE
AF
DESSE RUNOR
SKOLA UNDERRÄTTAS.

STENEN RESTES
AF
ANNA CATHARINA VON POST
FRU
TILL VESSLINGBYHOLM.

Vesslingbyholms bruk anlades 1643 af Anders Haraldsson Appelbom. År 1824 erhöllo generalmajor frih. C. T. von Schulzenheim och statssekreteraren D. von Schulzenheim bergscollegii tillstånd att nedlägga Vesslingbyholms manufakturverk och förflytta smidet till Rockhammar, hvari de ägde 7/15-delar.

* * *

År 1694 dog här brukspatron Abraham Rynnich, om hvilken det i Fellingsbro kyrkas dödbok heter: Är född i Helsingland och Uddingvalds (Hudiksvall) stad 1655. Fadern var Erik Abrahamsson, justitieborgmästare ibidem, och modern ärborna matrona hust. Karin Trotzig. Han är lärd, undervist och informerad uti ungdomen uti sådana stycken, som hans förnäma person här i lifstiden mycket väl anstodo. 1685 d. 3 nov. begaf han sig i äktenskap med rådmannen sal. Peder Carls dotter i Nyköping, hust. Anna Renberg. Lefvat samman ljufligen 8 1/2 år, ägde tillsammans 2 söner och 3 döttrar, af hvilka en dotter allenast efterlefver. 8 år har sal. Patronen varit i denna församling och förarrenderat Vesslingbyholm samt bruk och byar, som därunder ligga, och varit en ärbar, hedersam och mycket rättrådig och gudfruktig man. Att förskjuta något till kyrkan och hospitalet har han varit mycket benägen. Han har en lång tid före sin död dragits med en flygande gikt och sveda i kroppens ledamoter och afsomnade saktmodeligen med dessa ord af apocal. (Upp.-boken): *Kom, Herre Jesu, kom!* som skedde den 18 april kl. mellan 12 och 1 eftermiddagen.

---

21. Vrälinge.

År 1539 var Erik Gudmundsson ägare, 1571 bonden Kristoffer, 1628 Hans Persson, 1680 cornetten Johan Broms, som dog här 1695, 92 år gammal. Hans änka dog i Rynninge 1732. Han hade tjänt k. m:t i 46 år.

1693 stämde Hostaborna och cornetten Broms Fyrbyborna, därför att de senare ej ville hålla vid makt "kyrkospången".

År 1700 funnos här två ägare: Anders Clemetsson och Olof Svensson. 1708 ägdes det af öfverdirektören Johan Ehrenpreutz på Vedevåg och bonden Johan Ruuth. 1720 ägde Ehrenpreutz hela Vrälinge och hade här 2 arrendatorer.

1730 var prosten Christiern Christiernin ägare och bodde här, medan prästgården byggdes. Han ägde gården till sin död 1743.

Åren 1751 och 1757 var löjtnant C. D. von Svedenheim ägare, 1758 brukspatron Per Löfman, 1762 bodde här bokhållaren Eke-

roth och 1788 ägdes Vrälinge af lagmanskan Fahlmark. 1793 bodde här madam Lindberger. I början af 1800-talet ägdes det af brukspatron Hedblad, 1813 och 1823 af bruksinspektoren Lodh vid Rockhammar. 1833 sålde änkefru Lodh Vrälinge till bergsfogden Johan Petter Dahm, f. 1792, hvilken bodde här till 1855, då han sålde gården till sin kusin fabrikör Johan Erik Dahm, som 1859 sålde den till sin son Johan Fredrik Dahm, hvilken ägde Vrälinge till sin död 1904. Det äges nu af hans barn.

Mangårdsbyggnaden torde vara uppförd i början af 1700-talet och har, såsom det antages, från början varit afsedd för två familjer, i det att den genom en förstuga på midten är delad i två från början lika hälfter. En tegelsten, som anträffats vid rifningen af spiselmuren i salen, bar årtalet 1729.

---

22. Västersäter.

På ting i Fellingsbro sockenstuga d. 18 nov. 1636 angafs, att länsmannen Nils i *Säter* och Oluf Nilsson i *Waru* gjort jordebyte sins emellan. Nils länsmannen hade uppgifvit den västra *Skehammarskogen*[1]) för den östra med åker och äng samt allt hvad dit till låg och därmed vore oklandrad sak för födda och ofödda; och nämnden var (vittne) öfver deras skifte.

År 1757 ägdes 1 mantal af Johan Rell, 1/2 af Olof Jansson och 1/2 af Jan Jansson. 1788 var kvartermästaren Hellberg ägare af Rells hemman. 1812 ägdes hela Västersäter af häradshöfding C. M. Elfstedt. Då uppbyggdes mangårdsbyggnaden i två våningar för en kostnad enligt kontrakt af "260 rdr bco, 1 1/2 tunna malt, 12 rullar tobak, hvarjämte bestås 2 supar brännvin per man om dagen". 1817 tillbytte sig kammarrådet L. Holmblad Västersäter mot hälften i Oppeberg. 1827 var Joh. Vibelius ägare. 1828 ägdes och beboddes Västersäter af löjtnanten frih. J. R. U. Brauner. 1833 sålde han gården till Olof Nilsson i Bäck, som sålde det ena hemmanet till sonen Olof Olsson. Båda hemmanen såldes på konkursauktion 1847 och köptes af E. Holmqvist, Eke, som transporterade köpet på baron Fleming, Ellholmen, samma år. 1848 sålde baron Fleming gården till kapten Mannerstråle på Jäder. 1862 sålde fru Charlotta Mannerstråle gården till Erik Eriksson från Tyringe, Säterbo s:n. Den inköptes efter hans död af sonen, nuvarande ägaren, Johan Erik Eriksson.

---

[1]) Hela Skidhammarn eller Skedehammarn utgjorde tillsammans 16 öresland. Se 1539 års jordebok.

23. Åbyhammar.

Denna egendom har från början varit en by, Åby, med 2 hemman. År 1613 "fastade Jon Hansson i Åby af sina syskon hela gården i Åby, som är 3 markland jord, som han ärft och köpt hafver, undantagande en brodersdel". Någon tid därefter inköpte Anders Haraldsson, adlad Appelbom, den ena gården i Åby, som nu blef frälse [1]) och förenades med Sörbyholm, med hvilket den hörde samman till år 1812. Af det andra hemmanet i Åby var 1761 hälften inköpt under Sörbyholm. Hofjunkaren Svedenstjerna och ryttmästaren Svedenheim inköpte ännu en fjärdedel eller västra gården.

År 1812 köpte brukspatron Joh. N. Möller frälsehemmanet och 3/4 af skattehemmanet från Sörbyholm. Återstoden af skattehemmanet, den östra gården, inköpte han 1815 af Olof Bengtssons barn. Hela Åby var nu förenadt under en ägare.

År 1830 sålde Möller Åby med bruket till brukspatron Hedin vid Österhammar. Härefter var Åby förenadt med Österhammar till år 1874, då det genom arf och köp öfvergick till löjtnant Carl Diedrichs. Efter hans död såldes Åby 1897 till Olof Ericsson och hans son Sigge Ericsson från Snaflunda, af hvilka den senare 1902 blef ensam ägare. 1904 såldes Åby till inspektor E. Andersson vid Röfors.

Om en äga på Åby, belägen öster om ån och vanligen kallad "*Vraket*", emedan den är sämsta åkerjorden på Åby, berättas följande. Den tillhörde — när förmäler icke historien — en bonde i Vesslingby. Denne måste öfver ån för att komma till sin äga eller ock fara en lång omväg kring bruket, och usel, som jorden var, beredde den honom ofta mera besvär än afkastningen var värd. Åby ägare ville dock gärna få in ägan bland sin öfriga jord. En dag träffades Åby-ägaren och Vesslingby-bonden på hvar sin sida om ån. "Får jag köpa den där biten af dig för den här silfversnusdosan?" sade ägaren af Åby. Sagdt och gjordt. Köpet öfverenskoms. Snusdosan kastades öfver, men föll i ån. Om bonden i Vesslingby lyckades fiska upp dosan, berättas icke, men "Vraket" kom under Åby.

Åby bruk. En Jonas Jonsson uppbyggde år 1627 en hammare på Åby ägor. År 1642 fick bergmästaren Sten Andersson bergscollegii befallning att rannsaka om en spiksmedja, som Lorentz Höjer och Johan Jonsson där ville upprätta. 1650 fingo Johan Jonsson och Lorentz Höjer frihet på Åby hammar för tagen skada af vådeld.

Äfven Anders Haraldsson på Söderby började smide här, men 1643 kom k. bergsamtets dom, att Anders Haraldssons hammare

[1]) Frälsegården kallades på 1700-talet Abylund. Platsen, där husen stått, har ännu detta namn.

skulle utrifvas, emedan den var uppbyggd utan tillstånd. Om domen verkställdes, är icke kändt, men Anders Haraldsson hade fortfarande hammare vid Åby.

År 1680 fanns här blott *en* hammare, som ägdes af landshöfding Anders Appelbom.

Bruket var sedan fortfarande under samma ägare som frälsehemmanet och nedlades år 1871. År 1861 fanns här en franchecomtehärd, en hammare, en manufaktursmedja och en knipphammare.

---

24. Ålsänge.

Denna gård har från början varit en by, bestående af 4 hemman. I slutet af 1700-talet var brukspatron Seth Lampa ägare af 3 hemman. Han bodde här 1775 och till omkring 1800. 1793 tillhörde af det andra hemmanet hälften inspektor Sundström och hälften Jonas Olsson i Jäder. 1813 ägde löjtnant C. G. Ahlbom 3½ hemman i Ålsänge. 1815 ägdes samma hemman af fabrikör Erik Friberg vid Käsäter och det återstående halfhemmanet af And. Jansson i Jäder. 1843 ägde riksdagsman Anders Larsson 3 hemman i Ålsänge. Han dog 1865. Hans son Anders Andersson blef nu ägare till sin död 1868 och sedan ägdes gården, som nu utgjordes af alla hemmanen i Ålsänge och ½ h. i Ö. Sörby, af hans barn till år 1882, då brukspatron Frans Törner Fresk hitflyttade såsom ägare. Han bodde här till 1898, då han sålde Ålsänge till grosshandlaren Gust. Andersson i Örebro. Denne sålde 1899 gården till dess nuvarande ägare Viktor Bergman.

* * *

Väster om bron öfver ån, som till år 1890 åtskilde Västmanlands och Örebro län, står en sten med följande inskrift:

DENNA
SKILJESTEN
EMELLAN
NERIKE OCH
VÄSTMANLAND
REST ÅR 1776
DA SVERIGES KRONPRINTZ
FÖRMÄLTES
MED
KONGL. KRONPRINTSESSAN
IFRÅN
DANNEMARK
AF NERIKES HÖFDINGE
JOHAN HAMILTON.

---

25. Öby.

Denna gård, bestående af 4 hemman, var by till slutet af 1600- eller början af 1700-talet. Hemmanen synas då hafva blifvit sammanköpta af Nils Larsson, adl. Svedenstjerna. Genom skatteköp blef denne 1702 ägare af Oppebyboda och ägde 1705 en gård i Norlund, hvilken kom under Öby. År 1731 var sonen brukspatron Jacob Svedenstjerna ägare af hela Öby. Han inköpte äfven en gård i Borfona och en i Hällby. Han bodde här till sin död 1788.

Jacob Svedenstjerna var en kärnkarl, rättfram och okonstlad och ägde stort anseende. Schultz berättar, att han ej sällan hade besök af de kungliga, bland andra af prins Carl (sedermera Carl XIII), som kallade honom farbror. Inom församlingen var han mycket inflytelserik. Han tog verksam del i fattigvårdens ordnande och var mot fattiga mycket välgörande. Till underhåll af familjegrafven i Fellingsbro kyrka samt af predikstolen i kyrkan donerade han 1/4 h. i Sparsta, som nu utgör "Svedenstjernska grafdonationen". Han kvarlefver ännu i folkets minne under namnet "Öby gubbe". Han var så stark, berättas det, att han var god till att ta en tunna hvete och kasta den öfver bäcken. Det berättas, att han hade förordnat, att hans lik skulle bäras till grafven från Öby efter den kyrkväg, han plägade använda, då han gick till kyrkan, öfver Borfona och Rinkaby. 16 dannemän buro honom till grafven och erhöllo till minne hvar sin matsked af silfver. Han var vid sin död 90 år gammal och dog ogift.

År 1788 blef brorsonen Erik Wilhelm Svedenstjerna, förut på Österhammar, ägare till sin död 1806, då hans svåger Lars Gothén blef ägare. År 1815 var lagman Cassel vid Ringaby ägare, 1823 brukspatron Hallén, 1824 kapten Adalrik Myhrman. 1827 köpte en Fabritius från Köping gården. Sedan blef brukspatron Oskar Abenius ägare och bortbytte 1840 Öby mot Norrby bruk, då kapten C. G. Allström blef ägare. Under 1850-talet köptes Öby af F. W. Grubb och såldes af honom 1858 till löjtnant Joh. Trägårdh. Sedan öfvergick det till brukspatron A. F. R. Hård, hvilken 1861 sålde den ena hälften och 1863 den andra hälften till professor P. H. Malmsten. Om någon tid blef hofstallmästaren F. Braunerhjelm delägare och 1867 sålde hrr Malmsten och Braunerhjelm Öby till numera f. öfverstelöjtnanten C. W. von Schulzenheim. Denne sålde 1877 Öby till sin svåger nuvarande öfversten frih. V. Leuhusen, i hvilkens händer gården stannade den längsta tid den, sedan Jacob Svedenstjerna ägde den, varit under en ägare eller till år 1903, då frih. L. bortbytte Öby till grosshandlaren Gustaf Andersson i Örebro mot egendomen Börstorp i Västergötland. Samma år sålde Gust. Andersson Öby till bröderna Hammarström, som åter samma år sålde gården. Sedan den åter kort

därpå bytt om ägare, har den 1904 inköpts af nämdeman J. R. Lindgren i Borfona, som nu håller på att stycka gården.

Med egendomen hafva varit förenade, utom de nämnda gårdarne i Hällby, Borfona och Norlund, äfven Björnäsboda, som inköptes 1869 och frånsåldes af frih. Leuhusen.

---

26. Österhammar.

Från början har denna gård varit en by, Österhammars by, med 3 hemman. Namnet betyder öster om "hammarn" (= en af stora stenar uppfylld backe). I början af 1600-talet inköptes gården n:o 1 och längre fram äfven n:o 3 af Anders Haraldsson, adlad Appelbom. (Se under herrgårdars uppkomst!) Efter hans död 1650 blef sonen ryttmästaren Samuel Appelbom ägare af gårdarne i Österhammar samt af Furunäs och Skölberga. Samuel Appelbom dog 1655 vid belägringen af Warschau och hans änka Maria Dress, dotter till Anders Dress vid Rockhammar och Hammarby, öfvertog då gården och ägde den tillsammans med sonen Anders Appelbom, f. 1654. I början af 1680-talet pågick en hetsig och långvarig process mellan Appelboms på Österhammar och krigskammarrådet Appelbom på Söderby om en skogstrakt, som de förre påstodo vara tilldömd Österhammarsboerna ifrån Hoboda, men den senare ville behålla under Hoboda. Parternas beskyllningar mot hvarandra vittna därom, att bitter fiendskap rådde mellan svågern-farbrodern på Söderby och svägerskan och brorsonen på Österhammar.

Troligen i följd af reduktionen förlorades Skölberga och Furunäs omkring 1690. De två gårdarne i Österhammar behöllos af ägarne såsom berustadt säteri. Efter ryttmästaren And. Appelboms död 1702 och hans moders död 1722 tillföll Österhammars säteri genom arf och köp And. Appelboms son brukspatron Johan Appelbom. Omkring 1740 nödgades Johan Appelbom sälja Österhammar, som då inköptes först af prosten Christiernin och därefter af brukspatron Christiern Christiernsson Christiernin. Den senare sålde 1745 till handelsmannen i Stockholm Christian Hebbe: 1) Österhammar 2 h. berustadt säteri, 2) 2 skatterusthåll Eke, 3) Österhammars bruk, hvilket köp samma år öfverläts på kommerserådet Tomas Plomgren.

N. Eke, 2 hemman äfven det från början en by, kom under senara delen af 1500-talet under Kägleholm och blef frälsehemman. Med öfriga Kägleholm tillhöriga gårdar i Fellingsbro (utom Forssäter) skildes Eke i slutet af 1600-talet från Kägleholm och bildade med Oppebyberg såsom hufvudgård en possession, som tillhörde först assessor Johan Löfling och sedan hans änka Elisa-

bet Anrep. Det öfvergick sedan till deras arfvingar. Bland dessa var ryttmästaren Anders Appelbom på Österhammar gift med dottern Anna Dorotea Löfling. År 1695 är han i jordeböckerna upptagen såsom ägare af Eke. Genom reduktionen blef det åter skattejord. Det öfvergick till baron Casten Feiff på Kägleholm och sålde 1739 af hans mågar Sam Åkerhjelm och E. Odelström till cornetten Eric Christiernsson Christiernin, son till prosten C. i Fellingsbro. Kort därpå blef det såsom nämndt åter förenadt med Österhammar.

År 1758 var kapten Eric Svedenstjerna ägare af Österhammar och V. Eke, 1764 hans son brukspatron E. W. Svedenstjerna och 1774 en annan son hofjunkaren Joh. Jac. Svedenstjerna, som bodde här till 1786. Detta år hitflyttade lagman J. R. Falkenstedt såsom delägare. Under Svedenstjernornas tid inköptes det tredje hemmanet i Österhammar, som hittills ägts af bönder och kallats Österhammars by.

Joh. Jac. Svedenstjerna och lagman Falkenstedt ägde nu tillsammans Sörbyholm med Känäs, Harparboda och Mossboda, hela Österhammar med N. Eke, Aby, Karmdal, Björnäsboda, ett hemman i Ekeby och ett i Oppeby, äfvensom Österhammars, Sörbyholms och Åby bruk. Den stora possessionen föll sönder genom ägarnes konkurs 1811.

År 1812 köpte biskopinnan Flodin Österhammar, Eke, Björnäsboda och Karmdal af konkursmassan och öfverlät kort därpå köpet på sin son ryttmästaren, sedermera major Gustaf af Flodin. Äfven han gjorde konkurs och 1825 köpte brukspatron G. W. Hedin de nyss nämnda egendomarne af konkursmassan.

Hufvudbyggnaden på Österhammar är uppförd af Flodin omkring år 1825[1]. Flygelbyggnaderna äro äldre. Den norra användes först till hufvudbyggnad.

Hedin inköpte 1830 Åby.

1855 köpte Hedins måg brukspatron Johan Diedrichs Österhammar med Eke och Åby. Efter hans död 1869 sköttes egendomarne för sterbhusets räkning af sonen brukspatron I. W. Diedrichs till år 1874, då han inköpte Österhammar med N. Eke och brodern, löjtnant Carl Diedrichs, Åby.

Björnäsboda såldes till Öby ägare 1869 och Karmdalen till Norrby bruks ägare 1870.

Österhammars Bruk. År 1637 beviljades 6 års frihet åt Anders Haraldsson för en hammarsmedja härstädes. Smide idkades sedan här i nära 200 år eller till 1834, då smidet af brukets

[1] Det berättas att major Flodin, da han fatt byggnaden inredd, tillställde ett stort kalas och att han, sedan gästerna pa morgonsidan rest, frågade sin hustru: "Na, ha vi inte haft trefligt i afton?" "Jo", svarade hon. "Ja, det är ocksa bade första och sista gangen i det här huset, ty nu blir det konkurs", upplyste majoren.

dåvarande ägare Hedin här nedlades och flyttades till Åbyhammar, sedan vid Österhammar åtskilliga byggnader genom vådeld förstörts och smedjan, som visserligen räddats, dock var i förfallet skick och eldfarlig.

Bruket var under samma ägare som Österhammars säteri utom under åren 1692—1728, då det hörde under Rockhammar. 1691 nödgades nämligen Samuel Appelboms änka och son förpanta till kusinerna mad. Maria Leijel och brukspatron Adam Jacobsson Leijel Österhammars bruk med tillhörigheter på 8 år för skuld. Då de 8 åren voro gångna, befunnos dock Appelboms på Österhammar vara skyldiga sina kusiner på Rockhammar för reparationer, som de senare gjort, kontributioner och diverse lån 9,000 daler kmt, hvarför de funno bäst att sälja Österhammars hammar och kvarn till Rockhammars ägare. År 1729 återköpte brukspatron Johan Appelbom hammaren och kvarnen af brukspatron Jacob Möhlman.

År 1743 fick brukspatron Christiern Christiernin tillstånd att flytta hammarsmedjan till en bekvämligare plats samt att under samma tak som smedjan inrätta en knipphammare till allehanda manufaktursorters förfärdigande af stångjärn.

XVII. Strödda uppgifter om bygden.

Granberga kyrkohemman, $^{2}/_{3}$ h., indraget till kronan af Gustaf Wasa. 1681 bodde här Daniel Thun, 1730 komminister Ervallius' änka, 1743 inspektor Dahlström. Med detta hemman, som är N:o 3 i Granberga, var 1813 och är ännu förenadt med N:o 2 i Granberga. Möjligen såsom ägare af N:o 2 äro i kyrkböckerna upptagna Anders Jansson 1747—75, Jonas Andersson 1775—95, Lars Jansson 1795—1815, Jan Larsson 1815—1855, såsom det vill synas, far efter son i flera led. Den sistnämnde ägde båda gårdarne. 1813 är i en röstlängd upptagen för Granberga N:o 2 och 3 inspektor Orræus (på Reutersberg). Efter Jan Larsson blef häradsdomaren Erik Andersson ägare af Granberga 1835—66. Vid hans död ärfdes gården af enda dottern Anna, som vid myndig ålder 1876 sålde den till dess nuvarande ägare, f. häradsdomaren Joh. Er. Ekström, f. 1813, från Kröcklinge i Bro s:n. Själf blef hon gift med hans son, sin kusin, landtbrukaren Karl Ekström, nu bosatt på Granberga.

Norrby frälsehemman, $^{1}/_{2}$ h. i S. Norrby, frälse från medeltiden, tillhörde 1593 Agnete Land på Almby, 1620 öfversten, sedermera landshöfdingen Bengt Kafle, sedan hans arfvingar, år 1682 grefve Anders Torstensson. År 1697 tillföll det k. m:t och kronan i byte från öfversten Jacob Spens. År 1702 skatteköptes det af åboen Johan Staffansson.

Rinkaby kyrkohemman, $^{2}/_{3}$ h., indraget af Gustaf Wasa till kronan. 1730 innehades det af ryttmästaren P. O. Unge, 1788 och 1793 af ryttmästaren von Post. 1882 skatteköptes det af Lars Larsson, som visade sig innehafva åborätten.

Tossbyn, en by, som under medeltiden låg mellan Fogryte och Nyckelby, hade 1539 upphört, men Tossby- eller Tossbojorden finnes ännu kvar och är bästa åkerjorden i Fogryte. På digerdödens tid lefde *Tossby-Maja* och ägde Tossbyn, Fogryte, Nyckelby och Oppeberg, berättas det. Efter digerdöden skall hon ha varit den enda kvarlefvande i trakten.

Fors brunn på Fors ägor i närheten af Blixterboda, med mineralhaltigt vatten, af gammalt känd som hälsokälla, inköptes 1876 från Fors' ägare af And. Andersson i Rynninge, som ordnade den för brunnsgäster. I ännu bättre skick försattes den på 1880-talet af fanjunkaren C. A. Nordstrand och har sedan dess årligen besökts af något 100-tal badgäster. Badhus, restaurationsbyggnad, villa med rum för badgäster och brunnssalong finnes. 1900 inköptes brunnen från grosshandlaren Levin, Stockholm, af And. Persson, Bergaby, Erik Larsson, Sällinge, och Lars Larsson i Nyckelby, bland hvilka Erik Larsson i Sällinge numera (1905) är ensam ägare.

På **Kolnö-** eller **Kornöholme** i Storån, nedanför Nederby, på Götlundasidan, har enligt sägen fordom funnits en borg, Kolnöhus. Holmen är nu till stor del borttagen genom grustäkt. Därvid hafva påträffats vapen från medeltiden. Hisingh säger i sina Antiqviteter: "Där säges hafva bott en jätte, som kallades *Muus*. 'Jätte Muus bodde på Kolnehus', säga gammalt folk än i dag."

Gamla Gästgifvaregården eller **Fellingsbro Krog** utgjorde till slutet af 1600-talet tillsammans med nuvarande f. d. ryttmästareboställett Eke ett hemman vid namn Eke. År 1636 $^{29}/_{4}$ skref förmyndareregeringen till landshöfdingen i Örebro län, att "vi funnit för godt uti Fellingsbro socken inrätta en krog eller gästgifveri så för innebyggarnes därsammastädes lisas skull som den vägfarande till nytta och befordring, hvartill vi befinna vara nödigt, att den skattegården *Ekie* förordnas måtte, efter som han vid vägen med sina ägor och lägenheter bekvämligen liggande är." Landshöfdingen fick befallning att af kronans uppbörd förstäcka "brefvisaren" Jöran Pedersson medel till gårdens inköp samt "räcka honom handen uti de saker, som för eljes Eder befordring härutinnan behöfvas kan." Sannolikt betaltes aldrig den af kronans uppbörd försträckta köpesumman igen. Gården blef kronohemman. Den del, som blef kvar under gästgifveriet, sedan ryttmästareboställett fråntagits, skatteköptes, troligen på 1700-talet.

Svillinge ås blef 1805 mötesplats för Arboga och Fellingsbro skvadroner af Lifregementets husarer. Området härför utstakades och blef röslagdt. Här höllos sedan s. k. fotmöten till år 1863. De pågingo 6 à 7 dagar.

En afrättsplats har funnits på Lisselboda mark strax intill bergsvägen på västra sidan om vägen något ofvanför Luntängen. Den här sist afrättade hette Vilhelm Fernström, i dagligt tal kallad "Villprästen". Han var stensprängare, men blef predikant, höll predikningar under bar himmel och vann många anhängare. Med förgift afdagatog han en kvinna, till hvilken han stått i brottsligt förhållande, och dömdes till döden. Han halshöggs här dagen före Kristihimmelsfärdsdag 1839. Han var vid sin död 37 år.

På gångstigen öfver skogen mellan Oppeberg och Svillinge, den gamla kyrkvägen för gående, ligga två stenar lutade mot hvarandra, så att de bilda en mycket trubbig vinkel öfver en rännil. På den ena af dem synes ett grekiskt kors vara ristadt. Stället uppgifves af traditionen såsom begrafningsplats, för en prins har det t. o. m. sagts, och har åtminstone förr betraktats med en viss vördnad af allmogen.

Namn på platser. *Röhäll,* ett berg ofvanför Svillinge med en vidsträckt utsikt.

Ekenbergens predikstol, en stor sten på Spannarboda skog. Ekenberg var soldat och blef "hufvudsvag". Han uppehöll sig vanligen i skogarne i norra Fellingsbro.

Fellsbro-ängen, en åkerbit vid Lillforsen, har tillhört organisten i Fellingsbro, om därmed afses det "organistens oskattlagda torp", som 1685 var upptaget på Nyboda ägor.

Jämmerdalen, mellan Dyrberget och Prostgården.

Munkhättan, det gärde, som ligger norr om ån och väster om landsvägen vid Prostgården.

Dyrberget, nära prostgården. Där ligger en kung Dyring begrafven.

Lutkärret, mellan Svillinge och Ekeby. Där spökar ibland.

Skallerhällen, en häll på Finnåkersskogen, och *Gullrämossen,* ett kärr bredvid.

Baldershage, vid Bergaby.

Länsmanskärret, vid Norlund, troligen ett minne från den tid länsmännen voro bönder.

Tohällaberget, vid Fänninge.

Dödbacken, en bergbacke på Oppeby mark, på 1783 års karta utgörande en figur, kallad Tvisteparken, nästan i form af en likkista. Vid landtmäteriförrättningen ville en inspektor vid Ekebyhammar, som ägde hemman i Oppeby, att ett helt skifte skulle läggas från Bergaby till Oppeby, men då detta ej kunde ske, skall han ha yttrat, att han åtminstone borde få så mycket, att det räckte till begrafningsplats åt honom. Det fick han och platsen kallades "Dödbacken".

Ragvaldshed, ett högt beläget gärde på krongården i Fyrby.

Bondsumpen, intill garfveriet vid Sverkestabron. En person skall hafva dränkt sig där.

Käringgrytet, en stor sten i närheten af gamla vintervägen från Fyrby till Vrälinge. Gryt betyder "stor sten". Men sedan betydelsen af ordet 'gryt' gått förlorad, har man sagt, att stenen fått sitt namn däraf, att "två käringar där trätt om en gryta".

Finnberget ligger vid landsvägen mellan Ålsänge vaktstuga och Vretlunda på Y. Ekeby ägor och säges ha varit ett tillhåll för finnar. En klyfta mellan två väldiga klippor med flata sten-

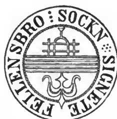
hällar i botten kallas "Finnstallet". På Finnberget tändes förr valborgsmässeldar af ortens ungdom. Vid ett sådant tillfälle föll en flicka ned i Finnstallet och slog hufvudet däri, så att hon dog. Sedan upphörde valborgsmässeldarne på denna plats.

Mellan S. och N. Norrby ligger *Norrgårds backe.* Möjligen hafva de äldsta byggnaderna i N. Norrby legat här. Här bodde en gång två bröder, berättas det. Då de en dag voro och harfvade på åkern, blefvo de oense och råkade i slagsmål, som slutade med att de slogo ihjäl hvarandra. Platsen, där detta skedde, heter *Bråkaskinnsbacken.* Brödernas andar ha där länge spökat och "schasat".

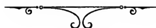
Spahäll, ett torp vid Oppäsen, hette på 1600-talet äfven *Byrillstorp* och var upptaget af en vid namn Byrill. 1684 bodde där Olof Byrillsson.

Rabostan kallas en del lägenheter, som äro upptagna på Hosta och Hökasta utmark på gränsen till Näsby.

* * *

Detta sockensigill förekommer på fastebref från början af 1600-talet till in på 1800-talet. Det synes hafva varit användt endast af domhafvanden i häradet.

B
FOLKET.

I. Fellingsbro under unionsstriderna.

Engelbrekts befrielsekrig. Traditionen förmäler, att Fellingsbro allmoge med stor heder deltagit i Engelbrekts befrielsekrig. De få källor, som finnas för vår kunskap om denna för vårt fädernesland betydelsefulla tilldragelse, nämna dock, så vidt förf. kunnat finna, ingenting om den del fellingsbroarne tagit i befrielsekriget. Detta behöfver likväl icke betyda, att traditionen skulle vara oriktig Traditionens uppgifter äro så bestämda, att intet skäl finnes, hvarför de icke skulle ha verkligheten till grund, ehuru de icke blifvit upptecknade förrän i senare tid. Den som upptecknat traditionen är Sjöqvist i sin afhandling om Fellingsbro. Han säger där: "Enligt ännu gängse traditioner berättas det, att Fellingsbro häradsboer, enkannerligen de inom Fellingsbro socken, under unionstiden med största tapperhet kämpat mot danskarne för att afskudda deras ok, och påstå de, att det varit just med deras tillhjälp, som Engelbrekt räddade fäderneslandet från dessas tyranni."

Vid midsommartiden 1434 började Engelbrekt i spetsen för Dalarnas allmoge befrielsekriget. Från det förstörda Borganäs, som låg strax intill där Domnarfvets stora järnverk nu är beläget, tågade bondehären efter bergslagsvägarna till Köpingshus och därifrån till Västerås. Dit stämde Engelbrekt Västmanlands allmoge sig till mötes. Från Västerås tågade Engelbrekt till Uppsala och stod i slutet af juli utanför Stockholm. Från Stockholm tågade han till Örebro och därifrån till Nyköping samt vidare söderut.

I detta hans tåg deltog sannolikt en del af Fellingsbro allmoge. En annan del kämpade enligt Sjöqvists uppteckning hemma mot danskarne. "Hellre förstörande all egendom än låtande den komma i fiendens händer, drogo de sig med hustrur och barn åt skogarne, hvarifrån de kraftigt försvarade sig och slutligen besegrade fienden. Det egentliga slaget skall hafva stått vid Spånga å, hvarvid en vid namn Ola Jonsson varit deras anförare. Äfven hustrurna skola med sina män ha deltagit i striden och det berättas, att en kvinna under själfva drabbningen framfödt ett

barn och att både hon och barnet blifvit vid lif. Detta togo bönderna som ett gynnsamt tecken."

Det som Sjöqvist ytterligare säger, att såsom historiska monument från denna tid kvarstå ännu ruiner af de skansar, hvari Engelbrekt inlagt sitt krigsfolk och hvarifrån det egentliga anfallet skedde, nämligen Romare skans och Spånga skans, är bevisligen oriktigt, då för det första Engelbrekt under sitt tåg icke tog vägen genom Fellingsbro och för det andra Romare skans är en fornborg och Spånga skans en graf från forntiden. Några andra lämningar af förskansningar vid Spånga finnas icke, men däremot lärer där hafva upphittats vapen, stigbyglar o. d., hvilket tyder på att en strid verkligen här ägt rum.

Striderna mot Karl Knutsson. Så länge striden gällde de danska förtryckarne, kunde allmogen lätt afgöra, på hvilken sida den skulle stå, men då längre fram herrarne i landet började kämpa med hvarandra om makten och de olika partierna hvar för sig sökte vinna allmogen på sin sida, blef det svårare för den att se, på hvilkens sida fäderneslandets och dess eget väl låg. Däraf kan förklaras den hållning, som allmogen i Fellingsbro kom att intaga, då åtgärder vidtogos för att för tredje gången uppsätta Karl Knutsson på tronen. År 1466 d. 1 nov. uppsattes i Västerås ett kallelsebref till konung Karl att återkomma till Sverige och återtaga styrelsen. Nils Bosson Sture (Natt och dag) stod i spetsen för rörelsen till förmån för konung Karl tillika med Sten Sture d. ä. och bröderna Ivar och Erik Axelssöner Tott. På motpartiets, Jöns Bengtsson Oxenstjernas och Kettil Karlsson Vases, sida stodo Erik Nilsson Oxenstjerna och Erik Karlsson Vase, biskop Kettils bror. På våren 1467 begaf sig Nils Sture till Dalarna för att där få förstärkning för den här, med hvilken han ville stödja konung Karls återkomst. En del af hans svenner blefvo kvar i Arboga. Erik Nilsson, som innehade Örebro slott, lyckades under tiden samla en hop folk både från Nerike och det angränsande Åkerbo härad[1]), hvarmed han öfverföll Nils Stures folk i Arboga. Innan de visste ordet af,

The vardo alla gripne ther
Både the, som vare fjärran och när",

säger rimkrönikan.

Att Fellingsbroarne voro med bland de öfverfallande framgår af Arboga stads protokoller, i hvilka år 1469 nämnes en förrädare i Arboga, Magnus Kalstok, beskylld att ha burit bref och bud till Erik Karlsson eller Erik Nilsson, "den tid de samlade allmoghan i Fellingsbro" [2]).

[1]) Styffes bidrag till Skand. hist. del 3, CXCIII.
[2]) Bergström, Arboga krönika I. 45.

Möjligen kan Fellingsbro allmoges villighet att anfalla Stures folk sammanhänga därmed, att Fellingsbro socken vid denna tid var såsom förläning lämnad åt en af Karl Knutssons motståndare och Jöns Bengtsson Oxenstjernas anhängare, riddaren Magnus Gren. Då efter Karl Knutssons andra afsättning Jöns Bengtsson för en kort tid utöfvade regeringsmakten, utfärdade han nämligen förläningsbref för riddaren Magnus Gren och hans hustru Gertrud Narvesdotter å Fielensbro socken, dateradt Stockholm d. 9 aug. 1465.[1] Karl Knutsson återkom till Stockholm i nov. 1467 och öfvertog regeringen. Snart höjde dock Jöns Bengtsson Oxenstjernas förra parti — Jöns Bengtsson afled i dec. 1467 — åter upprorsfanan. Det var i okt. 1469. Hufvudmannen var Erik Karlsson Vase och bland öfriga deltagare i upproret voro Erik Nilsson Vase. Ivar Gren, Magnus Grens son, Trotte Karlsson af Ekasläkten, antagligen sonson till Magnus Trottason, som 1391 köpte jord i Fellingsbro, m. fl. Erik Karlsson tågade obehindradt från Vadstena genom norra Östergötland och Nerike till Arboga, som plundrades, emedan borgarne voro konungen trogna. Dels genom fruktan för plundring, dels genom allehanda förespeglingar lyckades Erik Karlsson och hans anhängare draga en stor del af allmogen utmed norra mälarstranden på sin sida. Han hade framgång, hvar han drog fram, och allt motstånd i provinserna norr om Mälaren var som det tycktes undanröjdt. Emellertid hade Sturarne i Dalarna samlat en här för att därmed möta Erik Karlsson. Vid trettondagstiden 1470 tågade Erik Karlsson upp till Dalarna för att tillintetgöra dalahären. Två mil från Kopparberget mötte honom Sten Sture med dalahärens förtrupp och tillfogade honom ett ansenligt nederlag. Då Nils Sture nu nalkades med hufvudhären, drog han sig tillbaka för att icke bli afskuren återtåget öfver Dalälfven. Men då han höll på att passera *"Opphöga-färja"* vid Uppbo i Stora Skedvi socken, blef han upphunnen af hela den samlade dalahären, som tillfogade honom ett så grundligt nederlag, att hela hans här upplöstes och han själf och de öfriga anförarne räddade sig genom en brådstörtad flykt, så att de enligt Rimkrönikan ej hvilade förrän i Juleta kloster.

Till minne af slaget vid Opphöga färja har en minnessten för några år sedan blifvit upprest vid Uppbo i St. Skedvi.

Länge har man ansett, att detta slag har stått vid Oppboga i Fellingsbro, och det har räknats för ett af socknens historiska minnen. Att slaget dock icke stått vid detta senare ställe framgår, enligt Styffes bidrag till Skandinaviens historia, bl. a. dels däraf, att vid Oppboga i Fellingsbro alltid, så långt man vet tillbaka, varit bro, icke färja — konungarnes eriksgata under medeltiden gick öfver Oppboga bro, där västmanlänningarne mötte —

[1]) Styffes bidrag till Skand. hist. del 3, CLXXVI.

dels af en klagoskrift af Greger Bengtsson, som omtalar, att Erik Karlsson, "tha han flydde af Dalarna", plundrat han gård Öfvernäs i Gillberga socken nära Torshälla och således på vägen till Juleta[1]). Vid Uppbo i St. Skedvi har funnits färja ända till år 1640.

Sten Sture d. ä. i Fellingsbro. Då kung Karl afled d. 15 Maj 1470, valdes hans systerson Sten Sture d. ä. till riksföreståndare. Konung Kristiern i Danmark sökte dock återvinna Sveriges tron. Han utrustade en stark här, afseglade med denna till Sverige och kastade ankar utanför Stockholm. Där ingicks stillestånd och underhandlingar inleddes. Sten Sture begaf sig emellertid västerut för att kalla allmogen tillsammans. Den 21 aug. 1471 är han i Fellingsbro och skrifver därifrån till riksrådet svar på riksrådets bref af den 18 aug. s. å., i hvilket det var omtaladt, huru Kristiern efter hr Stens afresa låtit upptaga skepp och båtar samt sändt folk i land[2]). Vi förstå, att han ville bringa äfven Fellingsbro allmoge under vapen. Hvar han drog fram, var allmogen villig att resa sig. Så snart skörden var gjord, skulle den följa honom. I slutet af september voro både på norra och södra sidan om Mälaren allmogehärar i antågande mot Stockholm. Hufvudstyrkan, som stod under Sten Stures eget befäl, var samlad i västra delarne af riket. Den ökades under framryckandet och hade den 23 sept. hunnit till Munktorp. Den hade sålunda förut tågat genom Fellingsbro och med all säkerhet hade äfven Fellingsbro allmoge då slutit sig till hären. I början af oktober stod hufvudhären i Västeråstrakten, kommen från västra Sverige, Västmanland och Dalarna. Den anryckte nu mot Stockholm, dit äfven den andra bondehären, som tågat söder om Mälaren, ankom, och den 10 okt. 1471 stod på Brunkeberg det slag, genom hvilket Sveriges frihet för den gången räddades.

Mordet på Jens Falster. Till följd af de mäktige herrarnes afund måste Sten Sture d. ä. 1497 nedlägga regeringen och konung Hans blef hyllad som Sveriges konung. Ehuru han väl borde veta, att svenska allmogen var ömtålig i afseende på rättigheten att endast behöfva hafva att göra med infödda ämbetsmän, tillsatte han dock danska fogdar i landet, och detta blef en af anledningarna till hans snara fall. Den danske adelsmannen Jens Falster, som han satte till fogde på Örebro slott, bragte snart bönder och bergsmän i harnesk mot sig, särdeles därigenom, att han utan laga rannsakning och dom lät i galge upphänga en frälseman Harald Pletting, som varit Sten Stures bergsfogde vid Noraskoga. Öfver Åkerbo härad var tillsatt en fogde Anders Persson, som for fram som de forna danska fogdarne och "the fatighe Svensche män och qvinnor med svedig eld och brand pinthe till dödss och sedan

[1]) Styffes bidrag del 3, CCXXVII.
[2]) „ „ „ 4, XIX.

ophängde utan laagh och rätt"[1]). Sinnesstämningen hos allmogen var i hög grad uppretad och då herrarne i aug. 1501 beslöto sig för resning mot konungen, grep allmogen i Nerike genast till vapen och Örebro slott inneslöts af en belägringshär.

Sten Sture valdes nu åter till riksföreståndare. Svante Nilsson Sture, som förut varit med om att störta Sten Sture, men nu blifvit försonad med honom och fått Örebro slott i förläning, intog slottet i febr. 1502, tillfångatog Jens Falster och förde honom till Arboga. De förbittrade bergsmännen i Noratrakten fordrade hämnd för mordet på Harald Pletting. En del bergsmän från Nora och Linde, hvilka kallade sig Harald Plettingsvänner, tågade till Arboga. I Fellingsbro förenade de med sig en mängd karlar. Jens Falster öfverfölls i Arboga och blef ihjälslagen och hans bo plundrades. Därefter drack sig skaran drucken. Sedan ruset gått af dem, fruktade de straff, och då riksföreståndaren besökte Köping, begärde de hans beskydd. Se närmare därom här nedan!

Arvid Siggeson och Svante Nilsson Sture. Arvid Siggeson hette kyrkoherden i Fellingsbro i början af 1500-talet. Denne var Svante Stures vän. Herr Svante hade genom sitt affall till fienden 1497 förspillt sitt efter fadern ärfda anseende och kunde väl behöfva någon tid för att återvinna och förstärka det. Jämte Hemming Gadd, som var hans förtrogne, erinrade honom äfven Arvid Siggeson genom bref om att icke låta förmärka någon afund eller själfrådighet gent emot hr Sten, riksföreståndaren. 1502 skrifver Arvid S. till Svante Nilssons fogde på Örebro, Peder Birgersson, och omtalar, att då hr Sten höll ting i Köping, så kom till honom bud från Noraskoga med bref af den lydelsen, att de väntade fejd af hr Svante och af slottet för Jens Falsters skull, hvarför de anhöllo om hr Stens försvar, hvarpå de fått det svar, att han ville så beställa med hr. Svante, att de icke skulle få någon fejd eller arghet från hr Svante eller hans folk. I samma bref gifver han vidare råd om bästa sättet att ställa sig med allmogen både för fogden själf och hans herre Svante Nilsson och uppmanar fogden att råda hr Svante, "ath han stædes scriffwer her Sten til och haller sigh alwarlige in till honum med aller störste inneghet . . . oc i bland almogen thet han næmpner honum for sin kære fader".

1502 skrifver Arvid Siggeson från Skara till Svante Nilsson om nyheter från Danmark och Norge.

Ännu ett par bref finnas från Arvid Siggeson, hvaraf framgår, att han stod Svante Sture nära och var en man, hvars ord hade värde för honom.

Gustaf Wasas befrielsekrig. Äfven i detta skola Fellingsbroarne hafva deltagit, enligt hvad Sjöqvist i sin ofvannämn-

[1]) Styffes bidrag IV s. 269.

da afhandling anför. "Från Fellingsbro inträffade en bondehär opåkallad i Västerås hos Gustaf Wasa och slog läger på de s. k. Oxbackarna, anförda, såsom det säges, af en prästman i församlingen. Då denne i striden mistade ena benet och bönderna uttryckte sin ledsnad däröfver, skall han hafva svarat, att det ingenting hade att betyda, emedan han nog kunde predika lika bra ändå; och då de tvehågsne och rådville om anförare började vackla, upplifvade prästen deras mod, sägande, att Gud själf nog skulle föra dem an."

Minnen från forntida strider i Fellingsbro äro namn på platser såsom *Stridstorp*, ett torp under Oppeberg, och *Hejdan*, ett gärde mellan N. Torfvesta och Vesslingby, så kalladt, säges det, emedan fienden där blifvit hejdad. Vidare hafva vapen, stigbyglar och kanonkulor hittats flerestädes, såsom vid Nederby i närheten af ån, vid Oppboga, Rynninge, N. Ekeby, Finnåker o. a. ställen. En skans, nu borttagen, skall hafva funnits vid Nederby.

II. Jordbruksnäringen.

Jordbruket har från äldsta tid varit socknens hufvudnäring. Tack vare en mängd i kammararkivet förvarade tiondelängder från midten och senare hälften af 1500-talet, hvilka sammanförts och ordnats af aflidne presidenten Hans Forssell och jämte skattelängder till Älfsborgs lösen 1571 blifvit grunden till en ekonomisk statistik för Sverige omkring år 1571, utgifven af H. Forssell, kunna ganska noggranna uppgifter lämnas om jordbrukets tillstånd i Fellingsbro vid denna tid.

I. Spannmålsproduktionen 1544—1576.

Tiondesäden uttogs vid denna tid in natura. Det skedde för det mesta genom räkning af skylarne eller banden på bondens åker eller af kornet i hans tröskla da, verkställd genom prästens eller fogdens ombud, hvarefter hvar tionde skyl eller spann infördes i kyrkohärberget. Prästens andel var en tredjedel, två tredjedelar tillföll kronan. Det är alltså lätt att ur tiondelängderna uträkna hvarje års skörd. H. Forssell har i "Sverige 1571" sammanfört tionden i Dalarne, Bergslagen och Västmanland i tabeller, hvarur härnedan en uträkning är gjord af skördens storlek i Fellingsbro under följande år.

År	Hvete tunnor	Råg tunnor	Korn tunnor	Hafre tunnor
1544	—	75	1455	1050
1554	26 1/4	2227 1/2	2805	1500
1568	22 1/2	1590	1890	345
1569 [1]	112 1/2	1912 1/2	2411 1/4	915
1571 [2]	9 3/8	875	1237 1/2	622 1/2
1572	67 1/2	1740	982 1/2	795
1575 [3]	18 3/4	1942 1/2	1905	615
1576 [3]	22 1/2	1762 1/2	1991 1/4	1012 1/2

[1] År 1569 funnnos:
i Fellingsbro fjärding 34 skattebönder
i Öfversta " 38 "
i Peders " 35 "
i Yttersta " 37 "
Vidare funnos 8 frälse landbor, 12 knektemän, 7 skattetorpare, 8 frälsetorpare samt icke mindre än 24 ödeshemman.

[2] och [3] se nästa sida.

Till jämförelse meddelas härnedan skördens storlek i Fellingsbro under år 1901 enligt de inom socknen uppsamlade primäruppgifterna till jordbruksstatistiken. Antalet af de enligt samma uppgifter underhållna kreaturen i Fellingsbro under 1901 upptages äfven till jämförelse med 1571 års kreatursmängd i Fellingsbro, som noggrant specificeras i den strax härefter meddelade hjälpeskattelängden till Älfsborgs lösen år 1571. Att märka är dock, att de nutida uppgifterna till jordbruksstatistiken, stödda som de äro på en mängd jordbrukares uppgifter, men icke på någon ordentlig bokföring, äro vida otillförlitligare än de genom noggrann räkning framkomna tiondeuppgifterna från 1500-talet.

År	Hvete tr	Råg tr	Korn tr	Hafre tr	Blandsäd tr	Hästar och föl	Oxar	Tjurar	Kor	Ungnöt under 2 år o. kalfvar	Får och lam	Getter	Svin och grisar
1901	4437	8859	204	41355	2152	1020	490	211	4203	1183	940	12	900

År	Hästar och ston	Oxar	Kor	Ungnöt 3 à 4 års	Ungnöt 1 à 2 års	Får	Getter	Svin
1571	252	378	845	122	532	1736	118	891

2. Hjälpeskattelängd för Fellingsbro till Älfsborgs lösen år 1571.

Jämte tiondelängderna lämna de nämnda skattelängderna till Älfsborgs lösen kunskap om jordbrukets tillstånd och villkor vid denna tid. Ur dem få vi särskildt veta, huru många kreatur af olika slag föddes på hvarje gård i hvarje by. Men vi få äfven veta hvarje enskild ägares förmögenhetsvillkor, ja, de äro i själfva verket, såsom H. Forssell säger om dem, bouppteckningsprotokoll öfver den lösa förmögenheten i Sverige eller åtminstone öfver den allra största delen däraf och "då man bonde för bonde, borgare för borgare följer dessa torra register igenom, tycker man sig af dem få en

[2]) Jordbruksmantalet för år 1571 är 207 gårdar, däraf 8 öde. Tiondegifvarnes antal var 142. Att tiondegifvarnes siffra så mycket understiger gårdarnes antal berodde dels därpå, att de bönder, som voro knektar, isynnerhet om de voro för tillfället borta i rikets ärenden, togo sig frihet från tionden, dels därpå att många af sockenborna icke brukade någon jord till sädesproduktion. Denna anm. gäller äfven de öfriga årens tionden, hvadan skörden alltså får beräknas något högre än hvad siffrorna här angifva.

[3]) Tiondet från Peders fjärding var dessa båda åren bortförlänt, hvarför skörden från denna fjärding här saknas.

klarare insikt i denna tids hela skaplynne och de då lefvande människornas lefnadsvillkor än af de flesta andra historiska dokument".

Vid freden i Stettin 1570 bestämdes, att Sverige skulle betala till Danmark 150,000 riksdaler (med riksdaler menades i forna tider en riksdaler specie = 4 kronor) till inlösen af fästningen Älfsborg. Denna summa, 600,000 kr. nuvarande mynt, var för den tiden oerhördt stor. Dess anskaffande kräfde en utomordentlig beskattning. Den föranledde upptagande af den stora "Sölfskatten" eller "Tiondepenningen", genom hvilken 1/10-del af all egendom i guld, silfver, koppar, messing, tenn, reda penningar och kreatur skulle inbetalas till kronan "af alla, som hemman bruka och bohag hålla".

Längderna för Västmanland begynna med "en kort undervisning af hvad allmogen i Västmanland uppå lagdt är, som rannsakas och utgifvas skall A:o 71".

"Är vetandes att bönder samt med präst i hvart prästagäld, som till nämnden äro, samt med fogden och fogdeskrifvaren rannsaka skola i hvars och ens ägodelar utan allt anseende, vilja eller vänskap till någons person efter som de med sin ed tryggeligen ansvara vele. Och skall prästen samt fogdeskrifvaren hålla klara längder därpå, ordentligen beskrifva hvar gård för sig, åtskiljande hvart slags bönder för sig, som är i skatte-, krono-, kyrko-, frälsebönder, och skall förmäla hos hvar frälsebonde, hvem han tillhörer. Ägodelarne skola beskrifvas hos hvar man, som efterföljer".

Härefter bestämmes, att af guld, silfver och penningar och äfven stångjärn skall utgöras 1/10 i självfva "partzeln".

Tenn..........	1 lisp., 10 mark	löper (i skatt) på lisp.	1 mark[1])
Messing	1 lisp., 10 mark		1 mark
Koppar........	1 lisp., 7 1/2 mark		6 öre

	(Värderas.)	(Skatten däraf.)
Gill oxe	15 mark	12 öre
Käfflingsoxe[2]) ..	12 1/2 „	10 „
Ko	10 „	1 mark
4 års stut	7 1/2 „	6 öre
3 „ „	5 „	4 „
2 „ „	2 1/2 „	2 „
2 „ „	10 öre	1 „
3 års kviga....	5 mark	4 „
2 „ „	2 1/2 „	2 „
1 „ „	10 öre	1 „
Bock och get ..	10 „	1 „
Får	10 „	1 „
Svin	10 „	1 „

Hästar och ston, efter som de äro goda till, 1/10-del af värdet.

1) 1 mark = 8 öre.

2) Ung oxe, jfr "Käfflingsaborre", jämtländskt uttryck, halfstor aborre.

Skattelängden för Fellingsbro börjar med:

Hr Clas, kyrkoherre.

Silfver	272 lod
Penningar	30 mark
Messing	4½ lisp.
Tenn	3 lisp. 4 mark
Koppar	13 lisp. 15 mk
Oxar	8 st.
Kor	23 „
Stutar på 3 år	8 „
Stutar på 2 år	8 „
Stutar på 1 år	9 „
Får och svin	79 „
Hästar	4 „ för 80 mk
Ston	4 „ „ 60 „
Stangejärn	5 skeppund

Summa 2355 mark 1 öre
1/10-del 235 mk 4 öre 2 2/5 pn [1])

Barnagods:

Silfver	30 lod
Penningar	55 mk

Summa 205 mk.

Vestervalla.

Nils Persson.

Silfver	27 lod
Koppar	4 lisp.
Oxar	2 st.
Stutar på 4 år	2 „
Stutar på 3 år	3 „
Stutar på 1 år	1 „
Kor	4 „
Får	15 „
Svin	9 „
Häst	1 „ för 15 mk
Sto	1 „ „ 12 „

Summa 323 mk. 2 öre.

Börril.

Silfver	3½ lod
Koppar	2½ lisp.
Oxar	3 st.
Kor	4 „
Kvigor på 2 år	3 „
Kvigor på 1 år	3 „
Får	16 „
Svin	11 „
Häst	1 för 10 mk
Sto	1 „ 10 „

Barnagods:

Silfver	3 lod
Koppar	2½ lisp.

Summa 230 mk.

Sandher.

Silfver	4½ lod
Oxar	4 st.
Kor	4 „
Kvigor på 2 år	2 „
Kvigor på 1 år	2 „
Får	4 „
Svin	5 „
Häst	1 för 6 mk
Sto	1 „ 6 „

Summa 157 mk.

Jöns, husman.

Silfver	4½ lod
Penningar	119 mk
Koppar	5½ lisp.
Tenn	5 mk
Ko	1 st.
Sto	2 för 20 mk

Barnen utgöra:

Koppar	1 lisp.
Stångjärn	3½ skepp.

Summa 310 mk 20 öre.

Hälla.

Benkt.

Koppar	3 lisp.
Oxar	2 st.
Kor	7 „
Stutar på 3 år	4 „
Får	15 „
Svin	9 „
Häst	1 för 10 mk
Sto	1 „ 3 „

Summa 180½ mk.

Olof, har ingen råd, utan är konungen mer skyldig än det, som han äger.

Stut på 3 år	1 st.
„ „ 1 år	1 „
Ko	1 „
Får	4 „
Svin	1 „
Sto	1 för 5 mk.

Summa 27½ mk.

Korwike.

Tideman.

Koppar	12 mk.
Oxar	2 st.
Kefflingsoxar	1 „

[1]) I det följande uteslutes tiondedelen af summan, ehuru den finnes utsatt i längden.

Ko	1 st.
Kvigor på 2 år	3 „
Kvigor på 1 år	3 „
Får	16 „
Svin	2 „
Häst	2 för 15 mk
Tidemans måg:	
Silfver	4 lod.
	Summa 125 mk 6 öre.

Per Jönsson.

Silfver	47 lod
Koppar	5 lisp.
Oxar	3 st.
Kor	7 „
Stutar på 3 år	2 „
Stutar på 2 år	2 „
Stutar på 1 år	4 „
Får	24 „
Svin	11 „
Sto	1 för 10 mk
Häst	1 „ 20 „
	Summa 481 mk 2 öre.

Nils Olsson.

Silfver	27 lod
Koppar	4 1/2 lisp.
Oxar	4 st.
Stutar på 2 år	3 „
Stutar på 1 år	5 „
Kor	9 „
Får	24 „
Svin	16 „
Häst	2 för 30 mk
Ston	2 „ 20 „
Stangejärn	16 lisp.
	Summa 452 1/2 mk.

Sparesta.

Swenn.

Silfver	6 lod 1 qvintin.
Koppar	3 lisp.
Oxar	3 st.
Stutar på 3 år	1 „
Stutar på 2 år	3 „
Stutar på 1 år	4 „
Kor	8 „
Får	13 „
Svin	10 „
Häst	1 för 5 mk
Sto	1 „ 5 „
Barnagods:	
Silfver	5 lod
Koppar	1 lisp.
	Summa 272 1/2 mk.

Niels Nielsson.

Koppar	1 1/2 lisp.
Oxar	1 st.
Kor	4 „
Får	6 „
Svin	1 „
Häst	0 „
	Summa 75 mk.

Jonn.

Koppar	2 lisp. 15 mk.
Oxar	2 st.
Kor	5 „
Får	7 „
Svin	1 „
Häst	1 för 3 mark.
Barnagods:	
Silfver	7 lod
Koppar	5 lisp.
Messing	4 mk.
	Summa 158 mk 1 öre.

Bæck.

Lasse.

Silfver	29 lod
Koppar	7 1/2 lisp.
Oxar	4 st.
Kor	7 „
Stut pa 1 år	8 „
Svin	12 „
Häst	1 för 15 mk
Sto	1 „ 8 „
	Summa 379 mk 2 öre.

Nils.

Koppar	4 lisp.
Oxar	2 st.
Kor	3 „
Stut pa 1 år	4 „
Får	3 „
Svin	3 „
	Summa 102 1/2 mk.

Rinkaby.

Jönns.

Koppar	1 lisp.
Oxar	1 st.
Kor	2 „
Stut på 2 år	1 „
	Summa 45 mk.

Granberga.

Lasse.

Oxar	2 st.

Kor	2 st.
Stut på 2 år	2 „
Får	6 „
Svin	2 „
Häst	1 för 10 mk
Sto	1 „ 6 „
	Summa 81 mk.

Benct, knekt.

Kor	3 st.
Stut på 1 år	3 „
Svin	1 „
Sto	1 för 12 mk.
	Summa 47 mk.

Torffwasta.

Anders.

Silfver	40 1/2 lod
Koppar	7 lisp. 5 mk
Oxar	4 st.
Käfflingsoxar	2 „
Stut på 1 år	10 „
Kor	8 „
Får	18 „
Svin	12 „
Häst	1 för 10 mk
Sto	2 „ 10 „
Stångjärn	1/2 skeppund.
Ossmundsjärn	1 1/2 hundrade.
	Summa 510 mk 3 öre

Joenn.

Koppar	1 lisp. 15 mk
Oxar	2 st.
Kor	3 „
Kviga på 1 år	1 „
Får	6 „
Svin	5 „
Häst	1 för 10 mk
	Summa 98 mk. 1 öre.

Lasse.

Silfver	4 lod.
Koppar	2 1/2 lisp.
Kor	3 st.
Stutar på 2 år	1 st.
Stutar på 1 år	2 „
Får	3 „
Sto	1 för 10 mk
Barnen äga:	
Silfver	16 lod
Koppar	5 lisp.
	Summa 205 mk.

Nibele.

Jöns.

Silfver	2 1/2 lod
Koppar	3 1/2 lisp.
Oxar	2 st.
Kor	4 „
Kvigor på 2 år	2 „
Kvigor på 1 år	2 „
Får	7 „
Svin	3 „
	Summa 328 mk 6 öre.

Olof.

Silfver	2 1/2 lod
Koppar	3 1/2 lisp.
Oxar	2 st.
Kor	3 „
Stutar på 2 år	2 „
Stutar på 1 år	3 „
Får	8 „
Svin	4 „
Häst	1 för 8 mk
Sto	1 „ 10 „
Barnen äga:	
Silfver	8 lod
Koppar	1 1/2 lisp.
	Summa 191 mk 6 öre.

Skolesta.

Jönns.

Silfver	20 lod
Koppar	5 1/2 lisp.
Stångjärn	1 1/2 skeppund
Ossmundsjärn	4 hundrade
Oxar	4 st.
Kor	8 „
Stutar på 3 år	1 „
Stutar på 2 år	2 „
Stutar på 1 år	4 „
Får	25 „
Svin	18 „
Häst	1 för 20 mk
Sto	1 „ 12 „
	Summa 435 1/2 mk.

Joen.

Silfver	36 1/2 lod.
Penningar	20 mk
Koppar	7 1/2 lisp.
Messing	6 mk
Stångjärn	2 skeppund
Ossmundsjärn	5 hundrade
Oxar	6 st.
Kor	7 „
Stutar på 3 år	4 „
Stutar på 2 år	2 „
Stutar på 1 år	3 „
Får	30 „
Svin	20 „

Häst	1 för 20 mk
Sto	1 „ 10 „
	Summa 605 mark.

Oppoga.

Gottskalk, skommare.

Silfver	31½ lod
Koppar	18 mk
	Summa 24 mk 2 öre.

Jöns, knekt.

Koppar	18 mk
Kor	2 st.
Stut på 1 år	3 „
Svin	2 „
Sto	1 för 8 mk.
	Summa 41 mk.

Benct, knekt.

Koppar	½ lisp.
Kor	2 st.
Sto	1 för 8 mk.
	Summa 31 mk 6 öre.

Olof, är en husman; har ingen rad utgöra.

Koppar	½ lisp.
Kor	1 st.
Stut	1 „
Svin	1 „
	Summa 26 mk 2 öre.

Mats, är konungens manner; vill intet utgöra.

Silfver	2½ lod
Koppar	5 lisp.
Kor	6 st.
Stutar på 2 år	1 „
Stutar på 1 år	1 „
Svin	8 „
Häst	1 för 20 mk.
	Summa 123 mk 6 öre.

Rynninge.

Olof Nilsson.

Silfver	85 lod
Penningar	118 mk
Koppar	10 lisp 15 mk
Stångjärn	1½ skeppund.
Oxar	2 st.
Käfflingsoxar	2 „
Kor	8 „
Stutar på 4 år	1 „
Stutar på 3 år	1 „
Stutar på 2 år	9 „
Stutar på 1 år	6 „
Får	28 st.
Svin	16 „
Häst	1 för 2 mk
Sto	1 „ 5 „
	Summa 918 mk 5 öre.

Peder.

Silfver	4 lod 1 kvintin
Koppar	1 lisp. 14 mk
Oxar	2 st.
Kor	6 „
Stutar på 3 år	1 „
Stutar på 2 år	2 „
Stutar på 1 år	1 „
Får	13 „
Svin	8 „
Häst	1 för 10 mk
Sto	1 „ 15 „
	Summa 180 mk 2 öre.

Jonn, knekt.

Silfver	4 lod
Koppar	3 lisp.
Oxar	2 st.
Kor	1 „
Stut på 1 år	4 „
Får	9 „
Svin	3 „
Häst	1 för 10 mk.
	Summa 112½ mk.

Lasse, husman.

Silfver	5½ lod
Koppar	18 mk
Kor	2 st.
Får	5 „
Svin	4 „
Sto	1 för 10 mk.
	Summa 75½ mk.

Nils Nilsson.

Koppar	1½ lisp.
Oxar	2 st.
Kor	4 „
Stut på 2 år	2 „
Svin	2 „
Häst	2 för 15 mk.
	Summa 103 mk 6 öre.

Tideka.

Koppar	1½ lisp.
Oxar	2 st.
Kor	3 „
Stut på 2 år	3 „
Får	6 „
Svin	3 „
Häst	1 för 10 mk.
	Summa 100 mk.

Olof Pedersson.

Silfver.......... 49 lod.
Koppar .... 10 lisp. 16 mk.
Stangjärn ...... 1½ lisp.
Oxar .... 4 st.
Kor .... 8 „
Stutar {på 2 år.. 3 „
{på 1 år.. 4 „
Får .... 12 „
Svin .... 4 „
Häst .... 1 för 20 mk
Sto .... 1 „ 5 „
Summa 536 mk.

Anders Staffansson.

Silfver.......... 20 lod
Koppar .... 6 lisp.
Oxar .... 1 „
Käfflingsoxar .. 2 „
Kor .... 4 „
Stut på 1 år.... 2 „
Får .... 8 „
Svin .... 8 „
Häst .... 1 för 15 mk
Summa 262½ mk.

Fänninge.

Nils Andersson, knekt.

Koppar .... 1½ lisp.
Oxar .... 4 st.
Kor .... 2 „
Stutar {på 3 år.. 1 st.
{på 2 år.. 1 „
{på 1 år.. 1 „
Får .... 10 „
Svin .... 6 „
Sto .... 1 för 8 mk.
Summa 133 mk.

Per Raffvalsson.

Silfver.......... 7 lod
Koppar .... 2 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 4 „
Stut på 3 år 1 .. 1 „
Svin .... 7 „
Sto .... 2 för 15 mk.
Summa 161 mk 2 öre.

Per Eriksson.

Koppar .... 1½ lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 6 „
Stutar {på 3 år.. 1 „
{på 2 år.. 1 „
Får .... 10 „
Svin .... 2 „
Häst .... 1 för 10 mk.
Summa 133 mk 6 öre.

Anders Eriksson.

Silfver.......... 34½ lod.
Koppar .... 4 lisp.
Oxar .... 5 st.
Kor .... 6 „
Stutar {på 2 år.. 2 „
{på 1 år.. 2 „
Får .... 15 „
Svin .... 9 „
Häst .... 2 för 30 mk
Sto .... 1 „ 6 „
Stangjärn ...... 10 lisp.
En gammal kvinna äger:
Silfver.......... 10 lod
Summa 473½ mk.

Fyrby.

Peder Andersson.

Silfver.......... 6 lod
Koppar .... 3½ lisp.
Oxar .... 4 st.
Stutar {på 3 år.. 2 „
{på 2 år.. 2 „
{på 1 år.. 2 „
Kor .... 7 „
Får .... 7 „
Svin............ 3 „
Häst .... 2 för 15 mk
Sto .... 1 „ 6 „
Barnen äga:
Koppar .... 1½ lisp.
Summa 248½ mk.

Lasse Skommare, gärningskarl.

Silfver.......... 4 lod.
Koppar .... 1 lisp.
Summa 27½ mk.

Chrisman.

Silfver.......... 28½ lod.
Koppar .... 4 lisp.
Messing .... 4 mk
Oxar .... 3 st.
Käfflingsoxar .. 1 „
Stutar {på 3 år.. 2 „
{på 2 år.. 4 „
{på 1 år.. 1 „
Kor .... 7 „
Får .... 29 „
Svin .... 3 „
Häst .... 1 för 10 mk
Sto .... 1 „ 6 „
Summa 379 mk 2 öre.

Hoockesta.

Nils.

Koppar	2 lisp 8 mk
Oxar	4 st.
Stutar på 3 år..	1 „
Stutar på 2 år..	1 „
Stutar på 1 år..	4 „
Kor	4 „
Får	16 „
Svin	7 „
Häst	1 för 15 mk
Sto	1 „ 8 „
Barnen äga:	
Silfver..........	75 1/2 lod
Koppar	2 lisp. 14 mk.
	Summa 580 mk.

Måns.

Silfver..........	66 lod
Penningar	40 mk
Koppar	12 1/2 lisp.
Messing	6 mk
Tenn	6 „
Stångjärn	1 1/2 skeppund
Oxar	4 st.
Kor	9 „
Stutar på 3 år..	1 „
Stutar på 2 år..	4 „
Stutar på 1 år..	2 „
Får	17 „
Svin............	11 „
Häst	1 för 20 mk
Sto	2 „ 16 „
Måns måg:	
Silfver..........	19 lod 2 1/2 kvintin.
Koppar	1 lisp.
	Summa 851 mk 3 öre.

Stensta.

Jöns.

Silfver..........	1 1/2 lod
Koppar	3 lisp. 5 mk
Oxar	2 st.
Käfflingsoxar ..	1 „
Stut på 4 år....	2 „
Kor	3 „
Svin............	3 „
Får	13 „
Häst	2 för 20 mk.
	Summa 159 mk 3 öre.

Olof.

Silfver..........	27 1/2 lod
Koppar	3 1/2 lisp.
Messing	14 mk
Oxar	4 st.
Stutar på 2 år..	6 „
Stutar på 1 år..	2 „
Kor	8 „
Får	15 „
Svin............	9 „
Häst	2 för 20 mk
Sto	3 „ 30 „
	Summa 408 mk 2 öre.

Öffversta ffjerdingh.

Forssäter.

Erik, Fru Ibbas landbo.

Koppar	2 lisp.
Oxar	2 st.
Stutar på 2 år..	1 „
Stutar på 1 år..	4 „
Kor	5 „
Får	10 „
Svin	6 „
Sto	1 för 5 mk.
	Summa 127 1/2 mk.

Nils, fru Ibbas landbo.

Silfver..........	17 lod
Koppar	3 lisp.
Oxar	2 st.
Käfflingsoxar ..	2 st.
Stutar på 2 år..	1 „
Stutar på 1 år..	5 „
Kor	8 „
Får	8 „
Svin............	5 „
Häst	1 för 10 mk.
Sto	1 „ 5 „
	Summa 282 1/2 mk.

Gåsta.

Lasse.

Silfver..........	40 lod
Koppar	9 lisp.
Tenn	1/2 „
Oxar	4 st.
Käfflingsoxar ..	2 „
Stutar på 2 år..	5 „
Stutar på 1 år..	11 „
Kor	7 „
Får	20 „
Häst	1 för 6 mk
Sto	1 „ 6 „
Svin	17 st.
	Summa 512 mk.

Erick.

Koppar	4 1/2 lisp.
Oxar	2 st.
Stutar på 2 år	3 „
Stutar på 1 år	7 „
Kor	6 „
Får	17 „
Svin	12 „
Häst	1 för 10 mk.

Summa 186 mk 2 öre.

Gilberga.

Namnet saknas.

Silfver	17 1/2 lod
Koppar	4 lisp. 9 mk.
Stångjärn	10 lisp.
Ossmundsjärn	4 hundrade.
Oxar	2 st.
Kor	5 „
Stut på 1 år	1 „
Får	20 „
Svin	9 „
Häst	2 för 30 mk
Sto	2 „ 20 „

Summa 316 mk 7 öre.

Sven.

Koppar	1 lisp.
Stutar på 2 år	2 st.
Stutar på 1 år	1 „
Kor	3 „
Får	9 st.
Svin	3 „
Sto	1 „

Summa 63 mk 6 öre.

Benct.

Silfver	2 lod
Koppar	2 1/2 lisp.
Oxar	2 st.
Kor	3 „
Kvigor på 3 år	2 „
Kvigor på 2 år	1 „
Får	13 „
Svin	8 „
Häst	1 för 10 mk.
Sto	2 „ 10 „

Summa 132 1/2 mk.

Swerckesta.

Olof Nielsson.

Silfver	9 lod
Messing	6 mk
Koppar	3 lisp. 11 mk
Kefflingsoxar	3 st.
Kor	4 st.
Stutar på 4 år	2 „
Stutar på 1 år	1 „
Får	15 „
Svin	2 „
Häst	2 för 20 mk
Sto	1 „ 6 „

Barnen äga:

Silfver	8 lod 1 kvint.
Tenn	8 mk
Koppar	4 lisp.

Summa 290 mk. 7 öre.

Jonn, landsknekt.

Koppar	2 1/2 lisp.
Ossmundsjärn	2 hundrade
Oxar	2 st.
Kor	2 „
Stut på 2 år	2 „
Får	9 „
Svin	2 „
Sto	1 för 10 mk.

Summa 105 1/2 mk.

Vrälinge.

Kristoffer.

Silfver	40 lod
Penningar	4 mk
Koppar	3 1/2 lisp.
Messing	4 mk.
Tenn	7 „
Oxar	4 st.
Stutar på 2 år	12 „
Stutar på 1 år	3 „
Kor	8 „
Får	20 „
Svin	12 „
Häst	1 för 20 mk
Sto	1 „ 20 „

Barnaägor:

Koppar	3 1/2 lisp.

Summa 515 mk 6 öre.

Hosta.

Joenn.

Silfver	22 lod
Koppar	4 lisp.
Oxar	2 st.
Stutar på 3 år	2 „
Stutar på 2 år	5 „
Stutar på 1 år	6 „
Kor	9 „
Får och getter	28 „
Svin	6 „

Häst .... 1 för 10 mk
Sto .... 3 „ 30 „
Stångjärn ...... 1 skeppund.
Barnaägor:
Silfver.......... 20 lod
Koppar .... $1\frac{1}{2}$ lisp.
Summa 513 mk 6 öre.

Oloff.

Silfver.......... 32 lod
Koppar .... 4 lisp.
Oxar .... 3 st.
Kor .... 6 „
Stutar { på 3 år.. 2 „
på 2 år.. 2 „
på 1 år.. 1 „ }
Får och getter.. 18 „
Svin .... 8 „
Sto .... 1 för 8 mk
Summa 351 mk 6 öre.

Spånga.

Joenn.

Oxar .... 2 st.
Kor .... 2 „
Stutar { på 2 år.. 1 „
på 1 år.. 1 „ }
Får .... 5 „
Svin .... 2 „
Häst .... 1 för 10 mk
Sto .... 1 „ 10 „
Summa 83 mk 6 öre.

Erick, kolare vid Stenstahammar, har ingen råd utgöra:
Silfver.......... 4 lod
Oxar .... 1 st.
Käfflingsoxar .. 1 „
Kor .... 4 „
Stutar { på 2 år.. 2 „
på 1 år.. 2 „ }
Får .... 1 „
Häst .... 2 för 20 mk.
Summa 116 mk 2 öre.

Fors.

Anders.

Silfver.......... $5\frac{1}{2}$ lod
Koppar .... 1 lisp. 15 mk
Oxar .... 2 st.
Kor .... 4 „
Får och getter.. 15 „
Svin .... 4 „
Häst .... 3 för 20 mk.
Sto .... 1 „ 10 „
Summa 164 mk 3 öre.

Joenn.

Silfver.......... 24 lod
Koppar .... 3 lisp. 7 mk
Oxar .... 4 st.
Kor .... 6 „
Kvigor { på 3 år 2 „
på 2 år 2 „
på 1 år 3 „ }
Får och getter.. 32 „
Svin .... 5 „
Häst .... 2 för 25 mk
Sto .... 1 „ 10 „
Summa 362 mk 5 öre.

Vestansjö.

Jönns.

Silfver.......... $13\frac{1}{2}$ lod 1 kvintin
Koppar .... 3 lisp.
Oxar .... 3 st.
Stutar { på 4 år.. 1 „
på 2 år.. 2 „
på 1 år.. 3 „ }
Kor .... 7 „
Får .... 25 „
Svin............ 10 „
Häst .... 1 för 15 mk
Sto .... 2 „ 20 „
Summa 245 mk 7 öre.

Nils, knecht.

Koppar .... $\frac{1}{2}$ lisp.
Oxar............ 1 st.
Kor .... 2 „
Summa 38 mk. 6 öre.

Erick.

Silfver.......... oläsligt.
Koppar .... d:o
Oxar .... 2 st.
Käfflingsoxar .. 2 „
Kor .... 10 „
Kvigor { på 3 år 2 „
på 2 år 6 „
på 1 år 1 „ }
Får och getter.. 35 „
Svin .... 8 „
Häst .... 1 för 5 mk
Sto .... 1 „ 5 „
Summa 521 mk 2 öre.

Kädenäs.

Enkiann.

Koppar .... 3 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 5 „

Kvigor på 3 år	2 st.
Kvigor på 2 år	3 „
Får	8 „
Svin	5 „
Häst	1 för 10 mk
Sto	1 „ 8 „

Summa 155 mk 4 öre.

Niels.

Koppar	1 lisp.
Oxar	1 st.
Kor	1 „
Svin	1 „
Häst	1 för 12 mk

Summa 45 mk. 5 öre.

Söderby.

Otto Olsson.

Silfver..........	21 lod.
Koppar	1½ lisp.
Kor	2 st.
Stut på 1 år....	1 „
Svin	1 „
Får	1 „

Summa 140 mk.

Eke.

Jöns.

Koppar	1 lisp.
Käfflingsoxar ..	2 st.
Stut pa 1 ar....	5 „
Kor	4 st.
Far	6 „
Häst	1 för 20 mk.
Sto	1 för 10 mk.

Summa 116 mk 2 öre.

Lasse, Fru Ibbas landbo.

Koppar	2½ lisp.
Oxar	2 st.
Kor	4 st.
Får	10 „
Svin...........	3 „
Sto	1 för 6 mk.

Summa 111 mk.

Sällinge.

Olof Jormisson.

Silfver..........	3 lod
Koppar	3 lisp.
Oxar	2 st.
Kor	4 „
Kvigor pa 2 ar..	4 „
Far och getter ..	19 „
Svin	4 „
Häst	1 för 5 mk.
Sto	1 „ 8 mk

Summa 153 mk 2 öre.

And Jönsson.

Silfver..........	9 lod
Koppar	3 lisp.
Oxar	2 st.
Kor	5 „
Kvigor pa 3 år	3 „
Kvigor på 2 år	1 „
Kvigor på 1 år	1 „
Får och getter..	32 „
Svin	11 „
Häst	2 för 15 mk
Sto	2 „ 8 „

Summa 243 mk.

Erick Nilsson.

Koppar	2 lisp.
Oxar	2 st.
Kor	4 „
Kvigor på 2 år	1 „
Kvigor på 1 år	1 „
Får	2 „
Svin...........	5 „

Summa 97½ mk.

Erick Jönsson, knekt.

Koppar	1 lisp.
Oxar	2 st.
Kor	1 „
Får och getter ..	4 „
Häst...........	1 för 5 mk.

Summa 57½ mk.

Benckt.

Koppar	4 lisp.
Kor	2 st.
Häst	1 för 10 mk

Summa 60 mk.

Östanhammar.

Joenn Larsson, står tillbaka med afrad.

Koppar	2½ lisp.
Oxar	2 st.
Kor	5 st.
Far	2 „
Svin...........	3 „
Häst	1 för 6 mk.
Sto	1 för 5 mk.

Summa 116 mk.

Nils Olsson.

Silfver..........	42½ lod
Penningar	50 mk
Koppar	6 lisp.
Oxar	4 st.
Kor	11 „

Kvigor { på 3 år 6 „
på 2 år 2 „
på 1 år 1 „
Får och getter .. 17 „
Svin .... 8 „
Häst .... 1 för 20 mk
Sto .... 2 „ 20 „
Summa 585 mk.

Nils Larsson.
Silfver.......... 99 lod
Penningar ...... 37 mk
Koppar .... 10 lisp.
Tenn .... 9 mk.
Oxar .... 4 st.
Kefflingsoxar .. 7 „
Stutar { på 4 år.. 1 „
på 1 år.. 3 „
Kor .... 19 „
Får och getter .. 41 „
Svin............ 15 „
Häst .... 2 för 32 mk
Sto .... 2 „ 20 mk.
Stångjärn ...... 8 1/2 skeppund.
Barnaägor:
Silfver.......... 24 lod
Penningar ...... 124 mk
Messing .... 1/2 lisp.
Tenn .... 1 „
Koppar .... 6 „
Summa 1598 mk 6 öre.

Finnåker.

Erik Danielsson.
Koppar .... 2 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 6 „
Kvigor { på 2 år 2 „
på 1 år 4 „
Får .... 12 „
Svin .... 6 „
Häst .... 1 för 12 mk.
Sto .... 1 „ 10 „
Summa 157 1/2 mk.

Sven, knekt.
Kor .... 2 st.
Summa 20 mk.

Olof Gunnarsson.
Silfver.......... 18 lod
Koppar .... 4 1/2 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 4 „
Kvigor { på 2 år 1 st.
på 1 år 1 „
Får och getter .. 13 „
Svin............ 4 „
Häst .... 1 för 10 mk
Sto .... 2 för 20 mk.
Barnaägor:
Koppar .... 2 1/2 lisp.
Summa 267 1/2 mk.

Tomas, knekt.
Koppar .... 1 1/2 lisp.
Summa 11 mk 2 öre.

Erik Larsson.
Koppar .... 2 lisp. 5 mk.
Oxar .... 2 „
Kor .... 4 „
Kviga pa 1 år .. 3 „
Får .... 5 „
Svin .... 1 „
Sto .... 1 för 8 mk.
Summa 106 mk 1 öre.

Erik Hansson, knekt.
Koppar .... 12 mk.
Summa 4 1/2 mk.

Anders, knekt.
Silfver.......... 17 1/2 lod.
Koppar .... 6 lisp.
Oxar .... 2 st.
Käfflingsoxar .. 2 „
Kor .... 8 „
Kvigor { på 4 år 1 st.
på 2 år 2 „
på 1 år 4 „
Får .... 11 „
Svin .... 6 „
Häst .... 2 för 30 mk.
Summa 336 mk. 2 öre.

Joen.
Silfver.......... 11 1/2 lod
Koppar .... 3 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 5 „
Kvigor { på 2 år 2 „
på 1 år 2 „
Får .... 7 „
Svin .... 3 „
Häst .... 1 för 15 mk
Sto .... 1 „ 8 „
Barnagods:
Silfver.......... 2 lod 1 1/2 kvintin
Koppar .... 1 lisp.
Summa 222 mk 3 öre.

Per — — —
Silfver.......... 6 lod
Koppar .... 5 lisp.
Oxar .... 1 st.
Kor .... 6 „
Kviga på 1 år 1 1 „
Får .... 8 „
Svin .... 3 „

Häst .... 1 för 10 mk
Sto .... 1 „ 8 „
Barnagods:
Silfver.......... 4 lod
Koppar .... 1 lisp 15 mk
Summa 188 mk 5 öre.

Erik Nilsson.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 3 „
Kvigor { på 2 år 1 „
{ på 1 år 1 „
Svin .... 3 „
Häst .... 1 för 10 mk
Sto .... 1 „ 10 „
Får .... 5 st.
Summa 93 mk 6 öre.

Jon Persson, knekt.
Silfver.......... 1 lod
Koppar .... 2 lisp. 5 mk
Käfflingsoxar .. 2 st.
Kor .... 3 „
Stut om 2 år.... 1 „
Får .... 10 „
Svin............ 2 „
Häst .... 1 för 10 mk
Sto .... 2 „ 10 „
Summa 119 mk 3 öre.

Nils Engilsson.
Koppar .... 15 mk
Oxar .... 2 st.
Kor .... 3 „
Kviga .... 2 „
Får .... 4 „
Svin............ 4 „
Sto .... 1 för 10 mk.
Summa 88 mk 1 öre.

Måns, knekt.
Silfver.......... 10½ lod.
Koppar .... 6 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 4 „
Får .... 6 „
Svin .... 2 „
Sto .... 1 för 6 mk.
Barnaägor:
Silfver.......... 7 lod
Koppar .... 3½ lisp.
Summa 244 mk 6 öre.

Tomas.
Silfver.......... 23 lod
Penningar ...... 60 mk
Koppar .... 2½ lisp.
Kor .... 1 st.
Häst .... 1 för 20 mk.
Summa 223 mk 6 öre.

Erik Torbjörnsson.
Silfver.......... 67½ lod
Penningar ...... 5 mk
Koppar .... 8½ lisp.
Oxar .... 4 st.
Stutar { på 4 år.. 1 „
{ på 2 år.. 5 „
{ på 1 år.. 8 „
Kor .... 10 „
Får och getter.. 60 „
Svin............ 19 „
Häst............ 1 för 20 mk
Sto .... 4 „ 20 „

Jöns Eriksson, hans son.
Silfver.......... 45 lod
Koppar .... 9 lisp.
Penningar ...... 8 mark.
Summa 1035½ mk.

Lasse Jonsson.
Silfver.......... ½ lod.
Koppar .... 2 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 4 „
Kviga om 3 år.. 1 „
Får .... 8 „
Svin .... 1 „
Sto .... 2 för 10 mk.
Står tillbaka med 2 års afrad.
Summa 113 mk 6 öre.

Jon Chrismansson.
Koppar .... 1½ lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 6 „
Kviga om 2 år.. 2 „
Får .... 8 „
Svin .... 4 „
Häst .... 1 för 5 mk.
Sto .... 1 „ 6 „
Summa 132 mk. 2 öre.

Anders Persson.
Koppar .... 2 lisp.
Kor .... 2 st.
Kviga om 1 år.. 1 „
Får och getter .. 12 „
Summa 51 mk 2 öre.

Sven, landsknekt.
Silfver.......... 3 lod
Koppar .... 1 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 7 „
Kviga { om 2 år. 3 „
{ om 1 år. 2 „
Får .... 9 „

Svin............ 5 st.
Häst .... 1 för 15 mk
Summa 165 mk.

Gottschalk, husman.

Koppar .... 1 lisp.
Ko .... 1 st.
Getter.......... 9 „
Häst .... 1 för 5 mk
Kviga om 2 år.. 1 st.
Summa 28 mk 6 öre.

Bodanar.

Anders Nilsson.

Silfver.......... 2 lod
Koppar .... 1 1/2 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 8 „
Får .... 20 „
Häst .... 2 för 20 mk.
Summa 176 mk 2 öre.

Anders, knekt.

Oxar .... 2 st.
Kor .... 3 „
Svin .... 1 „
Häst .... 1 för 10 mk
Summa 70 mk.

Ekeskarboda.

Peder Eriksson.

Kor .... 3 st. } Står tillbaka med skatterna.
Getter.......... 5 „
Häst .... 1 för 6 mk.
Summa 42 mk 2 öre.

Ytterbyn.

Enkian (Fru Britas landbo på Ervalla).

Kor .... 2 st.
Getter.......... 5 „
Svin............ 1 „
Häst .... 1 för 20 mk
Summa 47 1/2 mk.

Bergshyttan.

Fru Britas landbo på Ervalla.

Koppar .... 2 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 5 „
Getter.......... 9 „
Häst .... 1 för 20 mk.
Summa 126 mk 2 öre.

Moorskoga.

Jöns (Fru Britas landbo på Ervalla).

Koppar .... 1 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 8 „
Getter.......... 14 „
Häst .... 1 för 5 mk
Summa 140 mk.

Nils (Fru Britas landbo).

Silfver.......... 3 lod
Oxar .... 1 st.
Kor .... 2 „
Getter.......... 2 „
Summa 52 1/2 mk.

Grymsiö.

Hans.

Koppar .... 1 lisp.
Oxar .... 1 st.
Kor .... 3 „
Kvigor på 2 år.. 3 „
Får .... 12 „
Svin............ 2 „
Häst .... 1 för 10 mk
Summa 84 1/2 mk.

Olof..

Koppar .... 1 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 5 „
Getter.......... 14 „
Häst .... 1 för 8 mk
Summa 113 mk.

Peder.

Koppar .... 1 lisp.
Kor .... 3 st.
Får .... 2 „
Häst .... 1 för 5 mk
Summa 45 mk.

Hägernäs.

Jöen (Fru Cecilias på Hages[?] landbo).

Koppar .... 1 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 4 „
Getter.......... 14 „
Häst .... 1 för 10 mk.
Summa 105 mk.

Peder (fru Cecilias landbo).

Koppar .... 1 lisp.
Kor .... 6 st.

Getter.......... 12 st.
Häst .... 1 för 15 mk
Summa 97 1/2 mk.

Fanthyttan.

Bnukt, knekt (Fru Cecilias landbo).

Koppar .... 1 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 3 „
Getter.......... 10 „
Hästar.......... 1 för 6 mk
Summa 86 mk.

Nils (Fru Britas på Penningby landbo).

Kor .... 2 st.
Häst .... 1 för 5 mk
Summa 25 mk.

Sundebodha.

Fru Britas landbo på Ervalla.

Koppar .... 3 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 8 „
Getter.......... 22 „
Häst .... 2 för 25 mk
Summa 185 mk.

Kådefalla.

Lasse.

Kor .... 3 st.
Getter.......... 1 „
Häst .... 1 för 10 mk
Summa 41 mk 2 öre.

Kerreboda.

Nils.

Oxar .... 2 st.
Kor .... 3 „
Svin .... 1 „
Häst .... 1 för 10 mk.
Summa 71 mk 2 öre.

Fryddesboda.

Enkian.

Oxar .... 2 st.
Kor .... 6 „
Getter.......... 4 „
Häst .... 1 för 6 mk.
Summa 101 mk.

Lasse, knekt.

Oxe .... 1 st.
Kor .... 3 „

Getter.......... 5 st.
Häst .... 1 för 5 mk.
Summa 56 mk 2 öre.

Peders fjerdingh.

Vesslingeby.

Olof Månsson.

Silfver.......... 6 lod 3 kvintin
Penningar ...... 4 mark
Koppar .... 4 lisp.
Oxar .... 4 st.
Käfflingsoxar .. 2 „
Stutar på 3 år.. 2 „
Stutar på 2 år.. 4 „
Stutar på 1 år.. 1 „
Kor .... 4 „
Får .... 20 „
Svin............ 12 „
Häst............ 2 för 30 mk
Sto .... 2 „ 12 „
Barnaägor:
Silfver.......... 10 lod
Summa 346 mk.

Oluff Nilsson.

Silfver.......... 28 lod
Koppar .... 4 lisp.
Oxar .... 2 st.
Käfflingsoxar .. 2 „
Stutar på 3 år.. 2 „
Stutar på 2 år.. 3 „
Stutar på 1 år.. 1 „
Får .... 30 „
Svin............ 14 „
Sto .... 2 för 10 mk.
Summa 308 mk. 6 öre.

Nils Nilsson, knekt.

Oxar............ 2 st.
Kor .... 4 „
Häst............ 1 för 10 mk
Summa 80 mk.

Erik Nilsson, byggemästare vid Stensta hammar.

Silfver.......... 2 lod 1 kvintin
Koppar .... 4 1/2 lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 2 „
Får och getter.. 12 „
Kvigor på 1 år.. 2 „
Häst .... 2 för 20 mk
Sto .... 1 „ 5 „
Summa 137 1/2 mk.

Oloff Olsson.

Silfver	6 1/2 lod
Koppar	5 lisp.
Oxar	3 st.
Käfflingsoxar	1 „
Får	10 „
Svin	7 st.
Kor	7 „
Häst	2 för 15 mk.

Summa 233 mk 6 öre.

Åby.

Hanns.

Silfver	52 lod
Koppar	5 lisp. 15 mk.
Tenn	8 mk
Oxar	4 st.
Stutar på 3 år	2 „
Stutar på 2 år	1 „
Stutar på 1 år	1 „
Får	16 „
Svin	7 „
Sto	1 för 10 mk
Kor	10 st.

Summa 519 mk 5 öre.

Jöns.

Silfver	60 lod
Koppar	7 lisp.
Stångjärn	15 lisp.
Oxar	4 st.
Stut på 2 år	2 „
Kvigor på 1 år	3 „
Kor	7 „
Får	20 „
Svin	6 „
Häst	1 för 12 mk
Sto	1 „ 6 „

Summa 560 1/2 mk.

Ekeby.

Nils Månsson, står tillbaka med 2 års skatt.

Koppar	1 lisp. 15 mk
Kor	5 st.
Kvigor på 3 år	3 „
Kvigor på 1 år	1 „
Får	17 „
Svin	2 „
Häst	1 för 5 mk

Per Olsson.

Silfver	6 1/2 lod
Koppar	2 1/2 lisp.
Oxar	2 st.
Stutar på 3 år	1 „
Stutar på 2 år	3 „
Stutar på 1 år	2 „
Kor	7 „
Får	14 „
Svin	6 „
Häst	1 för 10 mk
Sto	1 „ 5 „

Summa 206 mk 2 öre.

Lebbesta.

Jöns Larsson.

Silfver	10 lod
Koppar	8 1/2 lisp.
Messing	3 mk
Oxar	2 st.
Kor	11 „
Kvigor på 1 år	3 „
Får	28 „
Svin	16 „
Häst	1 för 12 mark.
Sto	1 „ 10 „

Summa 381 mk.

Jonn Ersson.

Koppar	1 lisp.
Oxar	2 st.
Kor	3 „
Kvigor på 2 år	3 „
Får	10 „
Svin	1 „

Summa 98 mk 6 öre.

Norlundha.

Raffwall, står tillbaka med 2 års skatt.

Koppar	1 1/2 lisp.
Käfflingsoxar	1 st.
Kor	1 „

Summa 33 mk 6 öre.

Oluff Pederson, knekt.

Koppar	1 1/2 lisp.
Oxar	2 st.
Käfflingsoxar	2 „
Kor	5 „
Kvigor på 2 år	1 „
Kvigor på 1 år	1 „
Får	10 „
Svin	8 „
Sto	1 för 5 mk.

Summa 147 1/2 mk.

Lasse Nilsson, står tillbaka med 2 års skatt.

Koppar	2 1/2 lisp
Oxar	2 st.
Kor	4 „
Kvigor på 1 år	3 „

Får	4 st.
Svin............	3 „
Sto	2 för 8 mk.
	Summa 109 mk 2 öre.

Ödhbjörn Olsson, står tillbaka med 2 års afrad.

Koppar	13 mk
Oxar	2 st.
Kor	3 „
Kvigor på 1 år..	1 „
Får	1 „
Svin	1 „
Sto	2 för 8 mk.
	Summa 76 mk 5 öre.

Per Persson.

Koppar	2 lisp. 7 mk.
Oxar	2 st.
Kor	3 „
Kvigor på 1 år..	2 „
Får	12 „
Svin............	2 „
Barnaägor:	
Silfver..........	4½ lod
	Summa 120 mk 1 öre.

Börfona.

Lasse Hansson, knekt.

Koppar	1 lisp. 15 mk
Käfflingsoxar ..	1 st.
Stutar på 3 år..	1 „
Stutar på 2 år..	1 „
Stutar på 1 år..	1 „
Kor	2 „
Får	17 „
Svin	2 „
Häst	1 för 5 mk
	Summa 83 mk 1 öre.

Lasse Olsson.

Silfver..........	5½ lod
Koppar	3½ lisp.
Käfflingsoxar ..	2 st.
Stutar på 2 år	2 „
Stutar på 1 år	1 „
Kor	6 „
Får	15 „
Svin	7 „
Häst............	1 för 8 mk
Sto	1 „ 3 „
Barnaägor:	
Silfver..........	34 lod
Tenn	9 mk
Koppar	1 lisp.
	Summa 365 mk 4 öre.

Per Larsson.

Silfver..........	52½ lod
Penningar	5 mk
Koppar	4½ lisp.
Stångjärn	1½ skeppund
Oxar	2 st.
Käfflingsoxar ..	4 „
Stutar på 2 år..	2 „
Stutar på 1 år..	1 „
Kor	10 „
Får	24 „
Svin	18 „
Häst	1 för 12 mk
Sto	2 „ 10 „
Barnaägor:	
Koppar	1 lisp.
	Summa 106 mk.

Ödby.

Oluff Larsson.

Silfver..........	3 lod
Koppar	3 lisp. 6 mk.
Oxar	4 st.
Stutar på 3 år..	2 „
Stutar på 2 år..	2 „
Stutar på 1 år..	4 „
Kor	5 „
Får	6 „
Svin	10 „
Häst	1 för 12 mk
Sto	1 „ 8 „
	Summa 209 mk 6 öre.

Olof Larsson.

Silfver..........	90 lod
Koppar	10 lisp.
Oxar	4 st.
Käfflingsoxar ..	3 „
Stutar på 3 år..	1 „
Stutar på 2 år..	6 „
Stutar på 1 år..	3 „
Kor	11 „
Får	33 „
Svin	27 „
Häst	1 för 10 mk.
Skjuth[1]........	1 „ 8 „
	Summa 849 mk 2 öre.

Nils Joensson.

Silfver..........	35 lod
Messing	½ lisp.
Koppar	6½ „
Tenn	5 mk
Oxar	2 st.
Käfflingsoxar ..	4 „

[1] Hästkreatur. Ordet användt mest i Östergötland.

Stutar på 3 år.. 2 st.
Stutar på 2 år.. 1 „
Stutar på 1 år.. 3 „
Kor .... 10 „
Får .... 20 „
Svin .... 11 „
Skjuth.......... 1 för 8 mk.
Summa 474 mk 2 öre.

Lasse Olsson, knekt.
Koppar .... 1 lisp.
Kor .... 2 st.
Stutar på 3 år.. 2 „
Stutar på 1 år.. 2 „
Får .... 5 „
Svin............ 3 „
Häst .... 1 för 6 mk.
Skjuth.......... 1 „ 5 „
Summa 61 mk.

Helleby.

Oluff Olsson.
Koppar .... $2^1/_2$ lisp.
Oxar .... 2 st.
Kor .... 6 „
Kvigor på 2 år.. 3 „
Får .... 14 „
Svin .... 6 „
Häst .... 1 för 12 mk
Skjuth.......... 1 „ 7 „
Summa 160 mk. 2 öre.

Lasse Jonsson.
Silfver.......... 26 lod.
Koppar .... 9 lisp.
Oxar .... 2 st.
Käfflingsoxar .. 2 „
Stutar på 3 år 3 „
Stutar på 1 år 8 „
Kor .... 9 st.
Får .... 24 „
Svin .... 11 „
Häst .... 1 för 10 mk
Skjuth.......... 1 „ 7 „
Summa 428 mk 2 öre.

Balsta.

Hustru Karin, enkia, står tillbaka med 2 års afrad.
Koppar .... 3 lisp.
Oxar .... 2 st.
Stut på 2 år.... 2 „
Kor .... 4 „
Får .... 11 „
Svin .... 6 „
Summa 118 mk 2 öre.

Erik Andersson.
Silfver.......... 4 lod
Koppar .... 4 lisp.
Oxar .... 2 st.
Käfflingsoxar .. 2 „
Kor .... 6 „
Kvigor på 2 år.. 2 „
Får .... 7 „
Svin............ 5 „
Skjuth.......... 1 för 8 mk.
Summa 208 mk.

Oppeby.

Erick Tomsson.
Silfver.......... 15 lod
Koppar .... $3^1/_2$ lisp.
Oxar .... 2 st.
Käfflingsoxar .. 2 „
Kor .... 7 „
Kvigor på 1 år.. 4 „
Får och getter.. 28 „
Svin .... 8 „
Häst .... 1 för 10 mk.
Sto .... 1 „ 8 „
Summa 294 mk 2 öre.

Anders Ericksson.
Silfver.......... $13^1/_2$ lod
Koppar .... 4 lisp.
Oxar .... 2 st.
Käfflingsoxar .. 2 „
Stutar på 3 år.. 1 „
Stutar på 2 år.. 4 „
Stutar på 1 år.. 7 „
Kor .... 7 „
Får .... 19 „
Svin .... 8 „
Häst............ 1 för 10 mk
Sto .... 1 „ 8 „
Summa 298 mk.

Torbiörn Larsson.
Silfver.......... $19^1/_2$ lod
Koppar .... $4^1/_2$ lisp.
Penningar ...... 7 mk
Oxar .... 3 st.
Käfflingsoxar .. 1 „
Kor .... 4 „
Kvigor på 2 år 2 „
Kvigor på 1 år 2 „
Får .... 12 „
Svin .... 5 „
Häst .... 1 för 6 mk
Pannkoppar .... 1 lisp.
Summa $274^1/_2$ mk.

Anders Torbjörnsson.

Silfver..........	34 lod
Koppar	6½ lisp.
Penningar	4 mk
Oxar	2 st.
Stutar på 3 år..	2 „
Stutar på 2 år..	2 „
Stutar på 1 år..	3 „
Kor	5 „
Får	10 „
Svin............	8 „
Häst	1 för 5 mk

Barnaägor:

Silfver..........	26 lod.

Summa 487 mk.

Bergaby.

Nils Jönsson.

Silfver..........	41½ lod
Ossmunsjärn	½ h
Stångjärn	½ skeppund
Koppar	7 lisp.
Oxar	6 st.
Käfflingsoxar ..	1 „
Stutar på 3 år..	4 „
Stutar på 2 år..	6 „
Stutar på 1 år..	4 „
Kor	14 „
Får	24 „
Svin	14 „
Häst	1 för 12 mk
Skjuth..........	1 „ 8 „

Randolf.

Silfver..........	7½ lod
Messing	18 mk.

Summa 686 mk.

Lasse Engelsson.

Silfver..........	23 lod
Koppar	5 lisp.
Tenn	9 mk
Oxar	4 st.
Käfflingsoxar ..	2 st.
Stutar på 3 år..	4 „
Stutar på 2 år..	4 „
Stutar på 1 år..	4 „
Kor	12 „
Får	20 „
Svin............	10 „
Häst	1 för 12 mk
Sto	2 „ 8 „

Summa 454½ mk.

Måns Jönsson.

Silfver..........	4 lod
Koppar	2 lisp.
Oxar	2 st.
Kor	5 „
Kvigor på 2 år	4 st.
Kvigor på 1 år	2 „
Får	8 st.
Svin	6 „
Häst	1 för 12 mk.
Sto	1 „ 6 „

Summa 163 mk.

Nils Nilsson.

Silfver..........	35 lod
Koppar	5 lisp.
Oxar	4 st.
Käfflingsoxar ..	1 „
Stutar på 3 år..	1 „
Stutar på 2 år..	2 „
Stutar på 1 år..	2 „
Kor	9 „
Får	22 „
Svin............	10 „
Häst	1 för 12 mk.
Sto	1 „ 8 „

Summa 452½ mk.

Gottskalk, knekt.

Kor	2 st.
Kvigor på 1 år..	1 „

Summa 21 mk 2 öre.

Norrby.

Erick Engelsson.

Koppar	1½ lisp.
Oxar	2 st.
Käfflingsoxar ..	1 „
Kor	4 „
Kvigor på 2 år	2 „
Kvigor på 1 år	1 „
Får	6 „
Svin	4 „
Sto	1 för 5 mk.

Summa 117½ mk.

Lasse Andersson, Sigfrid Engilzmans landbo.

Koppar	1½ lisp.
Oxar	2 st.
Kor	3 „
Kviga på 1 år ..	4 „
Får	7 „
Svin............	2 „
Häst	1 för 10 mk
Sto	1 „ 5 „

Summa 102½ mk.

Per Månsson, står tillbaka med 2 års afrad.

Koppar	1½ lisp.

Kor	4 st.
Kvigor på 1 år..	2 „
Får	1 „
Svin	1 „
Häst	1 för 8 mk.
	Summa 73 mk.

Nils Ersson.

Koppar	1/2 lisp.
Kor	4 st.
Kvigor på 1 år..	1 st.
Häst	1 för 15 mk
	Summa 60 mk.

Oluff Andersson, husman, har ingen råd utgöra.

Koppar	5 mk
Kor	2 st
	Summa 21 mk 7 öre.

Tomas Eskilsson, knekt.

Kor	2 st.
Kvigor på 1 år..	1 „
Svin...........	4 „
	Summa 26 mk 2 öre.

Svillinge.

Jöns Olsson, står tillbaka med 2 års skatt.

Koppar	18 mk
Oxar	2 st.
Kor	4 „
Kvigor på 1 år..	1 „
Får	7 „
Svin	1 „
Sto	1 för 5 mk.
	Summa 93 mk.

Anders Larsson, står tillbaka med 2 års skatt.

Koppar	4 lisp.
Silfver..........	7 lod
Tenn	1 mk
Oxar	2 st.
Stutar på 3 år..	2 „
Stutar på 1 år..	3 „
Kor	5 „
Får och getter ..	10 „
Svin...........	2 „
Häst	1 för 10 mk.
Sto	1 „ 5 „
	Summa 189 mk 2 öre.

Bend Persson, knekt.

Koppar	3 lisp.
Oxar	2 st.
Kor	4 „
Kvigor på 1 år..	1 „
Får	4 st.
Svin............	3 „
Häst	1 för 8 mk.
	Summa 108 mk.

Lasse Persson.

Silfver..........	3 lod
Koppar	2 lisp. 3 mk
Kor	1 st.
Sto	1 för 6 mk.
	Summa 49 mk.

Yttersta Fjärdingh.

Sätter.

Lasse Joensson.

Koppar	5 lisp.
Oxar	2 st.
Kvigor på 2 år..	2 „
Får	7 „
Svin	8 „
Häst	1 för 5 mk.
	Summa 136 mk 2 öre.

Nils Jönsson.

Silfver..........	55 lod
Koppar	1 lisp. 15 mk
Käfflingsoxar ..	2 st.
Stutar på 4 år..	1 „
Stutar på 2 år..	1 „
Stutar på 1 år..	4 „
Kor	10 „
Får	20 „
Svin	5 „
Häst	1 för 7 mk.
Sto	1 „ 6 „
Pannsilfver	4 lod.
	Summa 523 mk. 6 öre.

Olof Andersson.

Silfver..........	1/2 lod
Koppar	3 lisp. 5 mk
Oxar	2 st.
Käfflingsoxar ..	2 „
Stutar på 2 år..	1 „
Stutar på 1 år..	4 „
Kor	6 „
Får	12 „
Svin	12 „
Häst	1 för 17 mk.
	Summa 196 mk 3 öre.

Warw.

Anders Persson.

Koppar	2 lisp. 15 mk.

Oxar	1 st.
Käfflingsoxar ..	1 ..
Kvigor på 2 år	1 ..
Kvigor på 1 år	3 ..
Kor	6 ..
Får	8 ..
Svin	5 ..
Häst	1 för 6 mk
Sto	1 .. 4 ..
	Summa 140 mk 5 öre.

Yttre Oppeby.

Måns Nilsson, fru Ibbas landbo.

Koppar	12 mk
Kor	5 st.
Stutar på 2 år..	3 ..
Stutar på 1 år..	2 ..
Får	6 ..
Svin	4 ..
Häst	1 för 5 mk
	Summa 82 mk.

Fogryte.

Oluff Ersson.

Koppar	2½ lisp.
Oxar	2 st.
Käfflingsoxar ..	2 ..
Stutar på 2 år..	4 ..
Stutar på 1 år..	2 ..
Får	9 ..
Svin	8 ..
Häst	1 för 12 mk
	Summa 119½ mk.

Hans Andersson, knekt.

Koppar	1 lisp.
Oxar	1 st.
Käfflingsoxar ..	1 ..
Kor	4 st.
Stutar på 2 år..	1 ..
Stutar på 1 år..	1 ..
Svin	6 ..
Häst	1 för 6 mk.
	Summa 92 mk.

Kristoffer Persson, knekt.

Silfver	6 lod
Koppar	3 lisp.
Oxar	2 st.
Stutar på 2 år..	1 ..
Stutar på 1 år..	2 ..
Kor	4 ..
Får	12 ..
Svin	6 ..
Häst	1 för 10 mk
	Summa 160 mk.

Nyckelby (namnet saknas).

Koppar	3½ lisp.
Oxar	2 st.
Kor	4 st.
Kvigor på 1 år..	3 ..
Får	2 ..
Svin	2 ..
	Summa 105 mk.

Joenn Olsson, drabant.

Koppar	1½ lisp.
Kor	2 st.
Häst	1 för 15 mk.
	Summa 46 mk. 2 öre.

(Taxeringsregistret är här ofullständigt. Af yttre fjärdingen saknas Sörby, Ekeby, Ålsänge, Bejby, Berga, Lund och Nederby. I Nyckelby äro endast två gårdar upptagna.)

---

3. Jordbruket under 1800-talet.

Om någon nämnvärd utveckling af jordbruket under 1600- och 1700-talen kan man icke tala. Man nöjde sig med de skördar, som den gamla odaljorden kunde gifva, bärgade hö från de ofta vattendränkta ängarna och använde för öfrigt de arbetsmetoder, som man ärft från far och farfar. Att egna någon större omsorg åt jordens skötsel för att vinna bättre skördar ansågs för så godt som lönlös möda. Bondens förvärf af kontanter bestod i kolning, där skog fanns vid hemmanet, och kolens försäljning vid de många bruken i närheten samt forsling af järn på bergslags-

vägarna, därvid järnet fördes ned till Arboga och spannmål och andra förnödenheter togos i "bakfora". Däraf att jordens skötsel försummades, följde ofta återkommande missväxt på åkrarna och lätt räknade voro de hushåll, som af egen jords afkastning hade brödföda öfver sommaren[1]. Åt ladugården ägnades också blott en nödtorftig omsorg. Dess afkastning var ej större än som åtgick för det egna hushållet. Ladugårdarne voro låga och mörka. Hötillgången var ofta knapp och behöfde förstärkas genom löftäkt för fårs och getters räkning. De senare voro talrika i norra delen af socknen. Så snart bete fanns att tillgå på skogen, släpptes den under vintern ej sällan svältfödda boskapen i vall och från våren till hösten gingo hopar af högbenta, raggiga svin, som voro "ringade", d. v. s. hade ring i trynet för att hindras från att alltför mycket böka upp marken, omkring på bygatorna för att själfva söka sin föda. Så fortgick det till omkring midten af 1800-talet.

1783 säges det i sockenstämman i anledning af den hotande missväxten och behofvet af kronospannmål till understöd: "Denna sockens jordmån, belägenhet och utrymme är icke sådant, att större delen hemman kunna i ymniga år bestå af egen spannmål. Kolningar och körslor till bruken måste ersätta hvad till utskylder tarfvas." Och vidare: "Denna socken äger i allmänhet svag äng, jord för vårsäde vid ymniga år mindre bördig och således råghalm det hufvudsakliga till kreaturens bärgning".

I början af 1800-talet märkes en och annan ansats till jordbrukets höjande. Örebro läns nybildade hushållningssällskap skänkte 1806 till 14 personer af allmogen i Fellingsbro antingen 5 skålp. klöfverfrö eller 2 åttingar vicker åt hvar och en mot villkor, att det nästa år skulle utsås. En och annan nyodling företogs med framgång. Men det förblef i hufvudsak vid det gamla till in på 1850- och 1860-talet, utom det att allt flera nyodlingar skedde. 1858 säges det, att på de sista 25 åren hade i den dåvarande Västmanlandsfjärdingen minst 150 tunnland äng blifvit nyodlad. Inom fjärdingen funnos då 34 hästar, 109 oxar och tjurar, 179 kor, 101 ungnöt, 146 får och 53 svin. En ökning af högst 10 % hade ägt rum på de senaste 25 åren.

1851 säger J. C. Schultz i "Fellingsbro förr och nu": "Det gamla brukningssättet bibehålles ännu bland det stora flertalet af jordbrukare inom denna församling. Odaljorden är fördelad i två lika skiften, hvilka hvartannat år besås med höstsäd, utan att likväl mer än 1/5-del af trädan torde kunna för året gödslas och således åtgå 10 år för gödslandet af odaljorden. I sådant fall begagnas endast ängsjorden för vårsäd med undantag af ärterna, hvilka vanligen inrymmas på odaljorden."

---

[1] J. C. Schultz, Fellingsbro förr och nu sid. 18.

Följande skildring af förhållandena i Fellingsbro före järnvägarnes tillkomst må anföras: "Befolkningen brukade sin jord mycket bristfälligt. Af gärdena användes ena hälften till rågodling och den andra låg i träda. Af ängsmarken var blott en liten del plöjd och beväxt med hafre, men största delen utgjordes af naturlig vall, som ofta lämnade blott klen höskörd. Vid slåttern steg man upp redan kl. 2 och 3 på morgonen, och lien svängdes äfven af kvinnorna, ehuru de ej kunde taga lika breda "slag" som männen. Att arbetet med den obetydliga skörden dock ej var så ansträngande, kan man förstå däraf, att om aftnarna dansades på någon af logarna. Äfven på förvintern förekom utearbete. Man skulle då upp lika tidigt som under slåttern och ut på logen för att slagtröska. Äfven då skulle kvinnorna vara med. Ofta såg man äfven en piga sysslande med bränvinsbränning i brygghuset. Af det myckna vattenbärandet blef hennes kjol genomvåt. Var det då på vintern, så frös den och bildade kring henne en riktig krinolin.

Voro de nödigaste hemkörslorna gjorda, så var det att begifva sig i väg åt bärgslagen. I långa rader såg man slättborna begifva sig dit för att sälja säd, hö och halm samt taga järn i bakfora. Det var ett slit och släp för både djur och människor. Vid beställena och nattkvarteren måste djuren stå ute under bar himmel i kölden och körsvennerna i sina ofta våta kläder hvila på golfvet i den ofta öfverfyllda stugan. Att möta en dylik skara forbönder var ej alltid behagligt, då beställena vanligen voro krogar, där det ansågs höra till ordningen att skölja ned den kalla och torra matsäcken med en eller flera "gökar". Men järnvägen kom och, o, hvilken jämmer! Huru skulle man nu få pängar till löner och utlagor? Nog gick det an, så länge Frövi—Ludvika järnväg ej fanns. Då kunde man ännu med förtjänst göra bergsresor och taga järn i bakfora till Kolsva. Men så blef det slut äfven härmed, då nämnda järnväg blifvit byggd. Det blef då ingen annan råd än att vara hemma och sköta jorden. Och verkligen storartad är den utveckling ortens jordbruk tagit på de senaste 30 à 40 åren."

1851 hade vid några egendomar, särskildt de större, växelbruk införts med åkerjordens fördelning i 7, 9, 10 till 11 skiften. På 1860-talet blef 7-skiftesbruk allmänt med i regel ett års träde, ett års råg eller hvete, tre års vall och två års hafre. Jordens växtkraft ökades. Jordbruket började löna sig. Slåttermaskiner började användas på 70-talet och äro nu allmänna. Handräfsorna ersattes af hästräfsor. Skördemaskiner och såningsmaskiner hafva kommit till användning. Slagornas tid är länge sedan förbi. Tröskverk byggdes på 1870-talet vid så godt som hvarje gård. De äldre tröskverken börja nu undanträngas af självränsande verk. Ännu dragas väl de flesta tröskverk af kreatur,

men den tid torde ej vara långt aflägsen, då de allmänt komma att dragas af motorer.

Med jordbrukets förbättring följde ladugårdsskötselns höjande. Det var i följd af spannmålsprisernas sjunkande på 1880-talet, som landtbrukaren blef nödsakad att lägga allt större vikt vid ladugården för att genom afyttring af dess produkter vinna en jämnare och säkrare inkomst. Nu är ladugården landtbrukarens hufvudsakliga inkomstkälla. Ladugårdarna äro ljusa, rymliga och välbyggda. Två stora mejerier finnas i närheten af Fellingsbro station, *Fellingsbro mejeri*, tillhörigt grosshandlaren Husberg i Arboga, och *Skogsbergs mejeri*, tillhörigt ett aktiebolag. Dit föres genom "mjölkskjutsar" dagligen hufvudparten af den mjölk inom socknen, med undantag af norra delen, som icke tillgodogöres i hemmen genom handseparatorer.

Till sist må ett exempel anföras som i någon mån belyser jordbrukets utveckling i Fellingsbro på 1800-talet.

1813 uppskattades den afkastning, som Sörbyholm med Känäs, Mossboda och Harparboda lämnade, och angåfvos egendomens onera för ett låns erhållande. Odalåkern vid Sörbyholm utgjorde då 75 tunnland, 1 1/8 kappland och den s. k. nyplogen, hvilken upptagits af ängen och till en del af hagarna, 41 tunnland, 9 kappland. Den återstående ängen utgjorde 87 tnl. 3 kpl. och gaf årligen i medeltal 300 lass hö, "hvaraf med tillhjälp af halm och löf samt en betydlig skörd af sjöfoder jämte den från Mossboda betingade höskatten, 60 lass, årligen framfödas 8 par oxar, 4 hästar, 46 kor och ungnöt samt 50 får." Årliga utsädet var 2 tunnor hvete à 5 2/8 rdr b:co, 22 t:r råg à 4 rdr 32 sk. b:co, 12 1/2 t:r korn à 3 rdr 32 sk. b:co, 1 t:a ärter 4 rdr 32 sk. b:co, 20 t:r hafre à 2 rdr 32 sk. b:co, allt pr tunna, s:a 217 rdr 40 sk. b:co.

I anseende till de 900 dagsverken, som årligen utgjordes från Mossboda och Harparboda, ansågos ej flera än 3 drängar böra upptagas med en lön för hvar och en af 13 rdr 16 sk. b:co, s:a 40 rdr b:co, samt 2 pigor med en lön för hvardera af 3 rdr och 16 sk. b:co, hvartill kom tjänstfolkets stat med sammanlagdt 3/4 t:a ärter, i värde 3 rdr 24 sk. b:co; 10 t:r råg, i värde 46 rdr 32 sk. sk. b:co; 10 t:r korn, i värde 36 rdr 32 sk. b:co; 1 t:a strömming, i värde 6 rdr 32 sk. b:co; 6/8 t:a salt, i värde 6 rdr b:co samt till slakt 2 kor, i värde 20 rdr b:o. Öfriga utgifter voro kronoutskylder 81 rdr 6 sk. 3 rst b:co, prästerskapets aflöning 29 rdr 16 sk. b:co och husens underhåll m. m. 46 rdr 32 sk. b:co. Summa utgifter vid Sörbyholm 541 rdr 6 sk. 3 rst. b:co.

Skörden beräknades med en afkastning efter 6:e kornet till 12 t:r hvete, 132 t:r råg, 75 t:r korn, 6 t:r ärter och 120 t:r hafre, allt i värde 1307 rdr b:co. Af höskörden och höskatten från Mossboda framföddes utom dragarna och ungnöten 46 kor, som hvar och en afkastade 1 rdr 32 sk. b:co för år, samt 50 får,

hvart och ett afkastande för år 1 rdr b:co. Vidare såldes ur ladugården årligen minst 2 oxar à 20 rdr b:co pr st. Den öfriga boskapens försäljning och tjänstefolkets stat beräknades till 33 rdr 16 sk. b:co. Trädgårdens afkastning 25 rdr b:co och inkomst från sågen 18 rdr 32 sk. Summa inkomster vid Sörbyholm 1550 rdr 32 sk. b:co.

Vid *Känäs* var odalåkern 31 tnl. 23 kpl., nyplogen 27 tnl. och ängen 45 3/4 tnl. Den senare gaf 160 lass hö i medeltal årligen, hvaraf med tillhjälp af halm, löf och sjöfoder framföddes 2 par oxar, 1 par hästar, 15 kor och ungnöt samt 20 får. Utsädet var 1 t:a hvete, 10 t:r råg, 4 t:r korn, 3/4 t:a ärter, 12 t:r hafre. Tjänstfolket var en dräng och en piga. Deras kontanta lön lika som vid Sörbyholm, deras gemensamma stat 4 t:r råg, 4 t:r korn, 3/8 t:a ärter, 1/2 t:a strömming, 1/4 t:a salt och en ko till slakt. Kronoutskylderna voro 24 rdr 16 sk. b:co, prästerskapets lön 14 rdr 32 sk. b:co och husens underhåll m. m. 13 rdr 16 sk. b:o. Summa utgifter vid Känäs 221 rdr 44 sk. b:co

Skörden beräknades för år till 6 t:r hvete, 60 t:r råg, 24 t:r korn, 4 1/2 t:a ärter och 72 t:r hafre. Ladugårdens afkastning beräknades till 75 rdr b:co. Summa inkomster vid Känäs 690 rdr b:co.

Nu finnas vid Sörbyholm omkring 220 tnl. åker, 50 tnl. äng och vid Känäs omkring 56 tnl. åker, 110 tnl. äng och skog, 6 tnl. åker utlagda till skogen. Vid Sörbyholm skördas pr år 400 lass vallhö, 25 à 30 lass sjöfoder och vid Känäs 75 à 100 lass hö.

Utsädet är vid Sörbyholm omkring 9 t:r hvete, 18 t:r råg, 75 t:r hafre och 1 à 2 t:r ärter och skörden 40 à 60 t:r hvete, 100 à 150 t:r råg, 500 t:r hafre och 5 till 20 t:r ärter. Vid Känäs är utsädet 2 t:r hvete, 6 t:r råg, 20 t:r hafre och skörden 10 t:r hvete, 30 à 40 t:r råg och 150 t:r hafre.

Vid Sörbyholm med Känäs födas nu 11 hästar, 4 par oxar, 78 kor och ungnöt, 6 får. Afkastningen af hvarje ko beräknas pr år till 3,000 liter mjölk à 7 1/2 öre pr liter.

Utskylderna för Sörbyholm med Känäs voro för 1904 på kronodebetsedeln kr. 229: 89, kommunalutskylder kr. 234: —, prästerskapets aflöning kr. 78: 62.

Arrendet var 1813 för Mossboda 600 drängdagsverken på egen kost och 60 sommarlass hö och för Harparboda 300 dagsverken såsom från Mossboda och 25 storstigar kol.

Sörbyholm, som med Känäs, Mossboda och Harparboda på grund af uppskattningen 1813 värderades till 30,592 rdr 23 sk. 9 rst. b:co, betingade tillika med Känäs vid sista försäljningen en köpesumma af 74,200 kr.

III. Järnhandteringen.

Två slags järn omtalas i medeltidens urkunder, loppejärn och osmundsjärn. Osmundssmidet bestod däri, att man genom omsmältning i härd eller grop af kolstybbe med tillhjälp af trä- eller läderbälg förvandlade tackjärnet till smidigt järn, hvilket sedan höggs i stycken, som kallades *osmundar*. Af dessa skulle ett visst antal gå på ett lispund[1]).

Gustaf Wasa införde stångjärnssmidet och inkallade fördenskull från utlandet i bergshandteringen förfarna män. Bland dessa synes *Marcus Hammarsmed* hafva varit den förnämste.

Bland de första hammarsmedjorna för stångjärnssmide, som Gustaf Wasa inrättade, är *Stensta* hammarsmedja i Fellingsbro. Fogden öfver Åkerbo härad Nils Tuleson fick i febr. 1548 befallning att låta bygga en hammarsmedja vid *Hammarsfors* (nu Stensta) i Fellingsbro socken. Arbetet öfverlämnades åt Marcus Hammarsmed, som den 3 mars s. å. äfven erhöll konungens fullmakt, att allestädes draga omkring i riket till konungens hammarsmedjor och öfver dem hafva en noggrann och flitig tillsyn. Marcus tyckes dock hafva slagit för stort på, då han skulle uppföra smedjan vid Stensta, ty han erhöll från konungen en mycket sträng skrifvelse, dat. Upsala den 6 juni 1518. Konungen skrifver: "Vi hafva förnummit, Marcus, att du aktar laga byggnaden med hammarsmedjan i Fellingsbro socken fast stor och häftig före, i så måtto att du vill sätta två hamrar i ett hus, och vill fördenskull bygga där en särdeles svår byggning med ett sådant stort hus, likasom det skulle vara någon domkyrka, hvilket ock mest din sedvano plägar vara, att där du skall bygga något, där vill du

---

1) På 1300-talet var det föreskrifvet, att 24 osmundar skulle väga ett pund. År 1520 medgafs det bergsmännen att hugga järnet så, att 27 à 28 högst 29 osm. skulle göra ett pund. Snart räknades dock för bekvämlighetens skull 30 osm. på ett pund och detta fick ett slags bekräftelse genom ett bref af Joh III år 1572. Osmundsjärnet lastades i fat om 5 hundra osm. Ett fat vägde 1 skeppund och på hundradet räknades 120 st. ossm. 12 fat utgjorde en läst.

alltid bygga huset med stort prål och stor bekostnad. — — — Du må således vara allvarligen betänkt att vi ingalunda vele, att du bygger så stora domkyrkor med sådana svåra omkostnader, efter som det icke ligger så stor makt på, huru godt huset är, blott hammaren är god och blifver så tillpyntad som han bör vara. Så vilja vi icke heller på detta ställe hafva 2 hamrar i ett hus, emedan vi väl kunna veta och tänka att samma båda hamrar ingalunda där kunna blifva så fordrade, att vi af dem kunna hafva sådant gagn och fördel som sig borde. Därför behöfver du icke göra oss eller våra undersåtar någon stor omkostnad med denna byggning, utan tag den måttligen före eller ock taga vi det icke till godo. Rätta dig fullt och fast härefter."

Den stångjärnshammare, som sålunda byggdes vid Stensta, utvidgades snart med en andra härd. I 1558 års räkenskaper i kammararkivet talas det om "den andra elden (= härden) vid Hammarsfors". Där idkades hufvudsakligen ett slags manufaktursmide. Räkenskaperna för år 1558 upptaga nämligen, att af 79 skepp., 13 1/2 lisp. osmundsjärn tillverkats tillsammans 68 skepp., 1 lisp. 8 skålp. smide, bestående dels af olika slags plåt, såsom harneskplåtar (9 1/2 skepp.), sadelplåtar, järnplåtar, spjällplåtar och rörplåtar (10 14/20 skpp.), dels af en mängd andra persedlar, som alla uppräknas till antal och vigt: 8 städ, 5 vattenhamrar, hylsor, byssor, sparrhakar, hjultappar, långjärn, segel, ringar, bälgtättor, smedjeformar, tänger, knoster, släggor, handhamrar, hammarstakar, 1 slipevef, skrufstycken, saxar, brandjärn, skofleplåtar, 1 sågevef (väg. 17 lisp.), vatten-, stock- och handsågplåtar, bultejärn, bergkilar, brottstänger, dragspikar, hjulspik, fyllhamrar och axlar, hvarjämte upptagas 14 formar "till *Sölfhyttan*" och en "bergsstång som kallas tälgeknif (väg. 5 lisp.) till *Sölfgrufvan i Linde*". — Det finnes jämväl antecknadt, att städ, hamrar m. m. af denna tillverkning lämnats till *Frövi*-hammar, *Rockebro*-hammar (= Rockhammar). och *Axbergs*-hammar, från hvilken tid alltså dessa bruk räkna sin början.

Det byggdes äfven stålhammare vid Stensta. År 1557 tillsmiddes det af 68 skepp., 5 lisp. tackjärn 66 skepp., 1 lisp. stål. År 1572 funnos här Mäster Lars smedja, Stålhammaren och Martins smedja.

Från hammaren vid Stensta spridde sig sedan hammarsmidet till andra för anläggning af hammarsmedjor lämpliga platser inom socknen. Förutom vid Rockhammar, som synes hafva uppstått såsom ett annex till Stensta och år 1571 tillika med Stenstahammar hörde under Guldsmedshytte gård, började smide äfven vid Kåfalla, där en hammarsmedja fanns 1595. Flera synas icke smedjorna hafva varit under 1500-talet, men 1600-talet visar en utveckling af hammarsmidet i Fellingsbro, som gör detsamma till hufvudnäringen i norra delen af socknen.

År 1614 funnos hamrar vid Finnåker, Grymsiö, Hägernäs och Sunboo.

Smidet vid Stensta drefs ännu 1624 af kronan. Någon tid därefter utarrenderades Stensta. Bland arrendatorerna voro Johan Schaij, Jacob Low och Anders Dress. Alla tre började eget smide vid Rockhammar. En Petter Schaij fanns 1647 vid Oppboga. Dessa hörde till de i stångjärnssmide förfarna utlänningar, som på Gustaf II Adolfs initiativ inkommit till Sverige. Främst bland dessa var Louis De Geer, som äfven började smide i Fellingsbro vid Finnåker och, såsom det vill synas, också vid Rockhammar.

En annan arrendator af Stensta var Eric Gudmundsson i Arboga. Denne hade år 1632 en hammarsmedja vid Storboda och egde år 1647 äfven Grönbo hammar.

Andra Arbogabor började äfven smide i Fellingsbro.

Borgmästaren i Arboga Harald Månsson byggde en hammare i Ekeby ström år 1629.

Borgaren i Arboga Olof Larsson började smide vid Oppboga år 1641. Dock hade redan år 1628 en Daniel Mattsson upptagit en hammare på Oppboga ägor.

År 1629 kom för rätten i Fellingsbro sockenstuga Lars Nilsson i Skulstad och gaf tillkänna, att några Arbogabor hafva satt sig före och voro sinnade att bygga en hammare vid Essnebron, hvilken, därest han blefve tillåten, skulle fördärfva nästomliggande byars åker och ängar och fiskevatten och vara dem till stor skada, hvarför vardt afsagdt, att rätten och nämnden såsom konungens edsvurne män skulle med första lägenhet sig dit förfoga, därom rannsaka och sedan därom vid tinget och sittande rätten gifva sin mening och sentens tillkänna, om hammaren "nestom byiom" utan skada och kronan till gagn kan vidsättas.

Samma år upptog en vid namn Gunnar hammare vid Essnebron.

Johan Eriksson och Carl Olufsson, handelsmän i Arboga, inköpte år 1638 Ekeby hammar.

En Michel Hindrichsson, som år 1617 sålde 1/4-del i Storboda hammar, synes hafva haft hammare vid Finnåker och är troligen den, som där först begynte hammarsmide.

Jonas Jonsson uppbyggde år 1627 hammare på Åby ägor.

Lisselboda hammar upptogs år 1628, Eskarboda hammar år 1629. Olof i Hult upptog Hultahammaren (sannolikt vid Kärrboda) år 1629. Jöns Engelsson upptog Grönbohammaren år 1622.

Anders Haraldsson (Appelbom) började smide vid Österhammar år 1637, vid Vesslingbyholm år 1643, vid Åby och troligen äfven vid Sörbyholm.

År 1642 byggde Per Andersson i Sverkesta hammare vid Sverkesta.

År 1644 byggde en Silianus Geru en hammare vid Norrby.

Vallonska och tyska smeder inkommo till socknen. De buro namn sådana som Hybbert, Baijard, Stockhus, Gevert, Taijard, Pira, Groth, Rell, Boweng, Holling, Schultz, Doije, von Holt (smed vid Grönbo). Dessa namn ljödo främmande för folkets öron och äfven i kyrkböckerna nämnas deras bärare som främlingar. Ofta stå i kyrkböckerna sådana anteckningar, som t. ex: ett fransosbarn vid Finnåkers hammar, Jacob fransosen vid Finnåker, ståltyskens barn i Ekeby, en fransos hustru vid Storbohammar, ett fransosbarn vid Långboda, en tysk från Kåfalla, efter fransosen, som blef slagen vid hammarn, gifvet till kyrkan 3 daler.

Skogarna fingo nu värde för kolens skull, hvilka behöfdes vid stångjärnssmidet. För att hafva tillgång till egna kol inköpte bruksägarne egendomar till bruken. De största bruksegendomarna bildades af Rockhammars och Finnåkers bruk.

Kol behöfde dock inköpas och i den mån brukens antal ökades, blefvo köparne flera och klagomål uppstodo öfver huru kolen fördyrades. Gustaf II Adolf hade år 1619 gifvit allmogen i Åkerbo härad tillåtelse att få lösa en stig kol med 1 daler smt = 3 daler kmt. Detta torde då hafva varit det vanliga priset på kolen. Vid ett hammarting inom Lindes bergslag år 1667 klagades högeligen, huru hammarpatronerna i Fellingsbro och Bondefjärdingen i Lindes socken hvar öfver annan fördyrade kolen, så att en stig steg till 5, 6 à $6^1/_2$ daler kmt, det särdeles hans exc. hr Gust. Soops betjänte Simon Tayard betygade, det hammarägarne i Fellingsbro därigenom betaga de kolen, som hans herres bönder borde till honom köra. Hammarpatronerna enade sig om att begära, det öfverallt af dessa orter måtte ske en jämlikhet i pris med allvarsamt påbud, det ingen må gifva öfver 4 daler kmt stigen eller 24 tunnors mått. Tillika skulle ingen få göra sig högre upplag af köpekol än hvad nödigt är till ett års smide. Vidare skulle hvar och en, som beträddes med kolstegrande, plikta 40 daler smt för hvar gång han bryter.

Emellertid fortfor kolstegrandet. Landshöfding Appelbom säger 1683, att han måste betala 6 daler för stigen.

Vid ett hammarting i Skärmarboda år 1687 besvärade sig bergmästaren Johan Ahlmann, som ägde Norrby och Sverkesta hamrar samt arrenderade Röfors, öfver att en "s:r Abram Rönich på Vesslingbyholm uppstegrade prisen på kolen, honom till icke ringa prejudice". Denna sin klagan ville A. bevisa genom vittnesattester bl. a. af ett par hemmansägare i Norrby, som tillstått "sig hos R. hafva bekommit för hvar stig kol $7^1/_2$ daler samt 1 tunna sill och 16 alnar fris jämte annan plägning af öl och vin på handeln." Saken slutade med att Rönnich fick sig en skrapa af rättens ordförande, därför att han "alltför mycket uppstegrade kolen, andra brukspatroner till prejudice".

Snart började äfven böndernas rätt att sälja kolen vid hvil-

ket bruk de ville, begränsas. År 1721 upplästes i Fellingsbro härads kyrkor bergscollegii kungörelse, att allmogen inom häradets tre socknar icke för det året fick föra sina säljekol, som icke hörde till några andra verk, annorstädes än mot betalning till Kvarnbacka kronomanufakturverk och Stensta plåthamrar, hvilka bruk då arrenderades af öfverdirektören Joh. Ehrenpreutz.

Bönderna vägrade dock att föra sina kol till Stensta, emedan Ehrenpreutz icke ville betala så mycket som andra för stigen, utan sålde dem till Rockhammar och Sörbyholm, där de fingo 12 daler för hvar stig. E. klagade då, att han i brist på kol måste låta plåtsmidet afstanna och att smederna i brist på arbete måste gå bort. Följden blef en skrifvelse till landshöfdingen från bergscollegium, att emedan brukspatronerna uppstegra kolen ända till 12 daler stigen och därigenom draga kolen från Stensta kronoplåthamrar samt på detta sätt gifva allmogen anledning till en sådan oförsvarlig olydnad emot höga öfverhetens nådiga förordning, så befalles landshöfdingen att med "arrest" och kronomärke belägga alla kolmilor, som kunde befinnas outkörda vid Stensta by och Västansjö samt Hinderstorp, jämte vite och konfiskation för den, som dristar sig föra en enda stig kol därifrån annorstädes än till Stensta, samt göra öfverdirektören all handräckning, det han för resten af säljekolen i Fellingsbro ej mindre må blifva providerad till Stensta än brukspatron Leijel till Rockhammar.

År 1724 begärde Ehrenpreutz hos bergscollegium, att "äfven i vinter" det måtte fogas anstalt att tillräckliga säljekol kunde erhållas vid Stensta ifrån vissa därtill belägna hemman (Stensta by, hälften från Västansjö skattehemman samt de hemman i Fellingsbro, som tillförene varit vana att föra sina kol till Stensta) och att allt olaga förköp och kolens stegrande — stigen hade stegrats till 15 daler — måtte förbjudas. Detta beviljades.

År 1720 tillsatte k. m:t en hammarkommission, som skulle, i likhet med hvad år 1687 i själfva bergslagen ägt rum, vid på vissa orter utom bergslagen i Västmanland, Nerike, Värmland och Södermanland belägna bruk och hammarverk undersöka, hvilka af dessa verk antingen med kolens hemliga upphandlande emot privilegierade resolutioner prejudicera någon bergslag eller ädlare verk, eller ock uti den myckenhet och så tätt äro belägna, att de icke allenast hindra och förfördela hvarandra, utan ock skada själfva landet samt i det afseende efter beskaffenheten antingen böra minskas eller ock till ett visst smide inskränkas, på det de i längden må desto bättre hafva bestånd.

Brukspatronerna i Fellingsbro kallades af denna kommission till sammanträde i Blixterbo 27 aug. 1722. Följden af denna kommission blef, att smidet inskränktes, där koltillgången ansågs otillräcklig, och att flera af bruken förbjödos köpa kol ifrån Lindes bondefjärding, Näsby och Ervalla socknar.

Ännu 1757 förständigades åboerna på alla de krono- och skattekronohemman i Fellingsbro socken, som ej hörde under andra bruk eller varit vana att föra sina kol annorstädes än till Stensta, att vid 10 dalers vite för hvarje stig utom böter efter 1649 års kongl. Järnbergsordning icke annorstädes än till Stensta plåtbruk afföra sina kol. Enligt de vid Stensta fr. o. m. 1753 förda böcker voro dessa hemman i Fellingsbro: hela Hosta, Spånga 2 h., Västansjö 1 h., Spångboda, hela Stensta by, hela Hökasta, Hinderstorp och i Näsby: Ullersäter 1 h., Vanneboda, Löfboda, Bäcketorp och Skinnartorp.

Så långt fram i tiden som år 1801 var Stensta tillförsäkrad rättighet till köpekol från 2 h. i Spånga, 2 h. i Hökesta, 2 h. i Hosta, 1 h. i Gillberga, 1/2 h. i Spångboda, 4/9 af kolen från Västansjö, hälften från Hinderstorp och från Näsby af 1 h. i Ullersäter, Vanneboda, Bäcketorp och Näsby prästgård, summa omkring 600 stigar.

På 1860-talet började järnhandteringens tillbakagång i Fellingsbro. De genom järnvägarna förändrade fraktförhållandena gjorde, att smidet icke längre bar sig, där järnet fortfarande måste forslas efter landsvägarna. Det ena bruket efter det andra nedlades. Längst uppehölls smidet vid Rockhammar—Storbo och Norrby. Se närmare därom under dessa bruk!

Nu hafva hammarslagen säkerligen för alltid tystnat i Fellingsbro. Trämassefabriker hafva anlagts vid vattenfallen vid Rockhammar och Oppboga. Sågrörelse drifves vid Rockhammar, Kåfalla, Finnåker och Ekeby. Den gamla bruksrörelsen i Fellingsbro är nu blott ett minne. Den gaf under ett par hundra år sin prägel åt förhållandena i Fellingsbro och mycket af hvad Fellingsbro för närvarande är härstammar från bruksrörelsens glansdagar.

IV. Beskattning och andra ekonomiska förhållanden.

1. Höbärgning på Kungsörsängarna.

Af gammalt ålåg det Åkerbo härad att afbärga höet på ängarna under Kungsör samt sköta 242 tunnl. åkerjord därstädes. Då Fellingsbro härad skildes från Åkerbo härad, synes det förra hafva blifvit kvitt denna höbärgning, men blott för en tid. 1684 pålade Karl XI Fellingsbro, Näsby och Ervalla socknar att afbärga 331 tunnl. på Sandskogs och Kobergs ängar emot undslippande af några små onera såsom kvarnbyggnad vid Höjens kvarn m. m. Vid indelningsverkets införande stadfästes denna skyldighet jämte det att hvarje rote såväl i Fellingsbro som Åkerbo härader skulle årligen för knekthållningen åtnjuta en tunna spannmål och för dagsverksbesväret vid Kungsör äfven 1 tunna eller i brist därpå 3 daler smt. 1728 befriades emellertid Fellingsbro härad från bärgningen, emedan det ansågs, att för många dagsverken voro därtill anslagna, och i stället skulle hvarje rote erlägga 2 daler smt och hvarje rusthåll 1 daler smt till kronan. Dagsverkstunnan fick dock behållas, "för att ej rubba indelningsverket". 1779 begärde Åkerbo härad hos k. m:t, att Fellingsbro härad skulle åläggas antingen deltaga i bärgningen af Sandskogs och Kobergs ängarna eller ock afstå de 2 tunnor spannmål, som blifvit rotarna anslagna. 1781 bestämde k. m:t, att Fellingsbro härad skulle deltaga i bärgningen af dessa ängar.

Det beslöts nu af häradet, att Näsby och Ervalla socknar samt Forssäter, Gåsta, Gillberga, Sverkesta och Vrälinge i Fellingsbro skulle afbärga Kobergsängen, som förut varit indelad på 23 hemman i Medåker[1]) och beräknades gifva 200 lass hö om året.

[1]) Från den tid, då Medåkersboarne fingo deltaga uti höbärgningen på Kungsörs- och Kobergsägarna, finnes ännu ett som det tyckes varaktigt minne kvar i delar af en i och för denna höbärgning anlagd färdväg. Denna väg gick från Ödesberga i nästan rak riktning öfver en del af Tåby, Tveta och Viby i Arboga socken marker fram till allmänna landsvägen vid Viby. I början af 1850-talet kunde denna väg ännu, ehuru med svårighet, användas i hela sin längd, men blef snart öfvergifven som ofarbar. På Tåby och Tveta

Sandskogsängen om 900 lass skulle afbärgas af de öfriga hemmanen i Fellingsbro. Om denna beslöts, att den skulle afbärgas i 2 terminer. Hvarje hemman skulle hvardera gången skicka ett arbetshjon, 2 hemman tillsammans ett par dragare. Två tillsyningsmän tillsattes för hvar fjärding och två öfveruppsyningsmän skulle leda hela arbetet.

1782 d. 15 juli kl. 10 f. m. samlades första gången slåtterskaran från Fellingsbro vid Bondjäder. Där skedde upprop. De församlade voro omkr. 140 personer, försedda med dragare och arbetsredskap. Från Bondjäder tågade man till Kungsör, där nytt upprop skedde kl. 4 e. m. Dagen därpå började slåttern i 4 afdelningar, hvar och en anförd af en uppsyningsman.

1783 blef häradet ålagdt att äfven köra höet från ängarna fram till Kungsör.

1812 fick häradet lösa dagsverkena med penningar.

1830 tillfrågades häradet, om man ville mot afstående af den s. k. dagsverkstunnan blifva befriad från dagsverkena på Kungsörsängarna och lösen därför. Svaret blef ja, och så upphörde denna pålaga på den skattskyldiga jorden i Fellingsbro.

---

2. Sällinge tull.

I början af 1700-talet fanns tull vid Sällinge. Där skulle tull erläggas för de varor som forslades upp till bergslagen. Genom Lindesbergs accisrätts dom 30/5 1712 blefvo bönder och arrendatorer i Kåfalla, Storboda, Bråten, Iskarboda, Villboda och Spannarboda befriade från tull vid Sällinge för sina förnödenheter till hemvist och hushåll. Snart klagade de dock däröfver, att tullarrendatorn Stenman "icke burit någon sky att alltsedan som tillförene med tull och afgift oss belasta af allt det vi Sällinge tull förbiföra". De begärde att få njuta sig till godo den förmån som var dem medgifven genom den nämnda accisdomen "äfvensom att slippa angifva och låta specificera i Sällinge tull, hvad vi därigenom till våra hemvist föra, hvarmedelst vi, förutom tids försummande, ofta måste vid påkommande regn och oväder taga verklig skada på en och annan vara, när vi vid tullen oss ofta länge nog måste uppehålla, innan lassen kunna bli upplösta och godset besiktigadt och antecknadt".

---

marker är den gamla färdevägen helt intagen i jordbruksskiftena, och finnes för öfrigt endast kvar i styckad form som ängsvägar på de olika hemmanen. Då vägen emellertid aldrig blifvit lagligen aflyst, står den kvar som befintlig och har ej kunnat förbises vid senaste tiders landtmäteriförrättningar. Alltså en landsväg, som bär skördar! (Enligt meddelande af Per Nilsson i Ödesberga, Medåker.)

Ett minne från denna tid är namnet *Tullbacken*, den Kåfalla tillhöriga gården i Sällinge.

---

3. Kyrkans inkomster och utgifter.

Kyrkans räkenskaper börja 1618. De äro under lång tid de enda räkenskaper, som föras för socknens räkning. Först i slutet af 1700-talet börja räkenskaper för fattiggården i och med det s. k. allmoseverkets inrättande. Skolväsendets ordnande genom 1842 års folkskolestadga medförde räkenskaper för skolan. Kommunalräkenskaperna börja med inrättandet af kommunalnämnden genom 1862 års kommunalförfattningar.

Räkenskaper tyckas i allmänhet icke bjuda mycket af intresse. Det är dock särskildt i 1600-talets räkenskaper för kyrkan åtskilligt, som är värdt uppmärksamhet. Vi få där en del små notiser ur folkets lif, såsom då inkomsterna utgöras af sakören och botspenningar. Detta är en ständigt återkommande inkomst i kyrkokassan under 1600-talet och äfven sedermera. Se mera därom under "kyrkotukt". Det är vidare frivilliga gåfvor, som lämnas af olika anledning till kyrkan. Vi kunna följa byggnader och reparationer, som ske vid kyrkan och prästgårdarna. Särskild räkenskap för prästgårdsbyggnaderna fördes icke. Vi se arbetslöner och andra arbetsvillkor. Vi ha tillfälle till jämförelser mellan förr och nu.

1618 och 1619 års räkenskaper äro sammanförda. De hafva en inkomst af 117 daler och 27 öre[1]) och en utgift af 115 daler och 11 öre. Inkomsterna utom sakörena äro vinsäd och byggningskorn, 30 t:r, hvaraf 28 t:r såldes för 2 1/4 daler och 2 t:r för 2 1/2 daler, vidare gåfvor af åtskilliga personer till "kyrkiobyggningh" och till "småtornen norr på kyrkian", samt en uttaxering af socknen, "hvar man att utgöra 4 öre".

Utgifterna äro hufvudsakligen för arbeten vid kyrkan och prästgården samt för oblater och vin.

En inkomst, som sedan årligen återkommer, är "testamenten", d. v. s. gåfvor till kyrkan vid någons död. Ju förnämligare person, desto hederligare testamente till kyrkan. Efter Anders Haraldsson Appelbom gafs 1650 en förgylld silfverkanna, väg. 127 lod. Efter David Feifs hustru Anna Cleophas på Söderby gafs 1692 100 daler och 1695 efter David Feif likaledes 100 daler. 1694 efter Abraham Rönnich på Vesslingbyholm 50 daler och 1695 efter corneten Jan Bröms på Vrälinge 24 daler.

Att få grafplats i kyrkan, hvilket ansågs mycket hederligt, kostade penningar. David Feifs hustru fick sin grafplats i kyrkan "midt för sin bänk litet framför predikstolen". Det kostade 100

[1]) 1 daler delades i 32 öre; 3 daler = 8 skilling; 18 daler = 1 krona.

daler. 1635 köpte Daniel Mattsson i Frötuna lägerstad i kyrkan åt sitt barn och gaf därför 14 daler. 1640 lades en fransos (antagligen en smed) norr om kyrkan. Det kostade 16 daler. Han var troligen af reformert bekännelse och fick därför denna "mindre förnämliga" grafplats.

En annan inkomst var för "stolarum" eller "bänkepänningar". Inspektor Nils Larsson betalte 1698 för Finnåkers gård och Öby 11 daler 24 öre.

En för vår tid egendomlig, men för den tiden helt visst fullt lämplig inkomst för kyrkan var *vinförsäljning*. Den börjar i räkenskaperna 1671 med 1/2 kanna franskt vin, såldt för 1 daler 16 öre, och 1/2 kanna spanskt vin för 2 daler 16 öre. 1687 såldes 3/4 stop två gånger, 1688 mellan 3 kvarter och 1/4 kanna i 4 poster, 1689 lika mängder i 12 poster, 1690 såldes vin i 23 poster och sedan blir vinförsäljning en lång tid framåt en stående inkomst för kyrkan. Det var antagligen till sjukvin det köpta vinet användes.

Någon gång fick kyrkan en björnhud. En sådan såldes 1625 för 2 daler.

1697 års inkomster voro: pungpenningar, bårkläden och testamenten, bänkepenningar, brudstolspenningar, botspenningar, vinsäljning, föräringar.

I början af 1700-talet började gåfvor lämnas till kyrkan "af dem, som äro komne till hälsan", 12 öre, 18 öre o. s. v.

Gripande är att läsa sådana inkomster som dessa:

1708 soldaten Erik Samuelsson Berg från Sparsta gifvit vid sin afresa i fält 1 daler 28 öre;

1716 soldaten Abraham Örn i V. Sörby vid sin hemkomst från kriget gifvit 3 daler;

S. å. soldaten Petter Lustig från Villboda vid sin hemkomst från kriget gifvit 1 daler;

1717 soldaten Johan Råbock från N. Torfvesta vid sin lyckliga hemkomst 3 daler;

1722 ryttarne Daniel Thun och Per Kling vid deras lyckliga hemkomst från Ryssland hvardera 3 daler.

Utgifterna voro, som nämndt, bl. a. för arbeten vid kyrkan och prästgårdarne. Materialier anskaffades vanligen genom uttaxering in natura. Arbetena verkställdes af handtverkare. Till inköp af materiel, som icke kunde lämnas in natura, och till handtverkares betalning, uttaxerades årligen 4 öre smt (1645) och längre fram (1671) 10 öre kmt på hvarje gård. En handtverkare skulle hafva fri kost och dessutom öl. 1623 bekom snickaren 1 t:a (?) öl, när han gjorde panel — 3 daler; item köptes öl åt honom, 8 kannor — 16 öre. 1635 utgafs för tornet i snickarelön med mat och öl 120 daler och 20 öre.

1640 betalades ett dagsverke med 20 öre och maten. Kosten ensam kostade 20 öre pr dag. 1690 var dagspenningen en daler

med fri kost. Kosten ensam en daler. 1640 kostade 2 tolfter bräder 5 daler 16 öre, ett ljus 2 öre, en tunna kalk 24 öre, en bok papper 24 öre. 1689 hade en bok papper stigit till en daler. 1690 kostade 1 tunna rödfärg 12 daler och 1 tunna tjära 8 daler. 1694 kostade 1,000 spånspik 10 daler. — En pennknif köptes 1694 för 12 öre.

1689 gjordes en rock åt kyrkvaktaren: 6 aln. tyg à 3,8 — 19 daler, 16 öre; stoffering — 3 daler; arbetslön — 3 daler 18 öre; summa 26 daler 2 öre.

Ett tennstop köptes 1691 för 3 daler 16 öre.

Då biskopen kom på visitation, skulle han och de honom åtföljande prästerna hafva föräringar. 1637 förärades R:do E:po (= H. H. Biskopen) 1/2 skepp. järn, köpt för 9 daler, och gafs åt unga prästmän 2 daler. Dessutom köptes 2 kannor spanskt vin för 5 daler och 1 kanna mjöd för 1 daler 8 öre. Året förut synes också biskopen hafva varit här, ty då gafs åt unge prästmän, som åtföljde Episcopus och hade omak med katechismiförhör, 12 daler.

1661 förärades biskopen, då han visiterade, 40 daler och åt 3 präster, som han hade med sig, gåfvos 24 daler.

Den äldsta befintliga uppbördslängden är af år 1690 och har till öfverskrift: Församlingens enhälleliga beviljning till Guds hus och prästegårdsbyggnad, hvilken fördelt är halft till prästgårds, halft till kyrkones byggnad. Den slutar på 2,765 daler 17 öre.

Den första uppbördslängden, som finnes för naturaprestationer till kyrkan och prästgården, är af år 1708. Då uttaxerades 1 stock af matlaget, 100 spån på hvar hel gård och 1 lisp. näfver på hvar hel gård, hvartill kom 6 daler kmt på hvarje helt hemman till prästgårdens reparation.

* * *

Betecknande för de ekonomiska förhållandena vid så sen tid som år 1835 är följande.

Församlingen hade lånat 200 rdr b:co af brukspatron Hedin på Österhammar till förberedande åtgärder mot koleran, att återbetalas genom uttaxering. Den 31 maj 1835 återfordrade Hedin penningarna. Detta väckte församlingens bekymmer därför att i anseende till den nästan allmänna penningbristen det nu var värsta tiden att återbetala denna summa, och man beslöt att begära anstånd.

* * *

För år 1905 har utdebiterats inom församlingen genom kommunalnämnden kr. 42,461: 06, däraf till kyrkokassan 2,350 kr., till kyrkobyggnadskassan 250 kr., till prästgårdsbyggnaderna 1,300 kr., till skolkassan kr. 15,711: 50 på fyrk och kr. 1,428: 50 personliga afgifter med 50 öre för man och 25 öre för kvinna, till fattigvården och kommunalkassan 20,633 kr., till läkarebostaden kr. 788: 06.

Socknens fyrktal utgör för 1905 70,806. Utdebiteringen för jordbruksfastighet och annan fastighet är för året 53 öre på fyrk och för andra beskattningsföremål 51 öre på fyrk.

---

4. Prästerskapets aflöning.

Enligt 1629 års visitationshandlingar (förvarade i domkapitlets arkiv) utgjorde **kyrkoherdens inkomst:**

vederlag: 40 tunnor spannmål;

årlig: skafttionde (= tionde af otröskad säd); kvicktionde af får och gäss; smörtionde: 5 mark af hvar gård; tionde af humla, rofvor, kål, lin, hampa, fisk; matskott, gifvas eller lösas med 4 öre; påskemål, 2 af hjonelaget; af bonde och hustru 2 öre, af dräng 4 öre, af piga 1 öre; af inhysesfolk 2 dagsverken hvar;

oviss och tillfällig: dukoffer: gifs stundom, kyrkan tager halfparten; altarlega: ost och kaka; kyrkegångspenningar; vigselpenningar: 4 öre; testamente: hälften med kyrkan; likstol 5 öre.

Kapellanens inkomst: 8 tunnor säd af kyrkoherden, af socknen en spann säd af hvar, matskott och half altarelega med klockaren. 1632 hade kapellanen fri kost hos kyrkoherden.

Klockarens inkomst: af kyrkoherden såsom han är godvillig till; af socknen 1/2 spann säd af hvar, matskott, half altarelega.

1671 voro dagsverkena af inhysesfolk 3, och det bestämdes att pastor skulle däraf få 2, komminister 1.

Genom "*Nora konvention*", upprättad 1687 af en kommission, angående prästerskapets uppbörd af deras åhörare i de till Västerås stift under Örebro län hörande församlingar, blefvo för Fellingsbro afgifterna **till kyrkoherden:**

1:o) *Skafttionde* gifva de tertialen af hvete, som litet hos dem vankas, råg, korn och hafre; af ärter, rofvor, kål, lin och hampa hafva de intet gifvit; af humla gifva de, som sådant hafva.

2:o) *Kvicktionde* gifva de af lam, killingar och gäss.

3:o) *Smörtionde* hafva de för detta gifvit 5 mark af hvar hel gård och fjärdedelar, men som detta går något hårdt på de fattiga, så vilja de härefter gifva 1 mark smör för hvar ko.

4:o) Fjärdedelstorpare, så ock några andra, som ligga inom rå och rör, hafva för detta ett för allt gifvit en del 5 lisp. stångjärn och en del 4 daler kmt, men gifva härefter tionden i persedlar så af åker som af boskapen, nämligen lam, killingar och gäss, de som sådant hafva, item en mark smör af ko.

5:o) Torpare, som ligga under rå och rör och litet eller intet åker hafva, göra 9 mark kmt[1]) eller 2 dagsverken på pastorens

---

[1]) 1/4 mark = 1 daler.

kost för hvar person; inhyses folk göra äfven lika. Gärningsmän och gifta smeder gifva 9 mark kmt, bruksbetjänte gifva 6 mark, 1 daler eller half, efter som de äro till.

6:o) *Matskott* gifva de ett stycke kött, en kaka, ett ljus eller i det stället 16 öre kmt och det af hvart matlag, där en eller två sitta på hemmanet, men där flera sitta, gifva ej mera än 2 stycken.

7:o) *Påskpenningar* gifva de 1 öre smt af hvar person, som går till Herrens Nattvard.

8:o) *Dukpenningar* gifva de frivilligt och efter behag, ett halft öre eller två.

9:o) I *testamente eller likstol* gifva de efter man eller hustru, där 6 kor finnas, en ko eller i stället 16 daler kmt. Där mindre (antal) finnas, gifves mindre i proportion, nämligen där 3 kor är, gifvas 8 daler o. s. v. Efter andra lik, barn, större eller smärre, antingen det är ärfdebarn eller andra, som ock drängar och pigor gifvas 9 mark kmt.

10:o) I *vigningspenningar* gifvas 6 mark kmt.

11:o) För *kyrkogången* gifva de antingen 2 st. ostar, 2 st. kakor och därjämte 8 st. hårlebröd, hvaraf pastor tager halfparten och det öfriga delar kapellanen och klockaren sins emellan, eller ock gifves 9 mark kmt, hvaraf pastor tager 5 mark, kapellanen och klockaren 16 öre hvar man. Af smeder och handtverkare, som inga hemman hafva, får klockaren intet, utan kapellanen 16 öre, pastor behåller den öfriga delen.

Till kapellanen:

1:o) Gifva de en halfspann säd af hvar hel gård och af hvar fjärdedels en fjärding.

2:o) Matskott: ett fårlår, kaka, ljus af hel gård.

3:o) Af kyrkogången en fjärdedel, såsom förbemält är.

4:o) Af smederna bekommer han af somliga 6 mark, somliga 1 daler, af kolepojkar 3 mark eller 16 öre, som förr är vant.

5:o) För lik, som han utsjunger, gifva de honom en del en liten ost och 2 daler och 3 eller 4 mark smör och en del 16 öre kmt, inhysesfolk ett dagsverke.

Till skolmästaren:

1:o) Bekommer han en halfspann säd af hvar hel gård i halfva socknen och af hvar fjärdedels gård en fjärding.

2:o) Gifva de honom matskott af halfva socknen.

3:o) Efter lik gifva de honom 3 mark, när han dem uppsjunger.

Till klockaren:

1:o) Uppbär han af halfva socknen en half spann säd af hvar hel gård och af fjärdedelar en fjärding.

2:o) Bekommer han matskott af hvart matlag i halfva socknen, men intet af fjärdedelar.

3) För lik, han uppsjunger, gifva de honom 12 öre kmt.

Denna konvention gällde för kyrkoherden till 1835, då ny konvention för honom upprättades på 50 år med följande afgifter: 425 t:r råg; 1/2 skepp. stångjärn af hvarje härd, 1/4 skepp. af hvarje manufakturstock; dagsverken af krigsmän, torpare, gärningsmän och inhyseshjon, hvilka dagsverken 1855 efter öfverenskommelse löstes med 10 sk. 8 rst b:co för mans- och 5 sk. 4 rst b:co för kvinnsdagsverken.

Komministerns lön förändrades efterhand, så att den 1855 utgick "dels efter författningarna, dels efter häfdvunnet bruk" med 64 t:r råg, 800 lisp. hö, som af honom hemtades i socknen, 1 matskott från hvarje hemman, hvilket löstes med 32 sk. b:co; vedpenningar 16 sk. b:co af hvarje hemman, 2 1/2 lisp. stångjärn af hvarje härd och dagsverkspenningar af samma personer som pastor. Samtliga komministers löneförmåner beräknades till 887 rdr 12 sk. b:co.

1856 fastställdes ny lönekonvention för komminister, därvid lönen blef 63 t:r råg, 2 1/2 lisp. stångjärn af hvarje härd och 600 rdr rgs i st. f. hö, matskott, vedpenningar m. m. Lönen beräknades till 952 rdr 36 sk. b:co.

Medan kyrkoherdelönen var stor som en biskopslön (biskop Heurlin i Visby fann 1841 fördelaktigt att utbyta sin biskopsstol mot kyrkoherdetjänsten i Fellingsbro), fick alltså, hvad komministern angick, grundsatsen gälla: Måttligt skola kaplanerna hafva.

Den nu gällande löneregleringen för prästerskapet i Fellingsbro är af år 1881, tillämpades 1:a gången 1885 och gäller till 1935. Till prästerskapets aflöning utgår nu 3,000 kbfot eller 785,157 hl. råg att lösas efter 10-årigt medelmarkegångspris;

1/4 % af uppskattad inkomst af kapital eller tjänstebefattning och 1 % af uppskattad inkomst af rörelse, näring eller yrke;

50 öre af hvarje mantalsskrifven man och 25 öre af dito kvinna, af hvarje soldat lösen för ett mansdagsverke.

Af dessa lönemedel erhåller kyrkoherden 70 % och komministern 30 %.

För året 1904—05 utgjorde hela den uttaxerade aflöningen 10,182,88 kr.

I denna lönereglering är intagen bestämmelse därom, att om under den tid, den är gällande, en andra komministertjänst upprättas i norra delen af socknen, det dåvarande ordinarie prästerskapet skall vara skyldigt att underkasta sig den förändring i tjänstgöring och lön, som däraf blir en följd.

---

5. Sockenmagasinet.

Fellingsbro sockenmagasin stiftades genom sockenstämmobeslut den 29 sept. 1750, hvarpå följde k. m:ts stadfästelse den 18 april 1755. Grundfonden bildades genom insättning af en tunna spannmål, hälften råg och hälften korn, af hvarje hemman. Denna fond skulle såsom en låne- och undsättningsanstalt, förökad genom inflytande räntor, hållas för utlåning tillgänglig för intressenterna samt ämbetsmän och handtverkare i församlingen. Utlåningen skedde på det sätt, att lånen utlämnades under våren och sommaren, hvarpå inbetalning skulle ske den därpå följande vintern med erläggande af 4 kappar såsom ränta eller afrad för hvarje tunna.

1770 utgjorde magasinet 800 tunnor. 1790 hade det stigit till 1,000 tunnor.

Sedan magasinets låneverksamhet en följd af år pågått, hvarunder det särskildt i dyr tid var till stor nytta, skedde en förändring i dess ursprungliga bestämmelse att vara en låneanstalt för behöfvande genom inrättande af de s. k. *rättighetslånen*. På hvarje hemman utdelades såsom stående lån 5 tunnor mot skyldighet att därför erlägga 2 kappar i afrad för hvarje tunna om året. Detta synes visa, att behofvet af lån ur magasinet förminskats under årens lopp.

Omkring 1776 beslöts, att afkomsten af sockenmagasinet, så snart det uppgick till 1,000 tunnor, skulle tillfalla det då bildade allmoseverket för fattigas underhåll.

1835 beslöts, att afraden på rättighetslånen skulle såsom hittills utgöras af två kappar på tunnan, men om denna afrad icke motsvarade $^1/_6$-del af den spannmål, som hvarje hemmansägare enligt s. å. upprättad konvention erlade till pastor, skulle så mycket tilläggas afraden, som fordrades till fyllnad i detta belopp.

Genom detta beslut, hvarigenom afraden icke blott bestämdes efter lånens storlek, utan äfven efter hemmanens beskaffenhet, kunde den af församlingen utgående afgiften till magasinet snarare anses såsom en skatt till fattigvården än som en ränteafgift för de erhållna lånen. Magasinet blef förvandladt till en fattigvårdsinrättning.

Ehuru magasinets inkomst genom sockenstämmobeslutet 1835 ökades med emellan 20 och 30 tunnor årligen, började dock den därifrån utgående spannmålen visa sig för fattigvårdsbehofvet otillräcklig. Ytterligare måste några kappar spannmål på hemmanet anslås till de fattiga utöfver hvad magasinet kunde lämna, hvilken spannmål emottogs af magasinets tjänstemän och inflöt i dess räkenskaper, hvarigenom magasinet ännu mera kom att sammansmälta med fattigvården.

Församlingsborna blefvo slutligen betänkta på att gå i för

fattning om magasinets upplösning. Betraktadt såsom låne- och undsättningsanstalt, var det af föga nytta i en tid, då landtbruk, handel och kommunikationer gjort så stora framsteg. Betraktadt åter såsom fattigvårdsanstalt, var det fullkomligt obehöfligt, då den för detta ändamål erforderliga afgiften lika väl kunde från församlingen utgå, om de på hemmanen utestående rättighetslånen eftergåfvos, hvarigenom besvär med reversers utfärdande, bevakningar m. m. undveks och aflöningen af flera tunnor råg till magasinstjänstemännen indroges; — så ungefär resonerade man.

På sockenstämman den 14 nov. 1852 väcktes på allvar fråga om magasinets upphäfvande. Denna fråga understöddes allmänt af de tillstädesvarande ledamöterna. Den 3 april 1853 förekom frågan till afgörande. Det beslöts att till k. m:t ingå med underdånig anhållan om upphäfvande af den i nåder fastställda förening, som Fellingsbro församling ingått om ett spannmålsmagasins inrättande, och att i händelse af nådigt bifall härtill rättighetslånen skulle till hemmanen utan betalningsskyldighet öfverlämnas.

K. m:t, som i bref af den 27 jan. 1854 biföll församlingens begäran, fästade dock därvid det villkor, att endast en tunna spannmål på hemmanet, som till grundfond för magasinet utgifvits, skulle till församlingen få återgå, hvaremot den öfriga delen af fonden borde till något för församlingen gemensamt nyttigt ändamål såsom en orubblig kapitaltillgång, vare sig i spannmål eller förvandlad till penningar, afsättas. Med anledning däraf valdes en kommitté till förberedande af frågans slutliga afgörande och på sockenstämma den 6 aug. 1854 fattades hufvudsakligen följande beslut: Magasinet skall anses upphöra den 1 nov. 1854, då lösen för 1 tunna råg af hvarje hemman erlägges med tolf rdr rgs och de därpå följande tre åren erlägges vid samma tid en lika lösen, hvarigenom rättighetslånen, sedan en tunna därutaf på hvarje hemman återgått, äro tillfullo infriade. Af den inflytande uppbörden anslås 2,000 rdr rgs till grundfond för den nyss inrättade "Fellingsbro sparbank" och återstoden lägges till fattigkassans öfriga kapitaltillgång.

Den bestämda uppbörden fortgick under de fyra åren 1854—1857, ehuru icke utan motstånd från några af de hemmansägares sida, hvilkas rättighetslån genom företrädares konkurser gått förlorade. En förlust af 96 rdr rgs drabbade församlingen genom en uppbördsmans förskingring. Hela uppbörden blef 10,716 rdr rgs.

---

6. Banker och brandstodsbolag.

Fellingsbro sparbank. I samband med sockenmagasinets upplösning bildades 1853 en sparbank för socknen. Grundfonden bildades af 2,000 rdr rgs från sockenmagasinet samt ett samman-

skott af ägare och innehafvare af i mantal satt jord samt järnbruk och kvarnar i Fellingsbro med 72 rdr rgs för hvarje "röst". Sparbankens första styrelse utgjordes af prosten E. M. Tegnér, kaptenen F. von Schewen, kaptenen O. Trägårdh, brukspatronen M. Holmstedt, kyrkovärden And. Carlsson, Läbbesta, häradsdomaren Lars Persson, Västvalla, nämndemännen And. Larsson, Norlund och Erik Andersson, Granberga. Banken öppnades första gången 1:a sönd. i februari 1855 och har sedan hållits öppen hvarannan söndag till 1905, med hvilket år den hålles öppen hvarannan tisdag.

1902 bildades af sparbankens reservfond "*Fellingsbro sparbanks belöningsfond för tjänstehjon*", utgörande 3,000 kr., hvaraf räntan årligen utdelas såsom belöning till ogifta tjänarinnor, som under en tid af minst 5 år i följd hafva tjänat hos samme husbonde och därvid ådagalagt en hedrande vandel samt af husbonden anmälas till erhållande af belöning.

Ordförande i sparbankens styrelse hafva varit: prosten E. M. Tegnér från bankens stiftande till 1866, öfverstelöjtnanten C. W. von Schulzenheim 1866—97, bruksägaren Eric Ericsson på Norrby 1898—.

Räkenskapsförare: direktör O. F. Elgstrand 1855—1894; fröken Sigrid Elgstrand 1895—1897; direktör A. Blix 1898—.

Den 31/12 1904 utgjorde insättarnes fond kr. 366,402: 39, reservfonden kr. 63,481: 88, belöningsfonden 3,150 kr.

Fellingsbro folkbank stiftades 1875 af nämndemännen Lars Eriksson, Norlund, J. F. Wessman, Ängeby, och handlandena C. Magnusson och P. Mårtenson, Fellingsbro station. Delägare i banken blefvo de sockenbor, som i bankens grundfond insatte 300 kr. Styrelsen utgöres af förman eller verkställande direktör och 12 ledamöter. Förmän hafva varit nämndemannen Lars Eriksson, Norlund, sedermera i Eriksberg, från bankens stiftande till sin död 1899 och därefter grosshandlaren Per Mårtenson. Kassörer: kommunalnämndsordföranden J. F. Wessman 1875—1900, handlanden C. Magnusson 1900—1905, kommunalnämndsordföranden A. Watz 1905—. Kassakontrollanter: C. Magnusson 1875—1900, And. Nystedt 1900—.

Reservfonden utgjorde 8/12 1904 kr. 24,395: 40, outdelade vinstmedel kr. 9,013: 05, byggnadsfonden kr. 10,737: 07, 1904 års vinst kr. 8,656: 65. Af den senare utdelades till vinstberättigade grundfondsdelägare 12 %.

Vid bankstämman d. 30/3 1905 beslöts att förändra namnet "Fellingsbro folkbank" till "Fellingsbro kreditkassa".

Banken, som sedan sitt stiftande haft sin lokal i bankförmannen Lars Erikssons gård *Eriksberg* vid Fellingsbro station, inflyttar 1905 i bankens inköpta gård *Albano* vid Fellingsbro station.

Brandstodsbolag. 1784 upprättade prosten Isr. Acrelius en "*förening om brandstod i Fellingsbro härad*", som antogs å allmän sockenstämma i Fellingsbro i förhoppning, att äfven Näsby och Ervalla socknar skulle ingå därpå. 1829 antogs en "brandordning inom Fellingsbro socken och förening i afseende på den ersättning, som för framdeles blifvande brandskador kommer att äga rum". Socknen indelades i 18 sprutlag. Inom hvart och ett skulle finnas en slangspruta. Föreskrifter lämnades om annan brandredskap, om brandsyn, brandstodsdirektion, brandstodsersättning m. m.

Fellingsbro brandförsäkringsbolag stiftades 14 mars 1873. Det utgöres af dem, som inbördes gifva och taga brandstod efter bolagets reglemente, och omfattar Fellingsbro härad, Örebro härad, Glanshammars härad samt Lindes och Ramsbergs härader. Dess första styrelse utgjordes af nämndemännen Lars Eriksson, Norlund, ordförande, Johan Olsson, Toije, Lars Ersson, Finnåker, Lars Andersson, Rynninge, Olof Jansson, V. Sörby, rusthållarne Lars Andersson, Fyrby, och Erik Jansson, Nederby. Den nuvaranda styrelsen (1905) utgöres af nämndeman Anders Persson, Bergaby, ordförande, grosshandlaren P. Mårtenson, bruksägaren E. Ericsson, Norrby, riksdagsman Lars Eriksson, Bäck, nämndeman Jan Ersson, Finnåker, sergeant E. Almström, landtbrukarne Almblad, Ervalla, och Israel Larsson, Björka. Inom bolaget finnes nu fastighets- och lösegendom försäkrad för 17,041,840 kr.

V. Strödda drag ur folkets lif i början af 1600-talet.

Ur domböcker för Åkerbo härad 1605—1630, förvarade i riksarkivet, samt en dombok för år 1636 i Örebro läns arkiv meddelas här några utdrag. Ehuru endast sådant möter oss, som varit föremål för rättens handläggning, kunna vi dock genom dessa domboksutdrag få kasta en blick in i det lif, som vid denna tid lefdes i Fellingsbro, och höra något om tilldragelserna i bygden för snart 300 år sedan.

Våldsgärningar och mord vid Oppboga bro. Fyra knektar Olof Månsson, Bengt Olsson, Lasse Olsson, Eskil finne och Kumbla-Peder under Per Jönssons fänika i Nerike hade år 1603 uti pestilentians tid om sommaren blifvit tillsatta af arr. (?) Jost Luntzel att hålla vakt vid Oppboga bro och voro där på vakt ifrån olsmesso och till 8 dagar efter mormesso. På våren därefter hittade Jan Persson i Korfvike en död man i ån, då han vittjade sin fiskeredskap. Han anmälde det för socknen och 6 af nämnden tillsattes, som samme man syna skulle, och syntes, att det hade varit en körman, efter han hade Bommensidztröja, oppå med snören besatt. Det syntes på kroppen, att han var skjuten igenom venstra armen och hade ett stort hål i ryggen, som syntes vara stunget, och en stor blodros på axeln. Knektarne misstänktes för mordet — man hade hört skott vid bron — och förhör anställdes. hvarvid en del andra våldsamheter, som dessa knektar begått, kommo i dagen.

Hela socknen klagade, att där kunde ingen komma fram, icke heller de där i socknen hemma voro, utan de måste gifva dem bröd, mjöl, malt eller järn.

En fogde från Västergötland måste gifva dem 7 öre penningar för att han slapp fram.

En dräng berättade, att när han kom till bron mötte honom en af vakten och sade: "Här kommer du icke öfver. Kan du komma öfver oppe vid kvarnen, det må du försöka." När han

gick dit och kom däröfver, då mötte honom en annan af knektarne och sade: "Din förrädare, hvi går du icke stora vägen? Du äst en späjare eller förrädare." De togo af honom, som Olof Månsson bekände, en yxa och en klädesjacka och ett par vallmansbyxor.

Nils i Frötuna vittnade, att hans pojke kom om aftonen, när han skulle lägga sig, och sade: "Huru de gå med eld på bron". Och han stod upp och såg det och förundrade sig, hvad de därmed gjorde.

It. (= likaledes) när någon ville draga öfver bron, så frågade de dem om deras pass. Kommo de ifrån Nerike, så sade de, att de skulle följa dem tillbaka till Örebro och låta se deras besked. ändock häradsunderskrifvaren bodde där strax i socknen, närmare än till prästegården. Likväl ville de icke följa vägfarande dit, utan sade ändteligen de skulle tillbaka, till dess de fingo så många penningar dem nögdes, och de läto dem fara.

It. vittnade Jeremias hustru i Frötuna, att Kumbla-Peder hade en strumpa, som var med bast tillbunden och som henne tycktes halffull, då han bad henne gömma denna strumpa i sin kista och sade: "Rör här inte vid, din hals tillgörandes!" Själf lade han henne ned och tog henne ock själf igen om morgonen och hon visste inte, hvad däri var.

Per Larssons piga kom in med mjölk till dem och då sutto de och räknade penningar och de näpste henne och sade: "Hvar är du här?" och gömde penningarna. Per Larsson såg dem ock räkna penningar och Per Larssons hustru kom in, när de snörde igen pungen.

Allatz Mortonsson, grefve Moritz fogde på Kägleholm, bekände, att hans nådes mjölnare vid Ringaby sade för honom, att när han drog öfver bron, hade de en handske med penningar och sutto uti den lilla kojan vid bron och bytte dem emellan sig, och den andra dagen, när de hade räknat penningarna, då skulle Lasse Olsson draga hem till Nerike och hade en säck full med bröd och annat uti och Peder i Kumbla sade till honom: "För icke hem detta till min hustru, utan till min broder!" Då sade Karin, Nils Jonssons: "Hvi skall han icke föra till hustruen?" Då sade Kumbla-Peder: "Det hafver sig icke så; hon får väl sin del." Och då satt Per oppå sätet och Olaf på bänken.

Efter som Olof Månsson och de andra nekade och Kumbla-Peder var död, blef saken uppskjuten tills vidare.

Vådadråp i Hälla. Fjärdingsmannen Sven Jonsson i Hälla hade den 3 dec. 1619 slagit sin tjänstedräng Jon Persson, så att denne dog den 10 samma månad. Han ville slå honom i ryggen

med en kyrkeyxa, men det tog i hufvudet. Saken förhöll sig på sätt som följer.

K. m:ts hästar voro i socknen lagda, 78 st., och voro delade i två läger. Det ena skulle länsmannen Olof Mårtensson försörja i Eke, det andra skulle fjärdingsmannen försörja och skaffa all fordenskap till. Emedan hofmännerna trängde stort uppå och fjärdingsmannen icke kunde snart skaffa fordenskapen från de kringliggande byarna, befallde han drängen, som satt på logen och kastade säd, att begifva sig till nästa byar och taga upp någon gärd, men han nekade med svordomar och sprang ut på marken. Då skulle han näpsa honom för hans stora tredskas skull och dråpet skedde.

Alldenstund drängen själf sin husbonde till vrede och samma olyckliga dråp med sin ohörsamhet och onda miner högeligen förorsakat och varit tredsk och sin husbonde genvördig, då ock rätta målsäganden gifvit sig till freds, tagit böter och beder för honom, därför bedja ock alla män i hela häradet för honom, att han må, för det han är from och rättsinnig, njuta lifvet, det man härmed höga öfverheten underdåneligen hemställer.

År 1622 heter det: Sven i Hälla, som slog drängen ihjäl, är med rätta målsäganden förlikt och har gifvit dem full mansbot, så dem åtnöjer, och de hafva gifvit sig tillfreds och hafva bedit för honom, och är benådad efter den k. hofrättens deliberation till nåder tagit, att han skall njuta och behålla lifvet. Dock skall han böta efter lagen: konungen och kronan 13 mark 8 örtugar, häradshöfdingen och häradet 13 mark 3 örtugar.

Vådadråp i Nibble år 1625. Vid ett barnsöl i Nibble, som stod hos Erik Larsson, voro goda vänner tillsammans, som voro både lustiga och glada och sutto med hvarandra i en gästbudsstufva och sjöngo i en visbok. Då råkade spillas litet öl på samma visbok. Då bad drängen Anders Jönsson i Begby, att drängpojken Lars Persson skulle taga boken och därmed gå ut på gården och torka henne igen, det han ock gjorde, tog boken och gick därmed ut. När nu en liten stund därefter Anders Jönsson kom ut, frågade han pojken efter boken. Svarade pojken, att Lars i Rinkaby har boken. "Du får väl igen den." Därtill sade Anders till honom: "Du skulle intet ha fått honom boken." Med detsamma gick han sin kos och intet mer talades därom. Men med detsamma så kom en knekt Erik Andersson i Rynningetorp och han och pojken begynte leka och slå boll med hvarandra. Medan de nu hade begynt leka med hvarandra, så de kommo något litet bort ifrån hvarandra, låg där för dem ett lieärf på gården. Det tog Anders upp och slängde med venstra handen till-

baka baklänges om sig och råkade pojken vid tinningen utmed örat. Däraf stalp pojken strax omkull och blef stendöd på samma stund. Den andra sprang till honom, tog honom om halsen, mente, att han skulle hafva narrats och häfvit sig eljes neder på marken. Men det var gjordt med honom. Döder var han och döder blef han. Då detta hände, var ingen mer där när ute på gården än bem:te Erik Andersson i Rynningetorpet. Denne har detta vittnat så sant vara och gjorde därtill sin ed oppå.

Detta ärendet ställdes till de gode män, som i nämnden sutto, att omrösta och döma om denna saken. De kunde icke denne Anders till lifsvärde döma, utan dömdes till "hånda lös vådabot" efter det 3:e kap. i brottmålsbalken att förlika målsäganden med en kristelig bot och skälig förlikning, som de kunna öfverenskomma.

Mansboten eller "att förlika målsäganden med penningar" kunde, äfven där icke vådadråp förelåg, blifva det enda straffet för mord i ett sådant fall som följande:

År 1611 stod Anders i *Svillinge* och hans hustru Marit för rätten och sade sig vara förlikt med Per Larsson i Borfona, hvilken hade afdagatagit Lasse Andersson i Svillinge, som ännu gick fredlös vid skogen, att han skulle gifva i mansbot penningar 60 daler och hustrun en engelsk kåpa och Anders i Svillinge 2 skepp. stångjärn; och skulle Per Larsson komma till konungens befallningsman och förlika sig på konungens vägnar.

År 1617 kom för rätten Anders Larsson i Svillinge, Nils Hansson i Sparestad och Jon Andersson och gjorde veterligt, att de hafva anammat och uppburit af Per Larsson i Böhrfana, för det han slog Lars Andersson i Svillinge ihjäl för 6 år sedan, penningar 32 1/2 daler, järn 2 fat för 7 1/2 daler. Hanses hustru har uppburit 20 daler och härmed gjorde bemälte Per Larsson frid för allt vidare eftertal; därpå de gjorde Per Larsson handräckning inför rätten.

Stölder, snatterier och mindre våldsgärningar förekommo då och då. Det var mest hö, får, kalfvar och någon gång en silfversak, som lockat till stöld.

År 1609 blef Nils i Ekeby saker för han tog olofvandes "3 säther höö af obyttan del" på ödeshemmanet i Ekeby, som länsmannen Olof Mårtensson och Anders i Toje vittnade. — 3 mark.

År 1636 hade Ingeborg Andersdotter stulit 5 får från Lars Svensson i Rynninge och 1 från Olof Mårtensson i Begby och dömdes efter det 2 kap. i tjufvebalken. Nåden hemställes vår allra nådigaste öfverhet.

S. å. anklagades Elin Jönsdotter i Granberga, att hon har till-

lika med sin man Lars Bengtsson ryttare stulit en kalf, värderad om 2 daler kmt, ifrån Erik Larsson i Borfona, hvilket hon med gråtande tårar bekände. Dömdes fördenskull efter det 2 kap. i tjufvebalken. Belangande hennes man, så har han bortrymt. Nåden hemställes vår allernådigaste öfverhet ödmjukeligen.

År 1616 kom för rätten Anders Larsson i Kiänäs och blef tilltalad om ett sölfbälte, som vog 24 lod, och en sölfsked, han för 3 år sedan funnit hade och fördolt och intet opplyst; därtill Anders Larsson intet neka kunde. Ty fälldes Anders Larsson för "dölsmål" till 40 mark till "treskieptes".

År 1636 anklagade Peder Andersson i Sverkesta Olof Nielsson i Hökasta, att han skulle hafva röfvat hans lilla pojke Anders, på sitt 11:e år vorden. När därom rannsakades, befanns att den lille pojken har gått vall med boskapen och kom till Olof Nilssons lada. Där hof pojken litet hö åt boskapen. Då kom Olof Nilsson och fick se pojken. Då lopp pojken undan öfver samma hägnad och in på en annans hägnad. Då hinde (= hann) Olof pojken, tog så yxan af honom och slog honom ett slag eller tu. Sedan tog han med våld af honom tröjan af kroppen, vantarne och hatten, värderadt vid tingsbordet om 3 mark, och gick hem med och fick honom det intet igen, förrän han kom till tinget och angaf honom. Då frågades Olof, hvarför han röfvade honom. Svarade han: "För det han var i min lada och tog hö". Då upplästes det 4 kap. edsöresbalken och tillfrågades nämnden, om de kunde fria honom för samma kap. Då svarade de: Nej. Oansedt pojken tog hö, så var hans förstånd intet bättre, efter han var en "öfvermaghi", skulle ock icke heller göra sig själf rätt. Dömdes fördenskull efter förb:te kap. Nåden hemställes vår allernådigaste höga öfverhet. Målsäganden beder ock för förb:te Ol. Nilsson. (Hofrätten frikände sedan Olof Nilsson efter 18 k. i byggn.-balken.)

Samma år anklagade Olof Nilsson i Wahro länsmannen Nils Jönsson i Säter, att han för 5 år sedan skulle ha förtegat en tjufvesak. När därom rannsakades, befanns att en benämnd Olof Larsson i Götlunda hade tagit ett får, som hade en tråd igenom örat, och inte opplyst det, ej heller visste någon däraf utan hans eget tjänstefolk. En tid efteråt blef hustru Karin i Lund därom kunnigt af bem:te Olof Larssons dotter Karin. Hon talade Olof Larsson till om fåret, ty det var hennes får. Då bekände han och lät leda ett annat får till henne igen. Då kunde intet rätten fria bem:te Olof Larsson, att han icke hade stulit samma får. Då tillfrågades honom, om länsmannen har det vetat och nederlagt saken och begärt mutor därför? Svarade Olof: Nej. Utom det att Olof gaf honom en hud och ett lass tegel. Det gaf han honom därför, att hans hustru var brudsäta åt hans svärkona, och Olof fick igen utaf länsmannen en bill, och det skulle hafva skett, förrän Olof

stal fåret. Gjorde ock Olof ed uti kyrkoherdens och befallningsmannens närvaro, att länsmannen aldrig böd honom, icke heller hustru Elin i Lund saken nedertysta, såsom ock hustru Elin med ed bekände. Då begärde länsmannen att fästa lag till nästa ting. Därtill nekade Olof Nilsson och "vodde" 3 mark under en högre rätt, hvilket honom icke förnekas kunde. Men bem:te Olof Larsson i Bråten dömdes efter det 2 kap. i tjufvebalken. Nåden hemställes vår allernådigaste höga öfverhet ödmjukeligen.

För öfrigt tvistade folk då såsom nu om mitt och ditt.

År 1609 skyllde Lasse Persson i Sällinge och Per Ersson i Österhammar Olof Sandersson i Västervalla, att han tagit deras klöfsadlar, men beskyllningen var falsk.

År 1605 klagade Anders i Bäck till hustru Karin i Fänninge om ett silfbälte, som han icke bekommit i sin arfvedel. Däremot klagade hustru Karin på 1/3 i husen i Bäck. Blef så afsagdt: h. Karin skall gifva Anders i Bäck 4 lod silfver 1/2 skepp. stångjärn och Anders i Bäck skall gifva henne för 1/3-del i husen i Bäck ett skepp. stångjärn och skall hon taga 1/2 skepp., som står hos Erik i Qvasta.

Tvistande parter förliktes, ofta på ett fyndigt sätt. Ett exempel:

År 1629 kom för rätten Bengt Eriksson och Mats Nilsson, båda i *Skulestad*, och gåfvo tillkänna, att de hade ett fiskevatten i Skulestadammen, hvarom de icke kunde sig väl förlika. Rätten bestämde, att fiskevattnet skulle delas dem emellan, så att den ene skulle det ena året ha den öfra delen och den andre den andra delen och året därpå tvärtom.

I lika måtto vordo de förlikte om en holme, Gräsdammen benämnd, att de hvartannat år skulle med hvarannan slå och bärga samma holme, och gåfvo och sträckte hvarandra händerna för rätten, att det skulle därom vara och blifva dem emellan en öfvertalad och förlikt sak.

En annan förlikningsdom gällde Sparsta och Skulsta. År 1636 bestämdes, att "hällnan" skulle bytas midt itu. Sparresta behåller östra delen och Skulesta den västra delen med ett skepp. stångjärn till att böta åt kyrkan, som därpå mera klandrar. Härmed förliktes de.

Lönskaläge och mökränkning är en i domböckerna ofta återkommande sak, hvarför böter ådömdes. Några exempel må anföras.

År 1609 dömdes gårdsfogden Erik Persson på Oppeby saker för lönskaläge med Karin i Sörby till penningar 3 daler.

År 1610 dömdes Olof Larsson i Korfvike saker för han belägrat Marit Sandersdotter och, efter hon har ondt rykte, gafs honom saken upp uti penningar 24 mark.

Olof Nilsson i Österhammar saker för han hafver mökränkt af "lagifto säng" Ingerd Henriksdotter och vill icke taga henne till äkta — penningar 40 mark.

År 1636 blef Margareta Arfvedsdotter i Öby sakfälld för lönskaläge till penningar 12 öre, men Oluf Larsson i Fogrehyttan, som henne lägrade, är intet tillstädes.

Päder Olufsson i Höcksta och Götlunda, som mökränkte Brita Pedersdotter i Engeby och lofvade henne äktenskap, sakfälld att böta för sig och henne till sina penningar 15 daler samt betala fästningskosten 6 daler, kyrkogångspenningar 3 daler lillmynt och gifva henne en ko i förlikning. Item lofvade han henne en tagelst (?) kjortel.

Skjutsskyldigheten, som ålåg allmogen, belyses af följande.

År 1609 förfrågade sig Erik Svensson i *Svillinge* om sin ök, hvilken blef död uti skjutsresan med en konungens tjänare, som var hos hans granne Anders i Svillinge, hvilken ingen häst hade för att förfordra konungens tjänare fram med för betalning. Tog då förb:te hofman en gryta ifrån Anders i Svillinge och satte i pant för hästen hos Erik Svensson och tog så hästen emot Eriks vilja; och när hästen kom hem igen, var han ofärdig och blef strax död. Blef afsagdt, att efter Anders kom skjutsresan till och icke hade ök, ej heller ville fly sig en till att förfordra k. m:ts folk fram med, skulle Erik Svensson behålla den gamla grytan för hästen.

År 1629 besvärade sig länsmannen Olof Mårtensson i Begby och fjärdingsmannen Måns i Engeby öfver åtskilliga bönder, som icke voro efter deras stämning framkomne att forsla och skjutsa k. m:ts ammunition och rustvagnar.

I lika måtto vordo för tredsko sakfällde några af Finnåkersboerna, som efter länsmannens och fjärdingsmannens påbud icke voro framkomna med sina hållhästar till det stora durktåget (= genomtåget), som varit för riksdagens och andra färdslers skull.

Att allmogen kunde utsättas för trakasserier vid utskyldernas erläggande, framgår af följande.

År 1625 klagade Hybbert på Guldsmedshyttan, att han ej fick de utskylder af allmogen i Fellensbro, som han å kronans vägnar

ägde rätt att få för Guldsmedshyttan. Allmogen och nämnden klagade, att Hybbert brukar allt för "stinna" vikter, så att han därmed väger bort för dem. Därför klagar ock Sven Jönsson skrifvare, att på 39 lispund smör, som nylagda voro och väl förvaradt, bortvägdes 4 lispund 2 mark, som dock rätt invägde voro. Sammalunda är förhållandet med spannmålen, som bönderna hafva fört upp till bruken. De klagade, att de hafva inga sedlar kunnat bekomma tillbaka, och ville mäster Hybbert kräfva Sven Jönsson underskrifvare, att 15 tunnor och 3 fjärdingar resta skola och stå tillbaka, där dock bönderna föregåfvo, att de hafva framfört säden och inga sedlar kunnat tillbaka bekomma. Då kommo nu för rätten Nils Olofsson i Sverkesta och gjorde sin ed, att han hade framfört en tunna råg till Gyetorp och ingen sedel fått; Erik Larsson i Borfona gjorde sin ed sammaledes, att han framfört till Wedebo 1 tunna råg och 1 tunna korn och hade ingen sedel fått tillbaka igen; likaså Olof Jonsson i Hosta.

För öfrigt ingrep nämnden ordnande i åtskilliga förhållanden. Ville en åldrig fader öfverlämna sin gård åt sin son, skulle tillstånd därtill lämnas af nämnden.

År 1629 vittnade och betygade nämnden, att Anders Ybersson (?) i Norlund är så åldrig, att han för ålderdoms svaghet icke förmår förestå och häfda hemmanet, och för den skull på k. m:ts nådiga behag tillstadde, att hans son Anders nu måtte träda till hemmanet det att häfda och besitta och fadren blifva när honom inhyses.

År 1636 vittnade nämnden, att Nils Jönsson är något öfver sina 60 år och begärde nu att uppsäga sitt hemman Vesslingby om 11 öresland och hans son Anders Nilsson står hemmanet före och föder fadern, efter han är en förlamad man.

Ville någon upptaga ett nybygge på en bys utmark, kunde nämnden vägra tillstånd.

År 1617 kom för rätten Olof Nilsson i Österhammar och klagade, att en benämnd Olof Jonsson i Norrby ville uppbygga ett torpställe af bolbyns ägor. Då blef nämnden tillfrågad, om bem:te torpställe af bolbyns ägor är oppbyggdt eller ock om det är bolbyn för när. Därtill det svarades, att om där på "bydsens" ägor skall upptagas flera torp, då blifver byen slätt öde, efter där på deras ägor äro tillförene uppbyggda tre torp, som göra kronan rättighet. Afsades att bem:te Olof Jonsson skall afstå med samma byggning, han har tagit sig före.

År 1609 afsades, att Fellingsbro fjärding och Yttersta fjärdingen skola vara ihop i ett "skallalag" och Öfversta fjärdingen och Peders fjärding ihop. Men när stort skallelag erfordras, skulle hela socknen komma tillsammans vid straff, som lagen förmår.

Afsades första resan vid böter 3 mark och andra resan 6 mark och tredje resan vid 40 mark, hvilken som försummar hålla grindarne i Ödby, och betala skadan. Anders Nilsson skulle hålla den västra grinden, Lars Persson och Olof Larsson den södra grinden.

Alla gamla Korfvikebref, som lydde på Orrkilen, som är ett gammalt torpställe och ligger till Korfvika bolbyn "allom grannom till lutt", tagna af gamla gumman Lars Larssons hustru i Sparesta, antvardades länsmannen Olof Mårtensson, att han skulle förvara och lägga dem i häradets kista i kyrkan. Alldenstund Korfvikebönderna alla äro jordägande i Orrkilen, så skulle de ock alla låta göra sig tillsammans en kista och hafva där hvar sin nyckel till, att den ena icke försnillar den andra eller undergår med orätta hvarannan sin jord.

Ytterligare förekommo arfstvister, köp af jord och jordebyten. Ofta slutar upptecknandet af en inför rätten träffad öfverenskommelse med orden: "Och gjorde de hvarandra häruppå handräckning, och hela nämnden var vittne därtill". Då var saken afgjord.

Tingen höllos i Fellingsbro sockenstuga för Fellingsbro, Näsby och Ervalla socknar.

VI. Farsot, hunger och dyr tid.

Tunga hafva tiderna många gånger varit för våra fäder, ej blott då krig och örlig rådt, utan äfven då skörden slagit fel och brödfödan saknats. Då har det blifvit nöd i hemmen. Sista utvägen att skaffa bröd åt de många munnarna har för husfadern varit att taga tiggarpåsen på ryggen och med hustru och barn gå från gård till gård. På så sätt har månget hemman blifvit öde. Och med hunger och dyr tid har följt farsot. För oss, som knappast veta hvad sådan nöd är, är det nyttigt att höra, hvad våra fäder i detta afseende hafva pröfvat.

Åren 1651 och 1652 voro nödår såsom få med hunger och farsot. Nöden upphörde ej förrän sommaren 1653. Församlingens dödbok talar därom med följande korta, men gripande anteckningar:

1651

april 6 En tiggiare dödh i Vässlingby;
„ 9 En tiggiareflicka ifrå Mälösa;
„ 23 En tiggiarehustru optagen död vid Engeby;
maj 9 Ett tiggarebarn ifrå Rynninge;
„ 4 En tiggepojke optagen i Balsta och ther döder, säges vara född i Kräcklinge;
„ 26 En tiggiarepojke;
juni 11 En tiggare ifrå — — —;
aug. 20 En västgöte optagen dödh mellan Krogen och Lundh;
„ 27 En tiggiare dödh i Norr Vesslingby;
sept. 2 Ett tiggiarebarn ifrå Hedemora sokn, dödt i klockarehustruns badstughu;
„ 3 En tiggiaregosse död i Bergha;
dec. 17 Ett tiggiarebarn.

Hela antalet döde i församlingen år 1651 var 222. Folkmängden torde hafva utgjort mellan 2,500 och 3,000 personer. Till jämförelse må anföras, att de föregående åren voro dödssiffrorna följande:

år 1645 — 57 döde, år 1646 — 39 döde, år 1647 — 40 döde, år 1648 — 68 döde, år 1649 — 81 döde, år 1650 — 91 döde.

För år 1652 läses i dödboken:
jan. 30 En tiggare dödh i Åby;
aug. 12 En tiggarepojke vidh Rynninge;
sept. 14 En tiggepojke ifrå Engeby;
nov. 14 En tiggaredrängh ifrå Sellinge.
Ar 1653.
jan. 17 En tiggarepiga i Bäck;
mars 9 En tiggarehustru ifrå Örebro;
„ 17 En fattig tiggarehustru dödh i Åby;
„ 25 En tiggareflicka.
maj 1 En tiggepojke ifrå Storbohammar.

År 1652 var de dödes antal i församlingen 135, år 1653 88 och år 1654 hade det nedgått till 60.

Någon död tiggare är icke sedan antecknad förrän år 1668, åter en 1671 och ännu en 1675.

* * *

År 1710 gick pesten. Särskilda grafställen utsågos för pestdöda.

* * *

Om dyr tid vittna följande sädespris. 1758 kostade rågen 36 daler och 1759 23 daler tunnan, men 1763 steg den till 66 daler kmt tunnan. S. å. kostade hvetet 96 daler kmt tunnan. 1771 steg en tunna hvete till 100 daler kmt.

Åren 1772 och 1773 voro svåra nödår. År 1772 säges, att lifsuppehället för människor och fänad var "svårligen bristande". Väl tredje- eller fjärdedelen af socknens invånare hade flera månader "ätit brödlöst", särdeles i mars månad, och stor fruktan var, att många skulle förgås af hunger. Med hunger följde sjukdom. 1773 gick en svår rödsot, införd i husen af den "usla" dalallmogen, som i stora skockar tiggande drog omkring. 20 till 28 lik begrofvos i veckan. Kyrkogården var så uppfylld med lik på de vanliga begrafningsplatserna, att nya måste anvisas. Nära $^{1}/_{5}$-del af socknens "arbetande" lades i grafven. Hela antalet döde 1773 var 492 personer. Folkmängden vid årets början 4,126.

Några år därefter kom åter dyr tid. 1781 blef det missväxt på säd och foderbrist. Rågen steg till 54 daler kmt tunnan. 1782 års sädesskörd var visserligen ymnig, men af väta så fördärfvad, att den befanns nästan oduglig och så mycket mer måste tjäna till kreaturens uppehälle, som höet till större delen blef vid bärgningen fördärfvadt. Rågen gick upp till 66 daler kmt tunnan. Farsot utbröt också. En bröstsjukdom, heter det, var gängse och medtog mycket folk. Så kom året 1783 med torr och het sommar. Rågen syntes ej komma att ge utsädet igen. Vårsäden stod förtorkad och gräset var kort och ringa. Fullständig missväxt hotade. Frågan var närmast, huru få utsä-

de till hösten, då förra årets råg var till utsäde oduglig. Brukspatron Svedenstjerna på Öby föreslog, att man skulle ur sockenmagasinet afyttra så mycket råg, att man kunde därför inköpa utsädesråg från Finland, men allmogen var bekymrad för brödfödan och vågade icke gå in därpå. Så beslöts att skrifva till landshöfdingen och begära kronospannmål för utdelning till utsäde. Skörden blef sådan man väntade. Så kom vintern 1783—84 med mycken snö och stora yrväder. Penningförtjänsten för allmogen blef ringa. Sockenmagasinet — hjälpen i nödens stund — blef till sista kornet tömdt. Den 9 april 1784 framhöll prosten Acrelius på stämma, att intet annat var att göra för att afböja den förestående hungersnöden än att ingå med böneskrift till landshöfdingen om kronospannmål vid första öppet vatten till utdelning. Så skedde. Men först den 18 juli var kronospannmålen färdig att afhemtas i Arboga. Om den nöd, som denna vår och sommar rådde, är intet antecknadt. Men stora skaror drogo tiggande från gård till gård.

* * *

Från 1800-talet är att anteckna kolerans besök 1834 och 1850, då särskilda kolerakyrkogårdar utsågos.

1868 var sista nödåret på denna ort. Jordbrukets utveckling och nutidens utmärkta kommunikationer äro ett kraftigt skydd mot sådana nödtider, som förr hafva varit.

VII. Kyrklig sed.

Den allmänna gudstjänsten. Af ålder har gudstjänsten i kyrkan varit talrikt besökt. Men stillheten i kyrkan var icke alltid berömvärd. 1684 vid biskopsvisitation beslöts, att de som ränna ut under gudstjänsten eller stå ute, skola kyrkvaktare och uppsyningsmän taga och sätta i stocken, därest de icke lyda några förmaningar. Särskildt hade pojkarne svårt att vara stilla. År 1692 beslöts, att som ett olidligt stimmande förspordes på läkten, så skulle ingen pojke, som icke gifvit kontribution och folkpenningar, få gå på läkten. De, som voro yngre, skulle få stå på gångarna vid sina föräldrars bänkdörrar. År 1701 klagade hela församlingen öfver det oljud, som gossarne föröfvade på läkten och gångarna, förmenandes spögubbens allt för stora vidrighet vara orsaken till slikt oljud, då han ock dessutom var gammal och lomhörd. En uppsyningsman öfver gossarne och en ny spögubbe tillsattes. År 1723 säges, att ungdomen tog sig före att under predikan och sången uppklifva på bänkarne. De som sutto i bänkarne uppmanades att afstyra det.

Äfven vid flera andra tillfällen klagades öfver barns självsvåld under gudstjänsten och förmanades föräldrar att tillhålla sina barn skicklighet.

Vid biskopsvisitationen 1763 beslöts, att gossarne, som hittills hållit sig kringströdda i kyrkan, skulle blifva försedda med säten någonstädes i kyrkan fram i koret Appelbomska grafkoret utsågs till plats för dem under gudstjänsten, men näst före predikan skulle de i ordning gå därifrån ut på stora gången framför predikstolen och efter slutad predikan och bönerna återvända till sina platser.

Äfven de äldre fingo förmaningar till skickligare uppförande i kyrkan. År 1722 förmanades de närvarande af församlingen, att de icke allenast själfva med allt skvaller uti kyrkan så före som under gudstjänsten skulle afstå, utan att de ock sina hustrur, barn och tjänstfolk för en slik odygd förmana skulle, hälst man ofta

med det största missnöje måste sådant förnimma och erfara, ja, ofta med stor förargelse få veta af andras, gudfruktigas, berättelse, huru en del utan sky och fasa deras skvaller begynna såväl när de framträda till den hel. nattvardens begående, så ock då de gå därifrån, att de då stanna vid bänkarna och deras skvaller den ene med den andre begynna, där de likväl vid ett sådant tillfälle måste och borde hafva andra tankar.

Många nalkades nattvardsbordet med åtrå att komma först dit och först därifrån och att få främsta rummet genom skuffande och trampande. Häremot förmanades allvarligen.

1743 förmanar prosten Christiern Christiernin församlingen sålunda: "Som jag vet och gör mig hos mina kära åhörare om intet annat försäkrad än att de i allo hvar och en i sin stad af ett kristligt nit och gudeligt uppsåt alltid gå till Guds hus, hvarest hans ära bor och han har stiftat sitt heliga namns åminnelse, och att de till ingen annan ände uppkomma uti Guds heliga hus och tempel än att de därstädes af Guds heliga och saliggörande ord skola sig få mätta och vederkvicka deras hungriga och efter Gud hjärtligen längtande själar, så beder jag på det högsta, att den oseden en gång för alla måtte ibland oss blifva afskaffad, att intet stanna antingen i kyrkodörrarna eller utanför på kyrkogården att därstädes förnöta tiden med onyttigt och, tör väl äfven hända ofta nog, med syndigt samtal, utan att man fast hellre strax vid ankomsten förfogar sig in uti kyrkan, faller på sina syndiga knän och innerligen beder sin Gud om nåd och välsignelse till det heliga och saliggörande Guds ord flitiga hörande, lofvande och betraktande, på det vi icke allenast måtte vara ordets hörare utan ock göra't, ty det allena kan våra fattiga själar trösta både i lifvet och midt i själfva döden."

För öfrigt var det ofta buller af de ingående under syndabekännelsen, hvarför de som icke voro inkomna, då den begynte, uppmanades att stanna vid dörrarna till dess slut och sedan sakta ingå i kyrkan.

Under det gudstjänsten pågick, hade många för sed att löpa in i sakristian för att aflämna pengar till kyrkan, lasarettet eller de fattiga eller ingifva prästbevis eller aflämna kungörelser. Äfven detta förbjöds.

Slutligen var det en osed, att många af de kyrkobesökande gingo ut ur kyrkan före gudstjänstens slut. Däremot förmanades ofta och allvarligt, men oseden fortfor. 1745 berättade pastor vid biskopsvisitationen, att församlingen på sockenstämma beslutat att för hämmande af denna osed barn under 15 år skulle för otidigt utgående ur kyrkan "lastigeras" af sina föräldrar eller anhöriga uti några andras närvaro, men de barn, som voro äldre, skulle sättas i stocken och de äldre skulle plikta 3 daler kmt.

Särskildt var man ifrig att på juldagen komma ut ur kyrkan tidigt för att snart komma hem. Den som kom först hem, ansågs först få sin gröda nästa år inbärgad. 1684 säges vid biskopsvisitation: Efter så här som annorstädes fanns det missbruk, att en part ränna ut om juldagen, förrän välsignelsen är skedd, och det af någon vidskepelse, så resolverades, att den som härefter det gör, skall stå uppenbar kyrkoplikt.

1786 bestämdes, att af socknens rotmästare skulle 2 hvarje sön- och helgdag hålla vakt på kyrkogården till förekommande af löst och lättsinnigt folks kringdrifvande på kyrkovallen under gudstjänsten. Den som icke lydde vakten och gick in i kyrkan, skulle sättas i stocken.

För att hindra otidiga resor och forslor förbi kyrkan under gudstjänsten var 1671 ett förslag att sätta en bom öfver landsvägen vid kyrkan. Hvarje lördag hölls marknad i Linde och Nora och marknadsbesökande kommo på söndagen hemåkande. Detta förslag föll, emedan det ansågs, att de resande skulle endast uppehålla sig ett stycke från bommen, till dess gudstjänsten var slut. Bommen kom dock till stånd under 1700-talet genom beslut af landshöfdingen och fanns en tid.

Af det, som kyrkans handlingar förmäla om oskick vid gudstjänsten, får dock icke dragas den slutsatsen, att sådan oordning var kännetecknande för gudstjänsten. Det var det sämre elementet i församlingen, som förorsakade oordningar. Och då icke blott seden utan lagen påbjöd allas deltagande i den allmänna gudstjänsten — 1684 bestämdes vid biskopsvisitation, att de, som voro borta från gudstjänsten utan laga förhinder, skulle böta 1 daler smt — så kommo äfven sådana till kyrkan, som saknade andakt och gjorde sig skyldiga till oordentlighet. Gudstjänsten var den söndagligen återkommande högtidsstunden, den lyftande makten i församlingen. Härifrån förde de allvarliga med sig hem en inre behållning, en stilla kraft, som hjälpte dem att bära lifvets tunga. Om vi också icke kunna gilla det sätt, hvarpå man sökte tvinga dem, som icke ville, att närvara vid gudstjänsten, så få vi icke glömma, att man handlade efter tidens sed i öfriga afseenden, och att den sedvänja, som härigenom blef rotfäst i församlingen, har haft en uppfostrande betydelse, som icke får ringaktas.

Den sedvänjan, att alla, så vidt möjligt, skola komma till gudstjänsten i kyrkan, har nu upphört. Att ingå på orsakerna därtill är här icke på sin plats. En betydande orsak därtill måste dock sägas vara den frireligiösa, från kyrkans gudstjänst och nattvard separerande verksamhet, som på 1860-talet begynte och tillväxte särskildt på 1870-talet.

1866 bildades Fellingsbro missionsförening, som byggde missionshus vid Bäcktorp. På 1880-talet byggdes äfven missionshus vid Bergaby för samma missionsförenings räkning. Denna mis-

sionsförening eller rättare friförsamling tillhör nu svenska Missionsförbundet, räknar (1904) 89 medlemmar och har fast anställd predikant i Bäcktorp.

1868 bildades Rockhammars friförsamling med 13 medlemmar och byggde åt sig missionshus vid Rockhammar. Den har äfven fast anställd predikant, räknar nu (1905) 22 medlemmar och tillhör sv. Missionsförbundet.

Dit hör äfven Finnåkers friförsamling, som 1885 räknade 55 medlemmar och nu (1904) har 28 medlemmar samt äger missionshus utan fast predikant i Finnåkers norra by.

En predikolokal vid Finnåkers bruk tillhör bruket och användes dels af församlingens präster, dels af friförsamlingens predikanter för gudstjänster.

Ett missionshus har på de senaste åren byggts vid Hult och hör tillsammans med den frikyrkliga verksamheten i Linde.

En baptistförsamling bildades på 1860- eller 1870-talet i byarna Fyrby, Fänninge och Gästa med kapell i Gästa och Fyrby. En afdelning af Lindes baptistförsamling finnes i Storbo.

1855 sades vid biskopvisitation, att "sekteriska rörelser hafva icke på många år inom församlingen försports". Ännu vid slutet af prosten Tegnérs tjänstetid var kyrkan söndagligen så godt som fullsatt. Julottan och barnens första nattvardsgång äro ännu de högtidsdagar, då kyrkan är fylld af åhörare.

Nattvardsgång hölls förr hvarje söndag, sedermera, mot midten af 1800-talet, hvarannan söndag och nu 10 gånger om året. Till god kristlig sedvänja hörde förr att begå nattvarden två gånger om året. I början af 1800-talet blir det vanliga en gång om året. Nu är det ett fåtal af alla nattvardsberättigade, som komma till nattvarden. Så har den kyrkliga sedvänjan äfven i detta afseende upphört.

1752 förmanades de, som tänkte begå nattvarden, att personligen anmäla sig, på det att de måtte få någon påminnelse om ändamålet med nattvarden som ock, huru de måtte till den skickeligen bereda sig.

1721 tillsades de, som på något sätt voro lytta i sina ansikten, att efter gudstjänstens slut anamma nattvarden i sakristian.

Skriftermålet ägde fordom rum i sakristian. 1750 befanns denna för trång, så att de skriftande måste stå på knä på hvarandras ben och många kunde ej komma in, utan fingo stå så långt utanför, att de ingenting hörde af skriftermålet. Därför beslöts, att det hädanefter skulle ske från altaret. Dock gjordes det förbehåll, att ingen, då han går till skrift, får stå utanför de 4 första pelarne. — Emellertid befanns icke heller denna plats lämplig. Många svimmade, då de lågo på knä på det hårda och ojämna stengolfvet. Därför beslöts att skriftningen skulle förrättas i sakristian under vintern, där det fanns ett jämnt trägolf, på hvilket

man bekvämligen kunde falla på knä. Sedan ville man foga anstalt till en större bekvämlighet för skriftermål i koret.

Nu har knäböjandet vid skriftermålet upphört. Skriftermålet hålles från altaret och nattvardsgästerna taga plats i kyrkan, där de anse lämpligt.

Predikoförhör höllos efter gudstjänstens slut. 1731 hade prästerna upphört därmed, emedan folket ej ville kvarstanna. 1741 påminde domkapitlet om predikoförhörs hållande. De började ånyo, men fortfarande ville folket ej stanna. 1744 förmanades de allvarligen att stanna under predikoförhören. Efterhand upphörde dessa förhör alldeles.

Begrafningar ägde förr alltid rum vid sammanringningen. Liken buros på bårar, hvilka upplyftades på axlarna. 1763 funnos 3 likbårar. En sådan finnes ännu i gamla magasinet. På senare tid har det blifvit vanligt att begrafva äfven på veckodagarna.

Öfver de vid sammanringningen jordfästade höllos efter predikan s. k. *personalier*. De innehöllo en kort betraktelse öfver något bibelspråk jämte uppgifter om den döde och tröstens ord till de efterlefvande. Ej sällan ströddes blommor i personalian öfver den döde. I hvarje fall skulle personalian vara "vacker". Detta lände författaren ej blott till heder, utan äfven till "förtjänst". 1770 beslöts, att det skulle tillhöra skolprästen att uppsätta personalier vid allmogens begrafningar "mot det arvode, som där vanligt är".

Personalierna fortforo ända in på 1860-talet. De öfverlämnades skrifna till den dödes anhöriga och förvarades ofta såsom en hemmets dyrbarhet.

1760 anskaffades en likvagn. Priset för dess användande var 1 daler 16 öre kmt för hvarje fjärdingsväg t. o. m. en mil, däröfver 24 öre för hvarje fjärdingsväg. Nu finnas 2 likvagnar, tillhöriga kyrkan.

Ringning vid begrafningar, som icke ske vid sammanringningen, är f. n. af 3 slag: den korta och afgiftsfria från kyrkogårdshäcken till grafven, den längre från prostgårdsvägen eller från stora kyrktrappan och den längsta, som börjar då liktåget är på Vesslingbyåsen i norr eller vid den s. k. Slammerbobacken i söder. De senare betalas. Ringningen efter jordfästningen är i proportion till den före.

Vigsel skulle fordom alltid äga rum i kyrkan och i samband med allmänna gudstjänsten. "Hemmavigsel" betraktades såsom en särskild förmån, för hvilken afgift skulle erläggas. 1723 bestämdes denna afgift till 6 daler kmt.

Denna afgift vållade missnöje. Vid 1738 års riksdag begärde allmogen i Fellingsbro härad att bli befriad från de 6 daler kmt till kyrkan, som de skulle erlägga, då någon begär att blifva vigd hemma i sitt hus, emedan allmogen icke hade sig bekant, att en

sådan afgift i någon laga förordning var påbjuden eller på andra ställen i riket fordrades Pastor i Fellingsbro förklarade, att denna afgift berodde på en frivillig öfverenskommelse inom församlingen enl. sockenstämmobeslut 19/4 1723. Han förklarade vidare, att om afgiften för hemmavigsel borttoges, så skulle där i församlingen inga vigningar ske i kyrkan, hvaraf minskning sker i kyrkans inkomst för brudstolarne, för hvilka hvar och en skulle betala 24 öre kmt, att förtiga det myckna besvär, som prästerskapet vid dylika händelser påbördas skulle på det sätt, att ofta 6 till 7 par brudfolk på en söndag torde äska hemmavigsel; torde ock väl så många socknebud på samma dag sig anmäla, som ofta sker och åtminstone sällan någon söndag infaller, att icke socknebud på åtskilliga ställen begäras. Han afstyrker alltså allmogens begäran.

Ungdomens nattvardsläsning. 1701 säges, att prästerna alla söndagar och fredagar och hela dymmelveckan haft tillsammans den ungdom, som bort begå Herrens Nattvard första gången. De voro detta år öfver 200, som därtill voro vällärde och bekväme.

1745 säges, att de, som åstunda att första gången begå Herrens Nattvard, blifva genom pålysning fastlagssöndagen tillsagda att infinna sig en viss söndag i Kaplansgården för uppskrifning, hvarpå de sedan sättas hos skolmästaren att undervisas, fåendes ingen af dem sedan gå till Guds bord, förrän han af hr prosten blifvit behörigen examinerad samt därtill godkänd. Det blef sålunda skolprästens åliggande att undervisa nattvardsungdomen. Om detta hans åliggande se närmare under "skolväsendet"! 1802 säges det, att nattvardsbarnen undervisas af skolmästaren och admitteras af pastor. Då skolmästaretjänsten indrogs 1843, omhändertogs nattvardsbarnens undervisning af det öfriga prästerskapet.

1855 heter det, att nattvardsläsningen af ålder pågått så, att den börjat måndagen efter 1:a söndagen i fastan och fortgått 5 dagar i veckan 6 timmar om dagen till söndagen före palmsöndagen. Den senare dagen förrättades konfirmation och på Långfredagen var ungdomens första nattvardsgång. Försök ha gjorts, säger prosten Tegnér, att ändra detta, men församlingen har nästan velat betrakta den gamla ordningen som ett privilegium. — Tegnér gjorde dock den ändringen, att läsningen började omkring den 20 mars och afslutades med utgången af april månad.

Med en förbättrad skolundervisning började tiden för nattvardsläsningen förkortas till 2 à 3 dagar i veckan och färre antal timmar om dagen. F. n. pågår den från slutet af februari till midten af maj med 2 dagar i veckan och 3 till 4 timmar om dagen.

Husförhör eller, såsom de förr äfven kallades, skrifteresor,

höllos 1677 endast med bruksfolket. Vid biskopsvisitation s. å. beslöts, att de skulle hållas öfver hela socknen. Vid dessa husförhör började gästabud anordnas af den, hos hvilken förhöret hölls. 1731 säges det: Som man städse på de förflutna åren icke utan missvilja förnummit den bekostnad, som en del af församlingens ledamöter vid slika tillfällen med matordning för en ansenlig myckenhet folk behagat sig att göra, hvilket många vidriga sinnen torde tillmäta församlingens lärare, som skulle dem en sådan kostnad för deras skull påbörda, alltså förmanade prosten samtliga församlingens ledamöter sådant härefter alldeles afstå. Församlingen samtyckte till att förbjuda sådan påkostnad. — Seden att hålla "husförhörskalas" upphörde dock ej. Den fortlefver ännu.

1802 hade husförhörsrotarne ökats från 37 till 40. Nu äro de 27 à 28.

Ett husförhör förr räckte i många timmar, ej sällan från förmiddagen till sena aftonen. Det började, såsom äfven nu, med psalmsång och bön. Därefter kom upprop efter kyrkboken, innanläsning i nya testamentet och psalmboken och förhör i katekesen. Särskildt skulle ungdomen förhöras i sina kristendomsstycken och fick för sådant ändamål träda fram till bordet, där prästen satt, i mindre afdelningar, som i tur förhördes och fingo läsa innantill. Förhören motsågos med bäfvan af de unga och dagarne före förhöret läste man flitigt öfver katekesen för att ej behöfva stå och skämmas på förhöret. Vid husförhören gjorde sig prästerna därjämte underrättade om de särskilda förhållanden inom roten, som kunde föranleda förmaning eller annan åtgärd. För folket i roten var husförhörsdagen en fri- och högtidsdag.

Nu hafva husförhören förlorat sin karaktär af förhör och blifvit andaktsstunder. Fortfarande sker dock upprop och anteckning af de närvarande. Deltagandet i dem är långt mindre än förr, olika dock inom olika rotar.

VIII. Kyrkotukt.

Gent emot synder är det kyrkans plikt att öfva en tuktande verksamhet. Denna öfvas först och främst genom undervisning och förmaning. Fordom ansågs, att där en öfverträdelse var begången, skulle den felande till tecken af sin ånger och botfärdighet underkasta sig en botöfning inför församlingen. Denna botöfning *ådömdes* honom och fick därmed snart karaktären af straff. Så fick kyrkotukten en form af aga och bestraffning, som användes för att gifva eftertryck åt förmaningen och tvinga till lydnad. Kyrkotukten blef kyrkodisciplin.

Formerna för kyrkostraff voro olika efter olika förbrytelser och olika vid olika tider. Penningböter till kyrkan var en mycket vanlig form. För hvarje år, sedan kyrkans räkenskaper år 1618 börja, finnas ända in på 1800-talet inkomster under namn af *sakören och botspenningar*. Namnet botspenningar anger, att böterna skulle beteckna villighet till bättring. År 1661 står såsom öfverskrift öfver kyrkans inkomst af sådana böter: *Aff fattige syndare till bootfärdighets tekn giffwit.*

Sådana böter förekommo hufvudsakligen för brott mot sjätte budet, under namn af lönskaläge, mökränkning, otidigt sängelag och kronbrott, vidare för helgdagsbrott, oljud i kyrkan eller sockenstugan, obekvämd ord och trätor samt dryckenskap på sön- och helgdag, äfvensom för försäljning af öl och brännvin på sön- och helgdag.

Några exempel ur kyrkans räkenskaper på sakören och botspenningar från 1600-talet må anföras.

År 1620.	Lars Larsson i Oppeby för obeqvämd ord	3 daler.
	Lars Andersson i „ „ „ „	3 daler.
	Olof i Boderna för helgdagsbrott	12 öre.
År 1621.	Oloff Mårtensson för sin son, som gjorde obeqvämd på kyrkogården	3 daler.
	Clas i Nyckleby för sin dotter, hon gjorde obeqvämd på kyrkogården	2 daler.
År 1622.	Erick Oloffsson i Bergha för oljud i kyrkan	2 daler.

År 1623. Hans Skomakare för oljud i klockarestugan 24 öre.
År 1624. Per Skräddare i Sverkesta för han trätte med sin svära .... 7 daler.

Hans i Swerkesta för han trätte med sin styfmåg, stångjärn 9 1/2 lisp.

Jon i Korffwike för han bröt then förlikning, som honom och hans broder var imellan gjord, stångjärn 1 skepp.

Efter frantzosen, som blef slagen vid hammarn, 3 daler.

Oloff Oloffson i Rynninge för han besof sin fästekvinna en silfsked om 3 lodh, stals bort.

År 1625. Erich i Eskareboda för onyttig mun i klockarestugan .... 3 daler.
Anders i Kiänäs för ohöfvisk mun ...... 2 daler.

År 1626. Per i Swerkesta för han sålde brännvin juledag .... 5 daler,
Gafs för drängen lades utanför kyrkogården 5 daler,
Erich i Fänninghe för tidig giftermål .. 1 daler,
Anders i Bäijby för pojken han kasta ihjäl 2 daler.

År 1635. Lars Jonsson i Vestansjö för obillig handel med annans folk .... 5 daler.

År 1636. Erich Larsson i Sörby kom drucken till kyrkan, ställer sig onyttig, bötte först 1 1/2 fj:r säd, den kyrkan honom var skyldig för det han var kyrkovaktare i två år, item bötte han pngr 1 daler 16 öre,
Jon Erichssons brud gick med bart hår och 2 kransar och var med barn .... 6 daler,

År 1644. Jon Larssons styfdottor i Bergaby födt oäkta barn och dött uti barnsäng utan sin synds bekännelse eller skrift 22 daler 16 öre.
Nils Olofsson i Oppeby för sin lösaktighet 25 daler.

År 1647. Nils Jonsson i Helleviken med spyor i kyrkan orenat .... 15 daler,
Per Olofsson i Borfona, som honom brännvin gifvit hafver .... 2 rdr.

År 1649. Oluf Olufsson, soldat i Torfvesta, slagits i klockarestugun om juledagen, skall gifva 1 riksdaler .... 4 daler,
Henrick orgnisten för horeri .... 2 rdr.

År 1652. Mats Anderssons son i Hoboda för handel vid kyrkan gjordt med äppleköp 2 rdr, dem Anders Persson i Sparresta har tagit till sig.
Per Olufsson, dräng i prästegården, för förargelse vid Klockaregården gifvit ett läderrep .... 4 daler.

År 1670. Anders Kags dotter, som sålde öl stora böndagen .... 9 daler.
Göran smed, Henrik smed, Bengt smed och Lars smed för drickeri på stora böndagen, hvardera .... 4 daler 16 öre.

1648 bestämdes vid biskopsvisitation, att de, som äro frånvarande från gudstjänsten, skola böta 1 daler smt. Ha de arbetat under gudstjänsten, böte dubbelt. Rotmästarne skola noga tillse hvar söndag, hvilka äro borta, och dem angifva, att de som icke kunna visa attest, att de varit i andra kyrkor, måge böta. Är rotmästaren borta, skall han böta dubbelt.

Strängare former af kyrkotukt voro uteslutande från nattvarden, till dess bättring följt, att stå i vapenhuset vissa söndagar, som sedan öfvergick till att stå s. k. kyrkoplikt inuti kyrkan på knä på en pall, den s. k. pliktpallen, samt det från senare delen af 1600-talet till förra hälften af 1800-talet så vanliga stockstraffet, eller att "sitta i stocken" utanför kyrkodörren[1]).

Det hände, att den, som blifvit ålagd sådant kyrkostraff, ej ville undergå detsamma. I så fall begärdes handräckning af den världsliga makten. År 1682 skrifver prosten Johannes Christiernin i Fellingsbro till häradsrätten och anmäler några personer, som förbrutit sig och icke kunde bringas till lydnad.

Hammarsmeden vid Sverkesta Johan Pira hade vid förliden månads skrifteresa blifvit anklagad af länsmannen för oskickligt lefverne med sin hustru med eder, bannor, hugg och slag såsom ock för dryckenskap och gudstjänstens försummande. Han förmanades för sitt oskickliga lefverne med sin hustru och då han vidare öfvertygades, att han om en sabbat hade druckit sig drucken och blifvit liggande i Per Anderssons stuga i Sverkesta, hvarest denne fann honom sofvande, då han kom hem från kyrkan, så dömdes han att sitta i stocken. Då utfor han i vredesmod, svärjande, att den plikten skulle han aldrig undergå, och sade flera gånger, att han skulle störta sig i strömmen. Sedan kom han till prosten och bad, att han skulle få lösa sig ifrån stocken med penningar, att gifva 6 daler kmt till kyrkan. Kyrkorådet lät sig nöja därmed, att han skulle slippa stocken. Sedan har han icke kommit till kyrkan utan låter förnimma, att han aldrig vill gå i kyrkan mera.

Vidare anmäldes Jöns Mjölnare, att han gjort stort oljud i kyrkan af dryckenskap om en sabbat under bönen, så att man måste sluta med bönen och klappa ljud. Han blef därför dömd att stå 3 söndagar i vapenhuset och gifva 6 daler till kyrkan och

[1]) "Stocken", som var placerad i eller utanför vapenhuset, bestod af två stockar med halfcirkelformiga hål i, hvilka passade emot hvarandra, så att de bildade runda öppningar, så snart stockarne sammanslogos. I dessa hål inpassades delinkventens ben, hvarefter stocken låstes. Stockstraffet upphäfdes 1841.

hans brott skulle med penningarna afkunnas från predikstolen, sedan han plikten hade stått och penningarna utgifvit. Den ena delen gjorde han tillfyllest och stod 3 söndagar i vapenhuset att låta påskina sin botfärdighet. Sedan syntes han ej på lång tid. Då klockaren kräfde honom på penningarna, nekade han sig dem vilja utgifva. Gick så utan tillstånd i kyrkan. Då klockaren åter sade honom, att han icke fick ställa sig in i kyrkan, förr än han hade utgifvit penningarna och vore af predikstolen intagen, då han åter svarade, att han aldrig skulle dem utgifva. Han anmäldes nu för sin husbonde, hr krigskammarrådet på Söderby. Där försvarade han sig med att han om morgonen inte supit mer än för 3 öre brännvin och visste sig intet ondt ha gjort. Välborne herrn på Söderby förmanade honom till hörsamhet och lydnad. Omsider bad Jöns honom vara god för penningarna, hvilket ock skedde. Nu tillsades han, att han skulle ställa sig i vapenhuset och låta se sin ödmjukhet, så skulle hans botfärdighet bli afkunnad från predikstolen och han således åter intagas i församlingens gemenskap. "Det gör jag aldrig", svarade han. "Jag har stått 3 söndagar i vapenhuset. Där står jag aldrig mer." Så undervisades han af prosten, att hans botfärdighet icke kunde förkunnas från predikstolen, därest han icke vore tillstädes och visade sin ödmjukhet, och att han vidare skulle betänka, att han på nytt brutit och utan lof gått in i kyrkan, hvarifrån han var afstängd. Det skulle honom illa bekomma, att han så genvördig ställde sig. Men han svarade: "Där står jag aldrig mer, det må blifva af mig hvad det vill", och gick på dörren. Nu kunde det väl så vara, fortsätter Christiernin, att man skulle söka ven. consistorii assistens i denna saken, huru man något skarpare med honom skulle efter kyrkoordningen handla. Men jag beder välb. herr Häradshöfdingen, om det eljes kan låta göra sig, att han ville försöka med någon allvarsam näpst bringa honom till lydno, att icke kyrkodisciplinen må för sådana genvördigas exempel förfalla.

Kyrkorådet var rannsakande och dömande myndighet i allt, som rörde brott mot kyrklig ordning och öfverträdelse af kristlig sedelag. Sådana öfverträdelser voro eder och sabbatsbrott, olydnad mot föräldrar, oenighet mellan makar, trätor, oordentligt lefverne m. m. Där brottet var sådant, att det borde afdömas af borgerlig lag, öfverlämnades det till vederbörande världslig myndighet. Ofta afdömdes dock sådant, som hörde under världslig rätt, af kyrkorådet. Kyrkorådet blef härigenom sedernas väktare i församlingen och domare öfver allehanda oordentlighet.

Men jämte kyrkorådet skulle rotmästare eller sexmän och uppsyningsmän inom församlingen vaka öfver att god sed och ordning iakttogs. 1684 vid biskopsvisitationen förmanades rotmästarne att hafva noga inseende, hvar i sin rote, huru de lefva i sina hus, om de hålla sitt folk till gudstjänsten och ifrån dryckenskap, eder och

bannskap och andra odygder. 1690 tillsattes sexmän, 2 i hvar rote. 1721 tillsattes uppsyningsmän i hvarje by, som förmanades att icke allenast själfva med goda exempel andra förelysa, utan ock alltid tillkännagifva, om någon otidighet på något sätt blef föröfvad. 1745 hade sexmän upphört att tillsättas och det frågades, hvilka det ålåg att i hvar rote hafva inseende därpå, att i församlingen skickligen tillgår. Uppsyningsmän i rotarne tillsattes nu åter. De skulle angifva, "ifall de förnimma, att någon lefver illa, särdeles om äkta folk lefva illa med hvarandra i fylleri och slagsmål och om oläte af någon föröfvas, särdeles om söndagarne". Åtskilliga mål framfördes äfven inför församlingen å sockenstämman, särskildt under förra delen af 1700-talet, och afdömdes där.

Under 1700-talet äro protokollerna särdeles rika på rannsakningar om oskickligt lefverne. Det synes, att kyrkorådet hade myndighet och tog sitt åliggande på allvar.

Bland det, som varit föremål för kyrkorådets eller församlingens disciplinära åtgärder under 1700-talet, må följande exempel anföras, hvilka äfven tjäna såsom tidsbilder. I de flesta fall ser man, att dryckenskap vållat det oskickliga lefvernet, äfven om det icke i protokollerna direkt utsäges.

Oenighet mellan makar. Det är sorgliga förhållanden, som vid rannsakning härom komma i dagen. Och det ena fallet är det andra tämligen likt. Hustrun misshandlas, får hugg och slag, drages vid håret, sparkas, öfveröses med vatten o. s. v. Och dryckenskap är vanligen med i eländet. Hustrun beskylles emellanåt för ovettig mun.

1723 voro Anders Jakobsson och hans hustru i Sarbäcken inför kyrkorådet. Hustrun hade undangömt brännvin, då hon bränt, smör, då hon kärnat, och fläsk, då hon slaktat. Mannen hade i gengäld slagit henne en gång med en björklya, en annan gång med en uppflätad piska, slagit sönder spinnrocken, en gryta och stenkärl. Förmanades och dömdes, att den part, som sig det ringaste hädanefter förbryter, skall sitta en söndag i stocken och böta 10 daler kmt till kyrkan.

1725 voro mäster Erik Kopparnäsa vid Åbyhammar och hans hustru för kyrkorådet. De lefde dagligen i osämja och talade aldrig något vänligt ord med hvarandra. Dömdes att sitta en söndag hvar i stocken.

S. å. klagade Anna Jakobsdotter, som blifvit gift med Lars Göransson i Finnåker, att hennes man henne icke allenast med hårda ord, utan äfven med hugg och slag öfveröst, alltsedan de blefvo gifta. Hon hade blifvit slagen en gång med en fil öfver ryggen, en annan gång med en rönnpåk. Hon klagade också öfver sin svärmoder och svägerska. Mannen klagade, att hon lagt sig att sofva öfver vaggan, där barnet låg. En granne omtalade, att då han på julafton inkommit till makarne, han funnit mannen

helt drucken samt framhärdande med svordom och illalåtande på sin hustru intill blå mörkret och så länge man där varit kvar. Andra grannar berättade, att hustrun inkommit till dem och beklagat sin nöd, huru hon blifvit utestängd ifrån både visthus och andra ställen i huset och att hon hos dem flera gånger måst söka uppehälle för sig och sitt barn. Svärmodern hade gifvit henne en örfil, därför att hon på pingstafton hade stekt sig en sked gröt o. s. v. Församlingens invånare tillspordes, huru denna saken afslutas och afdömas skulle, då samtliga kommo därom öfverens, att Lars Göransson för sin otidiga lefnad med sin hustru och äfven för den öfvade otidigheten om julafton skulle sitta 2 söndagar i stocken. Ett vite af 30 daler kmt och stockstraff blef honom ytterligare föresatt, i fall han någon gång mera skulle sig förse. Svärmodern fick denna gång ett hårdt tilltal för sin otidighet och hotad med förestående vite, i fall hon hädanefter skulle sig på något sätt förbryta. Hustrun förmanades allra sist att såsom en rätt hustru ägnar gå sin man och svärmoder tillhanda.

1767 anklagades en bonde i Vesslingby för dryckenskap, svordom och bannor i sitt hus, illafarande med sin hustru, den han, så ofta dryckenskap påkommer, utan återvändo ofredar. Dömdes att sitta i stocken vid kyrkodörren en söndag.

1779 hade Olof Persson i Korfvike fört en okristligt lefverne i sitt hus och hårdt handterat sin hustru, genom fönstren utkastat hennes kläder och med sitt okynne fortfarit långt in på sena natten. Han erkände och samtyckte att försona sig med 5 rdr sp. till socknens fattiga.

Otidighet mot föräldrar straffades med stockstraff. 1726 dömdes en son af sådan orsak af församlingen att sitta 2 söndagar i stocken.

Annat "otidigt" lefverne. 1701 rannsakades i sockenstugan om Olof Larssons i Ängeby otida lefverne. Han hade i hofrätten angifvit sin granne nämndeman Nils Ersson, att denne förlidet år låtit basta och binda honom. Följande blef nu anfördt och taget till protokoll.

Året förut hade order kommit till fjärdingsmannen från ryttmästaren öfver Fellingsbro compagnie Jean von Müllern, att Olof Larsson skulle häktas, emedan han, som var rusthållare, så oförsvarligt handterade k. m:ts mundering, i det han tagit gehäng, svärd, pistoler och karbin emot ryttmästarens åtskilliga åtvarningar och rest därmed hit och dit och skjutit och dundrat därmed både hemma och borta.

Domaren Erik Larsson i Rynninge berättade, att Ol. Larsson vid hösttinget 1699 kom dit och hade karbin och ett litet kruthorn på sig, det löjtnanten, numera qvartermästaren, Jacob Lillieström tog af honom på tingsplatsen. Olof Larsson gick hem till sin gård och kom strax tillbaka med ett stort spjut, en pistol och

ett stort kruthorn, det ock löjtnanten tog af honom. Ryttmästaren v. Müllern skref då till landshöfdingen, som gaf länsmannen order, att Olof Larsson skulle häktas och igenom socknemännen förvaras.

Hans granne And. Andersson i Ängeby berättade, att Olof Larsson, förrän han blef arresterad, hvar gång han kom hem, svor, skrek och sköt samt tog eld och ljus, sprang hit och dit därmed både i ladu- och mangården och det hela sommaren, så att grannarne fruktade, att han skulle sätta eld på hela byn.

Vid ett tillfälle, då han satte sig i sin stuga för att ladda den ena pistolen, som han hade utom munderingen, med skrot och blybitar, skickade hans hustru efter Anders Andersson och den andra grannen Nils Ersson. Då de kommo in i stugan, satt Ol. Larsson vid bordet med en fällknif, som hade en spännare, och spände pistolen. Hans hustru och barn voro så förskräckta, att de icke vågade vara inne i stugan. Då steg Nils Ersson fram, som var kallad att bilägga allt ondt, och fick med stort besvär af honom pistolen, som han sedan förvarade i sin kista.

Då prosten sedan kom dit till Olof Larsson, hade han kört ut både hustru och barn.

Nämnden sade, att han farit galen hela året, ridit af och an, skjutit och dundrat som en galen människa och när till ting hölls, kunde de om nätterna få ingen ro för honom.

Då det efterfrågades, huru kan förhållit sig denna sommaren, svarades, att han varit borta en lång tid, farit galen i Köpingsmarknaden, sedan uti Västerås, hvarom skall rannsakas på hvart rum och ställe; därifrån begaf han sig till Stockholm och huru han där förhållit sig, är merendels ännu obekant.

Domaren Erik Larsson berättade, att då han för några dagar sedan varit kallad med nämndeman Nils Andersson att föra trä och stång mellan grannarne uti Svillinge by, kom Ol. Larsson till dem på åkern ridandes med värja och gehäng om sig samt pistolen för sadeln, skrek och dundrade, drog ut värjan, högg uti gärdesgårdarna samt i mätestången för honom. Och då han intet fick penningar af smeden Mäster Abraham, som äfven har ett hemman uti bemälte by, så berättade Nils Andersson i Svillinge, att han hade sagt att, därest han hade smeden ute på gatan, skulle han hugga honom med värjan, som han blott och bar drog uti handen.

Vid tinget sade han, att han begärt lof af landshöfdingen att få skjuta ihjäl sin granne Nils Ersson. Och när häradshöfdingen varnade honom att resa med värja och gehäng, svarade han: "Jag skall resa med dem, ty de äro mina, och är jag så när att rida med värja som en skrifvare".

Till kyrkan red han till största förargelse med pistoler och gick med värja och gehäng in i kyrkan. Om alla hans galenska-

per skulle annoteras, skulle därtill icke räcka en hel bok papper, säges slutligen.

Nils Ersson fick af socknemännen de bästa vitsord, men om Olof Larsson beslöts, att han, som gör en så stor förargelse, måtte näpsas och stilla hållas.

År 1723 inkallades Lars Olsson i Fänninge i sakristian och tillspordes i kyrkorådets närvaro, hvarför han för 14 dagar sedan varit så otidig med svärjande i det gästabud, som Gösta Persson i samma by anställde. Efter noga rannsakande och efterfrågande intygade hans grannar, att han var mycket "hufvudsvag", hvarför han förskontes denna gång att sitta i stocken en söndag.

S. å. hade Nils Larsson på Nyckelby ägor föröfvat otidighet i Bergaby hos Anders Persson, grufligen svurit, ingen förmaning åtlydt, med hugg och slag åtskilliga öfverfallit samt med orenlighet åtskilliga kläder besölat. Man hade denna gången för hans fattigdoms skull och för åtskilligas förbön med honom något skonsmål och belade honom med 2 söndagars kyrkoplikt, det han skulle begynna nästa gudstjänst, hvarom länsmannen tillsades draga försorg.

Bonden i Bråten Bonde Persson inkallades 31/7 1763 inför kyrkorådet på grund af svåra beskyllningar mot honom för hans förhållande däruppe i skogsbygden, isynnerhet mot hans granne Lars Persson i Spannarbo och änkan Kerstin Nilsdotter på Iskarbo hammarbleck, hvilken senare han slagit och så illa handterat, att hon i fara för sitt lif sände efter prästen och tog nattvarden.

Brukspatron Erik Almgren såsom förvaltare af Rockhammars bruk, hvarunder Spannarboda och Iskarboda hammarbleck hörde, ingaf skriftligen de anklagelser, som anfördes mot Bonde Persson. De voro hufvudsakligen följande.

Han hade i flera år lefvat i osämja med sina grannar, men mest med Lars Persson i Spannarboda, men hade det oaktadt tid efter annan gått till den hel. nattvarden utan att försona sig med sin broder.

Han och hans hustru lefde därjämte i stor osämja och slagsmål både natt och dag, och då han gick till "duken" (nattvarden), befallde han hustrun gå till helvetet.

År 1762 på pingstafton, då Lars Persson i Spannarboda med sitt folk höll på att stänga kring sina ägor att afhålla Bonde Perssons boskap från ohägn, kom han med sin son och öfverföll Lars Persson med mångfaldigt ovett och uppspände tre gånger sin bössa och satte den för bröstet på Lars Persson för att skjuta honom, men sonen förhindrade det. Då förklarade Bonde Persson, att han inom 6 år skulle icke allenast ruinera Lars Persson, utan äfven taga honom af daga, ty sådant kostade honom ganska litet.

Den 9 juli 1763, då Lars Persson höll på att afbärga sin äng intill Bråten, kom Bonde Persson och öfverföll Lars med allehan-

da oanständiga utgjutelser och sade, att han hade mer igen af samma "spå", som hans oxe fick, så för honom som alla hans vittnen.

Nästa dag öfverföll han med hugg och slag änkan Kerstin Nilsdotter och sade, att nu skulle hon slippa vittna vid tinget om oxen, som för Spannarbobonden blifvit skjuten i skogen. Kerstin hade två dagar därefter tagit nattvarden, ty hon väntade, att hon skulle dö.

En annan gång hade han sagt, att han skulle ha ihjäl Spannarbobonden, om det också kostade honom 1,000 plåtar eller 300 stigar kol. Dessutom hade han hotat flera, att de ej skulle vara fågelfria för honom.

Bonde Persson vägrade att svara inför kyrkorådet och begärde, att saken skulle öfverlämnas till världslig rätt. Men kyrkorådet resolverade, att alldenstund de brottmål, för hvilka han anklagades, rörde icke allenast ofrid, tillfogad hans grannar, utan ock ogudaktighet i huset samt förargelse och försummelse i gudstjänsten, så skulle han härtill svara inför kyrkorådet, alla mål, som kyrkorådet icke tillhörde, världslig rätt förbehållen.

Hörda vittnen hade föga att förmäla, tydligen af fruktan för hämnd af Bonde Persson. Kärandeparterna afstodo då från flera vittnens hörande. Då beskyllningarna sålunda icke kunde inför kyrkorådet bevisas, hänvisades parterna till världslig rätt.

Samma dag, som Bonde Persson rannsakades, var också soldat Svan i Norrby för kyrkorådet därför att han i vredesmod tagit gamla änkan Karin Jansdotter och dragit henne till Norrby å och där doppat henne intill armarna. Svan nekade icke, utan påstod fastmer, att han gjort det med rätta, emedan änkan, då han var borta i pommerska kriget, hade satt ut onda rykten om hans hustru, som om hon hade haft tillhåll med en annan man, som för någon tid bodde med henne i hennes stuga. Änkan erkände sitt förtal, men sade, att hon bedt Svans hustru om förlåtelse. Svan invände, att hon likväl ej försonat sig med honom.

Kyrkorådet resolverade, att alldenstund Svan tagit sig dristighet att på våldsamt sätt söka hämnd genom änkans dragande till Norrby å och neddoppande under armarna, så skulle han böta med 2 dagars arbete vid kyrkan, när kyrkovärdarne så påfordrade. Men alldenstund änkan Karin missbrukat sin tunga genom att hafva tillagt hustru Svan en ärerörig beskyllning, som sedan utbredt sig i grannskapet, så skulle äfven hon sig själf till näpst och androm till varnagel plikta med 2 dagars arbete vid kyrkan, när kyrkovärdarne så påfordrade.

1788 hade två drängar från Åby och Vesslingbyholm gått in i prostens trädgård med en säck och stulit äpplen, som de nedplockade i säcken. Pigorna upptäckte dem och de kallades inför kyrkorådet, där de med gråtande tårar erkände sitt brott. Emel-

lertid dömdes de "sig själfva till straff och andra till varnagel" att sitta i stocken utanför kyrkodörren en söndag, från hvilket straff de kunde lösa sig med böter af 1 rdr 24 sk. till kyrkan och de fattiga.

En hustrus i Finnåker snålhet och elakhet. 1763 infann sig bonden Olof Jansson i S. Finnåker och beklagade sig öfver sin moder, Jan Olssons hustru Kerstin Johansdotter, som ej lämnade honom och hans hustru någon ro och frid i huset, icke unnade dem tillbörlig mat och dricka eller annat uppehälle, utan svär och förbannar dem, sägande sig därmed skola hålla fast, till dess hon får dem bort ur huset. Prosten hade varit där förra veckan och i uppsyningsmannens närvaro rannsakat, hvaruti skulden månde bestå. För 2 år sedan hade Ol. Jansson ingått äktenskap med sina föräldrars ja och samtycke och i afsikt att han och hans hustru skulle blifva vid gården, sina föräldrar till understöd i deras ålderdom. Men efter flere trovärdiges intyg gaf modern strax tillkänna, att denna sonhustru icke längre skulle blifva i gården, begynte tillika med otålighet och missnöje, bannande och svärjande öfver sonhustrun jämte sonen och höll så på, till dess de efter 1/2 års förlopp måste flytta bort till Nästorp i Skedvi, då i deras ställe kommo mågen Per Persson och dottern hustru Anna i förmodan, att allt därmed skulle stillas. Men mågen Per måste sedan förfara samma olåt, bannor och svordomar som sonhustrun, hans syster, förut, hvarför han efter ett års förlopp tog afsked därifrån och begaf sig åter hem med sin hustru till Nästorp, hvarest han hade större rätt än hans svåger Olof, då Olof ock måste flytta undan. Olof hade då i sinnet att taga sig hemmansbruk i mellersta byn (nuv. N. Finnåker), men föräldrarne nödgade honom att åter flytta till sig och blifva deras ålderdoms stöd eller ock ville de ej mer erkänna honom för sin son. Efter återflyttningen och under den tid, grödan afbärgades, har modern förhållit sig vackert och fridsamt, tillredt mat på beskedligt sätt, men sedan förfarit med samma otidigheter som förra gången, då Olof med sin hustru var i huset. Mannen Jan Olsson beklagade sig öfver sin gamla hustrus hatfulla förhållande mot sina gifta barns makar, instämmande med andra hans grannar, att detta ej härrörer af något annat ursprung än en ogemen snålhet och afund att missunna dem mat och nödtorftigt uppehälle, ehuru de med arbete det väl förtjäna.

Modern hustru Kerstin beklagade sig först, att det går henne till sinnes, att hon skall af sina barn blifva stött ur sin hushållning. Sedan klagade hon öfver sin sonhustru Karin Persdotter, det hon ej ville påtaga sig matredningen i huset, emedan hon och hennes man ej voro nöjda med den mat, som lagas.

Öfver frågan om matredningen yttrade sig sonhustrun, att hon gärna däruti ville vara sin svärmoder till tjänst allenast henne

lämnades under händer hvad därtill nödigt är samt tid kunde gifvas henne ifrån utearbete.

Fadern Jan Olsson var af samma tanke, såsom ock att tjänligare vore, att sonhustrun såsom yngre skulle gå på arbetet, emedan deras lägenhet ej vore, att båda kvinnfolken skulle bli i stugan tillika. Men modern sade, att antingen skulle hon själf eller detta folket ur huset, såsom ock att hon ingen mat laga ville, så länge de voro hos henne.

Prosten föreställde henne, att det var hennes skyldighet som husmoder att skaffa sitt folk mat, isynnerhet som de stadigt gå i tungt arbete för husets gemensamma bästa, att det skulle mer öppna vägen för hennes missnöje, om sonhustrun skulle taga visthus och matredning om hand, samt att hon måste lefva fridsamt, till dess hennes gifta barn på godt sätt kunde flytta bort.

Frågades henne än vidare, om hon, såsom berättadt är, sagt om dem, när de kommo återflyttande i huset, att hon hellre sett själfva djäfvulen komma i huset än dem? — hvilket hon ej nekade, emedan de äro så leda för hennes ögon.

Henne gafs tid på prof till förbättring till nästkommande advent, men hon ville ingen tid taga därtill, utan oupphörligt påstod, att i huset ej kan bli någon ro eller hon ville reda till någon mat, så länge detta folket var där; hvarför hon tillika med alla ofvannämnda tillsades infinna sig i sakristian inför kyrkorådet.

Där vidhöll hustru Kerstin, att hon ville ingen bättring, så länge son och sonhustru voro i huset. — Afsades:

Alldenstund Johan Olsons hustru Kerstin Jansdotter i Finnåkers sönnersta by frivilligt samtyckt till det giftermål, som hennes son Olof ingått med sin hustru Karin Persdotter, och det med det villkor att de som gifta barn skulle lefva i huset, men sedan så hatat dem, att de måste flytta undan, och då de kommo åter, ju längre ju mer, måste lida af en hatfull moder och svärmoder; mannen Johan Olsson tillstår, att detta hat härrörer sig allenast af missunsamhet mot de gifta barnens makar, som dock på ett beskedligt och vackert sätt sig mot sina svärföräldrar förhålla; uppsyningsmannen Jonas Larsson med alla dess grannar bära samma vittnesbörd såsom ock att modern hustru Kerstin oaflåtligen finnes i bannor samt grofva eder och svordomar, och då hon ock dessutom undandrager sig att tillreda mat för sitt husfolk och uti allt detta ej vill taga tid till bättring, fördenskull skall hon hustru Kerstin Jansdotter enl. prästerskapets privilegier § 23 sitta en söndag i stocken vid kyrkodörren sig själf till välförtjänt näpst och andra vanartiga till varnagel.

Exempel på biläggande af tvister. I sockenstämma 12/8 1759 upplästes en förlikning, som prosten d. 28/6 s. å. i närvaro af skolmästaren Dybeck och nämndemännen Lars Jönsson i Västansjö och Karl Persson i Hinderstorp upprättat och stadgat mellan änkan

hustru Anna Nilsdotter och dess son Erik Andersson samt sonhustru Anna Nilsdotter i Västansjö, hvilken förlikning blifvit af kyrkorådet till alla delar konfirmerad och fastställd.

Änkan Anna Nilsdotter hade påstått, att sonen Erik skulle till henne betala en halfspann råg, 2 kappar korn samt 1 daler 16 öre kmt och 12 daler kmt för en halftunna råg. Vidare påstod hon, att Erik skulle återlämna till henne ett ovalt bord i östra stufvan, 2 små taflor, ett kar i matboden, ett bord med säte i källarstufvan samt en sele med grön krok, hvilket alltsammans Erik lofvade tillställa sin moder.

Bägge parterna förmantes till försonlighet och inbördes kärlek; och som den af hemmanet hustru Anna Nilsdotter tillslagne fördelen syntes vara mycken orsak till deras osämja, så åtog sig uppå anmodan nämndemannen Karl Persson i Hinderstorp att vara tillstädes, när den hädanefter skall utgifvas, på det att därvid må lagligen tillgå, hvaruppå blef beslutadt som följer:

Ej skall modren hustru Anna Nilsdotter hafva frihet utaf fördelen något mottaga, ej heller sonen Erik Andersson något däraf utgifva, med mindre det sker i nämndemannen Karl Perssons närvaro, och hvad han därvid gillar och efter lag för godt finner, därmed böra de bägge vara nöjde.

Till förekommande af vidare oenighet och deras gamla trätor utsattes emellan dem ett vite af två kannor vin eller tolf daler kmt till kyrkan, att betalas af den, som den andre först på något sätt förolämpar i ord eller gärning, hvilket vite fördubblas, om någondera föreningen andra gången öfverträder; men tredje gången varder den brottslige med stockstraff ansedd.

Hvad för öfrigt försoningen dem emellan angick, så kunde väl för denna gången hos dem inga säkra tecken därtill befinnas, utan lämnades vederbörande tid till nogare betänkande, hvad grufveliga påföljder sådant långsamt hat och illvilja med sig förer, och fördenskull tillsades de å båda sidor att afhålla sig från den heliga nattvardens begående, till dess någondera eller bägge parterna några tecken till en beständig försonlighet och sämja kunna framvisa.

IX. En "kyrkstöt" på 1700-talet.

"Kyrkstöt" och "spögubbe" voro de namn, hvarmed kyrkvaktaren förr ofta kallades. De hade afseende på hans syssla att väcka sofvande kyrkobesökare, för hvilket ändamål han var försedd med en lång staf eller spö, med hvilket han stötte till den åhörare, som han, då han under predikan gjorde sin tysta rond i kyrkan, fann inslumrad. I regel var kyrkvaktaresysslan en slags pension åt någon afskedad krigsman. Men icke alltid hade kyrkvaktaren den hållning och det skick, som utmärker en gammal husar eller soldat. Tvärtom kunde det hända, att "spögubben" kunde bli till åtlöje, där han i kyrkan gick omkring och styrde och ställde under gudstjänsten. 1701 talas det, såsom förut är nämndt, om den gamle och lomhörde spögubbens "alltför stora vidrighet", som vållade, att gossarne förde oljud på läktaren. 1764 fanns det också en kyrkvaktare, som ingalunda var ett mönster för en sådan, men med hvilken ändå församlingen hade stort fördrag.

Han hette Karl Vestman och var född 1697. Om han förr tjänt k. m:t och kronan, säges icke. Han satte med sin tredska, olydnad och vårdslöshet prosten Acrelius' tålamod på starkt prof. Slutligen ansåg sig prosten böra vända sig till kyrkorådet med klagomål öfver hans odugliget. I alla de sysslor, som ålågo honom vid kyrkan, sade prosten, visade han sig tredsk, motvillig och oskicklig. Han hade fått bostad i klockaregården och fått disponera täpporna där, men det oaktadt visade han ingen villighet i sin tjänst. Han vägrade att gå ärenden ut i socknen för att kalla in personer, som lefde oordentligt. Han ville icke städa i sakristian, emedan hans lön minskats, därigenom att han ej längre, såsom han var van, fick nya och gamla halfören, som föllo i håfven. Oaktadt han var tillsagd att den sista söndagen i hvarje månad taga med sig fattigstugugummorna och med deras tillhjälp plocka tillsammans de dödas ben på kyrkogården och samla dem i hörnet, så hade detta på några år blifvit försummadt, och då han blef påmind därom, knotade han och pockade emot. Kunde man nödga

honom att uträtta något vid kyrkan, så fordrade han därför strax en dryg dagpenning, men väl visste han att taga vara på allehanda afskräde vid kyrkan till bränsle, hvaraf fattigstugugummorna borde få del.

Vidare kom han till kyrkan, när han behagade, mest först vid sammanringningen, hvarigenom många ärenden hindrades. Och i sin tjänstgöring under gudstjänsten förhöll han sig oskickligt. När han skulle väcka folket, så gaf han dem antingen hårda slag eller också satte han röret under deras näsor, hvarom prosten ofta varnat honom och sagt att honom tillkommer allenast att på anständigt sätt väcka den sofvande utan att visa någon myndighet därvid, än mindre att drifva gäck med någon i kyrkan och sätta den svagare i för stor häpenhet.

När han skulle rätta någon oskicklighet hos ungdom och oförståndigt folk vare sig vid begrafningar på kyrkogården eller under gudstjänsten, så skedde det alltid med buller och gny, hvaraf större missnöje förorsakades än förut var å färde, hvarför man höll för rådligt, att han icke befattade sig med sådant.

Många af sockenfolket klagade öfver hans ohöflighet, att han sällan gaf något godt ord. Klagomål hade kommit, att han snäst och bannat hederligt folk, som en söndagsmorgon kommo för att gå till skrift.

Slutligen hörde han mycket illa. Detta hindrade honom att skickligen göra sin tjänst som kyrkvaktare, sade prosten. I tysthet kan han ej höra något ärende sig sägas att blifva uträttadt under gudstjänsten. I tysthet kan han ej heller framföra något ärende, som han uträttar, utan hvar han far fram, följer honom buller och sorl.

Han fick emellertid tjäna ännu en tid på prof, om han ville bättra sig, visa höflighet mot hvar man och större flit vid sin tjänst och icke gifva orsak till klagomål. I så fall ville man öfverse med hans ålderdomssvaghet.

Han tjänstgjorde i ytterligare 9 år. 1773 blef han sängliggande och afskedad för skröplighet.

Till hans efterträdare valdes f. soldaten Erik Sälling. Denne var i socknen väl känd för "ogemen" skicklighet vid barnaundervisningen och hade haft uppsikt öfver gossarne i koret under gudstjänsten. Vestman fick behålla halfva kyrkvaktarelönen till sin död.

X. Brännvinshandtering, dryckenskap, nykterhetsarbete.

En mörk sida af folkets sedliga lif under gångna tider är dryckenskapen. Den sammanhängde med den lätta tillgången till öl och brännvin. Sådant bryggdes och brändes i hemmen, såldes litet hvarstädes och ansågs såsom en nödvändighetsvara.

1648 klagades vid biskopsvisitationen, att det var några backstugor i socknen, i hvilka hölls brännvinsförsäljning och föröfvades oskick och lösaktighet. Resolutio: Sådana skola angifvas inför landshöfdingen, att de må bli afskaffade, och de som sälja brännvin om söndagarne få böta, eftersom det sades vara förbud vid 40 dalers straff. Men sådana backstugor böra icke heller få sälja andra dagar, utan de kunna angifvas vid tinget.

1702 skref prosten Salmonius till landshöfdingen om de många krogar, som funnos i socknen, och begärde rannsakning vid tinget. "Hela församlingen klagar öfver sådant oväsende, i det deras barn och tjänstefolk blifva svåra bedragne och uti kyrkvägarna kvarhållne. En stor del af bruken klaga ock, att smederna äfven blifva lockade och hafva tillfälle af sådant själfsvåld att slå sig till fylleri. Det hjälper ej att klaga och varna på predikstolen".

Det var emellertid endast mot öl- och brännvinsförsäljning på söndagarna, såsom föranledande sabbatsbrott, som några verkliga åtgärder vidtogos. Ett par exempel på sådana åtgärder från 1600-talet äro anförda under "kyrkotukt".

Från 1700-talet må anföras:

1721 inkallades nämndemannen Olof Olofsson i Österhammar inför socknestämman för ölförsäljning om söndagarna. Därvid hade slagsmål uppstått. Han pliktfälldes till 15 daler kmt och förbjöds att sälja öl på sön- och helgdagar vid vite af 40 daler kmt.

1724 förmanades alla kring kyrkan boende och i nästgränsande byar att afstå med öl och brännvins utmånglande på söndagarna och upplästes det, som åligger kronobetjäningen att däröfver hålla ett strängt och noga inseende.

1726 inkallades Åhlmans änka i Ålsänge för öl- och brännvinsförsäljning om söndagarna.

1745 klagades öfver att stora skaror af kyrkobesökande sökte få köpa starka drycker i de kyrkan närmast belägna husen. Särskildt fanns tillfälle därtill i N. Torfvesta. 1749 gaf prosten tillkänna, huru vid de senast hållna husförhören, i synnerhet vid en del bruk, hade klagats öfver att smeder och annat bruksfolk vid sin hemkomst från kyrkan, som skedde först om aftnarna, förde ett oskickligt lefverne i sina hus, i det de merendels kommo druckna hem. De hade stannat i N. Torfvesta och hållit till antingen hos Sven Olofsson eller ryttaren Åkermark, där de fingo köpa öl och brännvin. Prosten rådgjorde med kyrkorådet om huru man skulle förfara för att afstyra detta. Brukspatron Jacob Svedenstjerna berättade då, huru en hemmansbrukare, som de föregående åren bott så till, att han måst passera detta Torfvesta, hade varit så liderlig, att han mest därför måst gå ifrån sitt hemmansbruk, men sedan han nu kommit att flytta till en annan ort, blifvit nykter och beskedlig. Det beslöts att tillita kronobetjäningen.

Trots förbud och åtgärder, som sålunda vidtogos, fortfor dock den olofliga försäljningen. Protokollerna tiga visserligen hädanefter härom, men detta betyder endast att man ansåg det vara fåfäng möda att arbeta mot söndagsförsäljningen.

Dryckenskap bestraffades äfven endast då den tillika var sabbatsbrott. På 1600-talet omtalas böter för fylleri under gudstjänst, "drickeri" på böndag o. s. v. Men äfven härvidlag slappades åtgärderna. Ty dryckenskap var allmän folksed. Man inskränkte sig till att söka skydda kyrka och gudstjänst från att vanhelgas däraf. Endast då dryckenskap står i samband med annan oordentlighet, blir den eljes omnämnd i kyrkans handlingar.

1822 talar prosten Engelhart om de många krogar, som finnas i Fellingsbro, huru brännvin säljes vid de snart sagdt dagliga auktionerna, huru han skjutsats af en 60-års man, som varit så berusad, att prosten måste taga tömmarna af honom, samt huru de oregerligaste på landsvägarne voro 20-åriga drängar.

Om järnforslingen efter vägarna säger han på samma gång: Hvilken förlust för jordbruket och den forslande! Af hans förtjänst stannar vanligen en tredjedel om ej mera på krogarna, hans husliga omsorger äro försummade, hans kreatur utmattade, foder och spillning ligga på landsvägen, där han stundom själf träffas sofvande ruset af sig.

Detta var under den s. k. husbehofsbränningens glansdagar.

Gustaf III fråntog 1775 allmogen dess rättighet att bränna brännvin och inrättade kronobrännerier. Bl. a. i syfte att lugna allmogens missnöje öfver denna åtgärd och motverka lönbränneri infann sig landshöfding Hamilton i Fellingsbro 1776. På sockenstämma den 4 aug. täcktes landshöfdingen försäkra, att med in-

stundande november månads slut skulle kronobränneriet i Örebro vara i stånd uppfylla församlingens behof af sädesbrännvin, och begärde därför församlingens yttrande, huru och på hvad sätt de ville därifrån vara i sitt behof betjänte antingen genom nederlag inom socknen eller på annat sätt, som församlingen för sig kunde förmånligast anse.

Hofjunkaren Svedenstjerna ansåg, att två omständigheter borde tagas i betraktande, dels k. m:ts och kronans säkerhet att på alla orter vinna en säker och till kvantum viss afsättning, dels visshet för enhvar individ att blifva vid sitt behof i god vara försedd. Bägge dessa omständigheter trodde hofjunkaren icke alltid så säkert skulle inträffa med nederlag. Han föreslog därför, att församlingen skulle vid hvarje års början till landshöfdingen uppgifva det kvantum brännvin, som för året af socknen äskades, samt att detsamma i 3 à 4 terminer kunde få afhämtas, då en hvar på ett ställe, hälst vid Fellingsbro gästgifvaregård, finge sig infinna den dag, brännvinstransporten efter skedd pålysning ankommer, försedd med fastage i mån af dess rekvisition. Att inom församlingen till fullständig säkerhet reglera denna anordning föreslog hofjunkaren, att i hvarje by byamännen i så god tid infordrade sina grannars brännvinsbehof, att däraf vid hvarje års början kunde sammanfattas en hufvudrekvisition för församlingen, då jämväl hvarje byaman blefve församlingen för betalningen ansvarig och församlingen åter k. m:t och kronan, en för alla och alla för en.

Hr Baron och Landshöfdingen täcktes bifalla detta projekt, sedan församlingen enhälligt ansett det såsom för sig lämpligast, och skulle därför t. o. m. november månads slut socknens rekvisition efter förenämnda metod angifvas.

Hvad åter oloflig brännvinsbränning anginge, ville väl församlingen icke förmoda, att någon af dess ledamöter skulle vara af sin undersåtliga plikt så förgäten, att han den föröfvar, sedan k. m:t genom tillverkning vid dess kronobrännerier församlingen därmed mot ett skäligt pris täcktes i nåder förse. Men därest mot förmodan sådant skulle hos någon obetänkt förspörjas, ville församlingen icke allenast vidtaga alla medel, slik förbrytelse att upptäcka, och därtill lämna kronobetjänte allt biträde, utan ock anse förbrytaren såsom en skamfläck inom församlingen, *tilläggandes äfven enhälligt, att en slik förbrytare skall vara ovärdig att någonsin i sitt hus nyttja sädesbrännvin (!).*

1788 måste dock brännvinsbränningen åter frigifvas på det sätt, att hvarje enskild hemmansägare, som önskade husbehofsbränning, fick uppgöra kontrakt med kronan på 10 år. I kyrkans handlingar finnes ett sådant kontrakt mellan kronan och Jonas Andersson i Granberga, Erik Andersson i Bergaby och Olof Andersson i Gillberga för åren 1789—1798 för 1,081 lisp. råg om året med rättighet att innehafva för 1 helt till 7/8 hemman en bränn-

vinspanna om 58 kannor, för $^5/_8$ till $^3/_4$ hemman en panna om 50 kannor o. s. v. ned till en panna om 26 kannor för $^1/_{24}$ till $^1/_{16}$ hemman.

1797 skulle detta brännvinsarrende förlängas för dem, som det önskade. Prosten Acrelius talade för förlängning. Hans ord äro betecknande för den dåtida uppfattningen af brännvinets behöflighet. Det märkes dock, att han står på osäker mark. Han måste stödja sig vid "hög befallning". Han säger bl. a.: "Hvilken af oss är en husbonde och icke unnar sitt husfolk jämte sig själf en sup brännvin till vederkvickelse under hårdt arbete eller en besuten man, som ej vill fägna sin gäst, då han kommer i huset, eller den forman, som ej behöfver en sup i svårt väder, eller den hushållare, som ej vet att en tår brännvin är omistlig till läkedom för människor och fänad, att förtiga dranken till fördelaktig utfodring". Men så tillägger han: "Det är icke min sak att tala för brännvin. Ingen människa kan vara vederstyggligare än den, som det missbrukar. Men alla Guds gåfvor, ehuru goda i sig själfva, göra skada, då de missbrukas. Huru nyttig är ju elden i sitt rätta bruk, men huru fördärfvande i sitt missbruk. — Ingen må undra, mina älskade socknebor, att jag så talar med eder om brännvin. Jag gör det icke af mig själf, utan på hög befallning." — Han framhöll, att det var bättre att ingå nytt kontrakt än att lida obehag genom uppmärksamhet och kunna komma i fara och fördärf.

1800 förklarades emellertid tillverkningen fri. Det lades visserligen skatt på husbehofsbränningen, men den förekom nu i så godt som hvarje bondgård. I början af 1830-talet funnos i vårt land utom några hundra ångbrännerier mer än 170,000 s. k. husbehofspannor i verksamhet. Först 1855 afskaffades husbehofsbränningen.

Den rikliga tillgången på brännvin, som utan nämnvärd inskränkning såldes hvar som hälst till synnerligen lågt pris, hade med sig ett alltmer tilltagande missbruk af rusdrycker. En reaktion måste komma. Och den kom genom ett allt kraftigare nykterhetsarbete, som ingalunda ännu är afslutadt.

På grund af skrifvelse från k. m:t till domkapitlen och därifrån till prästerskapet öfverlades 1832 på sockenstämma i Fellingsbro om åtgärder "till förekommande af den oberäkneliga skada för både själ och kropp, som ett omåttligt och lastbart bruk af starka drycker och i synnerhet af brännvin åstadkommer och hotar att ännu mera förorsaka". Man öfverenskom om följande stadganden:

1) Alla föräldrar skola afhålla sina barn ifrån all smak och bruk af brännvin ifrån deras späda ålder, till dess de blifva 15 år, och ingen annan må tillåta sig att åt andras barn erbjuda den förrädiska drycken. Det uppväxande släktet må lära sig att fatta djup afsky för den skamliga dryckenskapen.

2) Alla husbönder skola anse såsom en helig plikt att söka förmå sina tjänare att helt och hållet afstå från bruket af brännvin och såsom ersättning gifva dem någon tillökning i lönen eller annan uppmuntran.

3) Vid de årliga husförhören må ej stora kalaser hållas. Endast en tarflig middag för några få grannar får gifvas. Därjämte skall vid alla andra samkväm såsom bröllop, barnsöl och graföl all möjlig inskränkning i förtärande af brännvin iakttagas och i dess ställe godt och välbrygdt öl till välfägnad begagnas.

4) Alla, som icke äga nog styrka att afsäga sig brännvinet, iakttaga den strängaste måtta i bruket däraf.

1847 bildades den första nykterhetsföreningen inom socknen, med hvilka principer är icke kändt. Den ägde visserligen icke länge bestånd, men dess tillkomst vittnar dock om ett spirande nykterhetsintresse inom socknen.

Vid biskopsvisitationen 1855 kunde sägas: Ett nyktert lefverne gör sig allt mer och mer gällande, beroende till god del därpå, att det stora flertalet afstått eller måst upphöra med det dagliga bruket af brännvin i anseende till det höga pris, hvari det står. Tillverkningen af brännvin har under de senare åren inom denna socken varit ringa och blir med den skatt, som nu blifvit pålagd mindre brännerier, troligen ingen.

1851 funnos i Fellingsbro två ångbrännerier, vid Norrby för 400 kannors daglig tillverkning och vid Oppeberg med 22 kannors panna.

1853 funnos krogar vid de tre gästgifvaregårdarne: Fellingsbro gästgifvaregård, Blixterbo och Sällinge samt vid Ålsänge. Den senare hade man redan 1841 sökt få indragen, men kon:s befde hade vägrat. 1854 bifölls dock indragningen.

1854 pågick till församlingens förargelse brännvinshandel i stor skala i komministergården af arrendatorn, fabrikör Nordqvist, och anledning saknades icke att förmoda, att den pågick äfven under gudstjänsten. Stämman beslöt att uttala sin missbelåtenhet häröfver och anmoda boställshafvaren att förbjuda arrendatorn denna handel. Den 89-årige komminister Leufgren anmälde vid stämman, att han förklarat för sin hyresgäst fabrikör N. sitt eget och församlingens missnöje med denna brännvinsförsäljning, men denne ville icke afstå därifrån. Pastor L. anhöll, att församlingen ville vidtaga några allvarsamma åtgärder. Stämman beslöt anmoda pastor L. att uppsäga N. till afflyttning, hvarigenom pastor L. skulle blifva i tillfälle att lämna vikarien ett rum af den beskaffenhet, som både han och församlingen kunde med allt skäl fordra och förvänta(!).

1865 säges, att brännvin till dagligt bruk eller till aptitsup förekommer på ytterst få ställen. Hos en del af allmogen begagnas brännvin vid slåtterarbetet, då hettan är som strängast och

ett måttligt begagnande af spritdrycker anses välgörande. På bruken och herrgårdarne utdelas numera icke brännvin till tjänstfolk och underhafvande, lika litet som sådant i parti där hålles till salu. Vid mera ansträngdt arbete eller öfverarbete lämnas ersättning i kontant.

Någon brännvinsbränning har icke ägt rum i socknen på de senare åren och sedan ännu flera år tillbaka utminutering af brännvin endast på ett ställe, vid Fellingsbro gästgifvaregård. Bevillning har erlagts därför efter en beräknad försäljning af 4,000 kronor för år. Därvid bör anmärkas, att troligen den största afsättningen sker på Fellingsbro station, dit ett ganska stort antal formän anlända ej blott från denna församling, utan äfven från Ramsberg, Ljusnarsberg, Lillkyrka m. fl. socknar, hvilka där förse sig med varan.

Samma år gjorde arrendatorn af f. d. Ålsänge krog Johan Eriksson ansökan att få vid Ålsänge utminutera brännvin. Stämman, hörd däröfver, afstyrkte, då 12 år förut Ålsänge krog genom församlingens föranstaltande indragits och då tillfälle till inköp af brännvin fanns 1/2 mil därifrån. En person i Fänninge inlämnade dock en af 56 hemmansägare undertecknad skrift, hvari de instämde med Johan Erikssons ansökan, hvadan afstyrkandet ingalunda blef enhälligt.

1866 anmälde kommissarien Holmberger till stämman, att torparen Petter Persson, bosatt på Lars Anderssons i Vesslingby ägor, hade i sitt hus oloflig brännvinsutskänkning och att där långt inpå natten spel, dobbel och sannolikt superi öfvades.

1868 gjorde en person i Sällinge ansökan om rättighet till minuthandel med brännvin därstädes, men ansökan afstyrktes enhälligt af stämman.

Sedan äfven brännvinsrättigheterna vid Fellingsbro gästgifvaregård indragits, väcktes 1880 fråga om att vid Olofsborg för församlingens räkning inrätta brännvinshandel. 23/1 1881 beslöts sådan handel med omkr. 12,000 ja mot omkr. 10,000 nej, men lyckligtvis vann beslutet ej kon:s bfdes fastställelse. Redan den 29 mars s. å. kom dock frågan åter före, i det att en enskild medlem af församlingen begärde att för ett år få idka brännvinshandel vid Kvasta. Denna gång afslogs begäran med omkr. 10,000 nej mot omkr. 9,000 ja.

Ett kraftigt medel till nykterhetens framsteg i Fellingsbro hafva varit de nykterhetsföreningar på helafhållsamhetens grund, som på de sista årtiondena bildats i Fellingsbro.

De nu bestående, mera lifskraftiga föreningarna äro *Rockhammars blåbandsförening*, stiftad 1891, med f. n. 38 medlemmar. Från dess början har den haft sammanlagdt 338 inskrifna medlemmar.

"*Österns Stjärna*" i Nyckelby, stiftad 1894, tillhörande temp-

17

larorden, med f. n. 52 medlemmar och eget ordenshus i Nyckelby, uppbyggdt 1905 och brandförsäkradt för 3,500 kr.;

"*Framtidshoppet*" vid Fellingsbro station, stiftad 1896, tillhörande världsgodtemplarorden, med f. n. 114 medlemmar och eget ordenshus, byggdt 1900 och brandförsäkradt för 6,000 kr.;

Logen "*Fellingsbro framtid*" i Balsta, bildad 1893 och till en början förlagd till Bäck, men sedan genom eldsvåda därstädes logens tillhörigheter på denna plats förstörts, flyttades den 1894 till Balsta. Där byggdes 1896 ordenshus för en kostnad af nära 3,000 kr. Logen tillhör världsgodtemplarne och har (1905) 64 medlemmar.

XI. Fattigvården.

Första gången de fattigas underhåll i Fellingsbro nämnes, är i 1684 års visitationsprotokoll. Där säges, att "en reser omkring och samlar åt de fattiga vid jultiden och eljes samlas vid gästabud till dem". Villigheten att gifva berömdes.

1571 års kyrkoordning hade tillstyrkt, att några små sjukstugor i hvar socken borde uppehållas, så att några personer, fyra eller sex, sig däruti hydda och behjälpa kunde. I 1686 års kyrkolag stadgades, att där ännu inga sjukstugor eller fattigstugor voro uppsatta, borde sådant utan dröjsmål ske. Ett "hospital" eller fattigstuga för 8 à 10 personer blef på grund häraf under 1600-talet inrättadt vid Fellingsbro kyrka.

I 1686 års kyrkolag förordnades också, att hvar socken skulle föda sina fattiga. En följd däraf var, att det år 1697 beslöts, att alla tiggare i församlingen skulle antecknas, och att det år 1699 bestämdes, att de fattiga, som lågo till sängs och voro "oföra", skulle få mjöl och något matvaror hvarje månad. Öfriga skulle hålla sig hvar och en till sin fjärding. De skulle få "sedlar", att de höra till församlingen och af hvad fjärding de äro. Därjämte hölls ock rådligt, att bröd skulle bakas åt tiggare och de husfattiga, hvilket särdeles vid sön- och helgdagar kunde utdelas, och att de ibland kunde bekomma någon spisning.

Samma år bestämdes, att alldenstund i församlingen funnos "många fattiga, slarfvoga, fader- och moderlösa barn, som gå merendels nakna och nu vintern tillstundar", sexmännen skulle hvar i sin rote angifva sådana barn och att vadmal skulle köpas åt dem till kläder för de fattigas eller hospitalets medel. Därjämte förmanades höga och låga att ihågkomma omvårdnad om de fattiga och framhölls, huru brukspatron Johan Christiernin gifvit en braf oxe.

Insamling till de fattiga skedde genom kollekter i kyrkan — år 1750 funnos i håfven 74 daler kmt, inlindade i papper med påskrift, att de skulle användas till de mest fattige —, genom

fattigbössa och frivilliga sammanskott vid gästabud och vid jul samt äfven eljes.

Hjonen i hospitalet skulle lämna någon lösen för sin intagning. Denna inlösen utgjorde år 1760 60 daler kmt. För öfrigt underhöllos de fattiga i hospitalet genom sammanskott vid bröllop och andra tillfällen samt därigenom, att kyrkovaktaren årligen reste omkring i församlingen ooh insamlade till dem. År 1772 säges, att säd årligen insamlades till de fattiga, sannolikt dem i hospitalet. År 1744 säges, att då på en tid inga bröllop hållits, så var hospitalets kassa tom. År 1747 säges, att församlingen lofvat sammanskott till underhåll af de fattiga i hospitalet, men icke mer än 3 fjärdingar säd hade inkommit från socknen, utom hvad ståndspersonerna hade gifvit. Om ej prosten skänkt en tunna råg, hade förliden månad ingen utdelning kunnat ske.

I 1745 års visitationsprotokoll säges, att de fattiga, som ej äro i fattigstugan, äro indelade på fjärdingarna, där de få gå omkring och undfå sitt uppehälle.

Ett exempel på huru de fattigas underhåll var beroende af frivilligheten är följande. Prosten Christiern Christiernin hade 1743 upptagit ett fattigt barn för att föda och vårda det. Då prosten C. kort därpå dog, uppmanades församlingen att af kristligt medlidande sammanskjuta något till barnets vård, "alldenstund detta fattiga barnet ännu ej kan gå omkring och tigga sin föda för deras dörrar". Brukspatronerna Jakob Svedenstjerna, Chr. Christiernin och Lalin på Finnåker åtogo sig att försörja barnet hvar sitt fjärdedels år. Sedan den tiden gått till ända, ville församlingen förena sig om något sammanskott, på det att detta barnet ingen nöd och hunger lida skulle.

Svårast hade de fattiga, som af ålder och sjukdom voro oförmögna att gå omkring och tigga sitt bröd och för hvilka icke plats fanns i hospitalet. De fördes ofta från den ene till den andre bland dem, som af kristlig barmhärtighet ville vårda dem.

År 1745 ankom en skrifvelse från landshöfdingen om den indelning, som i hvarje socken borde åstadkommas till tiggeriets hämmande, d. v. s. begränsning till hvarje tiggandes hemsocken. På grund häraf beslöts, att de allra uslaste, som ej kunde gå omkring och tigga sitt bröd, utan voro församlingen till last med skjutsande från den ene till den andre, skulle fördelas dels på hospitalet, i fall församlingen genom ymnigare sammanskott så lagade, att kassan kunde blifva tillräcklig för de fattigas underhåll, dels på några förnämligare hus. De öfriga — alla fattiga, som antecknades voro 81 — skulle fördelas på fjärdingarna och erhålla en "sedel" med angifvande af den fjärding, där de skulle få gå omkring.

Härmed ansåg man sig böra vara fri från att försörja utsockna tiggare, hvilka nu skulle "höfligt afvisas". Detta gick dock icke. Särskildt klagades det år 1747, att man i denna hårda ti-

den var öfverlupen af utsocknes tiggare, då äfven en stor del hemmansbrukare inom socknen icke allenast voro ur stånd att taga del i de fattigas underhåll, utan ock måste dels själfva, dels låta sina barn gå omkring att söka understöd och lifsuppehälle. Många menade dock, att det var bättre att låta de fattiga gå om hvarandra än stänga dem inom sina socknar.

År 1774 framlade hofjunkaren Joh. Jac. Svedenstjerna ett förslag till ordnande af de fattigas underhåll, hvarvid han bl. a. anförde: "En lång erfarenhet har visat, huru otillräcklig den hittills underhållna fattigstugan i en så vidsträckt församling varit, då 9 à 10 fattiga där njutit godt underhåll, men ett tredubbelt antal, törhända långt flera, ej erhållit det minsta utom i högsta nödens tid, då sammanskott lindrat deras öde." Han föreslog därför, att en fond af spannmål till de fattigas underhåll skulle bildas genom uttaxering på hemmanen. Förslaget ledde till en "*förening om allmoseverket i Fellingsbro*", som stadfästes af k. m:t 1776 och innehöll i hufvudsak följande:

§ 1. Sammanskottet skulle ske med 1/2 tunna spannmål af hvarje helt hemman och lika proportion af de mindre, hvaraf skulle tagas 18 tunnor till fattigstugan och 30 till de mest usliga, fattigaste och sängliggande och det öfriga skulle användas till upprättande af en fattigkassa för framtiden.

§ 3. Inrättningen vårdas af pastor, 2 ståndspersoner och 4 af allmogen, 1 af hvar fjärding såsom föreståndare.

§ 4. Detta föreståndareskap åligger att göra sig noga underrättadt om de fattigas tillstånd samt att taga alla utvägar i akt till fattigfondens förökande och vidmakthållande.

§ 8. Sexmännen skola på viss dag hvar i sin rote uppgifva de personer, som för det kommande året skola njuta understöd.

§ 10. Ingen, eho han vara må, äger tillstånd på sina ägor eller i sina hus intaga utsocknes näringslöst folk, med mindre han på 10 år borgar, att de ej med tiggeri må falla församlingen till last; dock ej därunder begripet, om olyckshändelser en sådan träffa skulle.

§ 11. Säteriers vanföre torpare och smeder måga ej med tiggeri falla församlingen till last, så framt ej direktionen finner, att ägaren genom gjordt sammanskott beredt dem därtill rättighet. Torpares, smeders och annat inhysesfolks barn tillåtas ej att gå tiggande, med mindre allmosehjon, som bära polletter till rättighet för tiggeri, skulle nödgas föra sina egna med sig.

§ 12. Enär på föreskrifna sätt tillräckelig anstalt fogad är om socknens fattigas underhåll både nu och för framtiden, äskas genast kungörelser i nästgränsande län, att inga främmande fattiga mottagas, äfvensom däremot våra egne strängeligen förbjudas vid förlust af allt fattigunderstöd att i andra socknar öfva tiggeri.

Inga nya hjon skulle vidare intagas i fattigstugan. När de där redan intagna afgingo, skulle fattigstugan upphöra.

Den 1 nov. 1774 begynte allmoseverket. De fattiga indelades i tre klasser:

1 klassen erhöll 1 t:a 4 fj. säd, 1 fj. ärter, 2 lisp. sill, 1 lisp. torrfisk, 1 1/2 lisp. salt;

2 klassen: 1 t:a säd, 3 kappar ärter, 1 1/2 lisp. sill, 15 skålp. torrfisk, 25 skålp. salt;

3 klassen: 4 fj. säd, 2 kappar ärter, 1 lisp. sill, 10 skålp. torrfisk, 15 skålp. salt, att utdelas kvartalsvis.

År 1777 anmälde emellertid föreståndarne för allmoseverket, att den 1774 bildade fonden ej kunde räcka längre än följande år. Man hade nämligen af missförstånd användt icke afkastningen af fonden, utan fonden själf. Ett sammanträde hölls på Öby i anledning häraf. Där öfverenskom man om fattigfondens förstärkning genom frivilliga gåfvor af socknens herrar och en uttaxering af 12 daler kmt på hvarje hemman under 3 års tid.

Lagmanskan Fahlmark på Vrälinge lämnade 3,000 dr kmt; brukspatron Jacob Svedenstjerna på Öby 2,000 dr kmt med villkor, att kapitalet icke skulle utbetalas förrän efter hans död, till hvilken tid han ville betala 6 % årlig ränta därpå; Öfverstelöjtnant Joh. Fredr. Gyllenadler på Öby 1,000 dr kmt på samma villkor; Exc. Grefve Axel Fersen på Finnåker 4,000 dr kmt på samma villkor; ryttmästaren Carl Svedenheim på Forssäter 1,000 dr kmt på samma villkor; brukspatronerna Eric Vilh. Svedenstjerna på Oppeberg och Norrby och Fredr. Watz på Grönbo, ryttmästaren Nils Ludv. Svedenstjerna och prosten Acrelius förbundo sig att betala för sina hemman hvar och en dubbelt mot hvad allmogen för sina egendomar utfäster sig att utgifva.

Därjämte lämnade de andra ståndspersonerna större och mindre bidrag.

Efter åtskilligt motstånd gick allmogen in på den föreslagna uttaxeringen.

Ytterligare skulle — såsom förut var beslutadt — afkomsten af sockenmagasinet, så snart det nått upp till 1,000 tunnor, tillfalla fattigfonden.

På detta sätt kunde den påbörjade fattigvården fortgå.

År 1781 hölls nytt sammanträde på Öby för att, sedan nu allmoseverket vunnit nödig stadga, utröna, huru många nödlidande däraf kunde årligen underhållas. Fonden utgjorde nu 30,000 dr kmt. Det befanns, att 30 fattiga skulle kunna underhållas. Dessa förbjödos allt tiggeri. De, som skulle få gå omkring, befunnos vara 60 personer. Dessa fördelades på fjärdingarne och erhöllo brickor eller polletter, som utvisade den fjärding, till hvilken de hörde. Gamla afskedade ryttare och soldater, som varit med i krig och icke voro bland de 30 understödstagarne, skulle dock få

gå omkring i hela socknen "såsom för dem en välförtjänt belöning och för andra en uppmuntran till k. m:ts och kronans tjänst". Till skillnad från andra tiggare skulle bokstafven K (= krigsman) inbrännas på deras brickor, hvaremot öfriga tiggandes brickor skulle bära första bokstafven i den fjärdings namn, till hvilken den tiggande hörde.

År 1783 klagade öfverstelöjtnant Svedenheim på sockenstämman, att så många andra än de, som voro antagna till socknens allmosehjon, gingo omkring och tiggde och att de rätta allmosehjonen därigenom hos allmogen få så ringa allmosor, att de måste för lifvets uppehälle öfverträda den vidtagna ordningen. Det begärdes, att allmogen efter skedd pålysning i sockenstämma skulle välja mellan att låta de fattiga löpa bäst de vilja och kunna till allmosors sökande eller ock utfästa sig till mera frikostighet mot de för socknens allmosehjon erkände. Den vidtagna ordningen ändrades emellertid icke.

År 1783 stängdes hospitalet, sedan sista hjonet, en gammal piga, utflyttats i socknen till besparing af vedbrand, och byggningen såldes.

År 1827 ansågs emellertid ånyo en fattigstuga behöflig och det beslöts, att den s. k. Herrstugan, belägen mellan kyrkan och Prostgården invid Torfvestavägen, skulle inrättas därtill. I den inre kammaren skulle fattighjon bo. Det yttre, stora rummet skulle bebos af en städerska för hjonen, hvilken i lön skull få begagna den lilla täppan omkring stugan. För öfrigt skulle detta rum fortfarande såsom hittills användas af församlingsborna att däri ingå vid sön- och högtidsdagar före gudstjänstens början. 1832 befanns dock Herrstugan förfallen och då den, såsom det sades, "blifvit ett tillhåll för fattiga och husville personer", ansågs den föga svara mot sitt ändamål att vara söndagshärberge, hvarför den nedrefs och bortfördes.

Med den 1774 ordnade fattigförsörjningen blef man under årens lopp mer och mer missnöjd. Svårast var det med tiggeriet. 1818 skedde en ny öfverenskommelse till tiggeriets hämmande. Ingen insocknes tiggare får träda utom församlingens gräns i afsikt att tigga vid äfventyr att första gången, han härmed beträdes, därför allvarligen tilltalas i sockenstämma och sedan sitta i stocken. Om något allmosehjon i socknen tigger utom församlingen, mister det första gången hälften och andra gången hela sin andel i fattigmedlen.

Vidare skulle hvarje läsrote vara pliktig försörja sina tiggare och må ej någon tiggare visa sig utom den rote, där han bor, vid samma påföljd, som om han beger sig ut ur socknen. Ytterligare skulle hvarje tiggare, som har någon arbetsförmåga, sysselsättas med något arbete för den erhållna maten.

Icke heller skulle någon enskild eller by få på sina ägor intaga personer, som öka tiggarnes antal, utan bifall af roten.

Men denna öfverenskommelse hade ingen nämnvärd förbättring till följd.

Baron Liljehorn på Oppboga och Frötuna omtalade på en stämma, att år 1826 under tiden 1 mars till 15 april voro icke mindre än 526 tiggande personer i hans kök och fingo mat, hvaraf de flesta voro tiggare från Fellingsbro och för öfrigt kringstrykande gesäller och sjömän.

En annan olägenhet var de fattiga sjukas och orkeslösas kringforsling i socknen, icke minst sorglig, då den drabbade barnen. År 1831 dog änklingen Petter Persson i Bejby och efterlämnade 2 små barn, som nu voro fader- och moderlösa. Det beslöts, att de skulle försörjas på det sätt, att de skulle föras omkring i socknen och mottagas af hvarje hemmansägande hushåll 1 dygn, hvarefter de skulle transporteras till nästa granne.

Pigan Anna Lisa Söderberg från Granberga ägor var sinnessjuk, men utskrefs 1822 från Örebro såsom obetydligt förbättrad, men då hon ej var våldsam, ansågs hon ej hospitalsmässig. Stämman beslöt, att då ingen enskild antogs vilja åtaga sig att vårda henne, så skulle hon vårdas gemensamt af församlingen på det sätt, att hvarje matlag, som ägde eller brukade under ett hemman, skulle försörja henne ett dygn, men matlag med fullt ett hemman och däröfver två dygn för hvarje hemman.

Efter några år var hon emellertid fullt hospitalsmässig, infördes på dårkur till Örebro, hemskickades därifrån 1830 såsom obotlig, och nu började åter samma vandring för henne "efter upprättad marschroute", till dess hon kunde bli inlöst på dårhuset i Vadstena. Men nu tycktes hon bli något förbättrad, sade man, och därför beslöts att uppskjuta hennes inlösen i Vadstena och låta henne fortfarande gå på socknen.

Förslag uppgjordes 1829 till ny anordning af fattigvården. Men först 1835 den 6 dec. antogs nytt reglemente för fattigvården, men dock blott för 5 år. I detta förbjöds tiggeri under alla omständigheter. De fattiga skulle genom fattigdirektionen erhålla sitt underhåll, som skulle utgå i säd och penningar. Hel fattiglott bestämdes till 1 t:a 16 kappar råg och 6 rdr 32 sk. b:co om året. Fattiga, som icke själfva kunde skaffa sig husrum, skulle erhålla sådant genom fattigdirektionens försorg. Vid särskildt ömmande omständigheter kunde direktionen öka anslaget. Öfriga fattiga skulle erhålla efter deras behof mindre andelar af säd och penningar. Penningarna skulle utgå ur fattigkassan, hvars inkomster beräknades utgöras af räntor, gåfvor, insamlingar vid bröllop och barndop, fattigprocent af sterbhus, sakören och kollekter. Spannmålen skulle utgå af hemman, kvarnar och bruk och ingå i sockenmagasinet, till dess utdelningen skulle ske.

Direktionen, som skulle bestå af 9 personer, däraf 3 ståndspersoner, och pastor såsom ordförande, skulle sammanträda två gånger om året, i juni och december. Hvarje år i juni hålles "fattigmönstring" för att utröna alla de förändringar, som skett bland de fattiga. En direktionsledamot skulle vara närvarande vid mantalsskrifningen för att motarbeta obehöriga inflyttningar.

Detta reglemente förnyades 1840, 1845 och 1850, hvarje gång för 5 år.

De fattigas kringforsling i socknen upphörde dock icke. År 1844 anförde prosten Tegnér på en stämma, huru en piga med ett oäkta barn hade förts från gård till gård med ett dygns vistelse å hvarje hemman, till dess hon hamnat i Prostgården.

Icke heller upphörde tiggeriet. Från andra församlingar kommo klagomål öfver, huru man besvärades af tiggare från Fellingsbro. Baron Liljehorn på Frötuna ifrade särskildt för att fattigvården skulle ordnas på sådant sätt, att tiggeriet måtte upphöra. Under villkor om åtgärder i sådant syfte skänkte han tegel till en ny fattigstuga, som uppfördes 1847. Den innehöll 4 rum och kök och beräknades för 12 personer. Till minne af friherrinnan Lilljehorn kallades huset *"Carolinas fattighus"*, hvilket inhöggs i sten ofvanför dörren. Efter åtskilliga strider och klagomål antogs 1854 nytt reglemente för 5 år. De fattiga skulle nu försörjas på rotar med undantag af vissa fattiga, som skulle försörjas af den allmänna fattigvården.

Samtidigt upphörde sockenmagasinet och af dess behållning med afdrag af 1333 rdr 16 sk. b:co, som tillföllo sparbankens reservfond, bildades en kassa, hvaraf räntan skulle användas till fattigvården.

Fattigstugan blef genom roteförsörjningen obehöflig såsom fattigstuga. 2 rum och kök upplätos till bostad för socknens barnmorska. Huset har sedan fått namnet: "barnmorskebostaden".

Rotarne ägde nu att på för sig lämpligaste sätt försörja sina fattiga med särskildt åläggande att gifva fattiga barn nödig vård och uppfostran. Till ledning för fattigunderstödet bestämdes hel fattiglott, d. v. s. understödet åt den, som ej var bortackorderad och ej i ringaste mån kunde bidraga till sitt underhåll, till 1 1/2 t:a råg, 1 t:a hafre, 8 kappar ärter, 2 lisp. sill eller strömming, 2 kappar salt och dessutom husrum, vedbrand och nödig beklädnad. Fattighjon, som i mer eller mindre mån kunde bidraga till sin försörjning, skulle erhålla större eller mindre delar däraf efter sitt behof. De rotar, som blefvo mera betungade än andra, skulle få understöd från allmänna fattigvården.

Sedan detta reglemente för ytterligare 5 år antagits, uppgjordes och antogs 1863 ett nytt reglemente, där roteförsörjningen upphäfdes och de fattigas underhåll skulle bestridas af församlingen gemensamt. För ordningens vidmakthållande och för tillsy-

nen öfver de fattiga skulle församlingen dock fortfarande vara indelad i rotar till det antal och omfång, som kommunalstämman ville besluta.

Kommunalnämnden skulle vara fattigvårdsstyrelse. Fattigvårdsstyrelsen har årligen 4 ordinarie sammanträden: i mars, juni, september och december. Därjämte skulle under sommaren en s. k. fattigmönstring äga rum, hvarvid de fattiga skulle så vidt möjligt personligen infinna sig. Ordningsmän inom hvarje rote skulle utses af kommunalnämnden. Där en ledamot i nämnden var boende inom roten, skulle han vara ordningsman. Dessa ordningsmän skulle äga att vid fattigvårdsstyrelsens sammanträden anmäla behöfvande från deras rotar och lämna nödiga upplysningar om dem samt i öfverläggningarna, men icke i besluten deltaga. De skulle ofta besöka de fattiga inom sin rote och öfver dem hafva den omsorgsfullaste tillsyn, vidare uppbära eller anskaffa och ansvara för att de fattiga verkligen erhöllo dén för dem anslagna hjälp samt tillse, att de fattiga bekommo nödigt husrum och bränsle. Ytterligare skulle de strängt öfvervaka, att intet bettlande fick äga rum, och för öfrigt utföra de särskilda uppdrag, som med afseende på fattigvårdsförhållandena lämnades dem af fattigvårdsstyrelsen.

Hel fattiglott skulle utgöra 12 kbfot råg, 2 kbfot ärter, 40 skålp. sill och 4 kannor salt eller motsvarande penningar samt nödigt husrum, bränsle och beklädnad. Fattiga, som kunde i någon mån bidraga till sin försörjning, skulle erhålla efter behofvet lämpade delar af hel fattiglott. Utdelningen skulle ske kvartalsvis vid fattigvårdsstyrelsens sammanträden. Understöd åt tillfälligt nödställda skulle äfven kunna lämnas. Fattighjon, som undfår hel fattiglott, skall vara skyldigt att till kommunens fattigkassa öfverlåta all sin egendom.

Barn, som tillhöra fattigvården, skola icke allenast förses med uppehälle, utan äfven kristligen uppfostras och undervisas. De må icke öfverlämnas till s. k. kringgång, utan skall stadig bostad dem anvisas och, där utackordering är af nöden, skall fattigvårdsstyrelsen vara angelägen om att för dem finna sådana hem, som äro välkända och där ordning och arbetsamhet råder, helst sådana, som idka någon slöjd.

Detta reglemente tillämpades från 1 jan. 1864 och gällde till år 1872, då nytt reglemente, som antogs i dec. 1871, blef gällande. Detta reglemente, som tillkom i följd af k. m:ts förordn. om fattigvården den 9 juni 1871, var i hufvudsak lika med föregående. Till bestämmelsen om storleken af hel fattiglott kom rättighet för fattigvårdsstyrelsen att, där behofvet fordrade, meddela det ytterligare understöd, som behofvet kräfde. Reglementet trycktes och gäller ännu. Dock utgår nu understödet för dem, som icke äro intagna på fattiggården, i kontant med belopp fr. 5 kr.

till 20 kr., och för änka med barn upp till 25 kr., allt i kvartalet.

1875 väckte kapten von Schewen förslag om inrättande af fattiggård. En kommitté tillsattes. Efter åtskilliga förslag beslöts 1879 att af stationsinspektor Håkansson inköpa 1/2 h. Kvasta för 23,000 kr. samt att till betalning använda fattigkassan och hundskattekassan, tillsammans 13,500 kr., och anskaffa återstoden genom lån. Till lägenheten Olofsborg på det inköpta hemmanet flyttades 1881 gästgifveriet från gamla gästgifvaregården. S. å. blef fattiggård uppbyggd, reglemente för fattiggården antogs och särskild styrelse för densamma tillsattes. Icke mindre än 142 hjon blefvo intagna. 1883 byggdes en mindre byggnad för sjuka och dårar. 1897 tillbyggdes i vinkel mot denna en byggnad för samma ändamål, hela byggnaden beräknad för 30 sjuka. Sjuksköterska antogs 1898.

Följande matordning vid fattiggården antogs 1902: frukost: kaffe, smörgås och mjölk alla dagar; middag: söndag: fläsk och potatis, kål eller risgrynsvälling; måndag: sill och potatis, välling af mjöl; tisdag: kött, köttsoppa, potatis och kålrötter; onsdag: sill och potatis, grynvälling; torsdag: fläsk och ärtsoppa; fredag: sill och potatis, ölsoppa; lördag: fläsk, rotmos och mjölk; kväll: gröt och mjölk alla dagar. Vid högtider: färskt kött, bruna bönor. För tiden 1/5—1/11 aftonmåltid af smörgås och ost. Barn få mellanmål. För sjukstugan lämplig sjukmat. Hvarje hjon har kostat i medeltal pr dag från 24 öre till f. n. 33 öre, i hvilken senare kostnad ingår sjukvård och löner. Medicin åtgår för år för omkr. 700 kr. Hjonens antal är nu (1905) 107.

Efter den grundliga reparation, som skedde 1901, ter sig fattiggården i ett prydligt och ändamålsenligt skick. Förste provinsialläkaren yttrar i sin berättelse för år 1901 om Fellingsbro fattiggård bl. a.: "Rummens möblering och inredning utan anmärkning. Ordning och snygghet oklanderliga — — — — och syntes alla erhålla den behandling och omvårdnad, som rimligtvis kan begäras och åstadkommas på en sådan inrättning. Utspisningsstaten tillfredsställande, födans tillagning och servering utan anmärkning. Som allmänt omdöme kan jag uttala, att denna fattiggård befinner sig i mycket godt skick."

Föreståndare med en lön f. n. åt honom och hustrun, som förestår kosthållet, af 1,000 kr. och fritt vivre: L. E. Andersson 1881—99; Lars Pettersson 1899—.

Ordförande i fattiggårdsstyrelsen: bruksförvaltare P. Lundqvist 1881—83, löjtnant C. Diedrichs 1883—84; handlanden C. Magnusson 1884—91; godsägarne Axel Andersson, Ängeby 1891—96; Aug. Andersson, Stenby 1896; V. Svidén, Vesslingbyholm 1896—.

XII. Sjukvård.

Den första åtgärd till en ordnad sjukvård i Fellingsbro var *antagande af examinerad barnmorska*. Detta skedde 1778, då till barnmorska för socknen antogs bokhållaren Nibblins hustru madame Sofia Norberg.

Barnmorskefrågan kom åter före på sockenstämma 1825, då barnmorska skulle antagas efter en fru Ihrmark, men församlingen förklarade nu, att den icke ville antaga, än mindre aflöna någon ny barnmorska, emedan den förra varit oskicklig. 1826 förde kyrkoherden, professor Engelhart, frågan åter fram, men svaret blef detsamma. 1828 föreställde åter professor E. församlingen nödvändigheten af anställande af en barnmorska, särskildt som tillfälle nu erbjöds att få till sådan trädgårdsmästaren Hellgrens hustru vid Frötuna, som efter nära ett års kurs vid barnbördshuset i Stockholm nyligen examinerats därifrån. Åter framhölls den förras oskicklighet, men då baron Lilljehorn på Frötuna vädjade till församlingens upplysta sinne och framhöll, att därför att fru I. varit oskicklig, så borde ej ett dylikt yttrande fällas om andra, som åtagit sig denna för mänskligheten välgörande befattning, så beslöts att anställa madam Hellgren mot en lön af 6 1/2 tunnor råg, som hon skulle själf hemta från magasinet, samt 2 sk. b:co af hvarje matlag jämte bostad i en mindre byggning i skolgården, som visserligen var bestämd att bortflyttas, men som församlingen ville reparera och barnmorskan skulle underhålla.

Skolmästaren Svederus ville dock ej tillåta barnmorskan att bo på sin ämbetsgård och anförde klagomål öfver beslutet. Spänningen blef stor mellan honom och församlingen. 1830 begärde madam Hellgren, att byggningen, som var lämnad åt henne till bostad, måtte uppsättas på annan plats. Men församlingen stod fast vid sitt beslut. Ville hon icke inflytta, så fick hon på egen bekostnad skaffa sig bostad. 1833 klagade hon, att hon ej fick från sin bostad taga väg öfver pastor Svederus' mark, som han kringgärdat. Äfven madam Hellgrens efterträderska Ulrika Elmgren hade här sin bostad, till dess 1856 barnmorskebostaden för-

lades till det 1847 och 48 byggda f. d. fattighuset (se under fattigvården!), där barnmorskan ännu har sin af två rum och kök bestående bostadslägenhet.

1880 antogs ännu en barnmorska för öfre delen af socknen, boende i Sällinge.

Barnmorskornas lön är 500 kr. åt hvardera och hyresbidrag af 80 kr. åt den i Sällinge.

1822 var fråga om inrättande af ett sockenapotek i Fellingsbro samt antagande af läkare och veterinär. Efter mycken öfverläggning vägrades såväl apotek som läkare, emedan det hela skulle bli en för dyrbar affär, men däremot var man mera hågad för antagande af en veterinär, dock icke en "vid veterinärskola tilldanad", utan en hofslagare vid husarerna, vid namn Klintman, som bodde i socknen och som med höga befälets bifall skulle kunna tjänstgöra i församlingen mot någon aflöning för sitt besvär. Han antogs ock genom herrarnes röstöfvervikt, men då fråga blef om lönen och frih. Lilljehorn föreslog en lön af 34 t:r råg eller omkring 6 kappar på hemmanet, "förmärktes ljud af nästan allmänt nekande med nej". "Vi hafva nog dryga utgifter ändå." Frih. L. föreslog då, att aflöningen skulle utgå på frivillighetens väg genom utsändande af subskriptionslistor.

1894 bildades *Fellingsbro extra provinsialläkaredistrikt* och antogs till läkare med. lic. Adolf Edvin Ekblom, f. 1867, som fortfarande innehar befattningen. Hans lön utgör från socknen 1,000 kr. jämte bostad, som bygges i närheten af slöjdskolehuset för en kostnad af omkr. 20,000 kr. och i år (1905) blir färdig.

1895 bildades *Fellingsbro extra veterinärdistrikt* och antogs till veterinär Karl Edlund, f. 1868, hvilken fortfarande innehar befattningen. Lönen utgår från församlingen med 1,000 kr., från landstinget och hushållningssällskapet 1,000 kr.

1899 inrättades *apotek* vid Fellingsbro station, först såsom medikamentsförråd under Arboga apotek och fr. o. m. 1904 såsom själfständigt apotek. Församlingen lämnar 500 kr. pr år i hyresbidrag. Apotekare: Erik Hallberg, f. 1855.

XIII. Skolväsendet.

En skola fanns vid Fellingsbro kyrka i början af 1600-talet. Läraren skulle vara präst. I 1618 och 1619 års kyrkoräkenskaper är utgifvet till "Her Sten Kappelan i Bergh för syn loth i skolan 7 daler 24 öre" samt för "glas i skolan 1 daler". Sten Laurentii, år 1614 collega i Västerås och år 1619 komminister i Berg, synes alltså före sitt tillträde af komministraturen i Berg hafva varit skolmästare i Fellingsbro och ägt någon del i skolan, för hvilken han vid sin afflyttning bekom lösen.

Nästa gång skolan nämnes i kyrkans handlingar är i 1671 års visitationsprotokoll, enligt hvilket det på förfrågan, om föräldrarne hålla sina barn till skolan, svarades, att en stor myckenhet barn pläga sig i skolan inställa, dock om sommaren, när andetiden är på, pläga föräldrarne hafva dem hemma till arbete intill allhelgontid, då de åter till skolan befordras.

År 1701 skref biskopen till församlingen och begärde högre lön åt skolmästaren. Lönen utgjorde då 25 tunnor spannmål eller hälften mot kapellanens, 100 st. matskott jämte rättighet af bruken, som äro belägna i de fjärdingar, som äro honom tillslagna, förutom de 29 daler kmt, honom årligen af lottfallen månde tillfalla. Lönen var utom lottfallen lika med klockarens.

Vid öfverläggning om biskopens skrifvelse ville prosten inskränka skolmästarens undervisningsskyldighet till att undervisa ungdomen i bok och lära dem deras kristendomsstycken, men fritaga honom från att informera dem i räknande och skrifvarekonsten. Församlingen svarade, att han skulle undervisa såsom hans företrädare såväl i räkne- och skrifvarekonsten som ock i kristendomsstyckena. Men hvad lönen angår, var det ej möjligt att i dessa krigstider åtaga sig några extra utlagor. Dock ville församlingen medels ödmjuk supplique intercedera för honom hos biskopen om bättre och förnöjeligare plats, därest han ej ville åtnöja sig med sin och sin företrädares vanliga inkomst.

Skolmästaren skulle äfven predika fjärdedagarne.

Villigheten att låta barnen gå i skolan var dock icke stor. 1722 kungjordes, att ingen fick admitteras till H. H. nattvard, förrän han till barnaskolan vid kyrkan framkommit och låtit sig försvarligen undervisas.

1724 nybyggdes skolgården, som var alldeles förfallen. I sammanhang därmed yttrades af pastor på sockenstämman den förhoppningen, att föräldrarne skulle hädanefter visa större benägenhet att framhafva sina barn till barnaskolan än hittills. "Det tyckes fuller många obetänkta föräldrar, att de gjort mycket, om de af gummor och gubbar låtit lära sina barn läsa i bok samt utantill deras katekes och psalmbok. Men det är af allt det allra ringaste, då de inte så blifva undervisade, att de förstå hvad de läsa, hvilket sådana deras antagna informatorer inte kunna hos barnen uträtta, efter de självfa icke förstå, utan låta allenast därvid bero, att föräldrarne hafva af barnen det nöjet, att de, fast mycket illa, kunna läsa i bok och utan förstånd upprepa det, som står i katekesen." Sedan förmanades så godt som årligen en lång tid till skolgång i barnaskolan.

1737 antogs på socknestämma en man att informera i läsande och kristendomens stycken, särdeles dem, som bo längre bort från kyrkan. De i V. Sörby åtogo sig att först antaga honom mot 6 öre kmt för hvart barn i veckan samt husmanskost.

Obenägenheten att skicka barnen i skola vid kyrkan fortfor. Man nöjde sig med den undervisning, som kunde beredas barnen hemma i byarne. 1745 uppdrogs åt sexmännen att taga reda på barnalärare i byarna, på det man måtte kunna kalla dem till förhör och undersöka, hvad skicklighet de hafva till barninformation.

1786 den 14 maj anmälde pastor i sockenstämman, att skolmästaren 2 söndagar å rad efter vanligheten pålyst från predikstolen om skolans öppnande denna tid att fortgå till midsommar, men att intet enda barn inställt sig, och frågade, hvad orsaken därtill var. Nämndeman Per Nilsson i Fyrby svarade, att sådant måste härröra sig af den dyra tiden, sädes- och penningbristen, som trycker menige allmogen i synnerhet. Med erkännande häraf manades icke desto mindre alla, som hade barn, att efter yttersta förmåga hålla dem i skolan.

År 1793 antogs det första skolreglementet i Fellingsbro. Det har till titel: Stadga för scholæmästaren uti Fellingsbro den 16 aug. 1793. § 1. Skolmästaren skall från årets början till fastlagen biträda med husförhör mot skälig ersättning. § 2. Onsdagen före fastlagssöndagen hålles förhör i skolgården med de barn, som skola beredas till Herrens nattvard. Måndagen därpå öppnas skolan. De barn, som pröfvas skickliga att utgå, förhöras lördagen före midfastosöndagen. De öfriga kvarblifva ännu en vecka därefter. Sedan blifva alla tillsammans, som gillas, den 5:e söndagen i fastan offentligen examinerade i kyrkan och begå den

heliga nattvarden palmsöndagen. De som då icke kunna tillåtas. skola antingen fördröja till nästa år, om så godt synes, eller återkomma i skolan efter påsk. § 3. Måndagen efter påskveckan återkomma de till skolan, som vilja fortsätta beredelsen; kunna de ock till denna termin besparas, som för sin okunnighet behöfva skolmästarens trägnare hjälp än på dem under fastlagen kan bestås, emedan antalet af skolbarnen i detta afseende är för stort. De som på denna tid kunna till skicklighet beredas, få på Kristihimmelsfärdsdag begå den hel. nattvarden. § 4. Denna termin, som tager sin begynnelse efter påsk, sträcker sig till 2 veckor före midsommar och användes jämte nattvardsbarnen, hvilka då äro få, på dem, som åstunda undervisning i läsande, skrifvande och räknande. § 5. Veckan efter Michaelidag öppnas skolan ånyo för läsande, skrifvande och räknande och fortsättes intill advent. § 6. Som socknen är stor och barnaundervisning hålles något hvarstädes, så åligger det skolmästaren att pröfva dem, som barnaläran förehafva, huruvida de lära barnen rätt stafva och rent läsa innantill, förrän utanläsning företages, och böra barnen rätt stafva och rent läsa innantill, förrän de i sockneskolan mottagas. § 7. För allting åligger skolmästaren att så upphjälpa barnen i förståndet, att när de läsa sina läxor, han då uttyder rätta meningen och innehållet däraf. Alla kristendomshufvudstycken, så fort de läras utantill, förklaras genom en praktisk tillämpning på barnen. § 8. Sedan skolan före midsommar är till slut, skola vissa dagar utsättas att årligen hålla förhör i Finnåker, Grönbo och Rockhammar med barn, som ännu icke varit till Herrens nattvard, att något uppleta dem i skogsbygden och undersöka deras kunskap samt omständigheterna, huru de undervisas, på det de i sin okunnighet ej må undangömmas. Dessa förhör hållas i närvaro af pastor eller komminister. § 9. Hvar morgon och afton håller skolmästaren bön, inöfvar därjämte barnen i sången, att de självfva kunna utgifva den ton, som skall sjungas. När någon finnes skicklig, väljes den till föresångare i skolan. Det skall blifva skolmästaren anledning icke allenast till heder och beröm utan äfven belöning, om han gör sig särdeles flit att lära barnen i församlingen väl sjunga. § 10. Skolmästaren skall ansvara för predikan på ottesångerna jul, påsk och pingst samt söndagen efter hvarje stor böndag, dessutom taga del i skriftermål, mässande, socknebud och andra förrättningar, när han blifver påkallad. Tillika tillhör honom såsom en förmån att uppsätta personalier för allmogens lik och infinna sig uti uppsjungningar, därjämte att förestå fattigkassan, insamla medel därtill och utdela underhållet åt allmosehjonen, för hvilken syssla han åtnjuter det arvode, som därvid beståss[1]).

[1]) En inkomst, som skolmästaren fick på 1820-talet, var att föra protokollerna vid sockenstämmorna mot 4 sk. b:co af hvarje hemman, samt att stöpa julljusen mot ersättning.

Nattvardsbarnens undervisning kom sålunda att blifva hufvuddelen af skolprästens åligganden. Andra barn, som af honom undervisades, voro endast de, som bodde närmast kyrkan, och af dessa var det enligt 1802 års visitationsprotokoll endast 10 à 12 i sänder, som besökte skolan. Den egentliga skolundervisningen i socknen omhänderhades af byskolmästare, öfver hvilkas undervisning skolprästen hade att utöfva en slags kontroll.

Vid biskopsvisitationen 1819 befanns fortfarande, att utom nattvardsungdomen få barn besökte skolan. Biskopen klagade, att denna institution så litet uppfyllde sitt ändamål, och förmanade skolmästaren Löfgren "att hädanefter med all flit söka verka i sitt kall och såmedelst göra sig värdig den icke obetydliga lön, han åtnjöt".

Det uppgafs, att byskolmästarne vanligen hade i lön af föräldrarna fri kost och 6 skilling i veckan för hvart barn.

Byskolmästaren Forsberg vid Stensta by, som i omkring 20 år varit byskolmästare i socknen, fick vid samma tillfälle mottaga biskopens tack för sitt nit och sin möda.

Den undervisning, som af dessa byskolmästare meddelades, bestod hufvudsakligen i inlärandet af katekesen och psalmverser samt en nödtorftig innanläsning, hufvudsakligen i psalmboken. Skrifning kom icke i fråga, knappast räkning. Till byskolmästare ansågs den lämplig, som icke kunde försörja sig med annat arbete och som någorlunda kunde sina kristendomsstycken samt läsa i bok. Ofta var det någon gammal soldat eller gammal gumma, som på detta sätt beredde sig en torftig försörjning. Åtskilliga af dessa skolmästare lefva ännu i minnet hos gamla personer inom församlingen.

"Skol-Erker" var en byskolmästare i Finnåker på 1830-talet. Han var ofärdig och satt vanligen i sängen, hvarifrån han med ett "slagträ" regerade öfver barnskaran, som åtnjöt hans undervisning.

Vid Boda och Kåfalla fanns vid samma tid byskolmästaren Per Jansson, vanligen benämnd "Skol-Pelle". Efter honom kom Per Karlsson, kallad "Enhänningen", emedan han hade blott en hand. Vid Rockhammar och Storbo var en Per Ström, som varit inspektor vid Bor i Linde, barnalärare vid samma tid.

1829 blef fråga om att införa lancastermetoden eller växelundervisning i skolan vid kyrkan. Skolprästen Swederus vägrade att undervisa efter denna metod. 1830 beslöt man att hos domkapitlet begära åläggande för Swederus att begagna denna metod vid undervisningen, sedan församlingen åtagit sig att bekosta hans undervisning i metoden. Swederus svarade, att han vore mer än tanklös, om han åtoge sig att undervisa efter en metod, som han icke lärt, och att han icke ville låta sig sändas till Stockholm för att vid 33 års ålder ånyo blifva skolpojke. Något åläggande från domkapitlet kom icke.

1840 väcktes fråga om utvidgning af församlingens skolväsende, men svaret blef, att man visste ingen råd att för detta ändamål anskaffa medel.

Så kom 1842 års folkskolestadga. En kommitté tillsattes nu för att uppgöra förslag till skolväsendets ordnande. 1843 utbyttes kommittén mot en skolstyrelse, som föreslog, att församlingen skulle delas i 8 skolrotar, af hvilka 2 skulle höra till den fasta skolan vid kyrkan och de öfriga skulle hafva hvar sin "skolstation" vid Y. Ekeby, Bergaby, Spånga, Kåfalla, Rockhammar och Finnåker, samt att tre lärare skulle anställas för de 6 senare rotarna med två rotar för hvarje lärare och en termins undervisningsskyldighet om året i hvardera roten. Läraren vid fasta skolan, med hvilken tjänst skulle förenas klockare- och organistbefattningarna, skulle undervisa barnen från skolans två rotar, en termin för hvardera roten. På detta sätt skulle en likformig undervisning beredas socknens alla barn.

Stämman, där förslaget behandlades, blef stormig. Från allmogen mötte starkt motstånd. Jan Larsson i Korfvike framlämnade en skrifvelse, däri han uttalade den allmänna farhågan bland hans "medbröder", icke blott för att byggnad och underhåll af nya skolhus skulle medföra en öfvermåttan dryg kostnad, utan äfven för vådan "att taga in i församlingen flera s. k. ämbetsmän, som med tiden enligt dess kraf fordra allt större och större uppoffringar af församlingen, om de skola göra nytta för sig". "Att börja med hafva de ett godt uppförande, gifta sig, hushållet ökas, fattigdom och uselhet tillkommer. Det är ej tänkbart, att en ämbetsman, en skolmästare, som i 10 månader af året skall arbeta för andra, med familj kan bärga sig på den föreslagna lönen. (Lönen skulle enligt folkskolestadgan utgöra för de nya lärarna 18 t:r spannmål och 20 rdr i vedbrand.) Och hvad blir följden? Jo — liknöjdhet hos skolmästaren, hustru och barn tillita skolroten eller församlingen och slutligen genom ålderdom eller oduglighet och nyas tillsättande blir församlingen öfversvämmad af afsigkomna skolfamiljer."

Det var en mörk framtidsbild. Det beslöts också att frågan skulle tills vidare uppskjutas.

1844 tillträdde prosten Tegnér och gjorde till en af sina första uppgifter att ordna skolväsendet.

En ny kommitté tillsattes. Dennas förslag framlades på stämma den 1 sept. 1844. Nu skulle församlingen indelas i 4 skolområden, af hvilka det ena skulle tillhöra fasta skolan vid kyrkan, "som skulle bringas till den höjd och det omfång, som folkskolestadgans § 6 bjuder". De öfriga skolområdena skulle delas hvart och ett i 3 rotar med skolor, som flyttade mellan rotarna på det sätt, att läseåret delades i tre terminer med en termin i hvarje skolrote. Första terminen skulle räcka från 1 febr. t. o. m. för-

sta veckan i maj, andra terminen från midten af maj till midten af augusti och tredje terminen fr. o. m. 22 aug. till midten af november, med en veckas ledighet vid påsk och pingst. Läsningen skulle fortgå 8 timmar om dagen den ljusare och 6 timmar den mörkare årstiden och 5 dagar i veckan. Lördagarna skulle användas till förhör i de rotar, där skola icke hölls. Folkskolestadgans minimilön skulle höjas till 20 t:r spannmål, så att med kofoderersättningen lönen skulle blifva 22 t:r, vidare 26 rdr 32 sk. b:co i hyresersättning och 20 rdr i ersättning för vedbrand till bostaden och skolrummet. Skollokaler skulle hyras.

Förslaget mötte åter motstånd. Kapten Allström på Öby framhöll, att oaktadt den höga kostnaden de nya lärarne skulle komma att sättas på svältkur, "ty ingen med lifvets förhållanden något bekant lärer kunna påstå, att den föreslagna lönen är tillräcklig för lifvets enklaste behof åt den, som skall ägna sig åt detta svåra, trälaktiga kall". Han föreslog att, såsom hittills, personer, som äro kunniga i att läsa och skrifva, skulle antagas till barnalärare i rotarne och att de utöfver den ersättning, som de fingo af barnens föräldrar, skulle få 1 à 2 tunnor spannmål af församlingen såsom uppmuntran. Häri instämde brukspatron Hedin på Österhammar och riksdagsman Anders Larsson i Ålsänge, hvilken senare ansåg, att svårigheten att få skolmästare i rotarne skulle kunna afhjälpas genom sådana elever, som genomgått fasta skolan och "som vid utträdet därur säkerligen skulle föredraga att emottaga en sådan beställning framför den af statdräng".

Kommitténs förslag föll och det beslöts att ordna skolväsendet efter kapten Allströms förslag.

Ny kommitté tillsattes, som i dec. 1844 framlade nytt förslag. Skolläraretjänsten vid kyrkan skulle förenas med klockare- och organisttjänsten. Den fasta skolan vid kyrkan skulle blifva församlingens enda folkskola, där hvarje hem i församlingen skulle äga rätt till undervisning, så långt utrymmet medgaf, mot en afgift af 4 sk. b:co för dag. Den öfriga skolundervisningen i församlingen skulle ombesörjas i byskolor af ambulerande skolmästare. Hvarje sådan skolmästare skulle under året lämna undervisning i 3 skolor. Undervisningen i byskolorna skulle inskränkas till innanläsning, inlärande af katekesen och de första grunderna för samt öfning i skrif- och räknekonsten. Lärarnes kompetens behöfde på grund deraf endast bero af skolstyrelsens pröfning. Aflöningen skulle hufvudsakligen gäldas af dem, hvilkas barn begagnade biträdet af dessa lärare, som också under läsetiden borde af vederbörande föräldrar förses med husrum och mat. Afgiften för hvarje barn skulle vara 8 rst b:co pr skoldag. Denna afgift skulle utgöra lärarens kontanta aflöning. Därjämte skulle han såsom uppmuntran och understöd åtnjuta af församlingen 13 rdr 16 sk. b:co.

Förslaget antogs af stämman den 8 dec. 1844 med den ändring, att i st. f. fri kost skulle hvarje lärare erhålla 2 tunnor råg årligen.

Skolstyrelse valdes nu och uppgjorde reglemente, som stadfästes af domkapitlet den 1 juli 1846. I den fasta skolan skulle vårterminen räcka 1 febr.—20 juni med en veckas ledighet vid påsk och pingst och höstterminen 20 aug.—20 dec. Vid de flyttande skolorna skulle läsas fr. o. m. 1 mars t. o. m. 30 nov. med 12 veckor på hvar och en af de tre stationerna och en veckas uppehåll vid flyttningen.

Lärare, som ansågos lämpliga, antogos vid de flyttande skolorna och skollokaler hyrdes i byarna.

1851 kom frågan om skolväsendets förbättring åter upp. En kommitté utarbetade ett nytt skolreglemente, som antogs den 29 febr. 1852. Församlingen delades nu i 4 skolområden, hvardera med 2 rotar. Skolområdet kring kyrkan skulle hafva fast lärare, de öfriga områdena skulle hafva hvar sin flyttande lärare. Hvarje skolrote skulle hafva en termins undervisning. Terminerna skulle räcka 1 febr.—30 juni med en veckas ledighet vid påsk och 1 aug.—30 nov. Läraren vid fasta skolan, som tillika skulle vara klockare och organist, skulle hafva i lön 30 t:r råg, 220 rdr b:co och Appelbomska lottfallen. De flyttande lärarne, som skulle vara *examinerade*, skulle aflönas hvar och en med 6 t:r råg och 133 rdr 16 sk. b:co, en årlig gratifikation af 16 rdr 32 sk. b:co, om skolstyrelsen så för godt fann, samt fri bostad och vedbrand. Byggnad och underhåll af skolhus skulle åligga hvarje skolrote för sig.

Skolhus blefvo nu af rotarne byggda vid Y. Ekeby och Sverkesta för andra skolområdet, vid Bergaby och Finnåker för tredje skolområdet och vid Rockhammar och Pilkrog för fjärde skolområdet och ordinarie lärare antogos.

Den 24 nov. 1852 skrifver prosten Tegnér om skolorna: "Folkskolorna hafva, såsom hvarje ny inrättning, ej varit ansedda med fullt förtroende eller allmännare anlitade. En del har ansett den metod, som där begagnas, som en otidig, ja skadlig nyhet, och några äfven den undervisning, som där meddelas, nog mångsidig och utöfver behofvet. Därför hafva ock de gamla skolmästarne blifvit flitigt anlitade. De som undervisat fäderna, borde ock undervisa barnen. Skolstyrelsen har låtit detta passera och har däri säkerligen gjort klokt."

1861 ökades aflöningen för lärarne vid de flyttande skolorna, på grund af k. kung. af den 29 dec. 1860, från 6 t:r spannmål och 200 rdr till 18 tunnor spannmål, hälften råg och hälften korn, att utgå med hälften in natura och hälften kontant efter markegångspris, lösen för 5 tunnor spannmål i kofodersersättning, husrum och vedbrand.

1862 beslöts att anställa 3 extra lärare vid de flyttande sko-

lorna att omväxla i tjänstgöringen med de ordinarie lärarne på det sätt, att de skulle undervisa hvartannat år i hvardera skolroten. De extra lärarne skulle undervisa blott i folkskolans minimikurs, icke behöfva vara examinerade och aflönas med 200 rdr och 3 tunnor råg årligen.

De extra lärare, som antogos hösten 1863, voro emellertid alla examinerade och fingo därför samma undervisningsskyldighet och lön som de ordinarie. Den beslutade flyttningen mellan rotarna kom icke till stånd, utan skolorna gjordes alla fasta genom kyrkostämmobeslut af den 21 febr. 1864. Samtidigt höjdes lärarnes löner på grund af riksdagens beslut till 400 rdr, 5 tunnor spannmål i kofoder, husrum och vedbrand.

Fasta folkskolor funnos nu vid kyrkan, Bergaby, Finnåker, Pilkrog, Rockhammar, Y. Ekeby och Sverkesta.

Den 8 jan. 1865 antogs nytt skolreglemente. Därmed är äfven prosten Tegnérs arbete för skolväsendets utveckling i Fellingsbro afslutadt. Tegnér dog året därpå. Det var hufvudsakligen genom Tegnérs stora administrativa förmåga, klokhet och auktoritet, som skolväsendet nu blifvit så väl ordnadt, som det var.

Ännu funnos inga småskolor. 1867 blef fråga om inrättande af sådana, men frågan möttes på kyrkostämman den 27 jan. med enhälligt nej.

1869 tillträdde prosten Nystedt kyrkoherdebefattningen och upptog året därpå frågan om inrättande af småskolor. Efter åtskilligt motstånd för kostnadens skull beslöts 1870 att inrätta 5 flyttande småskolor med hyrda lokaler.

1872 höjdes, enligt riksdagens beslut, lönen för folkskollärare, som tjänstgjort minst 10 år, till 500 rdr. Samma år väckte skolrådet förslag, att församlingen skulle inlösa skolhusen af rotarna, men det afslogs. 1873 återkom förslaget och möttes af förnyadt afslag. Men på anförda klagomål upphäfdes beslutet och gemensamhet i skolhusbyggnad skulle införas. Stridigheter uppstodo nu om grunderna för inlösen af rotarnas skolhus. Slutligen kunde 1877 inlösningen verkställas.

1876 inkom skolrådet till stämman med förslag om dels nya, dels utvidgade skollokaler. Förslaget mötte starkt motstånd och afslogs. I stället tillsattes en kommitté, som skulle inkomma med nytt förslag. Denna kommitté föreslog 5 nya skolhus med både folkskole- och småskolelokaler samt de gamla skolhusens utvidgning genom tillbyggnad af småskolelokaler. 1877 beslöt stämman att af de föreslagna 5 nya skolhusen f. n. blott uppföra ett under år 1878 i trakten af Korfvike eller Lund, men de öfriga inom 10 år efter behofvet. Häröfver anförde prosten Nystedt, P. M. Olsson m. fl. besvär. Domkapitlet ålade på grund häraf församlingen att uppföra nya och ändamålsenliga skolhus: vid Korfvike före 1878 års slut, vid Rockhammar före 1879 års slut, vid Höka-

sta före 1880 års slut, vid Fors före 1881 års slut och vid Nyckelby före 1882 års slut, samt att ofördröjligen utföra de tillbyggnader och reparationer, som af kommittén ansetts nödiga, på skolhusen vid kyrkan, Y. Ekeby, Bergaby, Sverkesta, Pilkrog och Finnåker. Öfver detta domkapitlets utslag blefvo motståndarne ej i tillfälle att klaga, emedan klagotiden utgick, innan de fingo kännedom om utslaget.

Ett lån af 30,000 kr. på 20 års amortering upptogs nu. Innom föreskrifven tid byggdes skolhusen vid Korfvike, Rockhammar och Österhammar, till hvilken senare plats det föreslagna skolhuset vid Hökasta förlades, och verkställdes tillbyggnader och reparationer. Men då turen kom till skolhuset vid Fors, vägrade stämman allt anslag och förklarade skolhusen vid Fors och Nyckelby obehöfliga. På oktoberstämman 1881 beslöts att hos domkapitlet begära uppskof med dessa byggnader, "då de numera vore obehöfliga, sedan antalet skolpliktiga barn nedgått med omkring 175 barn". Sedan folkskoleinspektörens yttrande infordrats, förständigade domkapitlet församlingen att hafva skolhuset vid Fors färdigt till höstterminen 1882 och vid Nyckelby till höstterminen 1883, vid äfventyr att domkapitlet eljes komme att ombestyra beslutets verkställande genom kon:s befallningshafvande. Det beslöts nu att ingå till k. m:t med begäran om uppskof, men kommitterade för uppskofvets begäran afsade sig uppdraget och det stannade vid, att man fasthöll påståendet, att skolhusen voro obehöfliga. Slutligen beslöts att uppföra Nyckelby skolhus under år 1884, men Fors skolhus motsatte man sig fortfarande med påföljd, att det 1885 uppfördes genom kon:s bfde på församlingens bekostnad.

Efter dessa sega strider var skolväsendet ordnadt på det sätt, som ännu äger bestånd. Striderna medförde stark spänning mellan skolrådets ordförande, prosten Nystedt, som med ifver arbetade för skolhusbyggnaderna, och de mera betydande motståndarne. Stämmorna voro stormiga och på personliga utfall sparades icke i skrifvelser och protokoll.

1882—83 byggdes småskolehuset vid kyrkan, äfven det på grund af domkapitlets åläggande och sedan stämman, efter det att ett beslut om det s. k. fattighusets inrättande till småskolehus förfallit, beslutit, att lokal för småskolan vid kyrkan tillsvidare skulle hyras. I öfre våningen anordnades bostad för lärarinnan vid folkskolan. Läraretjänsten vid kyrkskolan hade nämligen 1882 skiljts från klockare- och organisttjänsterna.

1858 hade nytt skolhus af sten uppförts vid kyrkan i st. f. den gamla skolmästarebostaden. Det innehåller endast skolsal och två afklädningsrum samt slöjdsal.

1883 byggdes slöjdskolehuset vid Fellingsbro station för att där på grund af donation inrätta en kvinnlig slöjdskola. 1886 fann

man lämpligt att inskränka denna skolas verksamhet till undervisning i spånad och väfnad 2 månader om året och förlägga den öfriga slöjdundervisningen till folkskolorna. En särskild slöjddirektion skulle hafva öfverinseende öfver undervisningen. — Samtidigt inrättades äfven slöjdskolor för gossar vid folkskolorna.

1897 på våren under stark västlig storm nedbrann Korfvike skolhus. Ett nytt skolhus uppfördes 1899 på samma plats med två lärosalar för folkskolans två afdelningar och lärarebostäder. För småskolan är lokal förhyrd i slöjdskolehuset.

I år (1905) har beslut fattats om uppförande af två nya folkskolehus, det ena för Bergaby skolrote, närmare Norrby än det nuvarande skolhuset, som skall rifvas, och det andra på Borfona ägor vid den s. k. Kattlundsbacken, afsedt för en ny skolrote, som skall bildas af de närmast belägna byarna och gårdarna och hvarigenom minskning i det höga barnantalet i kyrkskolan vinnes.

* * *

Ett *sockenbibliotek* bildades 1858 och delades i två delar, den ena i klockaregården, den andra vid Rockhammar. I början anlitades det flitigt, men af åtskilliga skäl blef det efter hand allt mindre användt och står nu utslitet och nästan bortglömdt i klockaregården.

Ett mindre *skolbibliotek* för skolornas räkning bildades för några år sedan.

En *föreläsningsförening* för Fellingsbro bildades 1897 för anordnande af populära föreläsningar för arbetsklassen. Den åtnjuter statsanslag och understöd af församlingen.

XIV. Fellingsbrodräkten.

En särskild dräkt har förr allmänt burits af allmogen i Fellingsbro. Ännu någon gång användes rocken af denna dräkt såsom högtidsdräkt. Vid begrafningar af män händer det ej sällan, att den aflidne bäres till grafven af personer, klädda i den gamla Fellingsbrorocken. Sista gången rocken bars af ett större antal personer vid samma tillfälle, var vid invigningen af Örebro—Krylbobanan, då vid Sällinge station kronprinsen uppvaktades af ett 20-tal Fellingsbroare, klädda i Fellingsbrodräkt. Det för rocken utmärkande är röd ståndkrage med svart sammetskant, röd tumsbred kant framtill och röda uppslag kring händerna. För öfrigt är den en s. k. lifrock af svart tyg utan slag och sammanhålles framtill med häkten, som gå upp till halsen.

Vid den manliga Fellingsbrodräkten är knuten den traditionen, att den är gifven åt Fellingsbro allmoge såsom en hedersdräkt för dess tapperhet i striden mot danskarne under Engelbrekts befrielsekrig.

För att få närmare reda på dräktens historia, är det dock nödvändigt att se den i sammanhang med andra sockendräkter.

1400-talets svenska bonddräkt, såvidt vi känna den af samtida målningar, bestod för männen af åtsittande hosor, skjortlik tröja, bälte, topplik hatt och pjäxliknande skor samt för kvinna af kjol med lif i samma stycke, bälte och hvitt huklä. Denna dräkt ändrades så småningom genom inflytelser från städerna och från herrskaperna. Vid 1700-talets början hade vissa dräkttyger genom orternas konservatism blifvit utmärkande för icke blott olika landskap, utan äfven inom dessa för olika socknar. I hufvuddrag tedde sig dock de svenska allmogedräkterna vid 1700-talets början sålunda. Männen buro vida knäbyxor, ofta 2, 3, ja, stundom 4 par utanpå hvarandra. Ytterbyxorna voro af vadmal, stundom också af sämskad renhud. Tröjan, som var öppen framtill och hopfästes med häktor, var i regeln af svart, blått eller hvitt vadmal och pryddes, om tyget var mörkt, med röda ränder vid axelsömmarne samt med röda eller bruna halsuppslag och ärm-

linningar, i fall det åter var hvitt, med dylika af blå eller grön färg. Var tröjan af äldre typ, saknades uppslag. Ofta buros ända till tre tröjor under hvarandra, hvarvid iakttogs, att de inre hängde ned under de yttre. Vintertiden buros korta fårskinnspälsar. Kring midjan ett bälte af läder. Strumporna voro groft stickade och oftast hvita. Utanpå skor och strumpor drog man vintertiden ett slags ytterstrumpor, sockor.

Redan strax vid 1700-talets början hade i en och annan ort långrockar kommit i bruk, särskildt såsom utmärkelse för kyrkovärdar, nämndemän, fjärdingsmän o. s. v. Men ännu betraktades i regeln långt inpå midten af 1700-talet dessa plagg likasom också messingsknappar och skospännen såsom en stor lyx. Äfven de mera trångsittande sämskskinnsbyxorna kunna näppeligen anses hafva blifvit allmänna förrän vid medlet af 1700-talet. Åtskilliga ändringar skedde efterhand och allmogedräkterna vid 1800-talets början företedde många olikheter mot dem vid 1700-talets början. "Den som tilläfventyrs fasthåller vid den åsikten, att vi i t. ex. värendsdräkten, vingåkersdräkten, daldräkterna o. s. v. möta något uråldrigt fosterländskt, bedrager sig otvifvelaktigt mycket".[1])

Hvad orterna intill Fellingsbro angår — särskildt i Nerike — meddelar H. Hofberg i "Nerikes gamla minnen", att bland männen i slutet af 1700-talet snittet på kläderna öfverallt var lika och ungefär såsom ännu (år 1868) brukas i bergslagerna, nämligen lång rock med ståndkrage och häktor, kortbyxor samt strumpor och skor. Skiljaktigheten i klädseln var obetydlig och bestod knappt i annat än den olika färgen på karlarnes rockar. Invånarne i de olika socknarne plägade tillägga hvarandra namn efter färgen på rockarne. Edsbergsborna kallades "korpar", emedan deras helgdagsdräkt utgjordes af svart rock, Kumlaborna "stutar" för deras bruna söndagsrockar och Glanshammarsborna "aborrar", därför att de kring rockkragar och uppslagen hade röda lister. Vi igenkänna i Glanshammarsbornas vedernamn samma namn som Fellingsbroarne af samma skäl fått för de röda kanterna på sin dräkt.

Äfven i Götlunda har dräkten med de röda listerna burits, enligt hvad Sjöqvist upplyser i sin afhandling om Fellingsbro. Den har ock burits af männen i hela Fellingsbro härad, såsom härnedan skall visas.

Af det nu anförda framgår, dels att det egendomliga i Fellingsbrodräkten är de röda listerna, dels att dräkten burits inom ett område af hela Fellingsbro härad och möjligen äfven hela Glanshammars härad, åtminstone i socknarna Glanshammar och Götlunda. Klart är däraf, att om dräkten är en utmärkelse för välförhållande under Engelbrekts befrielsekrig, så kan det endast

---

[1]) Sveriges rike, del II, svenska folket, dess lefnadssätt, seder och forntro, i tidskriften Ljus, af amanuensen E. Hammarstedt, sid. 494 ff.

vara det röda på dräkten, som har denna historiska karaktär, samt att samma utmärkelse gäller alla de socknar, som burit likadan dräkt.

Vi öfvergå nu till dräkten, sådan den omtalas i kyrkans handlingar eller annorstädes.

Första gången Fellingsbrodräkten möter oss i några handlingar är i 1776 års sockenstämmoprotokoll. Landshöfdingen frih. J. A. Hamilton var närvarande vid stämman och "täcktes föreställa åtskilliga ärenden", bl. a. om klädedräkten. Det heter: "Den klädedräkt, som af ålder varit i bruk här i socknen, så af man som kvinna, och nu befanns oförändrad, var ganska vacker, snygg och hedrande, hvarför allmogen uppmuntrades att densamma framgent bibehålla".

Nästa gång dräkten nämnes i protokollerna är år 1793. Då träffades en förening om klädedräkten i socknen till motarbetande af yppighet och öfverflöd i allmogens klädsel i anledning af ett kungligt cirkulär om vidtagande af åtgärder i sådant syfte. Under öfverläggningen härom yttrade sig hofjunkaren Svedenstjerna om dräkten: "Mankönets antagna och bibehållna hedersdräkt [1] har hedrat denna socken, ja, t. o. m. vunnit öfverhetens uppmärksamhet [2] samt äfven afböjt mycken med förändringar i klädedräkt förenad kostnad". Han manar till att genom öfverenskommelse äfven för kvinnokönet antaga en viss hedersdräkt.

Prosten Acrelius sade om dräkten: "Både män och kvinnor bären I svarta kläder efter den tillskapnad, som edra förfäder flera mansåldrar tillbaka antagit."

Och riksdagsman Olof Larsson i Gåsta anförde: "Det modell på kläder, som vi bönder här uti Fellingsbro nu bruka, hafva vi bibehållit efter våra förfäder. Det är urminnes gammalt, det är hederligt, det är icke mycket dyrbart, de äro oss anständiga. Jag har vid flera tillfällen klädd i sådana kläder varit i umgänge med höga personer. Jag vill här nämna, då jag vid riksdagen i Gefle hade den nåden att munteligen få tala med högstsalig kungl. majestät (Gustaf III), blef jag af hans maj:t tillfrågad, om sådana kläder brukades i vårt härad. Jag svarade, att det var allmän klädedräkt i Fellingsbro härad, att den var urgammal och att våra kvinnfolk tillverkade desamma, hvarpå högstsalig kungl. maj:t förklarade sitt nådiga välbehag för denna klädedräkt och sade, att han var mycket vacker." "Jag önskar", tillade Olof Larsson, "att denna klädedräkt måtte i evärdeliga tider hos våra efterkommande blifva bibehållen".

Prosten Acrelius framhöll därjämte åtskilligt, som han ansåg vara yppighet i dräkten. Sedan han prisat kvinnorna för deras

[1] = högtidsdräkt; jämför samma uttryck i föreningen om kvinnfolkens dräkt, punkt 8.

[2] Torde syfta på riksdagsman Olof Larssons i Gåsta härnedan anförda samtal med Gustaf III.

allvarsamma dräkt: svart kjortel och svart tröja, frågade han, om dock icke deras många, svarta silkeshalsdukar vore en yppighet; en på hufvudet, en annan på halsen, en tredje i handen. "Det tyckes", sade han, "såsom om de aflägga sina gamla anständiga hucklen eller s. k. hufvuddukar".

Hvad ungdomen angick, så ville prosten framhålla några stycken, som, om de icke i tid afböjdes, skulle följas af flera, som skadligare voro. "Några, icke många", sade han, "bära sammetsband kring hatten. De kosta ej mindre än 16 sk. st. Silkeshalsdukar, både svarta och mångfärgade, till ett värde af öfver 1 rdr st. Silfverfickur, så onyttiga, så odugliga, att om solen icke hade säkrare gång, skulle de snart falla i en olycklig tidräkning. Jämväl skospännen af silfver".

"I åldrige män", fortfor prosten, "sägen om edra förfäder uppfödde eder i sådant slöseri? Påminnen eder den tid, då edra föräldrar hade den förmåga att uti sina hus köpa in stora silfverkannor, förgyllda silfverbägare, större och smärre, blänkande för edra ögon, — en tid, den jag, som varit i så många år bland eder, ännu väl minnes —, att förtiga kittlar af koppar och mässing! Sägen på edra samveten, om då sådan fåfänga uti kläder som nu här härskade bland eder?"

Följden af öfverläggningarna blef en *"förening mellan samtlige innevånare af allmogen i Fellingsbro angående deras gamla klädedräkt, af urminnes tid brukad, ifrån inkomna missbruk befriad och anyo stadfäst."*

För manfolken:

1:o) Brukas och bäres svart vallmanströja med helskuret bakstycke, rynckt och stofferad med röda linningar af ylletyg vid handlofven, häktraden såsom ock halskragen, en grön tröja inunder, på lika sätt med röda linningar stofferad, samt byxor af sämsk (-skinn), dessa kläder, samtliga häktade med häktor, blå hemväfd kapprock utanpå — utgör hela högtidsdräkten.

2:o) Förkastas de i senare tider inkomna missbruk, nämligen sammetsband omkring hatten, silkeshalsdukar, 2- till 3-brokuta, skospännen af silfver och af hvarjehanda metaller, knappar vid knäna, fickur samt annan fåfänga, utmärkande högmod, utmattande en eljest svag förmåga och ett afvikande ifrån den gamla allvarsamheten.

3:o) Härvid undantagas svarta silkeshalsdukar, såvida de nyttjas af besuttne bönder och hemmansbrukare. Våra ogifta söner, tjänstedrängar och torpare i gemen samt socknehandtverkare varda ifrån den förmån att bära svart silkeshalsduk uteslutne, dem likväl obetaget att afbruka sitt nuvarande förråd. De kunna väl vara belåtna med sådana halsdukar, som brukliga varit, förrän silkeshalsdukar inkommo.

För kvinnfolken:

4:o) Brukas och bäres svart kjortel och tröja af svart *camellotte* eller annat ylletyg däremot svarande i bekostnaden, i händelse tiderna skulle så förändra sig.

5:o) Vi skulle väl önska, att allt hvad siden är och heter vore vida ifrån våra hus, hustrur, barn och tjänstefolk, men sedan det inkommit och icke så lätt till alla delar kan afskaffas, så vilja vi det till någon del hafva inskränkt och hålla före, att en hederlig hustru kan vara värd att bära sidentygsmössa och silkeshalsduk, bägge svarta; kan ock väl sidentygsmössa af hustru brukas enfärgad, brun eller annorledes, jämväl ett brunrandigt eller dylikt silkeskläde, som allvarsamt är i färgen. Men icke får mer än ett silkesskläde af hustru brukas, hvar gång hon klädder är.

6:o) De hucklen, som våra hustrur af ålder brukat och ännu till en del brukliga äro, hålla vi för mindre tjänliga: de äro kostsamma att uppsätta och hålla vid makt; under gudstjänsten skyla de deras ansikten, då de ej hafva lägenhet att dem å sido sätta; jämväl oskickliga och hinderliga vid den hel. nattvardens begående; äro bättre afpassade för begrafningar och sorgliga tillfällen[1]).

Våra döttrar och pigor torde väl till en del hafva skaffat sig brokuta sidentygsmössor och kläden af hvarjehanda färg. Vi missunna dem icke tid till afnötande och afyttrande, men vilja härmed förordna, att ingen hädanefter får äga och nyttja flere än en och en annan därtill, när den förra blifvit halfsliten, enfärgade och med band, som icke äro glittrande och brokuta. På lika sätt bestå vi dem allenast ett halskläde af silke, som enfärgadt är.

8:o) Våra kvinnors hedersdräkt stadga vi nu sådan som den af ålder varit och ännu är till denna tid: svart mössa, svart tröja, svart kjortel, hvit halsduk, hvitt förkläde.

9:o) Vi hafva orsak att berömma våra kvinnfolk för deras slöjder uti spinnande och väfvande af bomull, ylle och linne. Som vi hafva lifstycken af deras tillverkningar, så upplåta vi dem frihet att ock få sig till kläder arbeta hvad slag, hvad färg, hvad skapnad dem hälst behagar och de kunna påfinna. Det vore eljest att kväfva deras idoghet, uppfinningsgåfva och sparsamhet.

10:o) Somliga hafva vändt sig till köpta väfnader af *camellotter* och andra slag uti hvarjehanda färger till tröja och kjortel. Dem vilja vi hafva utdömda och anse dem, som sådant bära, vansläktade från oss. Ty de, som lägga ut sina pänningar på detta sättet, böra hellre använda dem på tyger, som svarta äro och höra till vår dräkt.

11:o) För öfrigt äro vi öfvertygade, att en förståndig husmo-

[1]) 1721 omtalas de under namn af "hilkor" såsom hinderliga vid kalkens utdelande vid nattvardsgang.

der, som väl styrer för sig och sitt husfolk i kläder, är bättre än någon skrifven klädordning.

Och på det denna klädordning, som nu upplifvad är, ej hastigt må aftyna, så anhålla vi hos det vördiga prästerskapet, att denna förening varder årligen på midsommardagen uti allmän sockenstämma uppläst — — —.

Som tjänstgörande krigsmäns hustrur och socknehandtverkares äro till största delen med oss befryndade, så lära de icke underlåta att kläda sig efter vår föreskrift.

Våra grannar af allmogen i Näsby och Ervalla församlingar, tillsammans med oss i ett härad, påkalla vi att gå med oss i denna förening och så göra ett med oss, att de icke i något mål blifva skiljaktiga". Sedan man uttalat sin önskan om k. m:ts stadfästelse å denna förening och framhållit, att äfven bruksarbetarne måtte få någon föreskrift om klädordning, så att icke fåfängan i deras kläder måtte reta allmogens ungdom, undertecknades föreningen af ombud för församlingen.

Hvad nu åter angår dräktens historiska karaktär, så är det anmärkningsvärdt, att ingenting, hvarken vid landshöfdingens ord om dräkten 1776 eller vid öfverläggningarna om dräktens beskaffenhet 1793 och de därpå träffade noggranna bestämmelserna om dräktens utseende, nämnes därom, att dräkten skulle vara *gifven* åt församlingen såsom hedersdräkt eller att den skulle härleda sig från Fellingsbroarnes deltagande i Engelbrekts befrielsekrig. Det säges tvärtom tydligt, att den är "antagen". Och fäster man sig vid riksdagsman Olof Larssons samtal med Gustaf III om dräkten, hvad hade varit naturligare än att just dräktens historiska karaktär omtalats för konungen och att konungen haft annat att yttra än blott, att den var mycket vacker, om det verkligen omtalats för honom, att den ansågs härleda sig från Engelbrekts dagar. På grund häraf måste det antagas, att den åsikt om dräktens historiska ursprung, som nu är allmänt utbredd och starkt rotfäst i församlingen, vid denna tid, där den fanns, icke uppbars af någon starkare öfvertygelse och alls icke gjorde sig gällande på det sätt, som sedermera blifvit fallet.[1])

---

[1]) Ännu 1821 var icke denna uppfattning om dräkten allmän i Fellingsbro. Detta framgår ur "Läsning för finnar", s. 244 not. 14, af C. A. Gottlund, hvilken är känd för sitt arbete för finnarnes i Sverige lyftning i sedligt och religiöst hänseende. Han besökte sommaren 1821 Fellingsbro. I sin anförda bok säger han: "I Fellingsbro socken begagnas allmänt af karlarne en besynnerlig klädsel, de bära nämligen en svart s. k. "vermlandsrock" med röd ståndkrage ikring halsen och på ärmarne röda uppslag, hvarigenom man lätt kunde misstaga sig och tro dem vara någon slags militär. På min fråga om orsaken visste ingen härom upplysa mig."

Slutligen fick han af en gammal gubbe höra, säger han, att, enligt en gammal sägen, ett mord under katolska tiden blifvit begånget i kyrkan Jul-

Första gången denna uppfattning om dräkten framträder, är i Sjöqvists afhandling om Fellingsbro. Här berättas också om ett samtal med Sveriges konung om dräkten. 1833 uppvaktade en deputation, bestående af assessor Sjöqvist på Grönbo, d:r S:s fader, och tre dannemän Karl XIV Johan för att till kyrkoherde begära dåvarande lektorn i Västerås Nibelius. Dannemännen voro klädda i sin sockendräkt. Konungen tyckte den såg *krigisk* ut. Assessor S. svarade, att dräkten, enligt församlingens förmenande, härledde sig från Engelbrektska tiden och bars till minne af den tapperhet och fosterlandskärlek, socknens innebyggare då visat vid danskarnes fördrifvande. H. m:t tycktes blifva intresserad och menade, att en sådan hedersdräkt var väl värd att bära. (Märk skillnaden i samtalet om dräkten med Sveriges konung nu och vid riksdagen i Gefle!)

Ännu en gång uppvaktades Karl XIV Johan af Fellingsbroare klädda i sin dräkt. 1841 begärde en deputation från Fellingsbro hos konungen till kyrkoherde ende sökanden till kyrkoherdetjänsten prosten A. Källström i Sofia Magdalena (Sollerön). Vid återkomsten berättade de, enligt sockenstämmoprotokollet, att H. M. Konungen med synnerlig nåd och välvilja mottagit och bemött församlingens representanter, hvilkas ännu bibehållna sockendräkt enligt h. m:ts egna ord erinrade om "fornsvenska seder och om den urgamla troheten mot konung och fosterland".

Låt oss nu se, hvad Sjöqvist har att säga om dräktens historiska beskaffenhet. På tal om Fellingsbroarnes deltagande i striderna mot danskarne under Engelbrekts befrielsekrig, säger han i en not: "Till styrkande af dessa traditioners historiska betydelse kan åberopas äfven den omständighet, att Fellingsbro allmoge ännu bär en slags militärisk dräkt, egen för denna socken, hvilken *man vill påstå skall* [1]) härleda sig från danska oroligheten under Engelbrekt". "Och finnes", fortsätter Sjöqvist, "i kyrkans arkiv en kungl. förordning af Karl XI, som påbjuder, att denna dräkt, som för församlingen bevarar och i minnet återkallar sådana ärofulla tider och händelser, vid vite ej får afläggas; samma påbud finnes förnyadt af Carl XII och skall årligen uppläsas hvarje midsommardag."

Det är detta åberopande af två kungl. förordningar, som gjort,

morgonen och gärningsmannen kunde ej upptäckas. Kyrkan, som därigenom ansågs ohelgad, nedrefs då och allt manfolk dömdes att till åminnelse bära denna dräkt.

Orimligheten i denna sägen behöfver ej framhållas. Men att någonting sådant *kunde* berättas af en församlingsbo och att ingenting sades om att dräkten ansågs härstamma från Engelbrekts tid, visar tydligt att åsikten om dräktens härledning från Engelbrekts befrielsekrig icke vid denna tid utgjorde någon allmän tradition i församlingen.

1) Kursiveradt af förf.

att Sjöqvists uppgift om Fellingsbrodräkten ansetts vara historiskt bestyrkt. Men det är tydligt, att Sjöqvist icke har velat säga mera än att uppfattningen om dräktens ursprung är en tradition, då han ju använder uttrycken "man vill påstå" och "enligt församlingens förmenande". Det måste vidare antagas, att de båda åberopade förordningarna — som *nu* icke finnas i kyrkans arkiv — icke innehållit något stöd för dräktens samband med Engelbrekts befrielsekrig. Ty först och främst är det svårt att tänka, att en af två konungar styrkt eller åtminstone kraftigt betonad uppgift om dräktens historiska värde kunnat blifva så bortglömd eller förbisedd, att vid 1793 års förening om sockendräkten trots all vidlyftighet i öfverläggning och beslut — protokollerna häröfver upptaga 17 sidor — ingenting nämnes om dessa k. förordningar, och detta oaktadt de, såsom Sjöqvist säger, "årligen upplästes hvarje midsommardag".

Och för det andra skulle Sjöqvist icke hafva nöjt sig med det obestämda uttrycket: "man vill påstå", ännu mindre behandlat saken i en not, om han kunnat anföra de k. förordningarnes utsagor om, huru dräkten tillkommit. Tvärtom skulle han haft den för sin gradualafhandling synnerligen värdefulla förmånen att kunna framlägga ett historiskt dokument af värde.

Huru det nu med de k. förordningarna må förhålla sig, säkert är, att vi måste stanna vid att uppgiften om, att det för dräkten utmärkande härstammar från Engelbrekts dagar, är en tradition, för hvilkens riktighet inga bevis äro anförda. Af det föregående är ock klart, att det är under det sist förflutna århundradet, isynnerhet i följd af uppgifterna i Sjöqvists afhandling, upprepade af Schultz i hans "Fellingsbro förr och nu" [1]), som uppfattningen om dräktens härstamning från Engelbrekts tid växt sig stark inom församlingen.

I tilliten till sanningen af denna tradition ligger en varm känsla af tillgifvenhet för hembygden och vördnad för fädernas bragder, som bjuder aktning.

Efterhand kom tiden för dräktens bortläggande. Vid tiden för Sjöqvists afhandling år 1842 nyttjades den sällan utom i kyrkan, på begrafningar, bröllop och andra högtidliga tillfällen.

1856 var den nästan alldeles bortlagd. För att förmå församlingen att återtaga den framhöll biskop Fahlcrantz vid visitationen detta år, huru "församlingen borde vara stolt öfver att äga och bära en sådan dräkt, ärfd från framfarna stora minnesrika tider, då friheten från förtryck och elände köptes äfven med denna församlings blod i striden mot utländskt öfvervåld under kopparbergaren, den store Engelbrekt. Utom det att rättigheten till

---

1) Äfven Schultz säger i "Fellingsbro förr och nu": Det *tros*, att denna uniform för allmogen daterar sin uppkomst från Engelbrekts befrielsekrig.

denna dräkt varit dyrköpt och med ära vunnits i en stor fosterländsk sak och därför icke frivilligt borde öfvergifvas, medförde en sockendräkt många fördelar. Den uttryckte enighet, den innebar kraft och vore i många hänseenden en sköld mot det onda. H. H. Biskopen uppmanade därför församlingen allvarligen att åter upptaga sin dräkt och att bära den med heder."

Allt mera sällan har dräkten burits. Men då särskild högtid har varit för handen, har den gamla hedervärda rocken åter tagits på. Äfven af Sveriges nuvarande konung har den uppmärksammats. Det var vid konungens besök i Linde för 4 à 5 år sedan. En middag gafs för konungen, och dannemän fran Fellingsbro, iklädda Fellingsbrorock, voro närvarande. En af dem fick redogöra för konungen om dräktens historia, sådan den förtäljes i församlingen. Konungen blef intresserad. Då han hörde, att k. förordningar voro utfärdade om dräkten, anmodade han häradshöfding Hygrell att anskaffa dessa till konungens genomseende, samt lofvade sitt kungliga namnchiffer att bäras på rocken. Detta bars också vid uppvaktningen för kronprinsen vid Sällinge station.

XV. Byggnadssätt, byordningar, sedvänjor.

Byggnadssätt. Ännu in på 1800-talet var det sed att bygga boningshusen och de till gården hörande uthusen så, att de tillsammans kringgärdade gårdsplanen, till hvilken man inkom genom det öfverbyggda portlidret. För fönstren till boningshuset funnos luckor, som tillskrufvades, då mörkret inbröt. När så äfven portarne stängdes, kunde ägaren tillämpa på sin gård det engelska ordspråket: Mitt hem är min borg.

De på sid. 100 och 101 angifna byggnaderna vid Prostgården år 1711 visa byggnadssättet vid den tiden för större gårdar.

Den 1784 upprättade brandstodsföreningen för Fellingsbro härad uppräknar följande byggnader vid ett välbyggdt bondehemman: 1) boningshus med 2 stufvor (stugor eller större rum), förstufva och millankammare, hela huset 24 à 28 alnar i längd och 10 alnar i bredd inom knutarna, eller ock blott en stufva med hälften mindre förstufva och afplankad millankammare; 2) tvänne bodar af 12 à 14 alnars längd, 10 alnars bredd eller en hälften kortare med loft; 3) loge med två golf, 12 à 14 alnar långt hvardera; 4) fähus, 16 alnar långt, 12 alnar bredt; 5) stall af samma storlek; 6) redskapshus; 7) fårhus med skulle, 10 alnar i fyrkant; 8) foderlada; 9) svinhus, afdelt i 2 rum; 10) hemlighus. Därjämte portlider, merendels uppsatt mellan andra hus.

I det större boningshuset låg mellankammaren mellan de två stugorna och från den på husets långsida belägna förstugan ledde dörrar till stugorna och kammaren. I det mindre boningshuset voro förstugan och kammaren på ena gafveln och ingången äfven här på husets långsida. Framför förstugan var en förstugukvist, vid de större boningshusen ofta utsirad och försedd med bänkar.

Där två stugor funnos, var den ena "vandasstuga" (hvardagsstuga) och utgjorde familjens vanliga uppehållsort. Den andra var afsedd för högtidliga tillfällen och saknade ofta eldstad. Mellan-

kammaren var — åtminstone i en hel del gårdar — kök, men efterhand förlades köket allmänt till vandasstugan.

Många gårdar af denna byggnadsstil finnas ännu kvar, men ofta påbyggda med en öfvervåning.

Soldat- och husarstugorna äro allmänt byggda med stuga, kammare och förstuga, såsom i det mindre boningshuset härofvan är angifvet.

I slutet af 1700- och början af 1800-talet blef det sed att bygga 2-våningsbyggnader. De voro till en början endast en fördubbling på höjden af det gamla byggnadssättet. Efterhand började större gårdar byggas med flera rum och fönstrens antal blef ofta ett tecken till den lyx, ägaren ville utveckla. Ju flera fönster, desto ståtligare byggnad.

På 1870-talet började envåningshusen åter komma till heder, men nu i modernare former. Allt mer har bekvämlighet i det inre och prydlighet i det yttre blifvit bestämmande för byggnadssättet.

Byordningar. På 1700-talet upprättades i byarna s. k. byordningar, föranledda af nödvändigheten att ordna de förhållanden, som voro en följd däraf, att dels en del mark var gemensam för byamännen, dels de olika hemmanens tegar och ängslotter lågo om hvarandra, så att man vanligen måste färdas öfver grannens mark för att komma till sin egen. Två sådana byordningar i Fellingsbro finnas bevarade, en för Nyckelby och en för Fogryte, båda stadfästade af häradsrätten, den förra af år 1780 och den senare af år 1791.

År 1742 hade genom ett k. bref utfärdats ett projekt till byordning, "som skulle få jämkas efter hvarje orts beskaffenhet samt öfverenskommelse mellan grannarne i byalagen". Nyckelby ordning är tydligen grundad på detta projekt. Inledningen till densamma lyder:

"På det så mycket bättre ordning må uti byalag kunna hållas, så skall i hvar by en ålderman tillsättas på ett eller flera år, allt efter som byamännen sig därom förena. Åldermannen äger makt, när han antingen själf pröfvar nödigt eller varder af någon annan tillsagd och påmint, att sammankalla grannarne och byamännen till att gemensamt med hvarandra öfverlägga om det arbete, de då vilja företaga, eller hvad helst det vara må, som till hemmanens bättre bruk, häfdande och förmån lända kan. Detta sammankallande sker genom en budkafle, hvilken hos åldermannen förvaras, men när byamännen skola komma tillsammans, bör den af åldermannen skickas omkring byalaget, då den, som en sådan budkafle efter ordningen mottaga bör, är förpliktad densamma strax och utan ringaste uppehåll till sin granne fortskaffa. Försummar någon detta eller visar härvid någon motvilja, plikte första gången

16 öre smt och andra gången dubbelt. Byamännens sammankallande kan ock ske genom blåsning utur en lur eller horn eller ock med trumslag af en pinna, allt efter som de själfva bekvämligast finna och sig förena kunna. När budkaflen således omlupit eller tecken på förenämnda sätt till grannarnes sammankomst är gifvet, bör åboen själf ifrån hvarje hushåll på den därtill utsatta sammelplatsen sig strax inställa och afhöra, hvad som af åldermannen kan blifva framställdt. Blifver någon utan laga förfall borta, böte 16 öre smt; sker det oftare af tredsko eller vårdslöshet, böte hvarje gång dubbelt. Är byalaget stort, böra tvänne bisittare af åldermannen tillsättas, hvilka äga att afgöra de förefallande disputer samt att exeqvera böterna, hvartill de tröga och motvilliga efter denna byordning göra sig förfallne. Skulle någon af byamännen vara så obetänkt att vid sammankomsten med oanständiga ord öfverfalla åldermannen eller någon annan af grannarna eller ock utbrista i eder och svordom, böte 2 daler smt eller mera efter omständigheterna, som brottet är till."

Byordningen för Fogryte inledes endast af orden:

"Till förekommande af den oreda, som grannar emellan uppkomma kan, då ordning och ordentlighet åsidosättas, hafva vi undertecknade jordägare och byamän uti Fogryte by och Fellingsbro socken med hvarandra uti vänlighet öfverenskommit och låtit upprätta en så kallad byordning med följande korta punkter till efterlefnad, som härefter skrifteligen författade äro af följande innehåll, nämligen."

Nyckelby byordning innehåller 37 §§ med bestämmelser om gärdesgårdar, om grindar, om dikning, om åkerbruket, om betning i ängarna om hösten, om vatten i diken, om slåttertiden, om vägar, om tjudring, om betning i ängar och gärden, om körning, om ärter och rofvor, om vallgång, om slåtterbärgningen, om torpare, om svin, om elden, om andra byar och om pantning. — Fogryte byordning har 22 punkter, berörande ungefär detsamma.

Ur Nyckelby byordning må anföras: § 8. Till förekommande af den skada och olägenhet, som ofta däraf förorsakas, att den ene grannen uppå den andres sådda åker fördärfvar och nedtrampar hans säd, böra samtlige grannarne efter görligheten göda sina åkrar på en trakt och skifte, så att de kunna utså enahanda säd om höst och vår. Och emedan rågsädet bäst och säkrast utöder den skadliga landt- eller flyghafren, ty är högst angeläget att detta sädet mest idkas på de orter, där densamma sig inrotat.

§ 15. Några dagar, innan slåttertiden om sommaren infaller, skall åldermannen kalla grannarne tillsammans och med dem öfverlägga, när de vilja begynna att slå sina samfällda ängar, börande skiften och tegarne en eller flera dagar förut utstakas och utvadas; hvarefter alla böra på en gång begynna att slå, så att den

ene icke trampar och nedkörer den andres gräs. Slår någon, sedan sålunda skift är, öfver rätta linien uppå sin grannes äng, betale höet eller gräset dubbelt tillbaka och plikte dessutom 1 daler smt.

§ 16. Ingen må afslå sina åkerrenar i sädesgärdet, innan samtlige grannarne sig därom förenat och bytesrenarna först blifvit delta.

§ 17 — — — På det byamännen måge så mycket bekvämligare kunna köra öfver diken, hvarest de helst åstunda, samt slippa att hålla renar och bivägar på åtskilliga ställen, alltså skola till dikens conservation, som de eljes nedköra och igentrampa, lösa flyttbroar i hvarje by hållas — — —.

I §§ 18 och 19 bestämmes, att ingen får tjudra sina kreatur i äng eller sädesgärde, äfven om det sker på hans egna ägor, utan samtlige grannarnes öfverenskommelse, samt att sedan ängarna äro afbärgade, böra inga kreatur om hösten däruti insläppas, innan åldermannen sammankallat grannarne och de sig förenat såväl om tiden för betet som ock om antalet och hvad slags kreatur, de vilja där insläppa. På samma sätt förhålles, när sädesgärdet om hösten blifvit ledigt och säden inbärgad.

I § 21 bestämmes, att där grannarne samfälldt pläga så sina ärter eller rofvor på en viss trakt, skulle ingen få tillåta sina barn eller andra att gå ut och plocka ärter eller upptaga rofvor till kokning, utan om sådant må tillåtas, böra samtliga grannarne därom tillsägas.

§ 31. Allt ifrån kälen går utur jorden, till dess hon åter kälad varder, böra svinen vara ringade och skola de ändå, när säden inköres, vara instängda eller utur vägen.

Bar eld fick icke bäras hemmanen emellan eller i stall, fähus, lada eller annat uthus. Ej heller fick eld lämnas osläckt eller ovårdad i kölna, pörte, badstuga eller smedja. Alla byar böra vara med vatten väl försedde.

För Fogryte bestämdes, att de som höns hafva, skola dem vingarne afklippa, att de icke flyga in och göra skada i sädesgärden och täppor, vidare att till förekommande af den vådeliga skada, som okynnes få hvarannan tillfoga kan, skall hvar och en sina kreatur de hvassa hornspetsarne afsåga eller ock kreaturet med tjänliga trinda träknappar på hornspetsarne förse. Vidare skulle ingen utan lof och tillstånd få låntaga annans på åkergärdet kvarlämnade åkerredskap, o. s. v.

Ännu tillsättes hvarje 1 maj i tur bland byamännen i Fogryte en ålderman, som har hand om byns handlingar och kassa och kallar byamännen till sammanträden angående gemensamma angelägenheter. På en klubba spikas med en nubb den skriftliga kallelsen fast och den går sedan som budkafle genom byn. Byns kassa på 10 à 20 kr. är bildad genom försäljning af vägslog och

sammanskott. Den afgående åldermannen håller vanligen ett litet kalas 1 maj för byamännen.

Äfven i Nyckelby och Oppeby går sådan befattning i tur och finnas kvar anordningar från byordningarnas tid.

Ett exempel på, huru man förr sökte styra oroliga element i en by, är ett kontrakt, som 1825 upprättades mellan Oppeby byamän och afskedade husaren Gustaf Sjöberg. De förre försålde däri den s. k. Rapps stuga till den senare mot villkor bl. a., att "Sjöberg med sin hustru skall lefva och visa sig alltid ordentlig och beskedlig emot grannarne i byn". Hvarom icke skulle Sjöberg genast få borttaga stugan och ej mera vistas på Oppeby ägor. "Ytterligare förbinder jag Gustaf Sjöberg mig att hvarje år den 1 maj bestå på Oppeby grannar en kanna brännvin eller dess värde i kontant". — Datum och underskrifter.

Brudstugugång bestod däri, att kvinnor, då de ämnade ingå äktenskap, beledsagade af någon tilltagsen förespråkande hustru, gingo från gård till gård, från by till by, hela socknen öfver för att "samla till bo". De gjorde besvär i husen, då de kommo, och ofta, då de icke fingo, så att de voro nöjda, talade de illa om folket i sådana hus. Seden var djupt inrotad, förbjöds gång på gång, men höll likväl i sig. 1737 förbjöds den på sockneståmma, men 1770 fanns den fortfarande kvar.

En likartad sed var, att nygifta män med en förespråkare foro gårdarne emellan för att samla "sädeskorn". Därunder öfvades dryckenskap och allehanda oordentlighet och "mången af klenare villkor gaf sig till skada eller blottställdes för sådant folks vidriga omdöme".

1770 beslöts, att den gamla oseden, som nygift folk i långliga tider föröfvat och ännu vilja hålla vid makt, att med tiggeri stryka öfver socknen skulle ånyo och på det eftertryckligaste förbjudas. "Hvilken som i Fellingsbro socken far gård emellan under namn att till ny bosättning samla sädeskorn, skall böta 2 daler smt, hvilket vite ock gäller den, som något gifver eller låter sig till förespråkare bruka. I samma måtto den, som tar sig före att under namn af bosättning gå gård emellan med samlande i brudstugu, som det kallas, skall plikta 1 daler smt, hvilket vite ock gäller den, som något ger eller förespråkar."

Denna kraftiga åtgärd synes hafva dömt seden till undergång i dess forna form. Men ännu fortlefver den i "lysningspresenterna".

I Bergströms Arboga Krönika är följande vers antecknad från Fellingsbro, troligen brukad vid brudstugugång:

Lägg i lår, lägg i spann,
Vacker brudgum, vacker man.

Bröllop firades fordom med långt större ståt än nu. Schultz skrifver härom i "Fellingsbro förr och nu" (1851): "Bröllop firas

här af allmogen med mycken pomp och ståt. Vigseln sker dock aldrig i kyrkan, utan i bröllopsgården. Brudgummen är klädd i vanlig dräkt, den blå långrocken, bruden bär på denna sin hedersdag svart klädning, understundom af siden, förgylld krona eller ock myrtenkrona, samt är för öfrigt så modern som möjligt. Måltiden, som börjar genast efter vigseln, fortfar i 3 à 4 timmar och är särdeles grundlig. Men inga brudtal nyttjas. Endast en välgångsskål för de unga tu proponeras. Sedan, efter några timmars uppehåll, börjar dansen, vanligen ej före kl. 9 på aftonen och fortfar hela natten, hvarigenom måltidstimmarna så förändras, att frukost ätes kl. 1 à 2 e. m. och middag kl. 6 à 7. Gästabudet fortfar så mångenstädes hela 8 dagarna".

Nu går det mycket enklare till, men ofta ändå tillräckligt ståtligt. Traktens ungdom skall allmänt "ut och se bruden", som under aftonens lopp gång efter annan måste jämte brudgummen och tärnor och marskalkar, där sådana finnas, gå ut och visa sig för den skådelystna mängden. Lefve- och hurrarop beledsaga hvarje förevisning. I bröllopsgården få inga gardiner rullas ned. Gästerna beskådas genom fönstren och särskildt är bröllopsmåltiden föremål för de yngsta åskådarnes lifliga intresse.

En gammal och farlig sed är att skjuta vid bröllop. Den är dock nu i det närmaste bortlagd. Redan 1684 klagades öfver skjutande i gästabud och vid brudefärder. 1803 föreställde pastor församlingsborna, huru olagligt och farligt detta var, och varnade alla, som höllo bröllop, att tillåta sådant. Socknemännen kommo öfverens att hädanefter anse den värd och det värdfolk mindre hederligt, på hvars bröllop skott lossas.

Julfirande. Julen är af gammalt en fästfirandets tid. Julkvällen är hemmets högtid. Då delas julklappar ut. Då ätes lutfisk och risgrynsgröt. Då lyses hemmet upp genom julljusen och äfven i de torftigaste hem gläder vanligen en liten julgran barnens ögon. Husdjuren i stall och ladugård få en extra förplägning och himmelens fåglar bjudas att förse sig ur utsatta julkärfvar. På julmorgonen tändas ljus i fönstren och att komma i julottan i kyrkan är julfirandets höjdpunkt. Man önskar hvarandra "god jul". Man gästar hvarandras hem och tiden från jul till trettondagen har en prägel af större ledighet från arbete än eljes. Fäster anordnas i missionshus och ordenshus under denna tid och man söker på olika sätt bereda sig själf och andra glädje.

Ett julfirande, som nu är bortlagdt, men som förekom på 1860-talet, var "*att gå med ljusa stjärnan*". Det skedde mellan juldagen och annandagen. Följet bestod af en kung med 8 à 10 drabanter i uniform, 3 stjärnsjungare eller vise män, hvitklädda och med hvita toppmössor, Judas, en bock och en vallkulla, hvilka två senare voro med för att höja glädjen. En stjärna af oljadt papper med brinnande ljus i bars med på en stång. Kl. 8 på julda-

gens kväll drog man ut och gick från gård till gård. Vid ankomsten till hvarje gård väcktes gårdsfolket genom "Staffansvisan", hvars början sjöngs utanför:

Staffan var en stalledräng.
Håll dig väl, fålan min!
Han vattnade sina fålar fem.
Ingen dager synes än;
Men stjärnorna på himmelen de blänka.

Det öfriga sjöngs, sedan följet blifvit insläppt. Kungen red in på en häst, som bildades af två män, öfver hvilkas böjda ryggar ett täcke var lagdt, hälsade "god jul" och omtalade sitt ärende och hvad hans svit hette m. m. Därpå inkommo Judas, bocken och vallkullan. Judas tiggde penningar, brännvin, bullar och ljus. I en bleckkagge, som han bar innanför förskinnet, tömdes brännvinet. För öfrigt trakterades sällskapet med kaffe och dricksvaror. — Ända tills nästa dag grydde, höll man så på.

Någon söndagsafton under julhelgen höll sedan ungdomen ett julgille med det som insamlats.

XVI. Folksägner och folktro.

Kvarlefvor af hednisk tro och hedniska föreställningar äro sägnerna om jättar och troll och andra hemlighetsfulla varelser, som bo i skog och sjö, i berg och jordkullar. Sådana kvarlefvor är också det skrock och den vidskepelse, som hållit sig kvar i folktron ända till våra dagar. Hvad härnedan är upptecknadt, är säkerligen blott några rester af allt det, som i forna tider fyllt folkfantasien och haft makt öfver sinnena.

Då kristendomen kom, drogo sig de hedniska jättarne och trollen undan till bergen. Därifrån sökte de särskildt förstöra de kristna kyrkorna. En jättekvinna stod på Röhäll vid Svillinge och slungade med sitt strumpeband tre stenar mot Medåkers "bånglor", men slungade så illa, att den första stenen föll ned på Sällinge gärde, den andra i Skedvisjön och endast den tredje nådde fram och föll ned på kyrkogården.

En jätte, som bodde på Torshällarna ofvanför Grönbo, kastade två stora stenar mot Fellingsbro kyrka. De föllo ned på Sällinge gärde, där de ligga bredvid landsvägen än i dag.

En jättekvinna, som bodde på Käglan, har också kastat en stor sten mot Fellingsbro kyrka. Den ligger invid järnvägen på Nybble ägor vid gångstigen mellan Nybble och Rynninge. En stor sten, som ligger mellan Läbbesta och Granberga, är kastad från Tutvedsberget mot kyrkan. Mellan Stensta och Rockhammar finnes också en sten, som är kastad af en jätte. Märken synas i stenen efter jättens fingrar.

De hedniska trollen hafva gömt sina skatter i jorden. En och annan gång föras skatterna i dagen. Då kan det hända, att de få skådas af människoblickar, men sällan lyckas någon röfva till sig något af dem.

I Hammarbacken, söder om Högås, finnas sådana skatter. En gång kom en person åkande där förbi och såg en grann silfverkanna stå bredvid landsvägen. Men hästen blef rädd och den åkande hindrades därigenom att stiga ur och taga kannan.

I Jätteberget på Högås mark är en gång i berget. Därifrån hafva hörts hammarslag såsom vid stenborrning. Där har äfven lyst.

När det lyser på någon plats i marken, är detta vanligen tecken till, att där finnes en dold skatt. Det lyser i "Runströms backe" nära Fyrby garfveri. Det har också lyst i Dyrberget vid Prostgården och för öfrigt på flera platser, där grafhögar från järnåldern finnas.

I Åbylundstrakten brann det en gång i en stubbe. En karl såg det och kastade dit en stålknif. Dagen därpå lågo där 2 silfverkannor. Den ena behöll han själf. Den andra skänkte han till kyrkan.

Mer än alla andra platser äro *Tutvedsberget* och *Lisselbo källare* rika på skatter.

Tutvedsberget med dess två underjordiska gångar måste ju vara en hemlighetsfull plats. Hisingh talar i sina Antiqviteter om spöken, som sägas bo där. Där skall finnas en tredje gång, som man icke kan se och icke komma in i. Det är i den, som skatterna finnas. Någon har fått tillfälle att se in genom nyckelhålet i dörren till denna gång och bländats af de skatter, som där äro hopade. I "Tutveds stuga" sitter en gubbe bredvid ett bord och vakar öfver dem. Han är så gammal och har suttit där så länge, att hans naglar ha växt genom bordet. "Om Tutveds stuga och Lisselbo källare vore öppna, så skulle Sverige aldrig bli fattigt". Eller enligt en annan version: "I Lisselbo källare och Tutveds stuga finnas så mycket skatter, att de räcka till att föda Sveriges folk i 7 år, äfven om det ej under den tiden växte ett grönt strå."

Hvar Lisselbo källare finns, vet ingen riktigt. En gång hade en gumma varit ute för att ta löf. Det började regna och hon ställde sig under en gran för att skydda sig mot regnet. (Enligt en annan berättelse var det en piga, som gick hem från en midsommardans.) Bäst hon stod där under granen, fann hon, att hon stod i svalen till Lisselbo källare. Hon skyndade ifrigt därifrån för att skaffa hjälp att komma dit in, men då hon återkom, kunde hon icke återfinna platsen.

En bonde var en gång nära att bli ägare af skatten i Lisselbo källare. Han hade utforskat, att den som fick ett par tvillingoxar och uppfödde dem endast med oskummad mjölk, skulle med dem kunna draga fram en gullvagn ur Lisselbo källare. Han fick ett par tvillingkalfvar och beslöt att pröfva sin lycka. De fingo endast oskummad mjölk, men en dag, då kreaturen icke kommo hem till kvällen från skogen, måste hustrun för den gången gifva dem "glanmjölk". När de voro fullstora, begaf sig bonden åstad för att hemta vagnen. Han lyckades finna platsen, där den fanns, och såg tistelstången sticka upp ur marken. Gladeligen spände han sina oxar för, men när de dragit fram halfva vagnen, orkade de

ej längre, och bonden hörde en röst, som tillropade honom: "Inte dra dina glanmjölksoxar bort min gullvagn". Och så släpptes taget och vagnen försvann. Sedan dess har ingen sett ens tistelstången af den. Samma berättelse återfinnes i Medåker och Götlunda.

De hedniska offerskålarna äro i folksägnen kopparkittlar, som äro nedsänkta i en källa. I en hälsokälla vid Nybble uppe vid skogen ligger en kopparkittel. Vid denna källa samlades ungdomen fordom på trefaldighetsafton och klädde med blommor samt lekte till sent på natten. Vi ha här tydligen en lämning af hedniskt-religiösa bruk.

På Korpängen vid Vrälinge finnes en källa, kallad Korphålet. I den finnes en kopparkittel med penningar nedsänkt.

En kvarlefva af hedniskt-religiös föreställning är ock hvad på sid. 26 berättas om källan med vårdtallen vid Tojeberget.

Skogsrån uppenbarade sig ofta vid en eld. En man i Nybble red vall med husarhästarna. Vid Oxhagsberget fick han se en klar eld på berget och två vackra fruntimmer dansa kring elden. Han talade icke om det förrän följande morgon. Hans bror sade då: "Det är inte första gången det brinner där."

En bonde i N. Torfvesta såg också en gång, då han var på jakt, fruntimmer kring en eld på Hällmåssberget på S. Torfvesta mark.

Rishagsfrun fanns förr i Rishagen mellan bruket och herrgården vid Frötuna. Gamle Anders Anderssons i Oppboga far fick henne en gång i sällskap. Hon var så fin. Än gick hon bredvid honom och än framför honom och så försvann hon. Det var många. som sågo henne.

Jätten Mus fanns fordom på Kolnöhus. Nu är han för länge sedan glömd. Så ock Tutvedsfrun, för hvilken man skrämde barnen. Nästan glömd är också Tohällstrollet eller Tohällsfrun i Tohällaberget vid Fänninge, som också var barnens skräck. Strömkarlen spelar icke mer i "hjulbäckarne" vid bruken.

Mycket var det, som förr var "underligt", utan att det kunde riktigt sägas, hvad det var. Folk råkade ut för obehag och svårigheter. Det kunde t. o. m. bli till döds.

Då en gång en rusthållare i Toje — där funnos tomtar — skulle begrafvas, ville hästarne icke dra åstad med likvagnen. Det var på den tiden, då ett par husarer skulle rida före liktåget. En af de förridande husarerna gick då fram till likvagnshästarne och såg genom den ene hästens betseltrens för att se, hvad det var, som höll kvar likvagnen. Då satte sig vagnen i rörelse. Men då liktåget kom till Herrstubacken vid kyrkan, föll den af de förridande husarerna, som varit framme hos likvagnshästarne, död af hästen. Det var därför, att han sett genom betslet.

Det var på många platser ute i marken, efter vägarna, i hagar och skogsbackar, som det var "konstigt" och fanns "rackartyg". I strömmarna vid bruken, sade de gamla smederna, fanns det mycket sådant. Det "krånkade", för att använda ett uttryck från norra Västmanland.

Trehällsbacken på vägen till Oppeberg är af gammalt känd såsom en underlig plats. Där har Trehällsfrun visat sig och andra syner mött förbifarande, hvarom än i dag berättas. Komminister Leufgren kom en gång åkande från Oppeberg och kom till en stor herrgård, där han blef mottagen och inbjuden att stanna. Han klädde af sig och lade sig. Då han läste sin aftonbön, försvann hela ståten och han låg på marken vid Trehällsbacken. — En person i Fogryte talar om de underliga personer, han sett en gång i backen, hvilka försvunno, allt efter som han for förbi dem.

Vid bron öfver kanalen vid Oppboga fanns förr en stor skogsbacke. "Det fanns allt möjligt "astyg" i den backen", berättade nyssnämnde Anders Andersson. "Det var lite ruskigt att gå där förbi. Man brukade förr ta sig ett par riktiga supar, då man skulle fram där. Det börja' "raka" ikring en, men var man bara lugn och trygg, så var det inte farligt. Ty har man ingenting att göra med det, så är en fri."

Ofta kunde sådant astyg hindra hästen att komma fram med lasset. Det fanns backar, som voro sådana där astygsbackar. "En gång var jag till Nora marknad med en oxe", berättade vidare And. Andersson, "och åkte hem med en Rynningebonde. Vi kommo till en sådan där backe. "Få se, om vi komma upp för den här backen", sade bonden. Det gick inte. Då gick bonden fram till hästens hufvud och hade något krångel där. Då kommo vi upp för backen. Men då vi kommit upp, så var det såsom om någon varit efter och gifvit hästen några pisksläングar".

Det var bäst att inte oroa platser, som voro tillhåll för något "konstigt". En hage vid Y. Ekeby, där sådant fanns, började odlas, men man måste sluta med det. Då järnvägen byggdes mellan Ålsänge och Kvasta, syntes underliga eldar och ibland mötte man de där eldarne och måste ge sig undan för dem. Det var kanske något, som ej fick vara i fred.

Sjukdomar och deras botande. Det var förr lätt att få en sjukdom genom att komma i kollision med de hemlighetsfulla makter, som funnos här och där. Det kallades att "råka för". Det var "krångligt", särskildt vid åar, bäckar och kärr. Om man t. ex. halkade till vid en bäck och blef litet rädd samt kom att svära till eller säga något annat, som inte var bra, så kunde man bli illa sjuk däraf.

I Viksberget vid Borfona bodde ett bergrå, "Viksfrun". Hennes stol, en klippafsats i bergväggen, visas på bergets sydöstra sida. Hon kunde lätt förtörnas och då hämnades hon genom sjuk-

dom. En man berättar, huru han som pojke var på Viksberget och lekte tillsammans med andra pojkar. De skreko och gastade, som barn pläga. Då var det en af pojkarne, som sade: "Ni få inte skrika så där, för då blir Viksfrun ond." Men sagesmannen, som var morsk och öfvermodig, svarade: "Jag skall sätta mig i Viksfruns stol och skrika, så mycket jag orkar. Det är inte farligt". Han gjorde så. 2 dagar efteråt sjuknade han i stark feber och låg sjuk i 2 år. Föräldrarne sökte till sist en klok gumma. Hon fick ett kvarter brännvin och smör. I brännvinet läste hon sjukdomens orsak. "Han har varit på berget och råkat för". Han skulle smörjas med hälften af brännvinet. Den andra hälften behöll gumman. Så skulle de äfven offra i ett vägskäl, där tre vägar korsades.

"*Att offra*" var det bästa botemedlet för den, som "råkat för". Man tog hår, afskurna naglar o. d. från den sjuke eller knappnålar och slantar och lindade in det i en trasa samt gick till det stället, där "förråket" skett. Vid offrandet skulle man vända ryggen till, kasta det som offrades öfver vänstra axeln och säga: "Tag det här och lek med det och låt bli N. N.!" Eller: "Tag och lek med det här och låt bli Jesu Kristi kött och blod!" Då man gick därifrån, fick man ej se sig om eller under den dagen tala med någon. När man så där offrade, kunde "det" vara så närgånget, att det "rakade" den offrande på benen. Bästa tiden att offra var en torsdagskväll.

Särskildt lämpliga offerställen voro korsvägar, källor i skog och ängsmark, jättegrytor och älfkvarnar. Då det offrades i älfkvarnar, skulle stenen också smörjas med ister, hvarmed den sjuke i sin tur skulle smörjas. På Villboda mark finnes i en bäck en sådan sten med tre fördjupningar, hvilka användts att offra uti. Vid bäckens rensning har stenen flera gånger blifvit upptagen, men efter någon tid har den befunnits liggande på sin gamla plats, troligen åter använd till offring. Om jättegrytan vid Ålsänge se sid. 5!

Viktigt var att utforska, hvar den sjuke "råkat för". Ett sätt var att "stöpa bly" öfver den sjuke. Man höll ett kärl med vatten öfver den sjukes bädd och droppade däri smält bly. Af de olika former, blydropparna antogo, kunde man sluta sig till, om den sjuke "råkat för" i vattnet, i luften eller på marken. Ett annat sätt var "märkning med ullsax". En ullsax vecklades in på ett särskildt sätt i en handduk, hvarefter den fördes omkring den sjuke 3 hvarf om hufvudet, 3 hvarf om lifvet och 3 hvarf om benen. För hvart tredje hvarf skulle handduken vecklas upp. Allt efter saxen då föll eller låg kvar i handduken, var sjukdomen iråkad på den ena eller andra platsen.

"Kloka" gubbar och gummor voro till god hjälp för att utforska sjukdomens orsak och anvisa botemedel. Vid besök hos en

XVII. Präster, klockare, skollärare, riksdagsmän m. fl.

1. Kyrkoherdar.

1. *Petrus* eller "Herrn Peder i Fjälandsbro", fick 1396 jämte herr Peder i Munkatorp fullmakt att afgöra en tvist om en egendom, som var gifven till Præbenda corporis Christi i Västerås.

2. *Andreas Arfwastason*, curatus här 1440. Nämnes i ett bref i Örnhielms samlingar.

3. *Halwardus Dalecarlus* eller *Halvard Peters Dalakarl*, kanik i Västerås och "Kirkieherre i Fälandsbro" 1459, härbärgerades af Knut Ulfsson, rådman i Arboga, på en Västeråsresa. Hans namn står på stora ringklockan 1460. 1460 upplät han en gård i Arboga åt Eskil Ormason, borgmästare. 1473 sålde herr Halvard sin gård i Arboga nordan ån.

4. *Canutus* eller *Knut Pedersson* förekommer 1489 i ett fastebref äfvensom 1494, då han var tillstädes i en rättegång emellan domkapitlet i Strängnäs och klostret i Eskilstuna. 1492 gjorde Knut Pedersson, "kanik i Västerås, som i Fälandsbro satt tillförene", ett stort byte med Jens Iwerson, som emot herr Knuts gård i Arboga åt honom öfverlät en tomt i Arboga jämte Östuna kvarn och jord i Fors by och Hökasta.

5. *Arvid Siggesson* 1500, se sid. 165! Sedan kyrkoherde i Mora. Föll där i konung Kristians onåd och förlorade sin tjänst samt vistades 1520 utom riket, men blef intagen i konungens dagtingan med fru Kristina Gyllenstjerna s. å., om han innan midsommaren infann sig i riket.

6. *Olaus*, "curatus in Fälandsbro", 1517.

7. *Olaus Olai*, den förste ev. lutherske pastor här. Bevistade Örebro möte 1529 och underskref dess beslut, därvid han kallas Canik och Kyrkioprest i Fellendzbro. Var själf till Gripsholm 1542 och levererade till Gustaf I kyrkosilfver från Fellingsbro, Näsby och Ervalla och fick därpå konungens kvitto.

På sin ålderdom lämnade han tjänsten och satte sig i ro på sitt hemman.

Efter honom upptaga kyrkans handlingar *Haraldus* 1531 och *Olaus Fellesbroensis* 1538 samt därpå Claudius Olai. Enligt Munktells herdaminne säges i konsistorii protokoll 1604, att Olaus Olai och Cladius Olai innehaft pastoratet i 80 år. Enligt Munktell blir därför Olaus' Olai efterträdare hans son

8. *Claudius Olai* eller *Clas Olofsson.* Fick 14 jan. 1569 af Johan III en pundläst (40 t:r) spannmål till underhåll. Var 1571 på riksdagen i Stockholm och underskref bevillningen till Älfsborgs lösen. Köpte 1573 nuvarande S. Torfvesta och blef äfven ägare af nuvarande V. Torfvesta. Var liturgien mycket tillgifven och gillade den med underskrift 1577. Tog afsked 1586 och flyttade till V. Torfvesta, där han dog 1589.

9. *Nicolaus (Nils) Jonae Helsingius*, den förres måg, hade en tid varit komminister här, då han 1587 genom hertig Carls åtgörande förordnades till kyrkoherde i församlingen. Underskref 1593 Uppsala mötes beslut. Han synes hafva haft godt anseende, men också varit något öfvermodig. 1598 skref han obetänksamt "en schedulam till Capitlet", hvarför den fromme biskop Bellinus honom allvarsamt tilltalade. Död i pesten 1603.

10. Mag. *Carolus Olai Hisingh*, född i Gefle 1572, son af Olof Hising, som var bondson från ön Hisingen och under Erik XIV tjänte sig upp från soldat till vice amiral och sist blef konungens fogde öfver Ulfsunds län. Efter studier i Tyskland blef han rector scholæ i Arboga och erhöll 1603 Fellingsbro pastorat. Var kallad af biskop Rudbeckius till det Consistorium Majus, som han införde, och rådfrågades ofta i viktiga mål. Så var han 1631 med "då endräkteligen beslöts, att med syndare i högre kall och stånd skulle handlas efter kyrkoordningen, likasom med de lägre". En hederlig och mycket aktad man, hvars hus gärna besöktes af de förnämare. Därtill bidrog ock mycket, att biskop Rudbeckius var hans måg. Död 1642.

Gift 1598 med Cecilia Matsdotter Hintze, f. 1579, död 1668, säkert dotter af Mats Hintze, som 1573 nämnes som myntmästare i Västerås. Af deras 16 barn nämnas: Olof, borgmästare i Norrköping; Carl, fadrens efterträdare här; Mathias, klockare här; Johan, död som studerande; Jacob, handlande; Michael, borgmästare i Köping; Magdalena, g. m. biskopen J. Rudbeckius.

11. *Carolus Caroli Hisingh*, född i Arboga 1603 af ofvannämnda föräldrar. 1629 blef han collega i Västerås skola. 1630 rektor i Köping med en lön af 80 daler och 12 t:r säd. Församlingen skref 1633 till Konsistorium, att "fadren göres gammal och tung och tröttnar vid allehanda saker", och begärde att sonen måtte få komma hem till hjälp. Han fick lof därtill, "men icke med hopp .om succession, utan det skulle vara församlingens fria

val, som i andra vandt är". Någon tid därefter voro både fader och son nära att förlora socknens välvilja. Herr Carl tillvällade sig en god del af ord. komministerns lön, hvilket väckte en stark förtrytelse, och då deras allmänt omtyckte komminister blef flyttad till Västerås skola, ökades förbittringen och församlingen hotade, att den icke ville bestå någon kapellanslön, om icke en dem behaglig präst kom i stället. Efter rättelse af detta missförstånd återkom och ökades förtroendet för den i alla stycken redbare mannen, så att när fadern dog, begärdes han strax till dennes efterträdare. 1667 fick han förmyndareregeringens konfirmation på 40 t:r säd i vederlag "för sin flit och åhåga i Guds ords predikande".

Hans hus hade nästan samma anseende som fadrens. Dock vållade flera af hans barn, att aktningen på hans ålderdom minskades.

Gift 1633 med Katarina Malmenia, prostens i Stora Tuna L. Malmenii dotter, f. 1614, död 1675. Barn voro lika många söner och döttrar som fadrens, men icke alla af godt rykte: Carl, stud., ostadig, föga duglig; Gustaf, borgare i Arboga; Pehr, pastor i Hed; Harald, drabant; Johan, död såsom studerande; Sara, g. m. prosten J. Arhusius i Falun; Katarina, g. m. komministern härstädes Lars Canuti; Kristina, g. m. 1. J. Bollman och 2. gevaldiger J. Fougberg. De öfriga dogo tidigt.

12. *Johannes Christiernsson Christierninus*, född i Västerås 1631. Fadren Christiernin Månsson, kyrkoherdeson från Danmark, var arrendator af Ramnäs bruk. Endast 28 år gammal fick han kallelse till pastor vid Nyenskans i Ingermanland, där Petersburg sedan anlades. Kyrkoherde i Säter 1664 och begärdes 1770 af Fellingsbro församling till kyrkoherde under förebärande, att han var dem lofvad. Det svarades, att ändock afl. biskopen gjort det utan konsistorii vetskap, kunde det icke annat göra än låta honom fara dit. Han erhöll fullmakt och tillträdde 1671. Han var en klok och driftig pastor och bevistade riksdagarna 1672, 1676, 1680 och 1686. Af en ovanlig och smärtsam sjukdom i hufvudet, som han noga beskref i bref till biskopen, afled han 1688, endast 57 år gammal. Hans hus gaf icke de föregåendes efter i anseende. Karl XI, som flera gånger icke så kort besökte honom med sin svit, visade honom mycken nåd.

Gift 1659 med Magdalena Simonia, dotter af pastor primarius i Stockholm Simon Arbogensis, f. 1638, död 1728. Af 13 barn nämnas Kristina, g. m. prosten i Mora P. Arosenius; Catharina, g. m. brukspatron N. Svedenstierna; Magdalena, g. m. Öfversten J. Danckwardt-Liljeström; Johan, brukspatron i Fellingsbro; Maria, g. m. nästföljande kyrkoherde; Margareta, g. m. prosten i Gagnef I. Gezelius; Pehr, borgmästare i Nora; Johanna, g. m. häradshöfding Loo; Simon, kamrerare i kammarkollegium; Christiern, bruks-

patron i Skinnskatteberg; Daniel, notarie; Carl, cornett, död i Polen.

Döttrarna voro för sina vackra och allvarsamma seder mycket omtyckta. Om en af dem berättas, att då hon inbar ljusen i rummet åt Karl XI, då han gästade prostgården, gaf en herre af sviten henne en kyss, som hon, släppande ljusen, betalte med en örfil, hvaröfver konungen förklarade sitt välbehag.

Christiernins och hans hustrus porträtt finnas i sakristian.

13. Mag. *Abrahamus Petri Salmonius*, född i Sala 1654, son af sedermera kyrkoherden i Romfartuna Petrus Andreæ Ihrestadius. 1684 bataljonspredikant vid Västmanlands regemente. Under en mönstring, som Karl XI höll nära Kungsör, hade S. konungen till åhörare af en predikan, som så behagade denne, att S. 1686 kallades till hofpredikant vid Kungsör och tillika att tjänstgöra i den lilla Kungsbarkarö annexförsamling. Hade lyckan att med sina predikogåfvor vinna utmärkt nåd, så att han 1688 vid endast 34 års ålder utnämndes till pastor och prost i Fellingsbro, dock äfven i anseende till svärfaderns förtjänster och behöfvande familj. Tillträdde 1690, men biskopen, som ansåg honom ovärdig en sådan befordran, ville dock icke nämna honom till prost, hvarmed med konungens medgifvande också fick anstå till 1695.

Med vacker kunskap och mycken förmåga hade han bort blifva en ypperlig pastor, men egensinnig och själfrådig, kom han i ovänskap och trakasserier och gjorde sig själf olycklig. Nästan beständigt lefde han i tvister och processer med församlingen, sin kapellan, sin skolmästare och sina svågrar. I sina predikningar var han plump och ovettig och utöste då bitterheter emot sina fiender. Slutligen steg oenigheten och hatet så långt, att han ledsen vid allt sökte flyttning ifrån Fellingsbro och ville byta med sin svåger prosten Gezelius i Gagnef, där han trodde sig i en mindre församling kunna lefva i ro. Han skref därom till biskopen: "Med tusende sorger förseglar jag detta bref, då jag kommer ihåg min stillhet under studeringen, min ynnest i militietjänsten och vid kungl. hofvet emot det buller, som i denna församling mött mig". Men det var just "bullersamhet", hvarför han själf anklagades och som stötte allas sinnen från honom, så att de icke erkände det goda, som ock fanns hos honom. Tidigt förlorade han både kropps- och själskrafter och dog 1706.

Gift 1688 med Maria Christiernin, företrädarens dotter, f. 1667, död 17... Barn, som kommo till mogen ålder och kallade sig *Salmoon*, voro: Katarina, g. m. öfverstelöjtnanten P. O. Unge; Magdalena, ogift; Abraham, ryttmästare, adlad Tornérhjelm; Maria, ogift; Isac, handlande, reste utrikes; Jakob, löjtnant; Johan, drabant.

Föräldrarnes och barnens porträtt, utgörande delar af ett epitafium, finnas i sakristian.

14. Mag. *Pehr Hagelberg*, född i Lindesberg 1658, fadren kyrkoherde. 1692 gymnasiiadjunkt och konsistoriinotarie i Västerås. Histor. et poes. lektor 1695. Förste teol. lektor och pastor i Badelunda 1703. Rektor vid gymnasium i Västerås 1693 och 1701. Föreslagen hos konungen till detta pastorat, fick han blott 5 veckor efter företrädarens död konungens fullmakt, dat. Pinsk i Polen 5 maj 1706. Riksdagsfullmäktig för konsistorium 1693 och för stiftet 1710. En förtjänt man, som gjorde heder åt sitt stånd. Död 1719, 60 år gammal.

Gift 1695 med Kristina Gangia, dotter af prosten i Stora Tuna, P. Gangius, f. 1680, omgift med brukspatron P. Lagerholm och död 1762. Barn: Jonas, hofrättsråd, adlad von Hagelberg; Pehr, auscultant i Bergskollegium; Eric, brukspatron; Carl, assessor i Antikvitetskollegium.

15. Mag. *Christiern Christiernin*, född i Ramnäs 1675, son af brukspatronen Erik Christiernin. 1702 kallades han af riksrådinnan grefvinnan Piper till hennes hofpredikant och hennes barns lärare i kristendom. Erhöll 1704 hennes starka rekommendation hos biskopen, att "uppföras på något godt förslag. lofvande att hennes herre nog skulle underhjälpa hos konungen". Så blef han kyrkoherde i Björskog 1707. Den 7 maj 1719 dog Hagelberg och redan den 14 maj fick Christiernin fullmakt på kyrkoherdebefattningen i Fellingsbro.

Han var en driftig och nitisk pastor och höll god ordning samt förtjänar det bästa vitsord. Hade också godt anseende. Åtskilliga förtretligheter fick han dock erfara under sin 24-åriga tjänstetid härstädes. Särskildt vållade honom kapten von Svedenheim många svårigheter och sökte på allt sätt skymfa och nedsätta honom. Sedan han utan synnerlig påföljd anklagat Christiernin hos landshöfdingen, anklagade han honom 1735 i domkapitlet i en klagoskrift på 12 punkter, till det mesta angående hans ämbetsförvaltning, men alltigenom utvisande personlig hätskhet och fiendskap. Prosten förklarade sig och saken slöts genom förlikning med starka förbehåll af den klagande. — Död 1743.

Gift 1704 med Beata Gyllenhök, dotter af häradshöfdingen Pehr Gyllenhök. Barn: Eric, lifdrabant med kaptens afsked; Christiern, kapten; Pehr, kammarskrifvare; Jakob, okänd; Daniel, pastor vid adelsfanan; Beata, g. m. lektorn och prosten, A. Hellberg i Badelunda; Agneta Regina, g. m. 1. notarien i bergskollegium S. Buschenfeldt och 2. kyrkoherden i Ladugårdslands församling J. G. Hallman; Joachim, drabant; Anna Maria, g. m. prosten i Skultuna M. Swederus. — Porträtt af Christiernin och hans hustru finnas i sakristian.

16. Mag. *Jacob Strangh*, född vid Nyhammars bruk i Heds socken 1697, fadern brukspatron, tillhörig en skottsk släkt, som i Johan III:s tid inkom i riket. Efter tjänstgöring dels såsom lek-

tor, dels såsom rektor vid gymnasium i Västerås, fick han 1744 förslag till Fellingsbro, erhöll ansenlig röstpluralitet, utnämndes och tillträdde 1745. Stiftets fullmäktig på riksdagarne 1742, 1746, 1751 och 1755. Utmärkt för lärdom, redlighet och nit i ämbetet, tänkte väl och var rådig i de mest invecklade mål. Död 1756.

Gift 1730 med Anna Kristina Elvia, dotter af professorn P. Elvius i Upsala, f. 1704, död 1776. Barn: Pehr Elof, lektor och prost i Skerike; Anna Magdalena, g. m. 1. notarien Abr. Gother och 2. rådman A. Paqualin; Katharina Elisabet, gift med efterträdaren; Gustaf, utrikes till sjös; Johan Wilhelm, for till Amerika och hade många äfventyr; Jacob, kyrkoherde i Enköping; Kristina Maria, g. m. akad. kamreraren J. Schedvin.

17. Doktor *Israel Acrelius*, född i Österåker af Upsala stift 1714. Fadren, kyrkoherden Johan Acrelius, var den femte af samma släkt, som son efter fader innehaft Österåkers pastorat. Modren Sara Gahm måste 1719 såsom änka med sina barn fly ifrån orten undan de i skärgården härjande ryssarne och kunde jämte sin redbaraste egendom rädda kyrkans kassa, skrud och silfver. Efter åtskillig tjänstgöring i hemlandet kallades han till prost öfver missionen och pastor öfver de svenska församlingarna i Amerika, där han blef kyrkoherde i Kristine församling i Pennsylvanien. Efter $2^1/2$ månaders resa kom han fram till sitt nya verksamhetsfält. Många voro de lifsfaror och svårigheter, som han där hade att utstå. Han utgaf från trycket en "beskrifning om de svenska församlingars tillstånd i Pennsylvanien". Efter 7 år måste han på grund af svåra febrar, som han genomgått, och uttröttad af arbetet begära att få återkomma till hemlandet och utnämndes till kyrkoherde i Fellingsbro 1758.

Han var en ovanligt ordentlig och nitisk man och ordnade till det bästa alla förhållanden här i församlingen. Kyrkans handlingar samlades och ordnades. Enkel i sina seder och åtskilligt egen i sitt umgänge, en följd af hans vistelse i Amerika, arbetade han mycket mot den stigande lyxen. Icke mindre än i 42 år var han församlingens pastor, den längsta tid någon kyrkoherde tjänstgjort i Fellingsbro. På hans ålderdom hände det honom, att då han en söndag stod på predikstolen, förlorade han plötsligt synen, men kunde ändock afsluta sin predikan. Synen återkom icke eller åtminstone mycket obetydligt. Ehuru sålunda nästan fullständigt blind, deltog han fortfarande i omsorgen om församlingens och kontraktets vård. Stiftets senior 1798. Då han vid en ljungande åska nattetid ville väcka sitt husfolk råkade han i hastigheten vid nedgåendet för den trånga trappan på V. Torfvesta, där han bodde, att stöta sig, så att han kort därpå afled 25 april 1800.

Gift 1759 med Katarina Elisabet Strangh, företrädarens dotter, f. 1739, död 1796. Barn: Anna Kristina, g. m. borgmästaren i Arboga, assessor Beijer; Jacobina, g. m. löjtnanten A. F. Lin-

roth; Maria Lovisa, g. m. öfverdirektören A. G. Berger; Sofia Charlotta, g. m. kontraktsprosten S. E. Rathsman.

18. *Johan Esselius*, f. 1751, fadren prosten i Lima Johan Esselius. 1780 e. o. hofpredikant hos hertig Adolf Fredrik af Östergötland, kyrkoherde i Ångsö 1782. Med minsta röstetalet utnämndes han till kyrkoherde härstädes 1801. Under hans tid företogs den stora kyrkoreparationen här, hvarunder åtskilliga strider uppstodo mellan honom och de maktägande församlingsborna. 1807 skedde en försoning, hvarvid brukspatron Molitor, som ledde oppositionen mot E., yttrade, att "då pastor nu ville gå dem till mötes med ett hedrande och ädelt tänkesätt, så ville de å sin sida omfatta honom med vänskap och förtroende", och "då herr prosten E. återvinner församlingens kärlek, är jag öfvertygad, att han på sitt sätt söker af den oafbrutet göra sig älskad och aktad". Prosten E. svarade bl. a. "att hans hjärtliga önskan var att frid måtte stiftas och bibehållas" och förklarade, att han varit ett oskyldigt föremål för tvedräktens pilar, men ville för det stora ändamålet: Guds ära och församlingens nytta, gärna glömma och förlåta".

För öfrigt hade han många motgångar härstädes, så af sjukdom som af andra orsaker. Hade synnerlig omsorg om stiftets prästänkor. Död 1815.

Gift 1785 med Anna Katarina Hellberg, dotter af lektorn och prosten Axel Hellberg i Badelunda, f. 1756, död 1818. Barn: Axel, löjtnant; Johan Erik, ofärdig, postmästare i Motala; Carl, underofficer vid Nerikes regemente; Beata Helena, g. m., komministern härstädes J. Brodén; Johanna Katarina, g. m. fältläkaren J. N. Jédeur.

19. Doktor *Johan Henrik Engelhart*, f. i Göteborg 1759, fadern archiatern C. D. Engelhart. "Ett brådmoget snille". Med. doktor 1780. Med. professor i Lund 1788. Förste kunglig lifmedikus 1793. Rektor Magnificus 1792 och 1802. Medlem af in- och utländska medicinska sällskap.

56 år gammal beslöt han att ingå i prästeståndet, prästvigdes 1815 och sökte Fellingsbro lediga pastorat. Under ansökningstiden predikade han ofta i hufvudstadens kyrkor och vann sin afsikt genom kungl. fullmakt på Fellingsbro pastorat 1816. Det märktes snart, att f. d. medicine professorn icke var mäktig det prästerliga arbetet. Det mesta däraf öfverlämnade han åt adjunkter och i den ekonomiska förvaltningen, som han själf till en tid omhänderhade, inträdde oreda, som 1829 föranledde en revision, som gick 7 år tillbaka. Församlingen begärde v. pastor, som enligt Munktell öfvertog pastoralvården 1821. Det synes dock, som om E. fortfarande sökt taga hand om ett och annat. 1829, då marsstämman öppnades af skolmästaren Svederus, yttrade direktör C. Bergström, att han för sin del icke hade något att invända mot den

tillförordnade ordföranden, men ansåg det otillständigt af pastor prof. Engelhart, att han aldrig själf infann sig vid stämmorna utan därtill beständigt förordnade andra.

Icke heller motsvarade han de anspråk, som ställdes på gästvänlighet emot församlingsborna. "Det gamla liberala lefnadssättet i prostgården kom icke öfverens med hans svaga hälsotillstånd och umgänget inskränktes till få af de förnämsta husen i församlingen". Död 1832.

Gift 1787 med Harriet Erskine, f. 1763, död 1829, dotter af engelske generalkonsuln i Göteborg, earl of Kellie. Barn: Anna, f, 1788, död 1822 på Cambo House; Harriet Dorotea, f. 1790, g. m. grosshandlaren D. Erskine; Sir David Engelhart Erskine, f. 1792, baronet of Cambo House; Amalia Gustafva, f. 1793, g. m. grosshandlaren A. F. Vesterberg; Carl Henric, f. 1794, justitieråd; Thomas, f. 1796, häradshöfding; Elisabet, f. 1798; John Julius, f. 1799, kapten; Karolina Justina, f. 1801; Gustaf f. 1803, grosshandlare och konsul; Adolf, f. 1807, löjtnant.

20. Doktor *Gustaf Nibelius*, f. i Grangärde 1789, fadern prosten i St. Skedvi Simon Nibelius. 23 år gammal blef han lärare för dåvarande svenske ministerns i London, frih. Rehausens, barn och vistades i denna egenskap i London i 5 år. Vid ministerns död blef han, ehuru ung och utan förmögenhet, utsedd till förmyndare för barnen och änkans gode man och erhöll därigenom förtroendet att förvalta en förmögenhet af omkr. 2 millioner rdr. Docent i Uppsala 1818 och teologie licentiat 1820. Lektor i Västerås 1822. Ensam sökande till Fellingsbro och utnämnd pastor härstädes 1833. Tillträdde 1835. Biskop öfver Västerås stift 1839. 1849 var han i Strömstad och badade och företog där en segeltur, hvarvid båten genom en stormil kantrade. N., som var en god simmare, höll sig uppe och fattade en åra, som räcktes honom, men nära land fick han ett slaganfall, som ögonblickligen ändade hans lif. Stor var sorgen öfver den afhållne biskopens bortgång.

"Sällan", säger Schultz, "har någon pastor varit mera värderad än biskop Nibelius under den tid han tillhörde denna församling." Han var god predikant, hans röst stark och djup. "Han ordnade alla församlingens angelägenheter med kraft och klokhet, befrämjade skolväsendet och var gifmild mot de fattiga. Gästfrihet rådde i hans hus. Allmogen sågs där ofta gästa vid sammanträden och eljes. Då var han glad och förtrolig. Men med allt detta förstod han ändock att bibehålla respekten. Ingen vågade sig för nära." Helst hade han velat stanna i Fellingsbro till sin död, och sökte äfven, såsom konsistoriinotarien Sjöqvist i en minnesteckning berättar, undkomma att bli utnämnd till biskop, men kallades till audiens hos Karl XIV Johan och utnämndes efter audiensens slut.

21. Doktor *Christoffer Isac Heurlin*, f. i Åsheda 1786, fadren prosten Samuel Heurlin. Docent i romersk vältalighet 1809, docent i matematik 1810, lektor 1816, domprost i Växiö 1829, biskop i Visby 1838. Under åren 1827—40 riksdagsman, statsrevisor, ledamot i 1832 års unionskommitté m. m. Tog, då Fellingsbro pastorat blef ledigt, afsked från biskopsämbetet i Visby och utnämndes omedelbart år 1841 till kyrkoherde i Fellingsbro. Endast en kort tid innehade han detta pastorat och hann knappt mer än tillträda. 1842 utnämndes han till statsråd och chef för ecklesiastikdepartementet. Predikade afsked i Fellingsbro kyrka 1 okt. 1843. Kyrkoherde i Karlshamn 1846. Biskop i Växiö efter Tegnér 1847. Död 1860.

Heurlin var en framstående nationalekonom och högt uppburen af Carl XIV Johan såsom skarpsinnig statsman. Af någon betydelse för Fellingsbro såsom dess pastor hann han icke blifva.

Gift 1816 med Elisabet Liljewalch, f. 1792, död 1872. Barn: Kristina Fredrika, f. 1818; Samuel, f. 1820, kyrkoherde; Esaias, f. 1824, v. häradshöfding; Anders Olof, f. 1827, rektor; Anna, f. 1830, g. m. assessor G. J. Korsell; Johan Severin, f. 1832, fiskal i Göta hofrätt.

22. Mag. *Esaias Magnus Tegnér*, f. i Millesvik, Värmland, 1800. Fadern mag. L. G. Tegnér, broder till biskopen Esaias Tegnér. Efter tjänstgöring på olika platser i Stockholm ord. hofpredikant och pastor i hofförsamlingen 1837. Kyrkoherde i Fellingsbro 1843. Riksdagsman i prästeståndet 1850—66. Afled under riksdagen i Stockholm 1866.

T. hade stor arbetsförmåga, höll sin expedition i den yppersta ordning och var en ovanligt duglig kommunalman. Han imponerade genom sitt ståtliga utseende, prägladt af hofmannalater, och bar gärna sina ordnar (han var ledamot af nordstjärneorden och kommendör af vasaorden). Hans hem utmärktes för stor gästfrihet. Mellan honom och hans församlingsbor rådde det bästa förhållande.

Gift 1:o 1835 med Karolina Kristina Areschoug, f. 1806, död 1857, dotter af grossh. N. P. Areschoug. Barn: Gustaf Henrik Esaias, f. 1836, löjtnant, bevakningsbefälhafvare vid fängelset i Landskrona, död 1885; Nils Oscar Magnus, f. 1837, secundlöjtnant i danska armén, död 1887; Carl Johan Elof, f. 1840, köpman, nu bosatt på Gladövik i Huddinge s:n, Södertörn; Henrik Frans Kristoffer, f. 1843, jägmästare, bosatt på Björksätra i Huddinge; Anna Götilda Disa Elisabet, f. 1845, g. m. major V. G. Bergman, Stockholm; Gerda Laura Olga Maria, f. 1847, anställd i postverket. 2:o 1858 med Katarina Ulrika Unger, dotter af kyrkoherden M. Unger och änka efter brukspatron A. F. Edgren i Värmland.

23. Fil. doktor *Anders Nystedt*, f. i Berg, Jämtland 1811, fadren öfverstelöjtnant. Lektor vid krigsakademien på Karlberg

1846, regementspastor 1843, kyrkoherde i Näshulta 1848, kyrkoherde i Fellingsbro 1867, död 1882.

En minnestecknare[1]) säger om honom: "Han var i många fall en motsats till sin närmaste företrädare, den flegmatiske, kloke och storståtlige Tegnér. Äfven däri kontrasterade de, att N. var särdeles musikalisk och i sin ungdom en framstående sångare.[2]) Men hvad som framför allt utmärkte N. var hans lifliga sinne, hvilket var så eldfängdt, att man snarare skulle trott honom vara en son af det heta södern än af det kalla Jämtland. Med ett sådant sinne skulle han naturligtvis lätt mottaga intryck och snart gifva uttryck för sina känslor — — — —. Nystedts brist på själfbehärskning spelade honom många spratt, oaktadt han säkert icke ville sin församling mindre väl än företrädaren. — — — — Glad och vänlig i sitt hemlif var N. angenäm i sällskap i anseende till sitt öppna väsen och sin musikaliska talang; dessutom intresserade han genom att på sitt lifliga sätt berätta episoder och förhållanden dels från hemlandet, dels utifrån. Ty han uppehöll sig de sista åren tidtals i södra Europa för återställande af sin brutna hälsa".

Gift 1847 med Elna Kristina Ågren, f. 1828, död 1868, dotter af professor S. P. Ågren. Barn: Sigrid Matilda, g. m. disponenten Karl Vennerström på Erlangenberg, nära Uppsala; Anders, f. 1849, arrenderar Länna bruk i Södermanland; Erik Gustaf, f. 1850, notarie i Svea hofrätt; Elna Kristina Sofia, f. 1852, död 1876, g. m. godsägaren K. A. T. Lund, Näshulta; Charlotta Helena, f. 1854, g. m. kyrkoherden i Vestervik S. Palén; Hedvig Vilhelmina, f. 1856, g. m. disponenten för Södertelje bryggeriaktiebolag A. Ramström; Sven Oscar, f. 1863, kapten.

24. Teol. och fil. doktor *Astolf Gustaf Leopold Collinder,* f. 1830 i Stockholm, fadern komminister. Docent 1861, teologie adjunkt vid Uppsala universitet 1865, kyrkoherde i Bollnäs 1868, domprost i Strängnäs 1882, kyrkoherde i Fellingsbro 1884. En följd af år censor vid mogenhetsexamina. Död 1890.

C:s bästa och verksammaste tid såsom präst var hans kyrkoherdetid i Bollnäs. "Hvad han där uträttat, är icke litet. Hvarken tid eller omständigheter medgåfvo honom att sedermera utöfva en så långvarig och följdrik verksamhet. Goda ansatser visade han dock öfverallt och öfverallt vann han tillgifvenhet. Men själf hade han svårt att glömma sin första kärlek till församlingen vid Ljusnans stränder, hvarest han nog kände, att han haft sin bästa tid, den uthålliga mödans och det framgångsrika arbetets minnesuppfyllda tid". — "Döden befriade honom från de lidanden, som på sistone allt mer hopades öfver hans hufvud."

[1]) Västerås stifts prästmöteshandlingar, 1886.

[2]) Såsom sådan Carl XV:s personlige vän. Förekommer äfven i Vennerbergs "Gluntarne".

Gift 1:o med Hilda Maria Millde, f. 1836, död 1876. Barn: Anna Maria, f. 1863, g. m. stationsskrifvaren vid statens järnvägar H. Collini. 2:o med Emelie Sofia Millde, f. 1840, nu bosatt i Stockholm.

25. Teol. och fil. doktor *John Ulrik Georg Stenqvist,* f. 1837 i Örebro, fadern landskamrer. Lektor i Jönköping 1871, i Skara 1879. Kyrkoherde i Fellingsbro 1891, tillträdde 1893.

Gift 1873 med Gerda Signe Charlotta von Schéele, f. 1846, dotter af kyrkoherden K. G. von Schéele. Barn: David, f. 1874, fil. licentiat; Edla Matilda Johanna, f. 1877, ex. folkskolelärarinna; Edla, f. 1880; John Knut Henning Viktor, f. 1881, underlöjtnant; Mary Gerda Matilda, f. 1885; Agnes f. 1888.

2. Komministrar.

1. *Nicolaus Jonæ,* pastor här 1587.

2. *Sveno Olai,* 1593, sedan kyrkoherde i Medåker.

3. *Petrus Petri,* f. i Värmland af en gammal prästsläkt. Komminister här 1604. Död 1619. — Sonen Petrus Petræus, pastor i Möklinta.

4. *Daniel Laurentii Arbogensis,* komminister här 1620. Kyrkoherde i V. Skedvi 1630.

5. *Josephus Svenonis Kerrberus,* född omkr. 1600 i Kärrbo. Fadern kyrkoherde där. Komminister här 1631. Kyrkoherde i Badelunda 1645.

6. *Carolus Caroli Hisingh,* se kyrkoherdarne!

7. *Petrus Matthiæ Tunensis,* f. 1610. Komminister här 1639. I ett kontrakt mellan prosten och honom, underskrifvet af biskop och öfriga domkapitelsmedlemmar, åtog han sig, utom prästsysslan, "att göra hans ärevyrdighet tjänst hemma i huset, att under tiden hafva uppsikt öfver hans folk eller annat, som brukligt är att komministri beställa hos seniores". Detta blef honom dock för svårt och emot julen hade han förlupit sin tjänst. Då han tilltalades härför i domkapitlet, svarade han, "att han icke kunde emot sin natur vara vördig matfadrens gårdsfogde, att se på hans drängar och göra andra sådana beställningar". Han suspenderades för en tid. 1644 blef han brukspredikant i Hällefors och dog där 1656.

8. *Andreas Valdemar Remigius,* f. 1612 i Kungsåra. Fadern Vollmar Hansson, bonde. Komminister här 1644. Kyrkoherde i V. Skedvi 1658. Död såsom stiftets senior 1693. Barn, som togo namnet Fellenius: Andreas, pastor i Bro; Johan, pastor i Ljusnarsberg; 4 döttrar.

9. *Laurentius Canuti Bjur,* f. i V. Färnebo 1624. Fadern Knut Eriksson, bonde och kolare. Komminister här 1659. Skicklig präst, väl ansedd i domkapitlet och älskad i församlingen. 1690 öfverlämnade han på grund af skröplighet tjänsten till sin

son. Död 1692. — Gift med prosten Carolus Caroli Hisinghs dotter Katarina. Af deras 16 barn blef sonen Johan fadrens efterträdare. Af de öfriga nämnas endast döttrar.

10. *Johan Bjurberg*, son af föregående, f. 1663, komminister här 1690. Rask och tilltagsen. Ägde stora ämbetsgåfvor. Kyrkoherde i Grytnäs 1705. Död där 1720. — Barn: Johan, präst; Nils fänrik; Hans, gästgifvare; Katarina, g. m. kyrkoherden Hallenborg i Medåker.

11. *Johan Ervallius*, f. i Näsby 1670. Fadern kyrkoherde där. Komminister här 1706. Nöjd med sin plats sökte han ingen vidare befordran, ehuru han hade vidsträckta relationer och goda kunskaper. — Af hans 3 barn blef sonen Johan rektor i Sala.

12. Mag. *Andreas Axelsson*, född 1704 i Sala af bergsmansfolk. Före sin prästvigning hade han en julhälg predikat i Fellingsbro kyrka och så intagit församlingen, att då kort därpå komministerval hölls och domkapitlet ämnat platsen åt en ung man, som lofvat att "konservera huset", ville ingen rösta på den föreslagne, utan alla ropade på Axelsson. Två gånger förnyades valet, men resultatet blef detsamma, så att konungen slutligen beslöt att gifva honom fullmakt 1731. Kyrkoherde i Näsby 1733, i Munktorp 1772. Ansågs för en af stolparne i stiftet. Död 1776. — Barn: Efraim, legationssekreterare; Elieser, prost i Kolbäck; Emanuel, kornett; 4 döttrar.

13. *Olof Tudén*, f. vid Rockhammar 1675. Fadern plåtsmeden Jan Olsson. Skolpräst här 1707. Hade arbetat ut sig, då han 1734 antogs till komminister. Död 1752.

14. *Magnus Arhusiander*, f. i Digtuna 1713. Fadern kyrkoherde. 1754 komminister här och 1763 kyrkoherde i Grytnäs. Död 1767. — Barn: Jacob, se nedan; Samuel, prost i Torsång; Magnus, kyrkoherde i Floda. 4 döttrar.

15. Mag. *Johan Reuterborg*, f. i Ryttern 1723. Fadern hem.-ägaren Nils Andersson. Komminister här 1763. Hade vackra kunskaper och var god hushållare, så att han efterlämnade en vacker förmögenhet. Död 1787.

16. *Jacob Arhusiander*, f. i Vika 1748. Fadern, se ofvan n:o 14. Komminister här 1789. Kyrkoherde i Grytnäs såsom fadern, 1799. Död 1808. Inga söner.

17. *Daniel Vestling*, f. 1748 i Svärdsjö. Fadern kronolänsman. Komminister här 1800. 1812 sökte han kapellanssysslan i Munktorp, men då han profvade därstädes, fick han slag på predikstolen och afled s. å.

18. *Johan Brodén*, f. i Hubbo 1779. Fadern bonden Erik Olsson. I 11 år var han medhjälpare i ämbetet åt prosten Esselius härstädes, som äfven blef hans svärfar. 1813 komminister här. 1822 kyrkoherde i Ramnäs. En dugande man. Död 1852. Barn:

Johan Ivar, f. 1820, lektor i Västerås; Axel Uno, f. 1823; Birger Fabian, f. 1826; Johanna Carolina, f. 1821.

19. *Nils Leufgren,* f. 1765 i Svillinge. Fadern rusthållaren Olof Olsson. Skolmästare här 1795. Komminister här 1823. Död såsom stiftets senior 1854. — Barn: Per Niclas, f. 1796, skogvaktare; Samuel, f. 1806, inspektor; Carl August, f. 1811, handlande; Erik Vilhelm, f. 1809, handlande; en dotter.

20. *Daniel Georg Hammarström,* f. 1810 i Leksand. Fadern skolpräst. Komminister i Avesta 1851, i Fellingsbro 1855, men dog innan han fick tillträda.

21. *Vilhelm Vestlund,* f. 1809 i Arboga. Fadern hattmakare. Rektor i Arboga 1838, komminister här 1856. Kyrkoherde i Björksta 1866, prost. Död såsom stiftets senior 1894. Känd för ordningssinne och plikttrohet i sina åligganden. "Ända in i sena ålderdomen behöll han en synnerligen både kroppens och själens spänstighet och i hans magra gestalt fanns ej något som motverkade rörligheten." — Barn: Gustaf Vilhelm, f. 1851, stationsinspektor; Axel Vilhelm, f. 1855, landtbruksinspektor; Emilia Sofia, f. 1852; Augusta Vendla Maria, f. 1859; Beata Johanna Ulrika, f. 1861; Olga Laura Vilhelmina, f. 1863; Hugo Henrik Karl, f. 1865.

22. *Rudolf Teodor Hedmark,* f. 1814 i Gunnilbo. Fadern bruksdirektör. Efter att i nära 30 år ha varit adjunkt och v. pastor i stiftets tjänst blef han komminister här 1866. Af ett lugnt och nästan trögt väsen älskade han mera att lefva i maklighet än att besväras af den prästerliga tjänstgöringen. För köld var han mycket ömtålig och klädde sig mer än öfverflödigt väl. Sina gudstjänster gjorde han korta, hvarför han såsom v. pastor i Hällefors af folket benämndes "en gröm (= bra) vinterpräst". Var musikalisk och spelade gärna piano. Död 1877 efter en långsam aftyning. Ogift.

23. *Knut Victor Nilsson,* f. 1848 i Kalmar. Fadern justerare. Komminister i Björksta 1874, här 1878. — Gift 1874 med Karolina Vilhelmina Vretlindh, f. 1838. Barn: Signe Gustafva Amalia, f. 1877.

3. Skolpräster.

1. *Laurentius Erici,* skolmästare här 1608. Nämnes ock här 1637. Lefde fattig och skröplig ännu 1649, då han fick underderhåll från Västeräs hospital.

2. *Sten Laurentii,* se "skolväsendet", sid. 262.

3. *Johannes Næsboetii Nederstadius,* f. i Tortuna 1616, skolmästare här 1644. Kom här i elakt rykte för klockaren Hisinghs hustru, blef vid tinget frikänd, sökte sig bort och blef komminister i Lima 1646 och 1665 kyrkoherde där. Död 1688.

Efter honom är ingen skolpräst här känd före

4. *Abrahamus Andreæ Fellenius,* f. i Fellingsbro, berömmes så-

som skicklig. Var blott djäkne, då han 1652 förordnades att upprätthålla skolan här.

5. *Petrus Erici Cuprimontanus*, pedagog här 1653. Sökte 1664 i domkapitlet "promotion ifrån nöd, motgång och bedröfvelse i det besvärliga ämbetet". Död 1665.

6. *Jacobus Erici Næsenius*, f. 1628. Apologist i Västerås 1656, afsade sig denna tjänst 1662. Var sedan 2 år gårdsfogde och begärde 1664 att bli präst. Det nekades, emedan han stammade. Sattes hit 1665 till lärare och blef sedan prästvigd. Missnöjd afgick han härifrån 1668 och blef sedan huspredikant hos fru Gyllenstjerna på Frösåker. Död 1673.

7. *Andreas Petri Amnelius*, f. i Svedvi 1638. 1668 skolmästare här. Tröttnade vid denna besvärliga tjänst och blef 1688 prosten Joh. Christiernins medhjälpare. 1690 komminister i Romfartuna. Död 1692.

8. *Johannes Laur. Bjurberg*, 1688, se komministrarne.

9. *Andreas Lindesbergius*, f. omkr. 1650 i Lindesberg. Pedagog här 1690. Illa ansedd af prosten Salmonius, som fägnade sig åt hans död 1692.

10. *Johannes Amnelius*, son till ofvanstående n:o 7, född härstädes 1669. 1692 skolmästare i Fellingsbro. Antogs till bataljonspredikant vid Västmanlands regemente 1693 med bibehållande af den förra tjänsten. Död 1698.

11. *Sigfrid Fernelius*, född i V. Färnebo 1662. Skolmästare här 1697. Komminister i Ramnäs 1707. Död 1722.

12. *Olaus Tuléen*, 1707. Se komministrarne.

13. *Mathias Bennerstein*, f. i Bennerstigen, Kila socken, 1685. Skolmästare här 1734. Död 1748.

14. *Jonas Israelsson*, f. i Arboga 1718. Ansedd för en skicklig barnaledare, hitkallades han af församlingen 1748. Komminister i Romfartuna 1756. Död 1773.

15. *Gustaf Simon Dybeck*, född 1726. Fadern Simon Dybeck. understallmästare vid artilleriet, hade efter slaget vid Pultava i 14 år varit fången i Rysland. Skolmästare här 1756, komminister i Linde 1770, kyrkoherde i Orsa 1781. Skötte sina tjänster öfverallt berömligt. Död 1793.

16. *Olof Nordendahl*, f. i Medåker 1747. Pedagog här 1772 Död 1773.

17. *Nils Pålman*, f. i Köping 1735. Skolmästare här 1774. Komminister i Ramsberg 1793. Död 1815.

18. *Nils Leufgren*, se komministrarne.

19. *Nils Magnus Swederus*, f. i Näsby 1797. Fadern prost. Skolmästare här 1824. Han var den siste skolprästen i Fellingsbro. Vid Swederi befordran till komminister i Malma 1843 indrogs tjänsten. Swederus dog som kyrkoherde i Möklinta 1864. "Enkel och flärdlös, men af ett häftigt sinnelag, som ej gärna tål-

de motsägelse.“ “Hans hus var ett mönster af patriarkalisk enkelhet, arbetsamhet och ordning.“

4. Klockare.

1. *Mårten Nilsson*, klockare 1619.
2. *Isac Larsson*, klockare 1626.
3. *Matthias Hisingh*, son af prosten Carolus Olai Hisingh, klockare 1636.
4. *Hindrich Jönsson*, klockare 1663.
5. *Per Hindersson*, son af föregående, klockare 1681. Vid visitation s. å. var fråga om, att skolprästen Amnelius skulle få klockaretjänsten såsom ett augment, men församlingen ville hafva den gamle klockarens son. Amnelius gaf då efter, hvarför församlingen förmantes att vara hedersam mot honom i andra stycken. Men prosten ville icke hafva Per af följande skäl: 1) Han är för ung. 2) Han villar sången, isynnerhet för lik, det kaplanen ock betygade. 3) Till klockare behöfves en som är behändig med snickeriarbete och sådant, att pastor ock kan lita på honom, dock för betalning. De andra menade, att han väl kunde öfva sig både med sjungande och med det andra, som hr prosten fordrar, och begärde honom, efter han har en gammal mor, den han kunde försörja, och hans far tjänt länge. Prosten samtyckte då på det villkor, att det blir hans pröfvoår i klockaretjänsten, så länge hans mor lefver, och håller han sig vackert de åren, så kan han vidare blifva konfirmerad. Därtill samtycktes.

Emellertid kunde Per icke “hålla sig vackert“: 1690 klagade prosten i sockenstämman, att kyrkoportarne stodo öppna, så att på kyrkogården allehanda kreatur gingo, och vidare att med klämtningen gick vårdslöst till, i det att klockaren Per intet annat gjorde än vankade kring socknen och fyllde sig och vandade inga förmaningar. Vidare hade ock klockaren den vanarten att hvar söndagsmorgon han kom i kyrkan luktade det starkt tobak af honom, och det som ännu värre var, så snart som prästen gick på predikstolen, rände han ur kyrkan hem att röka tobak, det ock herr Lars (komministern) klagade, att han det tillförene länge hade gjort, men intet kunde draga honom därifrån med några förmaningar. Därför fann pastor ingen annan utväg med honom, utan måste taga honom med sig i predikstolen, att han skulle sitta vid fötterna under predikan. Klagade ock pastor på samma gång, att han slätt till ingen hörsamhet klockaren kunde bringa, t. ex. visande, att han uti åtskilliga resor med största allvarsamhet honom förmanat hade, att han några små spikar skulle slå i några lösa gångjärn på bänkedörrarne, men kunde inte bringa honom därtill. Visade ock, hvarest ett kyrkofönster var sönder uti sal. hr Appelboms graf, det pastor hade sett, det första järnskenan var borta och fönstret litet begynte bugta sig ut. Därför då kyrko-

tionden uttogs och folket begynte äta middag, sände pastor efter klockaren och viste honom, hvar fönstret begynte gå sönder, bidande, att han ville resa en stege till fönstret och sätta en spik före, så vore det strax botadt. Men han vandade intet. Han förmantes allvarligen därom söndagen därefter, men gjorde ändå intet. Han förmantes ändå tredje gången söndagen därefter, in summa: pastor visade, det han inga händer hade med honom. Därför kallades klockaren fram och förmantes, att det han intet ändrade sitt lefverne och bättrade sig, skulle han blifva afsatt af sin tjänst.

När sedan kyrkoherden med nämnden gick till skolgården, utkallades klockaren och allvarligen åter varnades.

Den 4:de stora böndagen 1691 framkallades församlingens äldste efter gudstjänsten, då kyrkoherden visade, hvad förargelse klockaren Per Hindersson den dagen hade åstadkommit, i det att oblater till fjärdeparten af kommunikanterna hade felats. Kyrkovärdarne bevittnade att han om oblater till böndagen var påmint och förmanad söndagen förut samt ock om böndagsmorgonen, efter så många till skrift gingo, men han intet vandat att ens räkna oblaterna, som han frambar. Vistes ock huru han sista långfredagen hade utdruckit vinet, som till socknebud framsatt var. Vistes ock, huru olydig han tillförne varit och obstinat och därför offentligen varnats och hotats vid sin tjänsts förlust. Kyrkoherden visade, att han till sin tjänst alldeles var incapabel, intet kunnandes begynna en vers i kyrkan och den ringaste tillhjälp med sången göra, icke heller att skrifva en sedel, som likväl kungl. förordningen innehåller, utan dugde intet annat till än att vara prästerna till förtret och största förargelse. Därföre afsattes han alldeles från sin tjänst, att han inte här mer en annan gång större förargelse skulle åstadkomma.

6. *Johan Mollnerus* eller *Möller*, "som en tid informerat barn i socknen och i kyrkan ett godt nöje gjort med sjungande", blef klockare 1690. En beskedlig man, som väl förestod sitt ämbete. Föll ned ur kyrktornet och dog i följd däraf 1715.

7. *Olof Arendt*, f. 1687. Fadern vagnmakare hos grefve Magnus de la Gardie på Kägleholm och klockare i Ödeby. Klockare först i Ödeby efter fadern, sedan här 1716. Väl ansedd och hederlig. Död 1754.

8. *Gustaf Simon Dybeck*, se skolprästerna.

9. *Hans Hampusson Frestadius*, student i Upsala, men öfvergaf studierna och blef bokhållare på Öby. Klockare 1771. Efter ett år tog han afsked och blef tobaksfabrikör i Stockholm.

10. *Gustaf Östman* blef 21 år gammal klockare. Han gjorde, sedan han tjänstgjort i 9 månader, inbrott i sakristian och stal pänningarna ur kyrkovärdarnes låda, dömdes till 40 par spö och fördes på 3 år till ankarsmedjan i Karlskrona.

11. *Johan Vasell*, f. 1763 i Vassunda socken. Klockare här

1774. 1776 blef han äfven organist här, hvarefter de båda tjänsterna varit förenade. Död 1809.

De följande klockarne upptages därför under

5. Organister.

1. *Henrich Menscheirer*, nämnes 1649, se sid. 231.

2. *Daniel*, död 1690. Uppgifves hafva tjänat i 44 år.

3. *Olof Hiller*, flyttade till samma tjänst i Köping 1690.

4. *Carl Ramzell*, 1691, först antagen på prof, men med löfte att bli antagen till ordinarie, då hans läroår voro förbi. Prosten Salmonius intrigerade mot honom, så att R. flyttade till Ljusnarsberg. Därtill bidrog ock herrskapernas önskan om en bättre musiker. 1700, innan Fellensbro kompani marscherade till Skåne. samlades i sockenstugan adeln, brukspatroner och andra församlingens förnämsta ledamöter och föregåfvo, att efter församlingen består af förnämt och ärbart folk samt organisttjänsten vackert importerar, de måtte blifva försedda med en sådan organist, som dem icke allenast i kyrkan med spelande kunde betjäna, utan ock vid någon förefallande kollation dem fägna med en fiol och således under tiden förlusta herrar officerares kära anhöriga här hemma, hvartill de funno Carl Ramzell hel ocapabel, som sin hand ej till fiol föra kunde.

De fäste därför sina tankar på monsieur Salmon Salmonius. som då en tid vistats på orten och gjort sig bekant, hvilken icke allenast perfekt spelar på klavér, utan ock stryker en god fiol samt blåser väl på en flöjt eller pipa. Och som R. visat sig förnöjd att avancera till Ljusnarsberg, ty blef han dimitterad. Till organist utsågs alltså 1701

5. *Salmon Salmonius*, bror till prosten Salmonius. Hade förut varit regementsauditör. Död 1710.

6. *Johan Norbom*, 1710.

7. *Råbock*, 1718, skall ha varit född i Sparsta. Organist i Linde 1719.

8. *Erik Knistedt*, 1719. Informerade unga ståndspersoner. Ägde hemmman i Västvalla. Blef gästgifvare och organist i Ljusnarsberg.

9. *Simon Berg*, 1720. Tillika krögare vid Fyrkanten. Bodde till slut vid Luntbacken. Hjälpte till med organisttjänsten, då så behöfdes.

10. *Olaus Scarander*, 1722. Efterskrefs från direktör Pape i Västerås. Organist i Linde 1734.

11. *Johan Nett*, f. 1711, håboist, bokhållare vid Sverkesta, måg till öfverstelöjtnant Unge på Torfvesta, ägde rusthåll i Nybble. Organist 1734. Var ganska skicklig och vårdade väl orgelverket. Drunknade 1776 i ån midt för Sparsta, då han öfver svag is skulle gå från Nybble.

12. *Johan Vasell*, se under "klockare".

13. *Johan Gustaf Vasell,* den föregåendes son, f. 1790, blef 19 år gammal klockare och organist här. Han biträddes då och då i organisttjänsten af torparen Jan Jansson, kallad "Sjungar-Jan", i Rinkaby. Död 1851.

14. *Olof Ferdinand Elgstrand,* f. 1825, klockare och organist och tillika ord. folkskollärare vid kyrkan 1852. Tog afsked 1882 från den senare tjänsten med behållande af de båda förra. Duglig lärare. Åtnjöt mycket godt anseende i församlingen. Vid sparbankens stiftande blef han dess kassör och räkenskapsförare, hvilken befattning han innehade till sin död 1894.

15. *Anders Blix,* f. i Hammerdal, Jämtland, 1865. Klockare och organist här 1895. Sparbankens kassör och räkenskapsförare 1898.

6. Folkskolelärare.

Vid folkskolan vid kyrkan: 1. *Johan Albert Åkerstein,* f. 1818, vik. lärare fr. o. m. h. t. 1843 till 1846, då han blef organist och folkskolelärare i Julita. Vänlig och snäll mot barnen och omtyckt. Död 1891.

2. *Karl Pettersson,* född i Fyrby, vik. lärare 1846—51.

3. *Olof Ferdinand Elgstrand,* se organister!

4. *Hilma Maria Elgstrand,* f. 1852, dotter af föregående, ord. lärarinna vid Österhammar 1881, här 1885, död 1905.

5. *Gustaf Enok Lundahl,* f. 1873, ord. lärare vid Bergaby 1901, här 1905.

Vid Bergaby: 1. *Johan Olof Södervall,* ambulerade 1846—1851 mellan Bergaby, Finnåker och Sällinge. 1852 ord. lärare vid flyttande folkskolan Bergaby—Finnåker. 1864 transporterad till Finnåkers fasta folkskola. Se vidare Finnåker!

2. *Adolf Victor Forssell,* vald 1864, tillträdde ej.

3. *Johan Fredrik Lybeck d. ä.,* f. 1845, ord. lärare här 1864, afsked med pension 1901, nu bosatt i Arboga.

4. *Gustaf Enok Lundahl,* se kyrkskolan!

Vid Finnåker: 1 *Johan Olof Södervall,* inskrifven vid Lunds universitet såsom juris studiosus, fanjunkare vid Södra skånska inf.-regementet, men af någon anledning afskedad. En tid krögare i Stockholm. Ankom som luffare till Fellingsbro och erhöll här först tjänst hos en hemmansägare. Blef så bokförare och därpå antagen som lärare vid folkskolan Bergaby—Finnåker—Sällinge. (Se Bergaby!). Duktig skrif- och räknekarl. Sträng och barsk barnalärare. Död 1873.

2. *Johan Gustaf Söderberg,* f. 1849, ord. lärare här 1874.

Vid Pilkrog: 1. *Gustaf Nylén,* se Rockhammar.

2. *Karl Erik Sörbom,* f. 1835, ord. lärare här 1864. 1894 skrifver han: "Rottingen har här i skolan på de sista 30 åren an-

vändts endast en gång och då utdelades blott två slag med den". 1894 afsked med pension. Bor nu i Willboda.

3. *Erik Höijer*, f. 1865, ord. lärare här 1895. Död i lungsot 1897. En duglig lärare.

4. *Karl Elias Klingström*, f. 1874, ord. lärare här 1898.

Vid Rockhammar: 1. *Gustaf Nylén*, f. i Västergötland 1825. 1850 lärare vid flyttande skolan Pilkrog—Rockhammar—Stensta. 1852 blef skolan flyttande mellan Pilkrog och Rockhammar. 1864 ord. lärare vid Rockhammars fasta folkskola. Afsked med pension 1884. Död 189... Nylén var en egendomlig person, som ingalunda var utan begåfning, men saknade allvar i sitt kall. Utanför skolan var han föremål för åtskilligt skämt, hvartill han icke ogärna lånade sig. Har nedlagt mycket arbete på skoltomtens uppodling.

2. *Karl Björklund*. Se Nyckelby.

3. *Nils Johan Lindskog*, ord. lärare här 1892—1896. Begärde och erhöll afsked på grund af sjuklighet.

4. *Olof Hagner*, f. 1870, ord. lärare här 1898.

Vid Sverkesta: 1. *Johan Larsson*, 1850 lärare vid flyttande skolan Sverkesta—Y. Ekeby. Då 1864 skolorna skulle göras fasta, ville hvarken Sverkesta eller Y. Ekeby skolrote mottaga Larsson såsom lärare. Skrifvelser ingåfvos till kyrkostämman, hvari påstods, att Larsson ej uppfyllde ens de billigaste anspråk på en lärare. Mot hans nit och vilja var intet att anmärka. Men han var oduglig att uppehålla disciplinen i skolan. Detta sammanhängde med hans kroppslyte, i det han var ofärdig i båda benen och hade svårt att vända sig. Pojkarne drefvo allehanda skoj i skolan, utan att läraren var mäktig afstyra det. Motståndet i rotarne mot Larsson var så starkt, att han nödgades taga afsked med 100 rdr i årlig pension.

2. *Johan Erik Jakobsson*, f. 1839, ord. lärare här 1865. Afsked med pension 1901. Nu bosatt vid Ullersäter.

3. *Oskar Ferdinand Gustafsson*, f. 1877, ord. lärare här 1902.

Vid Yttre Ekeby: 1. *Johan Larsson*. Se Sverkesta.

2. *Karl Magnus Blomberg*, f. 1833, ord. lärare här 1864. Afsked med pension 1894. Nu bosatt i Köping.

3. *Johan Fredrik Lybeck* d. y., f. 1869, son af Lybeck i Bergaby, ord. lärare här 1895. Folkskollärare, klockare och organist i Medåker 1898.

4. *Per Hermansson*, f. 1863, har aflagt studentexamen, ord. lärare här 1898.

Vid Nyckelby: 1. *Johan Vilhelm Tengström*, född 1858, ord. lärare här 1886, flyttade 1890 till Väne—Åsaka.

2. *Karl Björklund*, f. 1853, ord. lärare vid Rockhammar 1886, ord. lärare här 1890.

Vid Korfvike: 1. *Gustaf Albrekt Anderson*, f. 1842, ord. lä-

rare här 1879, erhöll 1883 på grund af sjuklighet afsked med pension, sysslade sedan med affärer. Död 1901.

2. *Karl Hjalmar Lundin,* f. 1852, har aflagt studentexamen, ord. lärare här 1884.

Vid Fors: 1. *Anders Alfred Berglund,* f. 1863, har aflagt organistexamen, ord. lärare här 1886.

Vid Österhammar: 1. *Hilma Maria Elgstrand,* se kyrkskolan!

2. *Karl August Cederblad,* f. 1863, ord. lärare här 1885.

7. Riksdagsmän.

1. **Under ståndsriksdagarna.** *Olof Andersson i Finnåker* blef 1624 namngifven på ting i Fellensbro sockenstuga på Fellensbro sockens vägnar att begifva sig till riksdagen den 1 Mars; och alle man samtyckte därtill honom dugligen vara och lofvades honom af hvar man till hans förtäring.

Olof i Bergaby vid riksdagen i Halmstad 1678. 2 daler pålades hvar gård i häradet till herrdagspenningar. 1683 klagade hans son, att man ej betalt mer än 6 mark koppar och att hans sal. fader för sin stora nöd och trångmål på en främmande ort måst låna penningar, för hvilka de ännu voro i skuld, och begärde häradsrättens hjälp att utfå det resterande.

Per Nilsson i Fyrby och *Erik Andersson i Bergaby.* De utsågos 1779 att uppvakta k. m:t för frågan om bärgningen af Kungsörsängarna, "då de båda såsom riksdagsmän bäst kände vägarna i Stockholm".

Lars Persson i Täje nämnes som riksdagsman 1786.

Olof Larsson i Gästa vid riksdagen i Gefle 1792.

Anders Bengtsson i Vesslingby, 1810.

Anders Andersson i Vesslingby, f. 1809, död 1851.

Anders Larsson i Älsänge, f. 1784, död 1865.

Anders Larsson i Norlund, f. 1804, afvek 1860 till Amerika på grund af obestånd i sina affärer. Hade förut åtnjutit stort förtroende. I Norlund, där han ägde 3 1/2 mantal, har han efterlämnat en väldig uthusbyggnad af gråsten, 90 alnar lång och 30 alnar bred. Han hade förklarat, att han skulle bygga ett hus, som var större än Fellingsbro kyrka. Kyrkan är 67 1/2 alnar lång och 32 1/2 alnar bred.

2. **I riksdagens första kammare.** *Öfverstelöjtnanten C. W. von Schulzenheim* på Ekeby, 1889—91.

Bruksägaren Henning Trägårdh på Sörbyholm, 1892—95.

3. **I riksdagens andra kammare.** *Majoren P. A. H. Stjernspetz* på Rockhammar, 1891—93.

Hemmansägaren Lars Eriksson i Bäck valdes första gången 1893 och börjar 1906 sin femte riksdagsperiod.

8. Ordförande i kommunalstämman.

Prosten E. M. Tegnér, 1863—65;
Kaptenen F. von Scheven, 1866—78;
Öfverstelöjtnanten C. W. von Schulzenheim, 1879—86;
Öfversten frih. V. Leuhusen, 1887—90;
Bruksägaren H. Trägårdh, 1891—95;
Kaptenen H. J. F. Gahn, 1895—.

9. Ordförande i kommunalnämnden.

Bruksägaren J. Diedrichs, 1863—68;
Kaptenen F. von Scheven, 1869—76;
Bruksägaren H. Trägardh, 1877—78;
Bankkassören J. F. Wessman, 1879—98;
Nämndemannen A. F. Nystedt, 1899—1902;
Bankkassören Anders Watz, 1903—.

XVIII. Några mera bemärkta Fellingsbro-släkter.

Appelbom. Släkten inkom till Fellingsbro i början af 1600-talet genom Anders Haraldsson, adl. Appelbom, se sid. 60—62. Af 4 söner blef *Harald* en framstående diplomat, *Anders*, landshöfding och krigskammarråd, stamfader för Sörbyholmsgrenen af släkten, *Johan*, major, stamfader för friherrliga ätten Appelbom, och *Samuel*, ryttmästare, stamfader för Österhammarsgrenen af släkten.

Sörbyholmsgrenen, som har grafkor i Fellingsbro kyrka, där dess vapen är uppsatt, och i kyrkan deponerat flera porträtt, flyttade efter reduktionen från Sörbyholm. Dess medlemmar voro, utom landshöfding A., hans son *Anders*, krigskamrerare, sonson *Harald*, f. 1669, landssekreterare, och sonsonson *Harald*, f. 1711, kansliråd. Med den senares dotter *Magdalena Johanna*, f. 1745, död 1815, utgick grenen.

De *Österhammarsgrenens* medlemmar, som bodde på Österhammar, nämnas sid. 151. En sonson till den siste A. på Österhammar, löjtnant *Johan Adam A.*, bodde i Nybble och afled där 1816. Grenen fortlefver ännu.

Gahn, Kåfallagrenen. Släkten, som är af gammal skotsk adel, hette före inflyttningen till Sverige *Colquhoun*, sedan sammandraget till Gahn. Den inkom till Sverige 1572. *Henrik*, *G.*, f. 1747, öfverläkare och assessor, död 1816, är stamfader för Kåfallagrenen. Om öfriga medlemmar af denna gren se sid. 121.

von Schulzenheim. Släkten inkom till Sverige från Tyskland omkr. 1703 med *Jakob Schultz*, som här blef kirurg. Af hans tre söner blef den äldste *David* konungens förste arkiater (förste läkare) och adlades 1770 med namnet von Schulzenheim. Han blef delägare i Rockhammar, se sid. 132.

Davids yngste son, *Conrad Theodor*, generallöjtnant, död barnlös 1837, upphöjdes i friherrligt stånd. Davids äldste son *Carl Jacob*, kapten, död 1799, var fader till presidenten, f. d. statsrådet *David*, upphöjd i friherrligt stånd 1830, död 1848.

Genom arf och köp blefvo generalen C. Th. von S. och brorsonen presidenten David von S. delägare i Rockhammar och ägare af Vesslingbyholm, Sörbyholm och Västlandaholm.

Frih. David v. S. ägde 3 söner: *David Teodor*, f. 1820, friherre vid faderns död, ägde Västlandaholm, död 1896; *Carl Werner*, f. 1833, öfverstelöjtnant, äger och bebor Ekeby gård; *Konrad Julius*, f. 1835, major.

Friherretiteln äges nu af *David Konrad Fredrik*, f. 1852, häradshöfding.

Spanjors-släkten. Under 30-åriga kriget skola två spanjorer ha såsom ryttare kommit i svensk tjänst och sedan bosatt sig i Fellingsbro. *Olof Spanjor* bodde här i senare hälften af 1600-talet. Om hans son och sonsöner se sid. 136. Per Nilsson Spanjor, död omkr. 1715, blef ryttare och gifte sig till Bergaby. Dennes sonsonson Anders Andersson i Bergaby, f. 1803, död 1847, ägde N:o 1 3/4 h. i Bergaby. Af hans 2 döttrar är den yngsta gift med Jan Jansson i Bergaby.

Under 1700-talet lefde för öfrigt medlemmar af släkten i Norrsäter, Fyrby, Fänninge, Hällby och Ö. Sörby. Den synes nu hafva utgått på manssidan.

Svedenheim. Bonden Lars Jönsson i Gåsta hade två söner, *Nils Larsson och Bengt Larsson*, af hvilka den förre blef adlad Svedenstjerna och den senares son adlad Svedenheim. Bengt Larsson (Svedmark) kom till Sörbyholm och blef 1690 måg åt brukspatron Feiff. Sonen David, f. 1690, major, död 1738, adlades. Om dennes två söner se sid. 142. Med David S:s sonson ryttmästaren Karl Adolf, f. 1747, död 1802, utgick ätten — Öfver sin fader öfverstelöjtnanten Karl Diedric S. har ryttmästaren S. upprest en minnessten på Fellingsbro kyrkogård.

Svedenstjerna. Stamfadern, ofvannämnde Bengt Larsson, f. 1655, blef inspektor på Finnåker åt frih. Matts Soop. 1703 kunde han köpa 1/4-del af Finnåker. Om hans jordförvärf i Fellingsbro se för öfrigt under Kåfalla och Öby! Han blef äfven ägare af Västlandaholm, Hult i Nora s:n och Götarsvik i Lillkyrka. Måg åt prosten Joh. Christiernin. Adlad 1719. Död 1727. Hans vapen är uppsatt i Fellingsbro kyrka ofvanför Svedenstjernska grafkoret.

Han hade 11 söner. De 3 äldsta voro ryttmästare och tillfångatogos vid Pultava. Den äldstes dotter gift med assessor H.

Gahn. *Erik,* kapten, och *Daniel,* ryttmästare, blefvo delägare i Finnåker. *Karl,* assessor, se sid. 132. *Jacob,* brukspatron på Öby. *Pehr,* brukspatron i Hofsta s:n. 3 söner döda unga.

Kapten Erik S., som blef ägare af Österhammar, hade sönerna *Nils August,* f. 1727, kapten *Erik Wilhelm,* f. 1735, brukspatron, och *Johan Jacob,* f. 1738, hofjunkare. Om de två senare se sid. 142, 150 och 152. Med Nils Augusts sonson *Johan August Reinhold,* f. 1800, öfverste, död 1894 i Kristianstad, utgick ätten på svärdsidan.

XIX. Folkmängd.

År 1696 utgjorde folkmängden 3,160 personer, fördelade på 713 matlag.

Fr. o. m. 1750 finnas fullständiga uppgifter om folkmängden.

År 1750	4,082	personer.	År 1835	5,733	personer.
„ 1760	3,808	„	„ 1840	5,838	„
„ 1769	4,240	„	„ 1845	6,268	„
„ 1780	4,088	„	„ 1850	6,383	„
„ 1785	4,468	„	„ 1860	6,479	„
„ 1790	4,665	„	„ 1865	6,647	„
„ 1795	4,189	„	„ 1870	6,888	„
„ 1800	4,590	„	„ 1875	7,170	„
„ 1805	4,626	„	„ 1880	6,994	„
„ 1810	4,650	„	„ 1885	7,172	„
„ 1815	4,587	„	„ 1890	7,119	„
„ 1820	4,678	„	„ 1895	7,240	„
„ 1825	5,147	„	„ 1900	7,075	„
„ 1830	5,451	„	„ 1903	7,050	„

Bihang.

Fellingsbro sockens donationer.[1])

1. Appelbomska lottfallen.

Landshöfding And. Appelbom donerade 1672 "till Fellingsbro kyrkas betjänte" utjordar eller s. k. lottfall i Norrsäter, Oppeby, Lund, Berga, V. Torfvesta och Granberga med förbehåll, att "mig och de mina själfva dispensationen öfver denna gåfva allt framgent skall blifva reserverad".

Fröken Maria Johanna Appelbom, den sista afkomlingen efter landshöfding A., förordnade 1811, att donationen skulle innehafvas af klockaren och organisten Vasell och efter hans död af skolmästaren i församlingen, dock att om Appelbomska grafven i framtiden skulle tarfva reparation, denna skulle af donationens innehafvare bekostas.

1883 bestämdes af k. m:t, att årliga afkomsten af dessa lottfall skall fördelas på i laga ordning antagna lärare och lärarinnor i församlingens folkskolor sålunda, att jorden på för lärarepersonalen förmånligaste sätt utarrenderas och arrendesumman årligen utdelas och att, där förhållandena i framtiden förändras, i det att antingen pastoratet delas eller lärarepersonalen blir så talrik, att summan årligen, lika fördelad på alla lärarne, blir för ringa för hvar och en, dåvarande pastor och kyrkovärdar skola äga därom närmare förordna, dock att erforderliga reparationer å Appelbomska grafven varda under tillsyn af pastor och kyrkovärdar vederbörligen verkställda.

Donationen står under pastors och kyrkovärdars vård. — Lottfallet i V. Torfvesta är borta.

---

[1]) Afsikten har varit att härofvan intaga de handlingar, som gälla kyrkoherdebostället, men då boken svällt ut långt öfver det beräknade omfånget, hafva de af kostnadsskäl måst uteslutas. Detta har så mycket hellre kunnat ske, som de redan äro utgifna i tryck i Schultz' "Fellingsbro förr och nu".

2. Svedenstjernska grafdonationen.

1784 donerade brukspatron Jacob Svedenstjerna på Öby 1/4 h. Sparsta till underhåll af familjegrafven i Fellingsbro kyrka med bl. a. följande bestämmelse:

"Skulle familjen på svärdsidan utgå, disponeras detta hemman af kyrkorådet till högsta möjliga afkomst, som i slikt fall äfven täckes besörja grafvens behöriga vidmakthållande. Skulle ock denna fond framdeles tillåta annan utgift än till grafven, får däraf tagas till predikstolens reparation, hvilken äfven af familjens stamfader blifvit donerad."

1/4 h. Sparsta öfverlämnades 1896 till Fellingsbro kyrkoråd.

3. Fahlmarkska fonden.

Lagmanskan Fahlmark på Vrälinge, f. Titze, f. 1718 † 1794, donerade 1786 till "Fällingsbro sockns fattiga scholebarn" 1,111 rdr 5 sk. 4 rst. sp., hvilka hon hade att fordra af brukspatron J. Svedenstjerna på Öby och som i Öby skulle "intecknas att däri ägare efter ägare stå orubbadt att förräntas". Af räntan skola "de mest torftiga af Fellingsbro sockens barn mellan 7 och 16 års ålder, hvars föräldrar eller anhöriga ej kunna för fattigdoms skull hålla dem i sockneskolan, åtnjuta 2 sk. 8 rst. för hvarje dag, som för dem pröfvas nödigt att där läsa och undervisas i sina kristendomsstycken". Fellingsbro pastor och allmoseverkets direktion skola utnämna de barn, hvilka skola erhålla understöd.

4. Fru Karolina Tegnérs fond.

Till minne af sin aflidna hustru donerade prosten Tegnér 1857 dels 1000 rdr rmt, dels pastoralierna från Oppboga kvarn till Fellingsbro skolstyrelse med bestämmelse, att då fonden uppgått till 1500 rdr, skulle räntan användas "till underlättande af skolgången för några fattiga och välartade flickor i församlingen för inhemtande ej blott af de i folkskolan förekommande undervisningsämnen utan äfven om möjligt af undervisning i de vanligen förekommande handaslöjder. Pensionärerna utnämnas af skolstyrelsen". Understödet må behållas högst 2 år af samma flicka.

5. Jacob Nilssons donation.

Mellan nämndemannen Jacob Nilsson i Fyrby, f. 1788, † 1862, och hans hustru Kristina Larsdotter var under bådas lifstid öfverenskommet, att hufvuddelen af deras efterlämnade förmögenhet skulle efter bådas död tillfalla Fellingsbro församling. 1867 upprättade änkan ett testamente, enligt hvilket deras hemman 1/2 h. Fyrby, södra gården, skulle efter hennes död försäljas och "köpeskillingen tillfalla Fellingsbro församling, som för alltid äger att däraf använda räntan, hvaremot kapitalet bör förblifva orubbadt och för-

delas på följande sätt: 1000 rdr rmt till församlingens fattigkassa, 1000 rdr till dess skolkassa och 1000 rdr till dess kyrkokassa. Räntan af återstoden användes till en flickskola, förnämligast afsedd till undervisning i kvinnliga handarbeten."

Jacob Nilsson och hans hustru voro barnlösa. De voro ett präktigt, ansedt folk. Mot sina tjänare voro de synnerligen välgörande.

6. Vasells fond.

1868 testamenterade Sofia Catharina Vasell, f. 1792, dotter af organisten Vasell, till Fellingsbro fasta folkskola 6,000 rdr, "hvaraf räntan skall af skolstyrelsen anfvändas till understöd för fattiga barn, som besöka denna skola", och till ett nytt orgelverk i Fellingsbro kyrka 1000 rdr.

7. Lars Nilssons fond.

1881 testamenterade häradsdomaren Lars Nilssons i Hälla N:o 1 änka Kristina Jansdotter till Fellingsbro sockens fasta folkskola 1500 kr., "hvaraf årliga räntan genom skolstyrelsens försorg användes till understöd för fattiga skolbarn".

Lars Nilsson f. 1809, † 1870; hans hustru Kristina Jansdotter, f. 1823, † 1887.

8. Makarne Holmbergers donation.

Genom inbördes testamente 1873 donerade kronolänsman C. Holmberger och hans hustru A. C. Holmberger "till Fellingsbro församlings fattigkassa att användas på sätt särskildt gåfvobref utvisar kr. 3000 och till Fellingsbro församlings skolverk utan villkor kr. 3,000".

Det gåfvobref, som bestämmer användningen af donationen till fattigkassan, har icke kunnat påträffas.

Medlen öfverlämnades till församlingen efter fru Holmbergers död 1900.

9. Lars Ericssonska donationen.

1891 testamenterade f. nämndemannen, folkbanksförmannen Lars Ericsson och hans hustru hela sin förmögenhet till Fellingsbro församling att efter makarnes död, med kapitalets bibehållande, användas till inrättande af "en fast läroanstalt för båda könen, där undervisning lämnas i alla de ämnen, som vid folkhögskola förekomma, äfvensom i nyttiga handaslöjder". Styrelsen för läroanstalten skall utgöras af 2 män och 2 kvinnor, valda å kommunalstämma, samt af skolrådets ordförande såsom självskrifven ordförande. Styrelsen ordnar alla skolans angelägenheter och tillsätter lärare och lärarinnor. — Sedan kostnaderna för inrättande af denna läroanstalt afgått från donationen, skall afkomsten af återsto-

den användas 1:o till grafvård på donatorernas grafvar, 2:o med högst en tredjedel "till understöd åt den eller dem af våra släktingar, som kunna däraf vara i behof och sådant för komm.-nämnden anmäla", 3:o hälften af återstoden användes till läroanstaltens underhåll och framtida utvidgande och den andra hälften ökar fonden.

Efter Lars Ericssons död 1900 — hustrun hade dött 1893 — vägrade församlingen först att mottaga donationen, men efter klagomål och ärendets återförvisande mottogs den af församlingen 31/10 1901. Värdet af hela donationen uppgår till något öfver 100,000 kronor. Eriksson var född i Oppeby 1826.

10. Hammarsmedslådefonden.

Denna fond började bildas 1825 genom bidrag af innehafvare af Grönbo, Kåfalla, Finnåkers, Rockhammars, Åby, Ekeby och Oppboga bruk. Inbetalningarna afslutades 1858. 1886 beslöto innehafvarne af nämnda bruk, att kommunalnämnden i Fellingsbro skulle förvalta fonden, som ej får minskas, och årligen i januari öfverlämna den upplupna räntan till samma bruks ägare eller förvaltare för utdelning med högst 10 kronor åt hvar och en af de antagna understödstagarne, hvilka utgöras af fattiga arbetare vid dessa bruk, företrädesvis smeder och deras änkor.

Efterskrift.

Tryckningen, som började i aug. 1904, har först nu kunnat afslutas. Detta har berott på flera omständigheter. Bl. a. har trots det täta trycket och det stora sidformatet sidornas antal blifvit långt större än det vid tryckningens början beräknade. För det dröjsmål, som sålunda uppstått med arbetets utgifvande, ber jag subskribenterna om godhetsfullt öfverseende.

Utöfver de i förordet nämnda bidragen till arbetets utgifvande, har jag ytterligare att tacksamt erkänna följande bidrag, som tillkommit under arbetets tryckning:

af Kungl. Majestät i nåder lämnadt understöd af 200 kr.:
af Örebro läns fornminnesförening 100 kr.

Hedemora i nov. 1905.

Författaren.

Innehåll:

Förord.

A. Bygden.

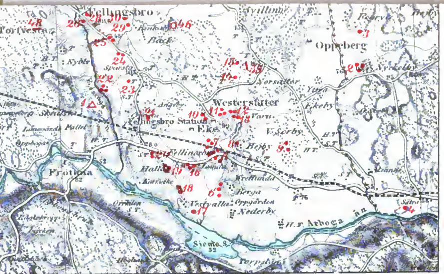
B. Folket.

Rättelser.

Sid. 83 rad 11 uppifrån står nya fönster, läs: fönstren.
„ „ „ 15 „ „ nya fönster, läs: fönster.
„ „ „ 19 „ utgå orden: och fa.
„ 102 och 103 utgå orden: bil. 8, bil. 2, bil. 5, bil. 1, bil. 3, bil. 4.

Sid. 1–88 tryckta under år 1904. Det öfriga af arbetet under innevarande år 1905.

Arboga, Östgren & Andersons Boktryckeri, 1905.

Fellingsbro
Torfvesta
Bäck
Oppeberg
Westersätter
Fellingsbro Station
Eke
V. Sörby
Froövra
Vestvalla
Nederby
Arboga ån
Sjemo S.
Gen. Stab. Lit. Anst. Stockh.
10000 Mètres

Pris:

I bokhandeln ...... Kr. **4: 50.**

Hos författaren .... Kr. **3: 50.**

Arboga, Östgren & Andersons Boktryckeri, 1905.